

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ОРГАНІВ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО, КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

*Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції*

(м. Дніпро, 20 грудня 2024 р.)

Дніпро
2024

УДК 343 : 342.9
А 43

*Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 4 від 18.12.2024)*

А 43 Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 груд. 2024 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 324 с.

ISBN 978-617-560-044-3

До збірника міжнародної науково-практичної конференції увійшли матеріали з актуальних проблем кримінально-правового та кримінологічного забезпечення протидії злочинності, розкриті питання кримінального процесуального забезпечення протидії злочинності, психологічного забезпечення в умовах воєнного стану, використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві в умовах воєнного стану тощо.

Для науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, працівників правоохоронних органів та юристів-практиків.

***Оргкомітет конференції не завжди поділяє погляди авторів публікацій.
За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання,
фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також
розголошення фактів, що не підлягають відкритому друку тощо,
відповідають автори публікацій***

ISBN 978-617-560-044-3

© ДДУВС, 2024
© Автори, 2024

ЗМІСТ

Моргунов О. А.

Окремі питання удосконалення законодавства щодо визначення статусу військовополоненого за Кримінальним кодексом України 13

Юнін О. С.

Проблемні питання підготовки фахівців для підрозділів досудового розслідування Національної поліції України 15

Cataraga Olga, Alămoreanu Sorin, Petcovici Piotr

Some aspects of forensic expertise of signatures and writing executed in conditions of old age and illness 18

Buciunas Gediminas

Trafficking in human beings. Statistics. Does it reflect the real situation? 22

Асламов О. О.

Використання можливості інтуїції в діяльності уповноваженої особи 24

Бадалова Т. Г.

Окремі проблемні питання реалізації вимог КПК України з питань залучення перекладача під час проведення екстрадиції 27

Басиста І. В.

Порушення прав українських дітей 32

Бідняк В. А.

Проблемні питання доказування протиправних діянь органів, які забезпечують соціальний захист осіб з інвалідністю 37

Бідняк Г. С., Купріянова А.О.

Проблемні питання підготовки спеціалістів-криміналістів 40

Бобошко Б. Г.

Роль дактилоскопії у розкритті серійних злочинів 42

Бойко О. П., Єфімов В. В.

Деякі особливості взаємодії слідчих Національної поліції України з представниками Збройних Сил України при передачі речей та документів, виявлених на полі бою чи деокупованих територіях 45

Болгаренко В. М.

Антикорупційна діяльність під час війни:
ефективність чи справедливість? 48

Бородін О. І.

Trace pattern as an element of the criminal characteristics
of human trafficking committed in armed conflict 52

Будилін Н.О.

Зміни до кримінального законодавства в умовах воєнного стану54

Буряк А. В.

Запобігання терористичним злочинам на території України 57

Воронін А.С.

Вдосконалення кримінальної відповідальності за кримінальні
правопорушення проти встановленого порядку несення
або проходження військової служби під час дії воєнного стану 60

Галушневська К. О.

Комп'ютерно-технічна експертиза: перспективи розвитку
у сфері кіберзлочинів 63

Гіденко О. С.

Вдосконалення навичок надання домедичної
підготовки поліцейських: сучасні підходи 66

Глян Т. Д.

Підготовка до проведення допиту: психологічний аспект68

Годзенко О. О.

Сучасні умови використання криміналістичної експертизи
в розслідуванні кримінальних правопорушень 72

Голобородько В. В.

Кримінально-правова характеристика порушення
рівноправності громадян залежно від їх національної
або регіональної належності в контексті ст. 161 КК України 75

Гордійчук М. М.

Значення кримінального права у забезпеченні миру,
гуманізму та міжнародного правопорядку 78

Гороховська В. Ю., Ковалевська Д. О.

Удосконалення загальної системи запобігання
та протидії корупції. Вплив корупційних проявів
на розвиток України в умовах воєнного стану 81

Горпинич Д. С., Павлова Н. В.

Допит неповнолітніх потерпілих від зґвалтування під час окупації 84

Горпинич М. С.

Використання БПЛА під час огляду місця події 87

Грибченко К. В., Рогальська В. В.

Використання потерпілоорієнтованих підходів
під час допиту дітей, що постраждали від сексуального
насилення: досвід України та Литви 89

Гритенко О. А.

Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення
проти власності у воєнний час в Україні:
аналіз окремих законодавчих ініціатив 91

Гутнік М. О.

Особливості доказування міжнародних злочинів
у контексті збройного конфлікту: український досвід 94

Дерев'янка Т. М.

Щодо окремих питань запобігання сексуально
гендерному насильству в умовах збройного конфлікту 97

Дзеркаль М. О.

Актуальні питання кримінальної відповідальності
за дії, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів
і психотропних речовин 99

Дика С. А.

Визначення поняття «культурні цінності»
для досудового розслідування порушень законів
та звичаїв війни щодо культурних цінностей 102

Дишльова А. О.

Криміналістична класифікація незаконного набуття права
землю державної або комунальної власності 106

Думчиков М. О.

Сучасні способи незаконного заволодіння
персональними даними: виклики та ризики цифрової епохи 108

Дусяк О. С.

Значення оцінки експертного висновку в діяльності
слідчих підрозділів Національної поліції України112

Єфімов М. М.

Scientific discussions on the importance of forensic expertise
during the investigation of criminal offences
committed in the conditions of military conflict 115

Жданова К. В.

Зняття показань технічних приладів та технічних засобів,
що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-,
кінозйомки, відеозапису у кримінальному провадженні 118

Захарова Н. Т.

Щодо деяких особливостей дослідження цифрових слідів121

Зінченко О. А.

Особливості використання дактилоскопічних обліків
в умовах воєнного стану в Україні 123

Кагдіна І. Ф.

Сучасні засоби та методи фіксації місця події 126

Кадірова А. О.

Проведення комплексної оціночно-будівельної експертизи
та будівельно-технічної експертизи в умовах воєнного стану:
окремі аспекти та особливості 129

Карпець Т. І.

Особливості підготовки матеріалів
для проведення почеркознавчої експертизи 132

Касапоглу С.О.

Current issues of absolute certainty
in the hypothesis of criminal procedural standards 135

Кіяниця В. М.

Деякі актуальні питання щодо проведення огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією в умовах дії правового режиму воєнного стану 136

Книженко С. О.

Участь психолога під час допиту потерпілих при розслідуванні жорстокого поводження з військовополоненими та цивільним населенням 139

Коваленко А. В.

До питання періодизації формування криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні 141

Коваленко В. В.

Огляд місця події як джерело інформації про вчинення кримінального правопорушення групою осіб 145

Колібабчук М.

Медіація у словацькій республіці як засіб відшкодування матеріальної шкоди від кримінальних правопорушень 147

Копотун І. М.

Наслідки прийняття закону України щодо посилення відповідальності за воєнні злочини для військовослужбовців 149

Кривоносок О. Г.

Деякі особливості використання спеціальних знань у процесуальній формі під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною 153

Кріцак І. В.

Сучасні тенденції розвитку кримінального права у різних країнах світу: наукометричний зріз 157

Крутий В. І.

Оперативно-розшукові заходи у боротьбі з організованою злочинністю: ефективність та правові проблеми 165

Куліш А. В.

Принцип гуманізму кримінального права та його реалізація в умовах воєнного стану 168

Лазарєв В. О.

Проблемні питання знищення або пошкодження майна 170

Лизогуб Я. Г.

Примушування до вагітності: знову під увагою 173

Лисицький І. О.

Аналіз законодавчих рішень про посилення кримінальної
відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності
та мародерство в умовах воєнного стану 177

Лисюк О. В.

Ефективність правових механізмів захисту прав підозрюваних
та обвинувачених під час воєнного стану в Україні 180

Логвиненко Б. О.

Окремі аспекти кримінальної відповідальності
за незаконне розголошення лікарської таємниці 183

Лоскутов Т. О.

Окремі проблеми правового регулювання
досудового розслідування в умовах воєнного стану 185

Лук'яненко О. А.

Можливість використання ознак зовнішності людини
при розслідуванні воєнних злочинів 188

Лутій Д. Г.

Окремі аспекти досудового розслідування злочинів, пов'язаних
із встановленням або поширенням злочинного впливу 191

Мельничук О. Р.

Проблематика застосування норм Кримінального кодексу
України в умовах воєнного стану 195

Мозоль К. О.

Особливості підготовки до допиту постраждалих
від насильства в сучасних умовах 197

Мороз В. О.

Підстави та процесуальний порядок здійснення
тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом 199

Москаленко Р. Е.

Експертиза трупів у зоні бойових дій:

методи та виклики, пов'язані з визначенням причин смерті 202

Нікітіна В. М.

Подолання конфліктних ситуацій

як умова ефективного проведення обшуку205

Одерій О. В

Організована злочинність в умовах війни (шляхи протидії) 207

Олійник М. О.

Балістичні дослідження на місці влучання

боєприпасу або засобів ракетної техніки 210

Петрова І. А.

До питання методології судової експертизи212

Плетенець В. М.

Особливості прийняття організаційно-тактичних

рішень у сучасних умовах 215

Покраса К. В.

Особливості проведення допиту під час розслідування

умисного знищення або пошкодження чужого майна,

вчиненого шляхом підпалу218

Полякова С. В.

Проблемні питання підготовки матеріалів

для почеркознавчої експертизи 222

Поплавська А.

Повноваження слідчого Національної поліції України

при проведенні негласних слідчих (розшукових)

під час розслідування воєнних злочинів 226

Правда М. В.

Поняття криміналістичної техніки. Правові підстави використання

технічних засобів при розслідуванні кримінальних правопорушень229

Пристинський Б. О., Бідняк Г. С.

Особливості проведення судової будівельно-технічної

експертизи під час дії правового режиму воєнного стану 232

Пуцаков В. О.

Впровадження silver notice в діяльність Інтерполу: новації
під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень236

Рабушко Н. В.

Штучний інтелект в діяльності ВАКС
під час здійснення судового контролю 239

Савенко А. Б.

Проблематика одночасного допиту осіб в кримінальному процесі 242

Санакоєв Д. Б.

Проблемні питання формування державної
стратегії протидії організованій злочинності 245

Світловська Д. В.

Окремі аспекти проведення допиту під час розслідування
торгівлі людьми, вчиненої в умовах збройних конфліктів 249

Сидорова Е. О., Рижкін Д. В.

Протидія кіберзлочинам в умовах дії воєнного стану в Україні 252

Скорін Д. М.

Правове забезпечення обміну військовополоненими 255

Сліпець О. О.

Взаємодія учасників кримінального провадження
у ході розслідування правопорушень щодо неповнолітніх як умова
забезпечення принципу дотримання найкращих інтересів дітей 258

Солдатенко А. В., Бідняк Г. С.

Деякі проблеми експертно-криміналістичного
забезпечення розслідування воєнних злочинів 261

Солдатенко О. А.

Зарубіжний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій 264

Старина А. С.

Компетенція суб'єкта публічного адміністрування
в адміністративно-політичній сфері 267

Стахура А. П.

Подолати внутрішнього ворога: протидія гендерно
зумовленому насильству в органах Національної поліції 269

Струж П. В.

Зміст та місце криміналістичної характеристики
протидії розслідуванню в методиці розслідування
кримінального правопорушення 273

Терехова А. Ю.

Вплив воєнного стану на кримінальний процес:
проблеми дотримання прав людини 276

Ткач Ю. О., Гаркуша А. Г.

Деякі проблемні питання розмежування предмета злочину,
передбаченого ст. ст. 143, 144 КК України 279

Ткаченко Д. І.

Затримання уповноваженою службовою особою
за вчинення злочину: загальна характеристика
та особливості здійснення в умовах воєнного стану 284

Ткачук О. В.

Кримінальне процесуальне законодавство
в умовах дії правового режиму воєнного стану 286

Трень Т. О.

Сучасні підходи до фіксації доказів у кримінальному провадженні 288

Устименко В. В.

Роль вибухотехнічної експертизи під час досудового розслідування
кримінальних проваджень в умовах воєнного стану 291

Федоренко С. Ю., Бідняк Г. С.

Значення дактилоскопічних досліджень під час дії воєнного стану 294

Цапович В. А.

Особливості виявлення криміналістично вагової інформації
в умовах надзвичайного правового режиму 297

Цигікало Г.Д.

Сучасні засоби, що використовуються
під час зламу електронних замків 300

Ципа С. І.

Забезпечення прав потерпілого в кримінальному провадженні
в умовах дії правового режиму воєнного стану 303

Шаблевська К. Д.

Аспекти, пов'язані з розкраданням державного майна,
вчиненого службовими особами 306

Шарамок К.

Міжнародне співробітництво у сфері збирання
доказів агресії проти України 308

Швець О. М.

Значення криміналістичної фотографії та відеозапис
для досудового розслідування кримінальних проваджень 310

Шендрик Ю. В.

Проблемні питання щодо дотримання прав людини
при проведенні слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану 312

Шеремет К. В.

Криміналістика під час дії воєнного стану: виклики та перспективи 315

Юр'єв Д. С.

Вплив воєнного стану на ефективність
боротьби з економічною злочинністю 318

Юрчук М. І.

Проблематика збирання доказів в умовах воєнного стану 321

Моргунов О. А.

ректор Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

В умовах нинішньої російсько-української війни питання правового регулювання поведінки з військовополоненими набуває особливого значення. Військовополонені, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, мають право на гуманне поводження, належні умови утримання та захист від насильства чи дискримінації. Ці принципи закріплені в III Женевській конвенції 1949 року, що є основою для регулювання статусу військовополонених [1].

Україна, як держава-учасниця Женевських конвенцій, взяла на себе зобов'язання дотримуватися їхніх положень. Однак аналіз національного законодавства, зокрема статті 438 Кримінального кодексу України (далі – КК України), виявляє низку проблем [2]. Відсутність чітких визначень та регламентації кримінальних правопорушень проти військовополонених ускладнює правозастосування. Це стосується як кримінально-правової кваліфікації таких діянь, так і механізмів захисту прав осіб, що перебувають у полоні.

З огляду на це, постає необхідність удосконалення ст. 438 КК України. Важливо конкретизувати кримінальні правопорушення проти військовополонених, забезпечити відповідність національних норм міжнародним стандартам і створити ефективні механізми правового захисту.

Слід наголосити, що деякі науковці детально аналізують ст. 438 КК України як правову базу для переслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із військовополоненими. Вони пояснюють, що стаття має бланкетну диспозицію, тобто звертається до міжнародних норм і договорів. Зазначені автори виділяють такі ключові порушення: тортури, умисне вбивство, жорстоке поводження, застосування заборонених засобів війни. Вони підкреслюють, що визначення статусу військовополоненого згідно з Женевськими конвенціями має бути обов'язковим кроком для судових органів України [3].

Відповідно ст. 438 КК України передбачає відповідальність за порушення законів і звичаїв війни, відіграючи важливу роль у правовому регулюванні збройних конфліктів. Вона охоплює низку діянь, серед яких, зокрема, жорстоке поводження з військовополоненими. Однак чинна редакція цієї статті має низку недоліків. Вона є надто загальною, посиляється на

міжнародне право, однак диспозиція якої не є деталізованою. Це створює труднощі у визначенні складу кримінального правопорушення, особливо в умовах воєнного стану, де виникають складні ситуації, пов'язані зі статусом військовополонених.

Бланкетний характер ст. 438 КК України призводить до залежності від міжнародного права, що ускладнює її тлумачення. Тому першим кроком до вдосконалення цієї статті має стати виділення окремої частини, яка конкретно регламентуватиме, які саме дії щодо військовополонених є кримінальними правопорушеннями. До них можуть належати тортури, утримання в нелюдських умовах, відмова у наданні медичної допомоги, використання військовополонених як заручників, примус до участі у воєнних діях проти їхньої держави та інші форми порушення міжнародного гуманітарного права. Пропонована норма може мати такий виклад: «Жорстоке поводження з військовополоненими, включаючи тортури, нелюдське поводження, умисне створення загрози життю чи здоров'ю, залучення до воєнних дій на боці противника або незаконне утримання в полоні».

Не менш важливим є питання ідентифікації статусу військовополонених. У деяких випадках військовополонених утримують без офіційного підтвердження їхнього статусу, що порушує їхні права. Важливо встановити відповідальність за умисне ненадання статусу військовополоненого особам, які підпадають під захист міжнародного гуманітарного права.

Особливу увагу слід приділити процедурі обміну військовополоненими, правова регламентація якої наразі відсутня. У ст. 438 КК України варто передбачити кримінальну відповідальність за маніпуляції під час обміну, зокрема за зволікання або інші дії, які створюють перешкоди для обміну військовополоненими. Таке нововведення посилить правовий захист під час обмінів.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що внесення цих змін до ст. 438 КК України дозволить усунути існуючі прогалини, зробити законодавство більш конкретним і ефективним. Це не лише сприятиме забезпеченню прав військовополонених відповідно до міжнародного гуманітарного права, а й підвищить авторитет України як держави, яка дотримується норм гуманності навіть в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (редакція від 13.04.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни: експертні відповіді на запитання. URL : https://uplan.org.ua/news/kryminalna-vidpovidalnist-za-porushennia-zakoniv-ta-zvychaiv-viiny-ekspert-vidpoviv-na-20-zapytan/?utm_source=chatgpt.com.

Юнін О. С.

проректор Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Сьогодні, у часи становлення нашої держави як суверенної, демократичної та правової, особливого значення набуває юридична освіта. Невпинно зростає потреба у фахівцях, які знаннями та вміннями покликані сприяти забезпеченню прав і свобод людини, охороні правопорядку та законності, ефективному функціонуванню владних структур. Власне таке завдання покладається суспільством на систему освіти Міністерства внутрішніх справ України.

У сучасному суспільстві юрист – це фахівець, який знає закони, вмє їх застосовувати у будь-якій галузі права: кримінального, цивільного, адміністративного, а також здійснює юридичне обслуговування діяльності фірм, підприємств, організацій та окремих громадян. Професія юриста по праву вважається однією з найдавніших і найшановніших. На сьогодні юридичні знання потрібні різноманітним професіям. Адвокати і юрисконсульти, прокурори і нотаріуси, судді і слідчі забезпечують виконання законів і підзаконних актів, а також гарантують невідворотність покарання в разі їх недотримання.

Однією з найскладніших юридичних професій є професія слідчого. Для якісного виконання своїх функціональних обов'язків слідчому потрібно мати юридичні знання широкого спектру та вміти розбиратися в будь-яких правових питаннях. Юрисконсульт може дозволити собі спеціалізуватися у чомусь одному, наприклад, договірному, акціонерному або банківському праві. Слідчий повинен мати різнобічні юридичні знання, оскільки кримінальні правопорушення відбуваються у найрізноманітніших сферах – економічній, фінансовій, у сфері авторського права тощо – й торкаються різних галузей людської діяльності. Крім цього, зважаючи на широке коло осіб, з якими слідчий вимушений спілкуватись при виконанні своїх обов'язків, він повинен бути толерантним, ввічливим, але водночас рішучим та переконливим.

Саме такі завдання – виховання спеціалістів-юристів, які поєднують глибоке знання юриспруденції з розвитком особистих якостей – є пріоритетними у навчанні курсантів в закладах вищої освіти МВС України.

На сьогодні у період реформ, наближення України до європейських

стандартів, жодна галузь не може обійтися без змін. Це стосується й освітянської сфери. Існують декілька концепцій розвитку юридичної освіти. На жаль, не всі вони є продуманими та, дійсно, реформаторськими, зокрема із точки зору законотворчості.

Одним із елементом таких реформ є пропозиції щодо позбавлення слідчого й дізнавача статусу юриста. Відверто кажучи, така ідея сама по собі настільки абсурдна та безглузда, що навіть не хочеться на ній зупинятись. Але, все ж таки потрібно зазначити, що реформа юридичної освіти повинна відбуватись лише після остаточного реформування кримінальної юстиції як системи взагалі. На сьогодні на стадії досудового розслідування, зокрема кримінальних правопорушень, є дві сторони – обвинувачення та захисту, основними суб'єктами яких є слідчий (дізнавач) та захисник. Позбавляючи одного з них юридичних знань, ми в такий спосіб ставимо їх у нерівне становище, що може призвести до численних порушень, серед яких – порушення прав та свобод учасників процесу, принципу справедливості та невідворотності покарання за вчинене кримінальне правопорушення.

Іншою, суперечливою пропозицією є позбавлення можливостей підготовки фахівців-юристів закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Прибічникам такої концепції, мабуть, потрібно все ж таки замислитись не над відомчою приналежністю закладу вищої освіти, а над її кадровим складом, наявністю професіонально підготовлених викладачів, зокрема з науковими ступенями та вченими званнями, працівників з досвідом практичної роботи, новітніми методами та технологіями навчання, що застосовуються в освітньому процесі. Якщо проаналізувати ці показники, стане зрозуміло, що заклади вищої освіти системи МВС України є на сьогодні передовими за всіма критеріями та здатні випускати фахівців-юристів не лише із знанням всіх галузей юриспруденції, а й з глибоким знанням психології людини, стійкими морально-вольовими та естетичними якостями.

Особливостям підготовки фахівців у закладах вищої освіти системи МВС приділялось багато уваги на сторінках друкованих та інтернет-видань. Зокрема, справедливо відмічаються позитивні сторони такої підготовки. По-перше, це професійність підготовки, обумовлена наявністю не лише теоретичних знань, а й практичної підготовки, що забезпечується науково-педагогічним складом, серед якого фахівці з досвідом роботи у слідчих та оперативних підрозділах системи МВС України. По-друге, це щільний зв'язок отриманих здобувачами вищої освіти теоретичних знань із практичною підготовкою, оскільки існують налагоджені зв'язки закладів вищої освіти із підрозділами поліції, в яких курсанти та студенти мають можливість випробувати отримані знання та навички на практиці в непростих реаліях, тоді як у «класичних» юридичних закладах вищої освіти такі можливості обмежені. По-третє, це доступність юридичної освіти з можливістю залучення до навчання обдарованої молоді з малозабезпечених

верств населення, оскільки навчання здійснюється за державні кошти, а підготовка працівників поліції, зокрема слідчих, не є надто затратною частиною бюджету [1].

Приєднуючись до дискусії, запропонованої міжнародним інтернет-виданням «osvita.in», можна підтримати думку авторів щодо недоцільності пропозицій «реформування» освітньої сфери шляхом позбавлення закладів вищої освіти МВС України права підготовки юристів, оскільки вони є ні чим іншим, як лобіюванням інтересів «цивільних» закладів юридичного профілю.

Перспективним у реформуванні юридичної освіти може бути повернення до галузі знань 08 «Право» спеціальності «Правоохоронна діяльність». Етимологія слова «правоохоронець» означає ніщо інше як охоронець прав людини, а саме юриспруденція спрямована на охорону та захист прав людини. Вивчаючи досвід діяльності поліцейських таких спеціальностей, як дільничний офіцер поліції, працівник оперативного підрозділу, патрульний поліцейський, можна зробити висновок про необхідність наявності у них юридичних знань. Ми всі пам'ятаємо, що така система вже існувала. У цьому випадку прислів'я «нове – це добре забуте старе» може бути незайвим.

Список використаних джерел:

1. Неганов В. Для чого заклади вищої освіти МВС мають надавати правову освіту. *Юридичний вісник України*, № 31 (1359). URL: https://lb.ua/blog/victor_neganov/490906_chogo_zakladi_vishchoi_osviti_mvs.html (дата звернення: 16.12.2024).
2. Юридична освіта для обраних, або велике лобі «маленьких королів». URL: <https://osvita.in/ua/vishha-osvita/aktualne/juridichna-osvita-dlja-obranih-abo-velike-lobi-malenkih-koroliv> (дата звернення: 16.12.2024).

Olga Cataraga

Doctor of Legal Sciences, judicial expert,
Director of the National Centre
for Judicial Expertise
of the Ministry of Justice of Moldova

Sorin Alămoreanu

Doctor of Legal Sciences, judicial expert,
Assoc. Prof. Babeş-Bolyai University,
Cluj-Napoca, Romania

Piotr Petcovici

Forensic expert,
Deputy Director of the National Centre
for Judicial Expertise
of the Ministry of Justice of Moldova

**SOME ASPECTS OF FORENSIC EXPERTISE OF SIGNATURES
AND WRITING EXECUTED IN CONDITIONS
OF OLD AGE AND ILLNESS**

ABSTRACT: In this article is presented a case study from the graphic forensic expertise practice, in which the main problem consists in diagnosing the conditions of execution of manuscript texts and signatures in four cash loan receipts. The case seemed worthy of attention and useful to be known by those interested in such objects of expertise, being quite difficult the demonstration part, exclusively with graphoscopic instruments. Although graphology, in this case graphopathology, offers a variety of solutions in this regard, in this situation it could not be used, having no legal coverage in the Romanian space.

As a matter of principle, there should be no deficiencies in the forensic research of graphic objects executed in conditions of old age and illness, taking into account the existence of methodical instructions, developed in the early 80s of the last century, which to this day still prove to be current and lucrative, as they offer the successful possibility to discover the fact of execution of writing and signatures by this category of persons (old people, sick). At the same time, these instructions require improvement, experimental research, monitoring of modern trends of physiological and psychological development of man.

We hope that our work will put a favorable beginning in the accumulation of expert experience in the segment of forensic investigation of writing and signatures executed in conditions of illness, old age, with a remedial contribution to this chapter of graphic forensic expertise methods.

Keywords: *Forensic expertise, objects of expertise, graphic expertise, graphology, graphopathology, diagnosis, old age conditions, disease.*

1. INTRODUCTION

This time, we will start by reporting the case, as far as we can, bringing to your attention the data strictly necessary to understand the problem that judicial experts had to solve, licensed in the forensic examination of handwriting [1, p. 5].

The judicial body, in January 2023, ordered an expertise in the commission to solve objectives related to the conditions of execution of signatures and manuscripts from four cash loan receipts. Two of the given containers were dated to 2015, June and August, and two to 2017, August and December, respectively.

We believe it is necessary to specify these data, given that, about the alleged executor of the graphic objects, experts were provided with medical documents attesting to a certain list of diseases suffered by the person during these periods, and experts had to answer the question, if the scripts and signatures in the containers have been executed under conditions of illness, age according to the mentioned medical acts.

We further consider to set out certain reasoning deduced from carrying out this expertise, with reference to the use of elements in graphology and graphopathology, known in the traditional forensic expertise of writing as indices for diagnosing the conditions of writing / signing ”.

2. RESULTS OBTAINED, DISCUSSIONS

Indeed, at the moment, including in Romania and in the Republic of Moldova, on the issue discussed, the methods approved in the institutions of judicial expertise, do not recognize graphology and graphopathology as tools for working in the forensic expertise of writing, although they put the beginnings of identifying the person after writing, scientifically demonstrating the connection between the graphic gesture and the personal manifestation, as well as the dependence of the changes of the individual graphism on the external and internal factors [2, p. 78].

In this respect, the judicial practice of the Republic of Moldova registers a considerable increase in the number of situations, when the graphic judicial expert is faced with the needs to solve diagnostic problems: identification of the conditions for writing / signing the documents. In particular, the judiciary is interested in establishing the facts of the execution of scripts and signatures in conditions of illness, old age. Of the total graphical expertise, such objectives have 80 percent [3].

Our species is one of those 80% we reported about. At the same time, the experts were presented with the medical records from the periods targeted with the diagnosis of the diseases of the person concerned.

CONCLUZII

Studying whether the writing and signatures in the containers examined contain indices specific to the writing of the elderly and / or suffering from the diseases mentioned in the medical records of the said, I found the following.

a. For writing:

- in general terms, the slowdown is observed, the features lose spontaneity and safety, the writing gaining an artificial appearance, the presence of irregular, deformed graphisms and an inconsistency of movements in the execution of the same signs, the use of simple, calligraphic constructions and their 4 small degree of cohesion, the presence of trembling features, etc. At the same time, with the presence

of high-speed graphisms, low pressure and simplified graphism structures.

b. For signatures:

- angularities of oval features, fragments of linear features, tremors in evenly distributed paths, unfounded stops of the scriptural instrument, the presence of obvious indications to reduce the rhythm of movements, coordination and accuracy of movements, at the same time, the presence of sectors executed with well-coordinated movements and increased pace, etc.

From the information present in the medical records made available to the commission, it is found that, between 2013 and March 2017, the so-called Gheorghiu Efim was 68-72 years old and suffered from several diseases, including high blood pressure, heart failure, chronic BCV, acute hemorrhagic stroke with hemiparesis on the right. According to the literature, these diseases more frequently exert influence on both changes in signature and writing indices. The literature and practice of judicial expertise clearly indicate the changes in writing and signatures characteristic of physiological aging. Thus, in the writing and signatures in the containers under examination, their presence was inevitable.

At the same time, appreciating the pre-exposed signs, we find that they are not characteristic of writing / signature performed in old age or disease (including high blood pressure, heart failure), all those found being characteristic of the conditions of unusualness specific to the imitation process. However, the plastograph cannot know the specifics of the distribution of tremors in the graphism pathways executed by elderly people, sick, respectively evenly distributed (where they are).

The appearance of forms specific to evolved writing (high speed of execution, low pressure, simplified structures, etc), in an even small number within the unevolved text / signature is absolute proof of disguise. We would also like to mention that disguise is a deliberate change in writing of a completely different nature than changes in writing by natural factors such as psycho-phizio-pathological diseases. Disguise is the temporary use of graphic signs other than those currently used, so that the script can remain anonymous. Due to the dynamic stereotype of writing, it will be noted that, despite the author's effort, a number of elements of the normal writing ("departure") will also occur in modified graphism, it is a series of detailed structures. Writing is based on reflex gestures, difficult to annihilate, the return to normal writing takes place in an unconscious way.

Based on the above, we conclude that the indices recorded in the manuscripts and signatures examined are essential, establish and conclude in their entirety to conclude that the writing and signatures in the disputed containers do not contain indices specific to the writing of the elderly and/or suffering from the diseases mentioned in the medical record of the appointed, considering that this is important for the case under investigation, taking into account the results obtained from the performance of the primary judicial expertise, as well as the circumstances described in the conclusion which served to order the expertise in the commission. Registered indices are features of the imitation process.

As we see, in general, when examining signatures on behalf of elderly and

senile people, the expert must be guided by the traditional (approved) research methodology, taking into account specific signs, characteristic of this age, conditioned by:

- The particularities of changes in the general and particular signs of signatures/writing as a result of aging and the presence of diseases that generate various pathologies of motor functions;
- Execution of signatures/writing under the influence of various confusing factors: unusual posture, unusual writing instrument, unusual position of the document, unusual support, assistance of another person, etc.;
- The particularities of executing the signature/writing through the imitation process.

We are of the opinion that it would be welcome to complete the classic methodical instructions for forensic examination of the writing / signatures for solving the problems related to the unusual states of the executors, conditioned by internal factors (disease, old age, etc) with elements of science: graphology and graphopathology. Scientific achievements of Italian school scientists (Girolamo Moretti and Marco Marchesan) [2, pp. 81-84], at the current stage are valuable reserves for the modernization of expert technologies, whereas these schools have a solid graphopsychological academic foundation, based on the complex interpretation of the human personality, analyzing writing, signatures, but also drawings, scribbles understood as indicators of mental states [2, p. 83], the graphic gesture being perceived, by right, as a product of the physiological impulse from the brain to the effector organ [2, pag. 81]. In this way, we will gain both theoretically and partially, or, the Italian graphic school enjoys a good reputation in the world.

CONCLUSIONS

In conclusion, we propose to take the following steps:

1. Inclusion in the training program of graphic judicial experts with the necessary elements from the sciences of graphology and graphopathology;
2. Modernization of methods for conducting graphic expertise by supplementing with the scientific provisions developed by graphology and graphopathology, the veracity of which is permanently proven in daily judicial practice in Italy and other states.

References:

1. The nomenclature of judicial expertise approved by the Decision of the Government of the Republic of Moldova from March 24, 2017.
2. Alamoreanu Sorin, Theory and practice in graphic expertise. Course notes for the master, ed. Hamangiu, Bucharest, 2023.
3. Balance sheet reports of the National Center for Judicial Expertises of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova, for the years 2016-2022.

Dr. Gediminas Bucionas

Senior adviser on prosecution
European Advisory Mission in Ukraine
Vytautas Magnus University,
Faculty of Law,
Department of Public Law, Lithuania
Mykolas Romeris University Public
Security Academy, Department of Law,
Lithuania

**TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS. STATISTICS.
DOES IT REFLECT THE REAL SITUATION?**

“Human trafficking is an open wound on the body of contemporary society, a scourge upon the body of Christ. It is a crime against humanity.”

Pope Francis [1]

Trafficking in human beings is fast-growing crime area that affects millions of people around the world. Article 1 of the Criminal Code of Ukraine states that the objective of the Criminal Code of Ukraine is to provide legal protection of the rights and liberties of every human being and citizen, property, public order and public safety, the environment, and the constitutional order of Ukraine against criminal encroachments, to secure peace and safety of mankind, and to prevent crime. [2] The Criminal Code defines socially dangerous acts or omissions and counts them as criminal offenses and at the same time, sets up the heaviest type of legal liability – the criminal. According to the National Association of Securities Dealers Automatic Quotation System (hereinafter referred as to Nasdaq) 2024 Global financial crime report among the most prevalent crimes that fuelled trillions of dollars in illicit flows and money laundering activity were a range of destructive crimes, including an estimated: \$782.9 billion in drug trafficking activity, **\$346.7 billion in human trafficking**, \$11.5 billion in terrorist financing. [3]

As we can see, trafficking in human beings is one of the most lucrative illegal income sources for organized crime, even though trafficking in human beings is forbidden. Trafficking in human beings occurs in a variety of forms and in many different sections of society. According to the Institute of the National Rapporteur on Trafficking in Human Beings and Sexual Violence against Children located in the Kingdom of the Netherlands, types of human trafficking are sexual exploitation, labour exploitation, criminal exploitation and forced organ removal. [4] Trafficking in human beings can take various forms and may involve sexual exploitation, forced

labour or services, slavery, servitude, exploitation for the purpose of forced criminality, such as pickpocketing, shoplifting and drug trafficking, according to the EUROPOL. [5]

Harsh punishment for such activity is set up by the criminal law/code in many countries. For example, Section III **Criminal offences against liberty, honour and dignity of a person** Article 147 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. [4] A similar stance of lawmakers is presented in article 149 of the Criminal Code of Ukraine. Part 3. 3. Any such actions provided for by part 1 or 2 of this Article, committed against a minor by his/her parents, adoptive parents, guardians or custodians, or committed against a child or an organised group, or combined with violence dangerous to life or health of a victim or his/her relatives, or with the threat of such violence, or if they resulted in grave consequences shall be punishable by **imprisonment for a term of eight to fifteen years with or without forfeiture of property**. Note. 1. Under this Article, exploitation of a human being shall mean all forms of the sexual exploitation, using in the porn industry, forced labour or forced servicing, servitude or usages similar to servitude, servile status, involvement into indentured servitude, body organs' removal, experimentation on a person without his/her consent, adoption with the purpose of gain, forced pregnancy or forced termination of pregnancy, forced marriage, forced involving in begging, involving in criminal activity, using in armed conflicts, etc. [6]

Also criminal liability for involvement child into criminal activity is setup in XIII section article 304 of the Criminal Code of Ukraine Engaging minors in criminal activity and states that “1. Engaging minors **in criminal activity**, drinking alcohol, begging, or gambling shall be punishable by imprisonment for **a term of three to seven years**. 2. The same actions committed in respect of a child by a parent, stepparent, foster parent or guardian, or any person imposed with a duty of upbringing or taking care of a victim shall be punishable by imprisonment **for a term of four to ten years**. [7]

This leads to the following question. Does statistical data on trafficking in human beings show the real situation? According to the data about opened criminal cases available on the official statistics database of Ukraine, in 2021 – 232 cases based on article 149 of the Criminal Code of Ukraine, in 2022 – 133 cases, 2024 (January- August) 2024 – 91. Also, according to the same official source of data, in 2021 there were 122 cases of engagement minors into criminal activity, in 2022 – 79, (January-August) 2024 – 74. [8]

The above-presented data shows that the exact number of opened criminal proceedings is going down in Ukraine. We should keep in mind that 6.725300 mil. refugees from Ukraine mainly females and children are registered globally based on the last update done on 24 September 2024 [9]. How many refugees from Ukraine are non-registered? Statistics on trafficking in human beings and statistics on children's involvement in crime are provided separately. It means that we don't have a full picture of the scale and amount of trafficking in human beings due to spreading statistics in separate statistical data.

Conclusion

Statistical data on trafficking in human beings doesn't include data on child involvement in criminal activity and at the same time, it doesn't fully reflect a real picture trafficking in human beings' situation.

References:

1. 4 stirring quotes on human trafficking. <https://theexodusroad.com/eleven-inspiring-quotes-on-human-trafficking-slavery-and-justice/>.
2. The Criminal Code of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?lang=en#Text>.
3. Nasdaq 2024 Global financial crime report. <https://elements.visualcapitalist.com/wp-content/uploads/2024/04/1711973384569.pdf>.
4. Types of human trafficking. <https://www.dutchrapporteur.nl/trafficking-in-human-beings/types-of-human-trafficking>.
5. Trafficking in human beings. <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/trafficking-in-human-beings>.
6. Criminal Code of the Republic of Lithuania. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvvpvg&documentId=a84fa232877611e5bca4ce385a9b7048&category=TAD>.
7. Criminal Code of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?lang=en#Text>
8. Statistic. <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.
9. Ukraine refugees situation. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

Асламов О. О.

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Плетенець В. М.

професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТІ ІНТУІЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОЇ ОСОБИ

Недостатньо матеріалів для побудови слідчої версії, розв'язання ситуації, що склалась в силу розрізненості і суперечливості доказів та інших матеріалів під час розслідування кримінальних правопорушень є

поширеною ситуацією для уповноваженої особи. В цих умовах такої ситуації, уповноважену особу може відвідати здогадка, яка в подальшому буде підтверджена фактами і виявиться достовірною. Зазначене може спрямувати уповноважену особу на шлях виходу з тупикової ситуації.

Існує, як наголошує О. Агарков, певне судження, обґрунтування якого опущено в силу того, що дане судження було відомо раніше або було перевірено на досвіді або виведено певною галуззю знань [1]. Дане судження представляється слідчому нічим не обґрунтованим, без пояснення механізму його отримання. Слід відзначити, що інтуїтивна здогадка не має переваг перед слідчими версіями і припущеннями, виведеними логічним шляхом. Уповноважена особа, за допомогою сформованої сукупності доказової інформації, має підтвердити вірність своєї здогадки, і тільки тоді вона зможе виступати в якості нової слідчої версії або підтверджувати/спростовувати вже існуючу. Це дозволяє наголосити, що за інтуїтивним мисленням стоять знання з різних галузей знань областей життя й особистий досвід, розумова діяльність. Інтуїція може проявлятися не тільки формі здогадки, а як відчуття, передчуття, що показує лише напрямок. Наприклад, в уповноваженої особи можуть виникати сумніви й відчуття не достовірності показань свідків. даному випадку уповноважена особа може додатково перевірити відповідні свідчення, щоб підтвердити чи спростувати їх, або виявити факт протидії досудовому розслідуванню.

Працівники правоохоронних органів, що стикаються з проявами протидії з боку зацікавлених осіб під час розслідування, не можуть протиставити достойний комплекс дій [2, с. 208].

Відмінні ознаки слідчої інтуїції ґрунтуються на інтуїтивній гіпотезі, що з'являється несподівано. Часто це відбувається під час сну, відпочинку або за концентрації уваги на іншому завданні. Н. Мілорадова вважає, що осяяння може відвідати слідчого в найнесподіваніший час і в самому невідповідному для вирішення слідчих проблем місці [3, с. 194]. Наступна ознака – інтуїтивне (несвідоме) знання, що не виведено логічним шляхом. Це означає, що уповноважена особа неспроможна пояснити механізм отриманого висновку. Наступна характерна ознака інтуїтивного процесу в мисленні також була сформульована О. Цільмак, який наголошував, що знайдене з допомогою інтуїції рішення супроводжується почуттям упевненості у цьому, що він вірно, що це саме те рішення, яке болісно шукав слідчий [4].

Слід відзначити, що слідча інтуїція базується на теоретичних знаннях з філософії, логіки, психології, криміналістики, теорії протидії розслідуванню злочинів та способів його подолання та багатьох інших галузей знань, практичному, життєвому досвіді. Ефективність розслідування є вищою, а слідча інтуїція ще кориснішою, якщо суб'єкт розслідування володітиме знаннями в тій галузі, яка пов'язана з провадженням, що розслідується.

Заслуговує на увагу й позиція Д. Арабаджієва, який вважає, що практичний досвід і знання з різних областей у свідомості людини розташовані

не хаотично, а є системою і пов'язані між собою нитками асоціацій [1]. Кількість таких асоціацій безпосередньо впливає на ефективність вирішення завдань, що постають перед уповноваженою особою. Грунтовні асоціативні зв'язки між знаннями та практичним досвідом забезпечують уповноважену особу оперативно знаходити нетипових рішення у розв'язанні відповідних ситуацій/ Останні, за подібністю чи контрастом викликають вибірку інформації з підсвідомості. Матеріали кримінального провадження викликають у свідомості повноваженої особи складну систему асоціативних зв'язків. При цьому аналіз одного фрагмента умов, що склались може сприяти формуванню зв'язків та даних про інший фрагмент.

Все зазначене дозволяє наголосити, що інтуїція потребує критичного ставлення та логічного обґрунтування. Тільки при виконанні цих вимог інтуїція допоможе уповноваженій особі швидко і з найменшою витратою часу, сил та засобів усвідомити картину події, зібрати необхідну й достатню кількість доказів та реалізувати таким чином завдання кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Технології соціальної роботи : навчальний посібник. О. А. Агарков (керівник авт. кол.), Д. Ю. Арабаджієв, Т. В. Єрохіна, В. В. Кузьмін, І. В. Мещан, В. М. Попович. Запоріжжя : «Мотор Січ», 2015. 487 с
2. Плетенець В. М. Криміналістичне забезпечення подолання протидії кримінальному судочинству: постановка проблеми. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 207-212.
3. Мілорадова Н.Е. Психологічні основи професіогенезу слідчих : монографія. Харків : ФОП Бровін, 2018. 496 с.
4. Цільмак О. М. Психологічна структура слідчої діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2 (1). С. 330-337.

Бадалова Т. Г.,
ад'юнкт кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Федченко В. М.,
професор кафедри кримінального
процесу Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИМОГ КПК УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ЗАЛУЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЧА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ

З моменту проголошення незалежності України 24.08.1991 р. наша країна обрала європейський вектор розвитку. Починаючи з 2012 року наша країна розпочала свій шлях змін в законодавстві та 13 квітня 2012 року законом України набрав чинності Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) [1]. Новим КПК України передбачено 44 главу щодо видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція) [1]. Але за 12 років чинності КПК України під час здійснення процесу екстрадиції виникають ряд проблемних питань серед яких також питання, пов'язані з залученням перекладачів. Так, Конвенцією з прав людини та основоположних свобод, ратифікованою Законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р., у п. 1 (е) ст. 6 передбачено право обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення на справедливий суд та отримання безоплатної допомоги перекладача у випадку, якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею [2]. Відповідно до вимог ч. 3 ст. 29 КПК України слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому цим Кодексом [1]. Чіткого визначення поняття «перекладач» у нормах кримінально-процесуального закону не міститься та до теперішнього часу не створено окремого органу, який міг надавати необхідних перекладачів для правоохоронних органів України і здійснював переклад процесуальних документів юридичного напрямку. Також слід зазначити, що наразі в Україні також не існує експертного органу з перевірки кваліфікації таких перекладачів

окрім вищих учбових закладів, які здійснюють випуск таких спеціалістів.

Скрябіним О.М. у своєму дослідженні наведено досвід залучення перекладачів Федеративної Республіки Німеччини та Республіки Польща [3]. Вказаним автором наведено, що в ФРН перекладачі складають іспити при торгово-промислових палатах відповідних земель і призначаються дача, що має власну іменну печатку (штемпель) – вельми престижне звання. Присяжний перекладач перекладає в судах, нотаріальних конторах, в поліції, рацсі й відомствах, які відповідають за прописку й реєстрацію населення. Офіційні установи на території Німеччини не визнають переклади, зроблені іноземними фірмами, будь то переклади з російської, англійської, французької, арабської чи іншої мови. Присяжний перекладач, як і нотаріус, несе особисту відповідальність за шкоду, заподіяну в результаті вчинення ним посадових помилок, і його трудова діяльність строго регулюється межами посадових обов'язків [3].

У Республіці Польща питання підбору перекладача врегульовані розпорядженням міністра юстиції від 8 червня 1987 г. «Про судових експертів і перекладачів». Цим розпорядженням голові суду надано право складання спеціальних списків експертів і перекладачів, з яких вони вибираються судом для виконання обов'язків по конкретній справі. Перекладачі підбираються за відповідними мовами й мовою глухонімих і вносяться в список за погодженням з установою, де вони працюють постійно; термін їх перебування в списку не визначений (експерти вносяться в список на п'ятирічний термін). Крім відповідності певним професійним вимогам, кандидати, яких вносять до списку, повинні бути громадянами Польщі не молодше 25 років і мати повну правоздатність і дієздатність. Нагляд за діяльністю експертів і перекладачів покладено на голову відповідного суду на посаду судами [3].

Таким чином досвід наведених країн відповідає вимогам «Гаазької конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів, від 5 жовтня 1961 року», якою передбачено засвідчення офіційних документів за допомогою «апостілю» [4].

Визначення «апостілю» наведено на електронному ресурсі Міністерства Юстиції України та зазначено, що апостіль – це спеціальний штамп, який проставляється на офіційних документах, що надходять від держав – учасниць Конвенції. Він засвідчує справжність підпису особи під документом і автентичність відбитку печатки або штампа, яким скріплено відповідний документ [5].

Якщо розглядати досвід країн колишнього СНД, якими також ратифіковано вимоги «Гаазької конвенції 1961 року» то такі країни як: Республіка Вірменія, Республіка Казахстан та Азербайджанська Республіка мають окремі органи правоохоронної системи, які відповідають за здійснення перекладу процесуальних документів.

Аналізом чинного КПК України встановлено, що до особи перекладача висунуто загальні вимоги та досі не надано процесуального статусу та § 5 КПК

України перекладача віднесено до інших учасників кримінального провадження на рівні з адвокатом, експертом і спеціалістом [1]. Отже, ст. 68 КПК України передбачено, що разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача) та права і обов'язки перекладача [1].

Найчастіше перекладача залучають під час процесу екстрадиції для здійснення усного та письмового перекладу офіційних документів до компетентних органів іноземних держав. Ст. 23 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р. передбачено, що документи, які подаються, складаються мовою запитуючої або запитуваної Сторони. Запитувана Сторона може вимагати переклад на одну з офіційних мов Ради Європи, яку вона визначає на свій розсуд [6]. Нажаль пошук відповідного компетентного перекладача якому також надано право засвідчення перекладу спеціальним штампом займає достатньо багато часу, а у деяких випадках пошук такого перекладача взагалі не дає ніякого результату. Такі обставини призводять до порушення строків підготовки екстрадиції 10 діб (ч. 4 ст. 575 КПК України) [1] а іноді і взагалі зриву процесу екстрадиції, що призводить до порушення вимог Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р. та невиконання договірних відносин між Сторонами.

Існують ряд країн Європи, які вимагають звернення лише на офіційних мовах, серед таких: Держава Ізраїль, Королівство Іспанія, Італійська Республіка, Королівство Таїланд, Республіка Хорватія, Турецька Республіка. Мови цих країн дуже рідкісні, компетентних перекладачів з цих мов дуже мало тому і вартість перекладу на ці мови дуже затратна. Окремо слід наголосити про те, що нажалі постановою Кабінету Міністрів України № 710 від 11.10.2016 «Про ефективне використання державних коштів» не передбачено розрахункової статті, яка б передбачала витрати пов'язані з оплатою послуг перекладачів [7]. Звісно на практичному досвіді правоохоронні органи намагаються подолати дану проблематику шляхом проведення відкритого тендеру, який здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про публічні закупівлі» від 16.08.2022 та в якому беруть участь приватні компанії, яким надано ліцензію на здійснення такого перекладу [8]. Але процес проведення відкритого тендеру зовсім не вирішує проблеми, тому що сам процес відкритого тендеру не має строку його проведення та може проводитися рік і більше. Також з метою раціонального використання державних коштів перемогу в тендері як правило отримує саме та компанія, яка надає занижену вартість своїх послуг, що піддає сумніву якість самого перекладу та діяльність самої компанії. Також термін тендеру необмежений, а на підготовку матеріалів екстрадиції законом передбачено 10 діб. Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що тендер не вирішує проблему оплати послуг перекладача.

На практичному досвіді з метою недопущення порушень вимог КПК

України та міжнародних договорів слідчі органи змушені самостійно вирішувати проблеми пошуку відповідних перекладацьких компаній та в більшості випадків здійснювати оплати за власні кошти чи з інших джерел, що в свою чергу призводить до випадків наявності корупційних ризиків. Згідно ст. 1 Закону України «Про оплату праці» заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу [9]. Отже, як бачимо заробітна плата – це винагорода за виконану роботу. Саме розглянуті обставини і призводять до порушення ч. 2 ст. 54 Закону України «Про запобігання корупції» з боку правоохоронних органів, бо саме за таких обставин вони просто вимушені здійснювати оплату за послуги перекладача за рахунок їх заробітної плати або інших коштів [10].

Також, згідно з ч. 2 ст. 54 Закону України «Про запобігання корупції» незаконне одержання від фізичних, юридичних осіб безоплатно грошових коштів або іншого майна, нематеріальних активів, майнових переваг, пільг чи послуг за наявності підстав тягне за собою відповідальність відповідних посадових осіб державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування [10].

Слід розглянути також не менш важливий аспект співпраці з відповідними перекладацькими компаніями України, який пов'язаний з тим, що такі компанії співпрацюють онлайн з перекладачами по всій Україні, шляхом перенаправлення від сканованих копій документів за допомогою інтернет-ресурсів на електронну скриньку, а деякі взагалі користуються послугами пошти. В цьому випадку існує реальна загроза втрати документів, розголошення відомостей, що становлять державну таємницю, таємницю досудового розслідування тощо (ст. 222 КПК України «Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування») [1].

Окрім цих фактів, залучення перекладачів у формі онлайн порушує вимоги п. 4 ст. 68 КПК України [1] щодо безпосереднього попередження перекладача про нерозголошення змісту перекладу відомостей досудового розслідування, а також в зазначеному випадку у правоохоронних органів немає

змоги з'ясувати у перекладача, які у нього стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком (ч. 4 ст. 68 КПК України) [1] та перевірити його документи на право здійснення перекладу.

В умовах повномасштабного воєнного конфлікту всі наведені обставини ще більше ускладнюються у зв'язку з масовою міграцією населення України в тому числі і перекладачів.

Наведені порушення у подальшому значно ускладнюють процес видачі осіб (екстрадиції), адже головною умовою до екстрадиційних матеріалів є умова здійснення перекладу на мову Сторони, яка запрошує особу або до якої звертаються наші правоохоронні органи для видачі особи до України.

Підсумовуючи наведене слід зазначити, що до теперішнього часу

нажаль не внесено пропозицій, які б покращили умови здійснення перекладу екстрадиційних матеріалів.

На нашу думку необхідно враховувати досвід іноземних держав, прогалини в національному кримінальному процесуальному законодавстві та слід створити відповідний окремий орган в складі правоохоронних органах України, на який будуть покладені обов'язки надання перекладацьких послуг, які відповідають міжнародному стандарту. Розробити відповідний механізм врегулювання питань застосування перекладачів саме під час проведення процесу екстрадиції та внести зміни до 44 глави КПК України передбачивши статтю щодо перекладача під час здійснення процесу екстрадиції, в якій розкрити поняття особи перекладача, його процесуального статусу, прав, обов'язків та відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=208#w1_1 (дата звернення 20.11.2024).
2. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року» URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.11.2024).
3. Скрябін О.М. Окремі аспекти участі перекладача в кримінальному провадженні. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки № 2. 2020 URL.: <https://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-2-2020/23.pdf> (дата звернення 20.11.2024).
4. Гаазька конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів, від 5 жовтня 1961 року URL.: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B0%D0%B0%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_\(1961\)#cite_note-1](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B0%D0%B0%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_(1961)#cite_note-1) (дата звернення 20.11.2024).
5. Роз'яснення порядку реалізації положень Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів" URL.: https://minjust.gov.ua/m/str_2803 (дата звернення 21.11.2024).
6. Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text (дата звернення 20.11.2024).
7. Постанова Кабінету Міністрів України № 710 від 11.10.2016 «Про ефективне використання державних коштів» URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.11.2024).
8. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення 22.11.2024).
9. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр#n12> (дата звернення 22.11.2024).
10. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18?find=1&text=стаття+54#w2_1 (дата звернення 22.11.2024).

Басиста І. В.

професор кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПОРУШЕННЯ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ

Масштаби проблематики пов'язаної із примусовими переміщеннями українських дітей (їх викраденнями, депортаціями, насильницькою передачею тощо) усвідомити не легко, адже, по-перше, точною кількістю таких фактів, із цілої низки причин, жодна із сторін не оперує (про що вже йшлося у публікаціях авторки [1; 2; 3; 4; 5] та й десятках публікацій інших авторів), а по-друге, із уваги упускається кінцева мета (однією із її складових є перетворення українських дітей на російських громадян шляхом викорінення української ідентичності [5]), яку переслідує агресор вчиняючи такі протиправні дії. Вже зазначалося у доповіді незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні (Рада з прав людини П'ятдесят друга сесія 27 лютого – 31 березня 2023 Пункт 4 порядку денного Ситуації у сфері прав людини, що потребують уваги Ради), що шляхом надання російського громадянства та влаштування примусово переміщених українських дітей у прийомні сім'ї, зміни тимчасової опіки щодо них на постійну, спрощення процедури отримання ними громадянства рф, тощо агресор, грубо порушуючи вимоги, встановлені міжнародним гуманітарним правом, вчиняє воєнні злочини [6].

Слід підкреслити, що ініціативи України та інших країн задля повернення українських дітей є постійними, серед іншого, й у рамках дипломатичного діалогу. Задіяно значну кількість із можливих каналів комунікації [7]. Примусово переміщених на тимчасово окуповані території або депортованих до рф та білорусі українських дітей виявлять і далеко за їх межами [8]. «Пошук і повернення дитини обходиться дорого... – сказав Кулеба, відповідаючи на запитання євродепутатів про фінансування діяльності Save Ukraine» [9]. Ця організація в Росії вважається «терористичною». «Бо ми, як пишуть російські медіа, «викрадаємо дітей з новий російських територій», – сказав Кулеба [9]. Дмитро Лубінець узагальнюючи зазначив, що поверненням українських дітей займається Україна, та її відповідні органи. Також долучаються і посередництва у вигляді інших країн-партнерів, як от Катар [10]. Серед міжнародних організацій у цьому процесі Україні допомагає ЮНІСЕФ [11]. «Деяким підліткам вдалося втекти, «подорожуючи» автостопом та залізницею, при цьому росіяни продовжують їм погрожувати [12].

«2 лютого Міністерка закордонних справ Канади Мелані Жолі в Києві оголосила, що Канада та Україна створять коаліцію з повернення додому депортованих українських дітей [13]. Раніше йшлося й про те, що Канада готова очолити цю коаліцію («20 листопада під час міжнародної конференції United for Justice. War Crimes against Ukrainian Children у Торонто обговорювалося запровадження нових механізмів, які сприятимуть поверненню українських дітей») [14]. Ще перед цією подією «Прем'єр-міністр Канади Джастін Трюдо під час віртуальної зустрічі лідерів «Великої двадцятки» закликав притягнути росію до відповідальності за вторгнення до України [15].

Навіть страшно уявити, що може відбуватися із викраденими дітьми..., а особливо коли наштотхуєшся на інформацію про тих, хто воює на стороні росії [16]. «У Державному департаменті заявили, що українські діти, яких викрали з окупованих територій та перевезли до Білорусі, можуть стати жертвами торгівлі людьми...» [17]. У Центрі національного спротиву вірно наголошують, що кожна особа, яка дотична до вивезення українських дітей, вчинення щодо них інших неправомірних дій та політики зміни їх самоідентифікації (що є формою геноциду), нестиме відповідальність за свої дії [18].

Звісно вже наявні кримінальні провадження щодо тих, хто сприяв чи організовував незаконне вивезення українських дітей [13], та й ордери на арешт, видані в березні 2023 року Міжнародним кримінальним судом говорять самі за себе. Більше того, Міжнародний суд ООН й надалі вивчає не тільки справу російського лідера щодо депортації дітей, а й інші злочини, у яких його підозрюють» [19]. Маємо справи й у інших міжнародних юрисдикціях, також проводяться розслідування за правилами універсальної юрисдикції у низці країн. Із раніших ініціатив, то слід згадати, що створено «...спеціальну Групу з воєнних злочинів WarCAT, чийм завданням є розслідування злочинів, що підпадають під юрисдикцію США. До роботи залучаються ФБР та інші державні інститути» [20].

Але все ж таки незаконні переміщення із окупованих територій надалі тривають. «...Росіяни вивозять неповнолітніх у дитячі табори, де «піддають пропаганди й нерідко взагалі не повертають додому офіційним опікунам. З кожного регіону був план щодо 2,5 тис. дітей. Направлення на «оздоровлення» видають лікарі, яких завезли з рф», – зауважили в ЦНС» [21]. І на противагу примусовим переміщенням українських дітей (їх викраденням, депортаціям, насильницькій передачі тощо) кількість повернутих дітей є не значною, хоча кожен з таких випадків є надцінним. Ще у січні 2024 року йшлося, що Україна повернула з Росії 517 незаконно депортованих дітей і 2828 дорослих, серед яких тільки 150 цивільних» [13]. Оновлену щоденно інформацію можемо черпати із української державної платформи «Діти війни» (але точні цифри не відомі. Практично майже рік тому «... голова міжнародного комітету ради федерації – верхньої палати російського парламенту Григорій Карасін

зизнався, що майже 700 тис. українських дітей вивезено на російську територію [18]). «У Єльському університеті визначали кількість дітей, яких Росія незаконно вивезла на територію Білорусі з початку вторгнення (з вересня 2022 року по травень 2023 року неповнолітніх переселили щонайменше з 17 міст Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей. До дитячого табору «Дубрава» під Мінськом перевезли понад 2 тисячі дітей, ще 392 особи були розміщені в 12 інших білоруських установах). Дослідники зазначили, що реальне число депортованих дітей може бути набагато вищим. Повідомляється, що ці діти пройшли перепідготовку та військовий вишкіл» [12].

Також триває практика запровадження нових санкцій. Так, «...Управління з контролю за іноземними активами міністерства фінансів США 5 грудня, запровадило санкції щодо голови Білоруського товариства Червоного Хреста Дмитра Шевцова за його співучасть у незаконній депортації українських дітей до Росії...У санкційному списку США від 5 грудня Шевцов фігурує серед 11 юридичних і восьми фізичних осіб з Білорусі» [22]. «Європейський Союз у новому 13-му пакеті санкцій запровадив обмеження проти росіян та білорусів, які причетні до депортації дітей з України. Про це пише видання The Guardian. Як зазначається, санкції ввели проти чоловіків та жінок, які брали безпосередню участь у нелегальній депортації неповнолітніх до тимчасово окупованого Криму, Білорусі та росії» [23] (мова про «...Інну Варламову, яка є дружиною Сергія Миронова, депутата Держдуми рф і лідера партії «Справедлива росія – За правду»... Вона особисто приїжджала у Херсонську область, звідки вивезла двох дітей на територію країни-агресорки. Одній дитині змінили прізвище на Миронова. Також було змінено місце народження на Подольськ...(Дмитро Лубінець також повідомляв, що разом з дівчинкою окупанти забрали дворічного хлопчика Іллю Ващенка, доля якого наразі не відома [24]). Іншою підсанкційною особою тепер є Марина Пещанська, яка є так званим «омбудсменом з прав дитини» в окупованому Криму. Вона організовувала незаконне перевезення дітей з дитбудинку Мелітополя до Севастополя. Проти Ольги Волкової та Дмитра Демідова ввели санкції як проти одних з ключових осіб, які причетні до примусової депортації дітей до Білорусі та незаконного усиновлення сім'ями з рф та Білорусі» [23]).

Попри всі вжиті заходи задля протидії примусовим переміщенням українських дітей (їх викраденням, депортаціям, насильницькій передачі тощо) та наступальним крокам задля їх повернення [1; 2; 3; 4; 5], із жахом доводиться усвідомлювати, що вчинення цих злочинів щодо наших дітей триває. І кожна оприлюднена інформація на кшталт «понад 100 школярів з окупованої Луганської області госпіталізували у Саратовській області РФ, 12-річна дитина померла...» [25]; «в окупованому Бердянську на Запоріжжі окупанти вже пів року не дають поховати тіла вбитих ними підлітків – Тиграна Оганесяна й Микити Ханганова » [26] є цьому підтвердженням.

Список використаних джерел:

1. Басиста І.В. Насильницька передача українських дітей (продовження огляду). Всеукраїнська науково-практична конференція «Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації права дитини у цифровому середовищі» присвяченої річниці Конвенції ООН з прав дитини. 23 листопада 2023 року. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпро: Ліра, 2023. С.17-22. URL : https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/Zbirnyk_Konf_Zahyst%20prav_dytny_v_cifrovomu_sviti.pdf
2. Басиста І.В. Викрадення українських дітей, як різновид геноцидної політики росії. Військові кримінальні правопорушення та особливості їх розслідування : матеріали круглого столу, проведеного в межах Днів науки на факультеті правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» (26 січня 2024 року). Київ : НаУКМА, 2024. С. 6-22.
3. Басиста І.В. Геноцидний умисел росії щодо української нації (продовження огляду). Фінансово-економічні, соціальні та правові аспекти розвитку регіонів: загрози та виклики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, 24 травня 2024 р. Чернівці : Технодрук, 2024. С. 354-357.
4. Басиста І.В. Насильницька передача українських дітей— акт геноциду чи воєнний злочин? Українська воєнна та повоєнна кримінальна юстиція: матеріали ІХ (XXІІ) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 26–27 жовтня 2023 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2023. С. 18-64. URL : <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>
5. Басиста І.В. Геноцидний умисел росії упродовж насильницької передачі українських дітей та крайні ініціативи щодо повернення викрадених дітей (продовження огляду). ХІ-та міжнародна науково-практична конференція «Малиновські читання». Острог, 15-16 листопада 2024 року.
6. Доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні (Рада з прав людини П'ятдесят друга сесія 27 лютого – 31 березня 2023 Пункт 4 порядку денного Ситуації у сфері прав людини, що потребують уваги Ради). file:///C:/Users/Ірина%20Володимирівна/Downloads/Доповідь.pdf
7. Україна та Італія обговорили повернення депортованих дітей та військовополонених. 30.04.2024. <https://armyinform.com.ua/2024/04/30/ukrayina-ta-italiya-obgovoryly-povernennya-deportovanyh-ditej-ta-vijskovopolonenyh/>
8. Станіслав Погорілов У Німеччині знайшли 161 викрадену Росією українську дитину – Нацполіція. 17.04.2024. <https://www.pravda.com.ua/news/2024/04/17/7451586/>
9. Вікторія Власенко Повернення депортованих у РФ дітей: дорого і небезпечно. 14.11.2023. <https://www.dw.com/uk/povernenna-deportovanih-u-rf-ditej-dorogo-skladno-nebezpesno/a-67392658>
10. Росія звільнить ще кількох українських дітей за посередництва Катару. 5.12.2023. <https://www.slovoidilo.ua/2023/12/05/novyna/polityka/rosiya-zvilnyt-shhe-killkox-ukrayinskyh-ditej-poserednycztva-kataru>
11. Ілля Рябінін Лубінець розповів, скільки українських дітей повернули до України з Росії. 7.12.2023. <https://vijna.novyny.live/lubinets-rozpoviv-skilki-ukrayinskikh-ditei-povernuli-do-ukrayini-z-rosiyi-136737.html>
12. Вікторія Кульженко. Підлітки, яких повернули до України, можуть допомогти притягнути Росію до відповідальності, – WP. 26.11.2023. https://24tv.ua/povernennya-vikradenih-ditej-do-ukrayini-voni-zmozhut-svidchiti_n2439798
13. Микита Дніпровський На Херсонщині судитимуть експосадовцю медзакладу, яка допомогла окупантам незаконно вивести 11 дітей. 29.03.2024. <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/na-hersonshchini-suditimut-eksposadovicyu-medzakladu-yaka->

nezakonnomu-spriyala-vivezennyu-ditey-50405381.html

14. Незаконна депортація: Канада очолить коаліцію з повернення українських дітей. 21.11.2023. <https://flot2017.com/nezakonna-deportatsiia-kanada-ocholyt-koalitsiiu-z-povernennia-ukrainskykh-ditej/>

15. Трюдо закликав лідерів G20 покарати росію: що відомо. 23.11.2023. <https://flot2017.com/triudo-zaklykav-lideriv-g20-pokaraty-rosiiu-shcho-vidomo/>

16. Ярослава Денькович На боці РФ воює американський чиновник, якого звинуватили у сексуальному насильстві над дітьми – The Guardian. 7.04.2024. <https://tsn.ua/ato/na-boci-rf-voyuye-amerikanskiy-chinovnik-yakogo-zvinuvatili-u-seksualnomu-nasilstvi-nad-ditmi-the-guardian-2552359.html>

17. Ольга Коваль Загарбники використовують освітні організації для депортації українських дітей. 21.12.2023. <https://ua.news.ua/ukraine/zagarbniki-vikoristovuyut-osvitni-organizatsiyi-dlya-deportatsiyi-ukrayinskih-ditej>

18. Олена Черкасець Росіяни проводять щеплення викраденим українським дітям сумнівною вакциною. 29.12.2023. <https://thepage.ua/ua/news/rosiya-vakcinuye-ukrayinskih-ditej-preparatom-vlasnogo-virobnictva>

19. Мирослав Гурко Міжнародний суд ООН анонсував слухання за позовом України до Росії щодо геноциду. 23.08.2023. <https://focus.ua/uk/world/587744-mizhnarodniy-sud-oon-anonsuvav-sluhannya-za-pozovom-ukrajini-do-rosiji-shchodo-genocidu>

20. Роман Свиридович Кошти, які вилучили у обвинувачених у порушенні санкцій, передано для використання на користь України, – Мін'юст США. 3.12.2023. https://censor.net/ua/news/3459348/koshty_yaki_vyluchyly_u_obvynuvachenyh_u_porushenni_sanktsiyiperedano_dlya_vykorystannya_na_koryst

21. Незаконне вивезення дітей до РФ: на «оздоровлення» окупанти направили 10 тисяч неповнолітніх. 28.12.2023. <https://flot2017.com/nezakonne-vyvezennia-ditej-do-rf-na-ozdorovlennia-okupanty-napravyly-10-tysiach-nepovnolitnikh/>

22. Олена Перепадя США запровадили санкції щодо глави Червоного Хреста Білорусі. <https://www.dw.com/uk/ssa-zaprovadili-sankcii-sodo-kerivnika-cervonogo-hresta-bilorusi/a-67642769?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>

23. У новому пакеті санкцій ЄС ввів обмеження проти росіян та білорусів, які причетні до депортації дітей з України. 21.02.2024. <https://weukraine.tv/novyny/u-novomu-paketi-sanktsij-jes-vviv-obmezhennja-proti-rosijan-ta-bilorusiv-jaki-prichetni-do-deportatsiji-ditej-z-ukrajini/>

24. Богдан Скаврон Російський політик «всиновив» викрадену в Україні дівчинку і два їй нове ім'я – омбудсман. 30.11.2023. <https://tsn.ua/ukrayina/rosiyskiy-politik-vsinoviv-vikradenu-v-ukrayini-divchinku-i-dva-yiy-nove-im-ya-ombudsman-2461978.html>

25. Діти з Луганщини потрапили до лікарні після «оздоровлення» в окупантів. Одна дівчинка загинула. 21.12.2023. https://gazeta.ua/articles/np/_diti-z-luganschini-potrapili-do-likarni-pislya-ozdorovlennya-v-okupantiv-odna-divchinka-zaginula/1166151

26. Ярослава Денькович Жорстоке вбивство 16-річних підлітків у Бердянську: батькам пів року не віддають тіла дітей – подробиці. 27.12.2023. <https://tsn.ua/ato/zhorstoke-vbivstvo-16-richnih-pidlitkiv-u-berdyansku-batkam-piv-roku-ne-viddayut-tila-ditey-podrobici-2480488.html>

Бідняк В. А.

докторант Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ ПРОТИПРАВНИХ ДІЯНЬ ОРГАНІВ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Високий рівень соціальної захищеності осіб з інвалідністю є показником розвинутого суспільства, залежить від низки факторів, в.т.ч. законодавчої урегульованості вітчизняними та міжнародними нормами, зокрема: Конвенцією «Про права осіб з інвалідністю», Конституцією України, Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», Законом України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», Законом України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» тощо.

Соціальний захист осіб з інвалідністю, який полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду[5], забезпечується за рахунок коштів державного бюджету, в тому числі Фонду соціального захисту інвалідів, місцевих бюджетів, а також органами місцевого самоврядування.

Зокрема, розмір виплат та обсяги соціальних послуг напряму залежать від ступеню втрати професійної працездатності, ушкодження здоров'я, встановленої групи інвалідності, що визначається шляхом експертного обстеження в органах медико-соціальної експертизи центрального органу виконавчої влади членами медико-соціальних експертних комісій (МСЕК). Такі обставини зумовлюють вчинення протиправних дій, пов'язаних із підробленням офіційних документів, висновків, довідок тощо задля отримання виплат або можливість користування пільгами та правами, які передбачені для такої категорії осіб. Слід зазначити, що останнім часом спостерігається суттєве збільшення таких протиправних проявів, що переважно пов'язано із збройною агресією та введенням військового стану.

Очевидно, незаконне отримання такого статусу є передумовою для вчинення інших протиправних діянь із незаконним використанням підробленого документу, у тому числі, яке може завдати майнової шкоди у великих або особливо великих розмірах. Але у більшості випадках притягнути до справедливої відповідальності злочинця є проблемним, оскільки на момент отримання фіктивного висновку МСЕК особа ще деякий час не має можливості скористатися набутим правом, а його дії на цей час можуть лише

вказувати на замах до скоєння іншого, як правило, тяжкого кримінального правопорушення.

Також слід враховувати, що вказані протиправні дії вчиняються у змові або у посередництві із службовими особами медичних закладів, МСЕК, органів влади тощо, що підтверджується результатами дослідження, яке було проведено Національним агентством з питань запобігання корупції визначено корупційні ризики, до яких належать:

1. корупційна домовленість на основі особистого контакту заявника із головою чи членом МСЕК;
2. посередництво посадової особи державного органу у досягненні корупційної домовленості із головою та/чи членами МСЕК;
3. регіональна співпраця голови та/чи членів різних МСЕК з метою одержання неправомірної вигоди;
4. посередництво громадян без статусу посадових чи службових осіб у досягненні корупційної домовленості із головою та/чи членами МСЕК;
5. пришвидшення підготовки лікарем направлення та необхідного пакета документів на МСЕК без ознак їх підробки за умови отримання неправомірної вигоди;
6. підготовка лікарем пакета підроблених первинних документів без сприяння у подальшому прийнятті рішення МСЕК;
7. «комплексна корупційна послуга – інвалідність «під ключ»;
8. використання паперового документообігу для корупційних зловживань МСЕК;
9. заволодіння грошовими коштами державного бюджету через МСЕК та учасників бойових дій;
10. злочинна змова лікарів МСЕК для систематичного вимагання неправомірної вигоди від громадян [4, с.5].

Як свідчить практика, в більшості випадках є проблемним притягнення до кримінальної відповідальності представників МСЕК за складання фіктивного висновку, оскільки відповідно до Положення про медико-соціальну експертизу комісія складається з представників МОЗ, Мінсоцполітики, Міноборони, закладів охорони здоров'я МВС, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, а також військово-медичної служби СБУ та військово-медичного підрозділу Служби зовнішньої розвідки у разі розгляду медичних справ стосовно потерпілих на виробництві чи пенсіонерів з числа військовослужбовців СБУ або Служби зовнішньої розвідки. У проведенні медико-соціальної експертизи беруть участь також представники Пенсійного фонду України, органів державної служби зайнятості і у разі потреби – працівники науково-педагогічної та соціальної сфери. До складу комісії входить не менше трьох лікарів за спеціальностями, перелік яких затверджується МОЗ з урахуванням профілю комісії, а також спеціаліст з

реабілітації, лікар-психолог або психолог. Комісія проводить засідання у повному складі і колегіально приймає рішення. Відомості щодо результатів експертного огляду і прийнятих рішень вносяться до акту огляду та протоколу засідання комісії, що підписуються головою комісії та її членами і засвідчуються печаткою []. За таких обставин правоохоронні органи стикаються із проблемою встановлення особи правопорушника та отримання доказів її протиправної діяльності оскільки відповідні рішення приймаються комісійно.

На цьому етапі постає питання документування таких протиправних проявів, яке не можливо шляхом проведення комплексу НСРД, які відповідно до ст. 246 КПК України проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, таких як зловживання владою або службовим становищем, стаття 364 КК України; службове підроблення, стаття 366 КК України; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, стаття 368 КК України; незаконне збагачення, стаття 368-5 КК України; пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі, стаття 369 КК України. На момент складання фіктивного висновку дії МСЕК кваліфікуються за ознаками ст. 366 КК України, яка не відноситься до такої категорії кримінальних правопорушень.

Отже, слід констатувати, що в сучасних умовах набуло поширення вчинення протиправних дій, пов'язаних із незаконним встановленням групи інвалідності, задля вчинення інших кримінальних правопорушень. Оскільки органи, які забезпечують соціальний захист осіб з інвалідністю, приймають рішення колегіально, перед органами досудового розслідування постають проблемні питання щодо встановлення винних осіб, притягнення їх до відповідальності, документування протиправних дій, що потребує врегулювання в правозастосовній практиці.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 02.04.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Конвенція про права осіб з інвалідністю, ратифіковано Законом № 1767-VI від 16.12.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
4. Національне агентство з питань запобігання корупції. Топ-10 корупційних ризиків медико-соціальної експертизи щодо встановлення інвалідності. Положення про медико-соціальну експертизу, затвердженої Постановою КМУ від 03.12.2009 № 1317 Питання медико-соціальної експертизи URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-%D0%BF/ed20201016#n12>.
5. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12/ed20201016#Text> URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Karty-MSEK.pdf>.

Бідняк Г. С.

завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Купріянова А. О.

директор Дніпропетровського
науково-дослідного інституту
судових експертиз
Міністерства юстиції України,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ-КРИМІНАЛІСТІВ

На стадії досудового розслідування у кримінальних провадженнях всіх видів використовуються спеціальні знання, однією з форм яких є залучення спеціаліста для проведення процесуальних дій. Проте, на сьогодні залишається невирішеним питання підготовки спеціалістів-криміналістів. Ст. 71 КПК України регламентовано, що «спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки, висновки та інші документи під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок» [1]. Відповідно до Закону України від 09.10.2024 р. № 4009-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні» п. 4 ст. 71 КПК України доповнено п. 9, що розширює права спеціаліста наступного змісту: «надавати довідки, висновки з питань, що належать до сфери його знань, щодо ідентифікації особи, зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, слідів вибуху або пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, сильнодіючих лікарських засобів» [2].

Позитивно оцінюючи зміни до КПК України, слід визначити окремі проблемні питання, що можуть виникнути під час їх реалізації. Одним з таких є питання щодо суб'єктів проведення досліджень та формування висновків. Вочевидь, що ними у більшості випадків на досудовому розслідування будуть саме спеціалісти-криміналісти підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих відділів поліції. Вказана категорія співробітників Національної поліції України залучається в якості спеціалістів під час

проведення слідчих (розшукових) дій. Практикою та наукою доведено, що для володіння спеціальними знаннями особа повинна пройти відповідну програму навчання та набути практичний досвід їх використання.

На етапі реформування системи МВС України, починаючи з 2015 р. особовий склад відділів криміналістичного забезпечення слідчих управлінь Національної поліції України переважно був сформований із співробітників інших служб: водіїв, оперуповноважених, дільничних інспекторів, співробітників інших служб, які не мають фахової освіти, що негативно позначається на досудовому розслідуванні та знижує якість сформованої доказової бази. Як наслідок – низька якість слідів, що вилучаються під час огляду місця події; вкрай стислий опис слідів у протоколах огляду місця події; зниження якості порівняльного матеріалу, що надходить для експертних досліджень, в т.ч. неякісно відібрані зразки букального епітелію; численні недоліки, що виникають у процесі призначення судових експертиз, позначаються на результатах експертних порівняльних досліджень, ефективності застосування криміналістичних обліків для встановлення осіб, причетних до вчинення нерозкритих кримінальних правопорушень та ін.

На сьогодні підготовку спеціалістів-криміналістів здійснює лише Національна академія внутрішніх справ у кількості, якої недостатньо для забезпечення всіх областей України фахівцями даного профілю. Зважаючи на розширення повноважень, а, відповідно, і об'єму та різноплановості роботи, що буде виконуватись даною категорією учасників розслідування, потрібно принципово змінити підходи до підготовки спеціалістів-криміналістів.

Для реалізації вказаних пропозицій постає потреба в розробці програми підготовки фахівців даного профілю, у зміст якої окрім загально юридичної підготовки включити спеціальні курси, що охоплюють сучасні засоби та методи збирання та дослідження доказової інформації, а саме:

- здобуття навичок роботи з засобами фіксації обстановки місця вчинення злочину, в тому числі місця вчинення воєнних злочинів (воронки від снарядів, ракет; зруйновані будівлі тощо) з використанням 3-D сканерів та засобів відеофіксації, встановлених на БпЛА, лазерних рулеток;

- методику дослідження генетичних ознак людини із використанням приладів швидкого аналізу ДНК: ANDE 6C, Rapid HIT ID DNA та ін.;

- методику сканування зовнішності людини з використанням 3-D сканерів та її розпізнання та ідентифікацію з камер зовнішнього спостереження;

- дослідження наркотичних, психотропних речовин методами експрес-аналізу;

- виявлення, вилучення та дослідження вибухових речовин та пристроїв, в тому числі промислового виробництва: мін, гранат, снарядів, залишків ракетного палива; встановлення групової приналежності засобів ураження за їх залишками тощо.

Окрім професійної підготовки на сьогодні спостерігається недостатня

кількість посад спеціалістів-криміналістів. Опитуванням керівників підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення встановлено, що для забезпечення цілодобового чергування спеціалістів-криміналістів у складі слідчо-оперативних груп потрібно збільшити їх кількість приблизно у два рази. У разі додаткового навантаження у вигляді проведення досліджень з оформленням їх результатів у формі довідок чи висновків, виникне потреба у ще більш значному збільшенні кількості спеціалістів-криміналістів. Зважаючи на означене вище, вважаємо за доцільне запровадження у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання підготовки фахівців відділів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих управлінь Національної поліції України, оскільки саме у цих закладах є достатня кількість фахівців професорсько-викладацького складу з досвідом практичної роботи та належна матеріально-технічна база.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні: Закон України від 09.10.2024 р. № 4009-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4009-20#Text>

Бобошко Б. Г.

курсант 3-го курсу

Навчально-наукового інституту

підготовки фахівців для підрозділу

превентивної діяльності

Національної поліції України

Науковий керівник:

Кривокурс О. Г.

старший викладач кафедри

криміналістики та домедичної

підготовки Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

доктор філософії з права

РОЛЬ ДАКТИЛОСКОПІЇ У РОЗКРИТТІ СЕРІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Дактилоскопія є важливим інструментом у криміналістиці, який широко використовується для ідентифікації особи за відбитками пальців. Унікальність малюнка на шкірних покриттях пальців робить цей метод

незамінним у розслідуваннях злочинів. Кожна людина має індивідуальний малюнок на пальцях, що зберігається протягом усього життя, і не змінюється навіть після смерті.

Історія вивчення дактилоскопії сягає давніх часів. Згадки про «печатки» на руках присутні в релігійних текстах, зокрема в Біблії. Розуміння слідів рук як доказів у криміналістиці виникло внаслідок накопичення знань про морфологічні особливості шкіри та їх застосування у кримінальних розслідуваннях.

Вивчення дактилоскопічних слідів стало важливою частиною процесу виявлення та розслідування злочинів, що дозволяє криміналістам ідентифікувати підозрюваних з високою точністю. Дактилоскопія базується на вивченні папілярних візерунків, які формуються на шкірі рук [1, с. 16]. Ці візерунки мають кілька ключових властивостей:

- Унікальність папілярних ліній дозволяє здійснити точну ідентифікацію особи.
- Візерунки не змінюються протягом життя, що робить їх надійним засобом для ідентифікації.
- Навіть після пошкодження шкірного покриву, папілярні лінії відновлюються.

У процесі дактилоскопії фахівці знімають відбитки пальців з місця злочину та порівнюють їх з відбитками, зареєстрованими в базах даних. Це дозволяє підтвердити або спростувати причетність особи до злочину.

Дактилоскопічні сліди можуть бути виявлені на різних об'єктах, з якими контактувала людина, включаючи тверді, пластичні та сипкі матеріали. Важливість дактилоскопії полягає в тому, що сліди пальців залишаються на всіх предметах, яких торкається особа. Це створює можливість для збору доказів у випадках злочинів [2, с. 52].

Крім того, дактилоскопічні дані можуть бути використані для:

- Ідентифікації невпізнаних трупів.
- Розшуку осіб, які зникли безвісти.
- Встановлення факту скоєння злочину однією особою або кількома особами.

Сьогодні дактилоскопія розвивається завдяки новітнім технологіям. В Україні запроваджуються автоматизовані ідентифікаційні системи, які використовуються для ведення криміналістичних обліків на державному та міжнародному рівнях.

Ці системи дозволяють швидко аналізувати відбитки пальців, що суттєво спрощує роботу правоохоронців. Автоматичні системи порівнюють зняті відбитки з величезними базами даних, що містять інформацію про відбитки кримінальних елементів та осіб, що проходять за різними кримінальними справами.

Це дозволяє оперативно знаходити збіги та ідентифікувати підозрюваних. Дактилоскопія є незамінним методом у криміналістиці, який не

лише допомагає у розслідуваннях злочинів, але й відображає важливі аспекти ідентифікації особи. Завдяки унікальності папілярних візерунків, дактилоскопічні сліди можуть бути використані для отримання доказів, які підтверджують причетність особи до злочину. Сучасні технології автоматизації роблять цей процес ще більш ефективним, що позитивно впливає на результати розслідувань і безпеку суспільства [3, с. 45].

Дактилоскопія, як метод ідентифікації особи за відбитками пальців, є важливим елементом криміналістики та правозахисної діяльності. Сучасні виклики безпеки, такі як тероризм, організована злочинність і нелегальна міграція, вимагають впровадження нових технологій і методів дактилоскопічної реєстрації.

Цей процес особливо актуальний для чоловічої частини населення, оскільки статистично саме вони становлять більшість злочинців. Процес дактилоскопіювання може бути активізований під час отримання паспорта. Ця ініціатива не повинна сприйматися як обмеження прав громадян, а, навпаки, як захід, що сприяє забезпеченню безпеки суспільства.

Дактилоскопічна реєстрація використовується не лише в правоохоронних органах, а й у візових службах, що підтверджує її ефективність у міжнародному співробітництві [4, с. 58].

Міжнародне співробітництво: Україні необхідно активізувати міжнародну співпрацю для боротьби з тероризмом, організованою злочинністю та нелегальною міграцією. Дактилоскопічні дані можуть стати важливим інструментом для виявлення та затримання правопорушників. Збільшення кількості невпізнаних трупів внаслідок катастроф ставить нагальне питання про ефективність розшуку безвісти зниклих осіб, особливо дітей. Дактилоскопія може суттєво полегшити цей процес.

Для створення єдиної багатофункціональної системи дактилоскопічних обліків необхідно вдосконалити правове забезпечення дактилоскопічної реєстрації. Зараз існує широкий спектр засобів для виявлення латентних слідів рук, що дозволяє правоохоронцям обирати найефективніші методи в залежності від конкретної ситуації.

Криміналістична наука постійно розвивається, впроваджуючи нові біометричні ідентифікатори. У майбутньому до бази даних можуть бути додані відомості не лише про відбитки пальців і ДНК, а також інформація про райдужні оболонки очей, відбитки долонь і ступнів, а також голосові дані особи. Це дозволить значно підвищити рівень ідентифікації та забезпечення безпеки [3, с. 53].

Дактилоскопія залишається надзвичайно важливим інструментом у розслідуванні та розкритті злочинів. Попри технологічний прогрес, дактилоскопічні системи ідентифікації продовжують бути надійними та швидкими у виконанні своїх завдань.

Для вдосконалення цих технологій правоохоронні органи України повинні терміново вжити заходів для покращення матеріально-технічного

забезпечення, навчання кадрів та обміну досвідом з міжнародними колегами. Лише так можливо підвищити ефективність дактилоскопії в Україні та зробити країну безпечнішою для громадян.

Список використаних джерел:

1. Булда, Анастасія Дмитрівна. Особливості розкриття та розслідування вбивств, вчинених в умовах неочевидності. 2021. С. 55
2. Лапко, Б. І. Адміністративно-правові засади діяльності карного розшуку: порівняльно-правовий аналіз. Сумський державний університет, 2021. С. 75
3. Лапта С. П. Перспективні напрями розвитку дактилоскопії в зарубіжних країнах. *Вісник ХНУВС*. 2017. С. 59–66.
4. Полонська Ю. В. Теоретико-правові аспекти вдосконалення дактилоскопічної реєстрації. *Криміналістичний вісник*. 2014. С. 70–74.

Бойко О. П.

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Єфімов В. В.

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ПРЕДСТАВНИКАМИ ЗБРОЙНИХ СИЛ
УКРАЇНИ ПРИ ПЕРЕДАЧІ РЕЧЕЙ ТА ДОКУМЕНТІВ, ВИЯВЛЕНИХ
НА ПОЛІ БОЮ ЧИ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Взаємодія слідчих Національної поліції України з представниками Збройних сил України при передачі речей та документів, виявлених на полі бою чи деокупованих територіях на даний час викликає певні труднощі, що перш за все пов'язане з різними функціями діяльності, чи завданнями слідчих підрозділів Національної поліції України та підрозділів ЗСУ.

Так, відповідно до розділу 3 наказу МВС України «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України» від 06.07.2017 року № 570 однією із функцій слідчих підрозділів є усебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального провадження, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надання їм належної правової оцінки та забезпечення прийняття

законних і неупереджених процесуальних рішень. Тобто, на слідчих Національної поліції України покладається функція розслідування [1].

У свою чергу згідно ст. 1 ЗУ «Про Збройні Сили України» функціями військових ЗСУ є: оборона України, захист суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності [2].

Все це призводить до розбіжностей розуміння військовослужбовцями ЗСУ окремих норм кримінального процесуального законодавства України щодо порядку збору доказів під час розслідування воєнних злочинів, що в подальшому може призвести до визнання зібраних доказів недопустимими.

Оскільки, станом на сьогодні відсутній спільний наказ МВС України та МО України, який регулював би порядок взаємодії слідчих Національної поліції України з представниками Збройних сил України при розслідування воєнних злочинів в тому числі і порядок передачі речей та документів, виявлених на полі бою чи деокупованих територіях, спробуємо проаналізувати бачення науковців з означеного питання.

На думку фахівців, збирання військовослужбовцями усіх речей і документів, які ними виявляються в ході бойових дій, здійснюється шляхом передачі різноманітними способами через сторонніх осіб до слідчого, під територіальною юрисдикцією якого знаходиться місцевість. Цей спосіб інколи фактично знищує доказову силу виявлених матеріальних слідів злочину, оскільки, по-перше, предмети з різних ділянок фронту потрапляють до одного пакету і встановити час та точне місце їх виявлення не видається за можливе, а по-друге, особи, які здійснюють доставку пакетів до слідчого, також не володіють інформацією щодо обставин та точного місця вилучення та не можуть дати жодних коментарів з приводу наданих потенційних речових доказів [3].

Вважаємо, що порядок передачі представниками ЗСУ слідчому НПУ інформації при виявленні та фіксації вчинення воєнного злочину може здійснюватися: на окупованій території, на території, де ведуться активні бойові дії, та на деокупованій території.

На окупованій території та території де ведуться активні бойові дії така інформація може бути зафіксована на відео за допомогою БпЛА.

В таких випадках якщо неможливо залучити слідчого в визначений район дислокації ЗСУ, алгоритм дій щодо передачі відео з метою долучення до матеріалів кримінального провадження, повинен виглядати наступним чином: 1) повідомлення представника ЗСУ рапортом свого безпосереднього командира про виявлений воєнний злочин зафіксований за допомогою БпЛА на відео; 2) направлення за супровідним листом підписаного командиром рапорту представника ЗСУ про виявлений воєнний злочин зафіксований за допомогою БпЛА на відео до органу досудового розслідування НПУ, під територіальною юрисдикцією якого знаходиться, місце вчинення воєнного злочину; 3) внесення відомостей до ЄРДР; 4) направлення запиту у порядку ст. 93 КПК України слідчим до ЗСУ для отримання відео зафіксованого за

допомогою БпЛА; 5) Проведення огляду відео слідчим.

У разі наявної можливості, отримання такого відео може здійснюватися і без направлення запиту в порядку ст. 93 КПК України та відбуватися в такому порядку: 1) виклик слідчим представника ЗСУ (оператора БпЛА), який виявив воєнний злочин для допиту в якості свідка; 2) винесення постанови слідчим про зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису відповідно до ст. 245⁻¹ КПК України; 3) складання слідчим протоколу про зняття такого відео відповідно до вимог КПК України у присутності представника ЗСУ (оператора БпЛА), який виявив воєнний злочин.

Щодо трофейних документів на території де ведуться активні бойові дії та на деокупованих територіях представники ЗСУ, під час проведення бойових дій або патрулювання, можуть виявляти різноманітні предмети та документи щодо вчинення воєнних злочинів. В такому випадку першим, що необхідно здійснити представникам ЗСУ це забезпечити збереження доказів. Таке збереження повинно здійснюватися з моменту виявлення, збирання, пакування до передачі слідчому виявлених речей і документів, які мають доказове значення.

Порядок передачі речей і документів (трофейних) які можуть містити дані про вчинення воєнних злочинів виявлених на території де ведуться активні бойові дії, без можливості залучити слідчого в визначений район дислокації ЗСУ, з метою долучення до матеріалів кримінального провадження повинен здійснюватися за наступним алгоритмом: 1) після виявлення представниками ЗСУ речей і документів, що можуть мати доказове значення, здійснюється збирання (за можливості під відеофіксацію) та пакування речей і документів. Виявлені речі і документи рекомендується упаковувати у водонепроникні мішки (пакети), які маркуються ярликами; 2) складається рапорт представником ЗСУ, який подається командирі разом з упакованим пакетом щодо обставин захоплення, час і дата захоплення, місце захоплення, повні прямокутні координати X, Y точки захоплення, підрозділ противника, якому належали захоплені документи; 3) направлення за супровідним листом підписаного командиром рапорту представника ЗСУ про виявлені речі і документи, які можуть містити дані про вчинення воєнного злочину до органу досудового розслідування НПУ, під територіальною юрисдикцією якого знаходиться, місце вчинення воєнного злочину; 4) внесення відомостей до ЄРДР; 5) направлення запиту у порядку ст. 93 КПК України слідчим до ЗСУ для отримання виявлених речей і документів; 6) проведення слідчим НПУ огляду виявлених речей і документів; 7) допит представника ЗСУ, який виявив трофейні речі і документи та командира; 8) за необхідності призначення експертиз.

Порядок передачі речей і документів (трофейних) які можуть містити дані про вчинення воєнних злочинів виявлених на деокупованих територіях з можливістю залучення слідчого, з метою долучення до матеріалів кримінального провадження здійснюється за наступним алгоритмом:

1) виявлення представниками ЗСУ речей і документів, що можуть мати доказове значення до вчинення воєнних злочинів; 2) забезпечити недоторканність місця виявлення до прибуття слідчих; 2) складення рапорту представником ЗСУ, який подається командирі про виявленні речі і документи; 3) повідомлення командиром органу досудового розслідування НПУ, під територіальною юрисдикцією якого знаходиться, місце вчинення воєнного злочину про виявленні речі і документи; 4) Проведення огляду місця події слідчим із вилученням виявлених речей і документів; 5) допит представника ЗСУ, який виявив трофейні речі і документи та командира; 6) за необхідності призначення експертиз.

Список використаних джерел:

1. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 06.07.2017 року № 570. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text> (дата звернення 05.11.2024).
2. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1934-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 05.11.2024).
3. Взаємодія Збройних сил України з органами досудового розслідування під час фіксації обставин вчинення злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України: практич. Порадник / Когут А.А., Старостін О.Ю., Тимофеев А.О., Членов М.В. Х. : ІПЮК для СБУ. 2023. 56 с.

Болгаренко В. М.

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Рогальська В. В.

професор кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

**АНТИКОРУПЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ:
ЕФЕКТИВНІСТЬ ЧИ СПРАВЕДЛИВІСТЬ?**

«Справедливості не може бути під час війни. Війна — це математика та питання ресурсів», — ці слова Дмитра Наталухи, Голови Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку, звучать як холодний підсумок того, з чим доводиться стикатися країні, що опинилася в центрі

жорстокого конфлікту [7]. Коли ворог стоїть на порозі, а кожна хвилина і кожен ресурс — це питання життя чи смерті, державі доводиться робити непрості вибори. Чи можна дозволити собі розкіш справедливості й чесності, коли на кону стоїть саме існування держави? Війна руйнує звичні уявлення про те, що справедливість — це основа будь-якого суспільства. У мирний час ми звикли вірити, що чесність, правосвідомість і мораль є фундаментом сильної держави. Проте під час війни, коли контроль за кожною гривнею та кожним рішенням стає розмитим, антикорупційні органи можуть опинитися на узбіччі. Вся енергія спрямована на перемогу — виживання країни часто означає швидкі, не завжди прозорі рішення, в яких ключове значення мають ефективність і час..... але чи це дійсно так?

Уявіть собі, як кожен ресурс, що потрапляє в неправильні руки, віддаляє нас від перемоги. Корупційні схеми та махінації не зникають, а навпаки, починають процвітати у сприятливих умовах непрозорості й зниження контролю. У кризові періоди, коли весь фокус зосереджений на захисті територій, деякі чиновники користуються ситуацією, щоб збагачуватися за рахунок держави. Саме тому і існує другий табір, що складається переважно з громадських активістів, журналістів та антикорупційних борців, що мають досить радикальну позицію: корупція під час війни — це злочин не лише перед державою, а й перед кожним громадянином, який жертвує собою задля перемоги. Вони вважають, що корупціонери, котрі наживаються на воєнних бюджетах або гуманітарній допомозі, фактично вбивають. Адже вкрадені кошти — це зірвані поставки, непідготовлені бійці та навіть втрачені життя. За словами військового Ігоря Гуріна, які набрали суспільного резонансу у соціальних мережах, — *«І вкрадений мільйон дорівнює 50 умисно вбитим солдатам.»* [4].

В умовах війни українське суспільство відчуває корупцію як одну з головних загроз, ставлячи її на друге місце після російських окупантів. За даними опитувань, 61,2% громадян вважають, що рівень корупції зростає. Водночас є важливе розрізнення між побутовою та топ-корупцією: побутова корупція (хабарі в лікарнях, на митниці тощо) справді зростає, тоді як рівень топ-корупції знижується. Це пояснює різницю у сприйнятті проблеми в різних дослідженнях [5]. Але, в свою чергу антикорупційні органи, такі як НАБУ, САП і ВАКС, демонструють значний прогрес. За останній рік їм вдалося притягнути до відповідальності високопосадовців, суддів і повернути в державний бюджет рекордні 4,5 млрд гривень. Однак антикорупційна інфраструктура все ще стикається з труднощами: нестача ресурсів і інституційно-процесуальної незалежності обмежує її ефективність. З одного боку, держава заявляє про непохитну антикорупційну політику, з іншого ж — видає законодавчі акти, які фактично суперечать цьому курсу. Такий підхід лише підживлює підозри у вибірковому правосудді та подвійних стандартах: високопосадовці й топкорупціонери можуть скористатися лазівками, щоб уникнути суворої відповідальності, тоді як побутові корупціонери будуть

відповідати по всій суворості закону. Це створює відчуття, що боротьба з корупцією перетворюється на формальність, де головне — виглядати рішучим, а не діяти відповідно.

Пропонуємо розглянути приклад досить контраверсійного нормативно-правового акта — Законопроект №11340 від 18.07.2024, що стосується угоди про визнання винуватості у справах про корупційні злочини. Цей законопроект надає можливість корупціонерам «відкупитися» від суворішого покарання, укладаючи угоди про визнання винуватості та сплачуючи штрафи, навіть якщо вони не передбачені статтями ККУ та дає можливість уникнути максимального покарання, якщо підозрюваний готовий співпрацювати зі стороною обвинувачення, викривши інших учасників корупційної схеми та сплативши визначену суму. Це виглядає як своєрідна «індульгенція по-українськи» — держава отримує кошти від корупціонерів, одночасно знижуючи для них міру покарання за певних умов.

Законопроект про угоди про визнання винуватості у корупційних провадженнях може викликати суперечливі оцінки, проте його ефективність важко заперечити. Однією з головних переваг цієї ініціативи є зниження навантаження на судову систему. Окрім того, завдяки таким угодам, правоохоронці можуть зекономити ресурси, уникаючи тривалих розслідувань. Це особливо актуально, коли система правосуддя має справу з величезною кількістю проваджень. Економія часу та коштів дозволяє зосередити зусилля на найгостріших кримінальних провадженнях, де судовий процес є необхідним і невідворотним. Ще одна перевага таких угод — викриття інших учасників злочинних схем. Цей підхід сприяє розкриттю більших корупційних ланцюгів та дозволяє правоохоронцям отримати докази швидше ніж зазвичай. Фактично, угоди стають важливим інструментом в арсеналі правоохоронних органів, спрямованим на ліквідацію системної корупції, а не тільки на покарання окремих осіб. Зрештою, таке рішення має і позитивний фінансовий вплив. До того-ж, в межах таких угод часто здійснюється благодійна допомога на користь ЗСУ, що дозволяє наповнювати державний бюджет і підтримує армію. Таким чином, попри суперечності, угоди зі стороною обвинувачення у корупційних правопорушень є механізмом, який сприяє більш оперативному правосуддю, допомагає викривати складні корупційні схеми та водночас має реальні фінансові вигоди для держави.

Крім того, в Офісі Президента України лунали пропозиції щодо прирівнювання корупції в умовах воєнного стану до державної зради [3]. На нашу думку, це має залишитись на метафоричному, а не на юридичному рівні, і ось чому: розслідування державної зради належить до підслідності слідчих СБУ, які є наразі одним з найбільш х. Окрім того, СБУ вже займалося розслідуванням корупційних злочинів у минулому, однак це не принесло значного успіху — за індексом сприйняття корупції у 2013 році Україна мала лише 25 балів, натомість у 2023 році цей бал вже становив 36 [2]. Сучасні антикорупційні органи, є більш ефективними, та менш заангажованими під час

розслідування таких злочинів, і саме їхню незаангажованість варто розвивати далі; ефективно запобігати та боротися з корупцією варто, прибравши можливість для її здійснення. Так, досвід країн із найбільш суворим покаранням за корупцію, як, наприклад, Китай, показує, що навіть загроза розстрілу за хабарі не зменшує реальний рівень корупції в державі.

Тож, антикорупційна діяльність під час війни має бути **ефективною чи справедливою**? Погоджуємося з думкою, що *«Спроби знайти справедливість під час війни – це інфантильно. Війна сама по собі несправедлива від самого початку...»* [7]. Корупція все ще залишається перешкодою для євроінтеграції України і довіри з боку НАТО [8]. Збільшення кількості корупційних справ свідчить не про зростання рівню корупції, а про ефективну роботу антикорупційних органів. Важливо, щоб уряд діяв рішуче, а не лише намагався таким виглядати. Популізм і поверхові гасла не здатні вирішити глибокі проблеми, а лише руйнують довіру й ставлять під загрозу майбутнє країни. *Війна — це не виправдання для відсутності прогресу. Справжнє лідерство проявляється саме тоді, коли є здатність рухатися вперед у найскладніші часи.*

Список використаних джерел:

1. Відкупитися від тюрми за корупцію? Парламентарі звертали нові розцінки. *Главком*. URL: https://glavcom.ua/country/politics/vidkupitisja-vid-tjurmi-za-koruptsiju-parlamentari-zverstali-novi-roztsinki-1021148.html#google_vignette
2. Індекс сприйняття корупції. Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/research/index-koruptsiji/>
3. Інтерв'ю Володимира Зеленського Наталії Мосейчук за підсумками ключових подій серпня 27.08.2023. Офіційний Youtube канал Офісу Президента України. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=31gc0zOyeTo>
4. «Корупція під час війни – це умисне вбивство». Ігор Гурін. URL: https://www.tiktok.com/@user8131374401913/video/7422673798882675974?_r=1&t=8qxFeJ0GMT7
5. Корупція під час війни. Хто винен та як запобігти? Центр громадського моніторингу та контролю. URL: <https://naglyad.org/uk/2024/04/16/koruptsiya-pid-chas-vijni-hto-vinen-ta-yak-zapobigti/>
6. Проект Закону №11340 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності укладення угод про визнання винуватості» від 14.06.2024. Включено до порядку денного: 3877-IX від 18.07.2024. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/880e0373-38f8-46f8-8626-3d163c544f6d](https://itd.rada.gov.ua/880e0373-38f8-46f8-8626-3d163c544f6d)
7. Справедливості не може бути під час війни. Війна — це математика та питання ресурсів, — нардеп Наталуха. АНТИКОР. URL: https://antikor.com.ua/articles/704044-spravedlivosti_ne_mohet_bytj_vo_vremja_vojny_vojna_eto_matematika_i_voprosy_resursov_nardep_nataluha#google_vignette Ukraine to be told it is too corrupt to join Nato. The Telegraph. URL: <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2024/07/02/ukraine-to-be-told-it-is-too-corrupt-to-join-nato/>

Бородін О. І.

ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

TRACE PATTERN AS AN ELEMENT OF THE CRIMINAL CHARACTERISTICS OF HUMAN TRAFFICKING COMMITTED IN ARMED CONFLICT

Traces remain after the commission of any act, and in this regard, the commission of human trafficking in armed conflicts is no exception. As A. A. Matsola rightly notes, «...since the event of any crime occurs in a certain space and under the indispensable condition of multiple contact interaction of different objects with each other, numerous traces-reflections remain at the places of the crime or in the immediate vicinity of it on other objects, which in forensic science are called trace patterns, which are an integral part of the forensic characterization of the crime» [2, p. 117]. In turn, M. A. Pogoretsky states that «...the direct source of traces of a crime in the general sense is the socially dangerous influence of the person who committed the crime, whose behavior is manifested in the form of action or inaction, on objective reality, the interaction of objects and states, that is, the event of the crime itself» [3, p. 20]. As we can see, scientists point to a specific mechanism of trace formation – the influence of the offender's person on a specific object.

We consider the statement of V. V. Pyaskovskiy to be quite correct, who stated that «...preparation for committing human trafficking, its commission and concealment lead to the formation of various material changes, which in criminology are called traces of a crime, which, together with other sources of information, allow not only to correctly qualify the committed act, but also to choose the means and methods for revealing and investigating these crimes. Trace data and the information obtained in this connection are a necessary condition for ensuring a comprehensive, complete and objective investigation of the circumstances of human trafficking» [5, p. 74]. For his part, O. V. Tkach provides the following formulation «...the essence of the trace picture as an element of the forensic characterization of a violation of privacy is important for its investigation, since it is a source of evidentiary information that has important organizational and tactical significance in the investigation process» [6, p. 20]. That is, forensic scientists indicate that the trace picture is important for the investigation of criminal offenses.

And already O. G. Kryvopusk emphasizes that «...the trace picture of a crime is one of the key elements of the forensic characteristic and is in correlation with the method of committing a crime, the situation and conditions, the identity of the criminal and the victim. Since any criminal act is characterized by changes in the environment, which are the result of the actions of preparation, direct commission and concealment of traces of criminal activity by the guilty person, the trace picture

carries an array of information about past events, and one of the main tasks of law enforcement officials is to identify such traces, study them, research and conduct analysis based on the information received, which will subsequently allow to put forward versions, establish the method and mechanism of committing a crime, the instrument of its commission, initiate the necessary examinations and investigative (search) actions» [1, p. 20]. We also consider the statement of V. V. Pyaskovskiy, who indicated that this category «...is a set of abstracted information about typical material and ideal traces, that is, signs, conditions for the commission of a given crime, which are characteristic of certain methods of committing human trafficking and are in correlation interdependence with the identity of the criminal and the victim. It is more expedient to study typical “trace patterns” of human trafficking, dividing them by methods of recruiting victims and methods of moving them across the state border of Ukraine. A generalization of forensic practice shows that the methods of recruiting victims and methods of moving them across the state border determine the most diverse connections with the activities of traffickers and reflect traces of contact with the objects surrounding them. Understanding the regular connections between the system of traces and other elements of the forensic characteristics of human trafficking makes it possible to correctly determine the methodological scheme of the investigation» [4, p. 8-9].

Based on the above positions of scientists, we will provide the author's definition of the trace picture as a system of information about characteristic material and personal data that are specific to individual methods of committing human trafficking in armed conflicts and are in a stable correlation relationship with other elements of the forensic characteristic, and also have a clear investigative direction.

Summing up, we note that the trace picture is of great importance for the investigation of human trafficking committed in armed conflicts. The author's definition of this forensic category is provided.

Список використаних джерел:

1. Кривокурс О. Г. «Слідова картина» як елемент криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 12. С. 450–453. URL : http://lsej.org.ua/12_2022/106.pdf (дата звернення – 09.11.2024).
2. Мацола А. А. «Слідова картина» як елемент криміналістичної характеристики перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Випуск 53. Том 2. С. 117–120.
3. Погорецький М. А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2011. № 1 (3). С. 1–53.
4. Пяковський В. В. Методика розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2004. 20 с.
5. Пяковський В. В. Поняття та криміналістична характеристика торгівлі людьми. *Вісник прокуратури*. 2003. № 5. С. 69–75.
6. Ткач О. В. Слідова картина як джерело доказової інформації при розслідуванні порушень недоторканності приватного життя. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 192–197.

Будилін Н. О.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Корогод С. В.

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії з права

ЗМІНИ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Глобалізація, діджиталізація та науково-технічний прогрес мають і негативні наслідки, такі як зростання злочинності та виникнення нових видів кримінальних правопорушень. Військова агресія Росії проти України значно вплинула на різні сфери життя, зокрема й на кримінальне законодавство, яке в умовах воєнного стану потребувало негайних змін. Чинний Кримінальний кодекс України (далі – ККУ) виявився непристосованим до нових загроз, оскільки не передбачав відповідальності за низку правопорушень, що стали актуальними під час воєнних дій.

У відповідь на ці виклики Верховна Рада України ухвалила низку законів, спрямованих на усунення правових прогалин для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та прав громадян. До того ж, після набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі 23 червня 2022 року зросли вимоги до якості законодавчих норм. Актуальність цього дослідження обумовлена потребою аналізу та висвітлення змін у ККУ України, внесених під час воєнного стану, оскільки ця тема поки що мало розкрита в наукових працях [1, с. 120-126].

Зміни до Кримінального кодексу України в умовах воєнного стану стосуються низки кримінальних правопорушень, що загрожують національній безпеці та громадському порядку. У Загальній частині ККУ зроблено акцент на посиленні кримінальної відповідальності за злочини, які можуть бути вчинені в умовах війни або надзвичайного стану. Зокрема, зміни стосуються статей, які регулюють відповідальність за майнові злочини та злочини проти порядку управління.

Однією з важливих змін є доповнення статті 185 ККУ, яка регулює крадіжку, кваліфікуючими ознаками мародерства. Внесені зміни

передбачають підвищену відповідальність за крадіжку, вчинену в умовах воєнного стану чи в зоні бойових дій, за що покарання може становити позбавлення волі на термін від 5 до 8 років[2].

Крім того, важливу роль у змінах відіграла стаття 114-1 ККУ, яка була введена під час воєнного стану. Вона передбачає відповідальність за вчинення умисних дій, спрямованих на підрив обороноздатності держави або на шкоду її інтересам під час війни. Внесення цієї статті має на меті забезпечити додаткові механізми боротьби з особами, що сприяють агресії або підривають національну безпеку. Відповідно до цієї статті, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 8 до 15 років[3].

Зміни також торкнулися кримінальної відповідальності за військові правопорушення. Стаття 402 ККУ передбачає посилення санкцій за непокору або інше невиконання наказів у воєнний час, що тепер карається позбавленням волі на строк від трьох до десяти років[4]. Це підсилення дисципліни серед військовослужбовців та запобігання деструктивній поведінці в армії. У статті 408 ККУ щодо дезертирства передбачено збільшення строку покарання у разі, якщо дезертирство вчинено в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці. Зокрема, якщо особа залишає військову частину під час воєнного стану або в умовах бойових дій, покарання за дезертирство може бути збільшено до позбавлення волі на строк від 5 до 10 років[5]. Це зміцнює відповідальність за невиконання військового обов'язку в умовах війни, що є критично важливим для національної безпеки.

Законодавчі зміни також спрямовані на посилення заходів для запобігання мародерству (стаття 432 ККУ), яке є поширеним явищем у періоди суспільних потрясінь, зокрема в умовах війни. Ця стаття була змінена у часи воєнного стану в Україні, у разі скоєння мародерства під час війни або в зоні бойових дій передбачено позбавлення волі на строк від 5 до 10 років.

Зміни до Кримінального кодексу України, внесені в умовах воєнного стану, посилили відповідальність за низку кримінальних правопорушень, таких як крадіжка, грабїж, розбій, вимагання, привласнення та розтрата майна. Зокрема, до статей 186 «Грабїж», 187 «Розбій», 189 «Вимагання», 191 «Привласнення, розтрата майна або заподіяння ним шляхом зловживання службовим становищем» були внесені доповнення, що передбачають кваліфікацію цих злочинів за частиною 4 відповідних статей, якщо ці злочини вчинено в умовах воєнного або надзвичайного стану. У частині 4 статей зазначено, що за скоєння таких злочинів під час воєнного чи надзвичайного стану, коли це створює загрозу національній безпеці або обороноздатності держави, покарання може бути збільшено, зокрема, до позбавлення волі на строк від 5 до 10 років.

Ці зміни були спрямовані на більш ефективне стримування протиправних дій, пов'язаних із незаконним привласненням чужого майна, особливо в умовах, коли населення перебуває в скрутних і вразливих ситуаціях під час воєнних дій[6].

Крім того, важливим аспектом є введення нового підходу до покарання

осіб, що вчинили кримінальне правопорушення в умовах військового конфлікту. Враховуючи специфіку умов, зокрема психологічний стан військовослужбовців, статтею 66 ККУ передбачено обставини, що пом'якшують відповідальність, а стаття 74 ККУ надає можливість звільнення від покарання осіб, що активно співпрацюють зі слідством і демонструють щире розкаяння [7-8].

Так, зміни в Загальній частині Кримінального кодексу України у зв'язку з воєнним станом посилюють національну безпеку та забезпечують ефективний захист громадського порядку. Законотворець прагне адаптувати кримінальне законодавство до нових викликів, щоб запобігти правопорушенням та підтримати правопорядок, створюючи міцну правову базу для захисту держави й громадян в умовах кризи.

Отже, у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну, українське кримінальне законодавство оперативно адаптувалося до умов воєнного стану, посиливши відповідальність за ряд кримінальних правопорушень, пов'язаних із загрозою національній безпеці, та впровадивши нові положення щодо криміналізації дій, що підривають суверенітет країни. Оновлення Загальної частини Кримінального кодексу України, зокрема щодо державної зради, колабораційної діяльності, диверсій та інших правопорушень, а також уточнення обставин, що виключають кримінальну протиправність, свідчить про готовність законодавства відповідати викликам часу та ефективно реагувати на правопорушення в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Коваль А. А., Самойленко М. С. Зміни до кримінального кодексу в умовах воєнного стану: дискусійні питання. *Kyiv Law Journal*. 2023. № 4. С. 120–126.
2. Проект Закону про внесення змін до статті 185 Кримінального кодексу України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-statti-185-kriminalnogo-kodeksu-ukraini-shchodo-vchinennya-kriminalnogo-pravoporushennya-v-umovakh-voennogo-abo-nadzvichaynogo-stanu>. (дата звернення: 04.11.2024).
3. Проект Закону про внесення змін до статті 114-1 Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-statti-114-1-rozdilu-i-osobливоi-chastini-kriminalnogo-kodeksu-ukraini-shchodo-vidpovidalnosti-za-znishchennya-abo-poshkodzhennya-mayna-shcho-vikorist>. (дата звернення: 04.11.2024).
4. Кримінальний кодекс України. Стаття 402. Непокора. URL: https://kodeksy.com.ua/kriminal_nij_kodeks_ukraini/statja-402.htm. (дата звернення: 04.11.2024).
5. Кримінальний кодекс України. Стаття 408. Дезертирство. URL: https://kodeksy.com.ua/kriminal_nij_kodeks_ukraini/statja-408.htm. (дата звернення: 04.11.2024).
6. Верховна Рада України прийняла Закон про мародерство. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/220175.html>. (дата звернення: 04.11.2024).
7. Кримінальний кодекс України. Стаття 66. Обставини, які пом'якшують покарання. URL: https://kodeksy.com.ua/kriminal_nij_kodeks_ukraini/statja-66.htm. (дата звернення: 04.11.2024).
8. Кримінальний кодекс України. Стаття 74. Звільнення від покарання та його відбування. URL: https://kodeksy.com.ua/kriminal_nij_kodeks_ukraini/statja-74.htm. (дата звернення: 04.11.2024).

Буряк А. В.

курсантка 3 курсу Навчально-наукового
інституту підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Марієнко А. О.,

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ЗАПОБІГАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИМ ЗЛОЧИНАМ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Наразі найбільшу терористичну загрозу для України становить не тенденція до міжнародного тероризму, а агресивна політика росії, спрямована на дестабілізацію та дезінтеграцію нашої держави, організація та підтримка підривної та терористичної діяльності сепаратистських організацій, таких як квазідержавні утворення «днр» та «лнр» (наразі незаконно включені до складу рф), а також «харківські партизани» та інші, пов'язані з ними. що впливають з їхньої підтримки [1, с. 19]. Об'єктами терористичних атак є об'єкти державної охорони, важливі державні об'єкти, об'єкти підвищеної небезпеки, об'єкти єдиної транспортної системи України, об'єкти електроенергетики особливої важливості, іноземні представництва, консульства та інші іноземні представництва на території України, об'єкти Державної пенітенціарної служби, місця масового скупчення людей [2]. Слід підкреслити, що в Україні наразі немає єдиної національної системи захисту критичної інфраструктури, спеціального законодавства про критичну інфраструктуру та її захист, єдиних критеріїв чи методології віднесення об'єктів до критичної інфраструктури, а також сертифікації чи класифікації об'єктів критичної інфраструктури [3, с. 2]. Необхідність посилення захисту потенційних об'єктів тероризму має бути закріплена на законодавчому рівні. Насамперед, це має стосуватися об'єктів підвищеної небезпеки, таких як атомні, теплові та гідроелектростанції, хімічні та промислові підприємства, державні та муніципальні установи, аеропорти, залізничні вокзали, метрополітени, транспортні засоби, торговельні та бізнес-центри, іноземні дипломатичні та консульські установи. Особливо актуальним для України є забезпечення посиленої безпеки на військових об'єктах Збройних Сил України (арсенали, бази зберігання озброєння і техніки,

боєприпасів, паливно-мастильних матеріалів) та посилення їх охорони [4, с. 198; 10]. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» визначає, що головним органом державної системи боротьби з терористичною діяльністю є Служба безпеки України. Подальше запобігання терористичним злочинам в Україні потребує розширення повноважень Служби безпеки України, підвищення управлінського потенціалу суб'єктів боротьби з тероризмом, підготовки персоналу суб'єктів боротьби з тероризмом до виконання покладених на них завдань на різних етапах боротьби з тероризмом, а також належного матеріально-технічного забезпечення (в окремих випадках – створення фондів боротьби з тероризмом). Слід зазначити, що Закон не відносить Національну гвардію України до суб'єктів боротьби з тероризмом, але спеціалізований Закон про гвардію визначає її функцію участі у заходах з припинення терористичної діяльності. Наразі Національна гвардія України відіграє ключову роль в операціях Об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях та охороняє низку важливих державних об'єктів, у тому числі захищає їх від терористичних атак. Очевидно, що ці правові норми мають бути приведені у відповідність, а Національна гвардія України має бути включена до переліку об'єктів боротьби з тероризмом [1, с. 27].

З 24 лютого 2022 року і по теперішній час росія веде агресивну та повномасштабну війну проти України. Тому необхідно посилити координацію всіх правоохоронних органів, адаптувати законодавство до нової ситуації збройного конфлікту та забезпечити ефективну співпрацю у сфері оборони і безпеки з метою забезпечення національної безпеки від агресора. Війна скоригувала пріоритети національної безпеки і оборони, що вимагає не лише швидкого реагування на виклики, а й реформування нормативно-правової бази, особливо в частині протидії тероризму та іншим загрозам [5]. Включення Національної гвардії України до переліку суб'єктів боротьби з тероризмом є необхідним кроком для зміцнення системи захисту держави та посилення її ролі у протидії гібридним загрозам, які набувають все більшої актуальності, особливо в умовах війни з росією [1, с. 27]. Таке рішення має забезпечити більш узгоджене та системне проведення антитерористичних операцій та сприяти координації зусиль усіх зацікавлених відомств у запобіганні та нейтралізації терористичних актів. Включення Національної гвардії до цього переліку дозволить більш ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні загрози, особливо проти диверсійно-розвідувальних груп та інших незаконних збройних формувань, що діють на території України в умовах воєнного стану. Участь Національної гвардії у боротьбі з тероризмом посилить співпрацю з іншими силовими структурами, такими як СБУ, Національна поліція, Збройні Сили України та Державна прикордонна служба, і дозволить швидко і скоординовано реагувати на виклики. Це також сприятиме більш ефективній мобілізації ресурсів і потенціалу для захисту критичної інфраструктури та цивільної безпеки [5].

Висновок: наразі найбільшою терористичною загрозою для України є

активна підтримка росією сепаратистських і терористичних організацій, таких як “ДНР” і “ЛНР” (які незаконно включені до складу рф). Об'єкти критичної інфраструктури є об'єктами нападів, але в Україні поки що немає єдиної загальнодержавної системи захисту цих об'єктів. Необхідно на законодавчому рівні забезпечити захист об'єктів підвищеної небезпеки та військових об'єктів, а також створити ефективні правові механізми боротьби з тероризмом. До переліку суб'єктів боротьби з тероризмом слід додати Національну гвардію України, що дасть змогу краще забезпечити реагування на загрози та посилити співпрацю з іншими правоохоронними органами. В умовах війни з росією це рішення стало б важливим кроком до зміцнення національної безпеки та підвищення ефективності антитерористичних заходів.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні: аналіт. доповідь / [Резнікова О.О., Місюра А.О., Дрьомов С.В., Войтовський К.Є.]; за заг. ред. О.О. Резнікової. Київ: НІСД, 2017. 60 с.
2. Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. №92. Електрон. ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D0%BF>
3. Захист критичної інфраструктури та безпека проведення масових публічних заходів. Аналітична записка. Електрон. ресурс. – Режим доступу: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/zahyst_bezpeka-47b6f.pdf
4. Сметаніна Н.В., Чаплінська О.В. Сучасна стратегія запобігання тероризму в Україні. Право і суспільство. 2019. №2/2. С. 193–199
5. Армія-Inform. Хронологія російсько-української війни: етапи відсічі вторгнення рф, 24.02.2023 рік. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/02/24/hronologiya-rosijsko-ukrayinskoji-vijny-etapy-vidsichi-vtorgnennnya-rf/>
6. Дулов, А. В. Криміналістика : учеб, пособие / А. В. Дулов, Г. И. Грамович, А. В. Лапин и др.; под ред. А. В. Дулова. – Мн.: НКФ «Экоперспектива», 1996. – 415 с. (дата звернення: 13.10.2024)
7. Исаенко, В. Н. Проблемы теории и практики использования тактических комплексов в расследовании убийств / В. Н. Исаенко // «Черные дыры» в российском законодательстве. – 2004 – № 1. – С. 368-382. (дата звернення: 13.10.2024)
8. Самыгин, Л. Д. Расследование преступлений как система деятельности / Л. Д. Самыгин. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 180 с. (дата звернення: 13.10.2024)
9. Дулов, А. В. Основы расследования преступлений, совершенных должностными лицами / А. В. Дулов. – Минск : Изд-во «Университетское», 1985. – 168 с. (дата звернення: 13.10.2024)
10. Марочкин, Н. А. Теоретические проблемы тактических операций в криминалистике : учеб. пособие / Н. А. Марочкин. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1999. – 32 с. (дата звернення: 13.10.2024)
11. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар: у 2 т. — Т.1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 688 с. (дата звернення: 13.10.2024)

Воронін А. С.

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Бабанін С. В.

доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ АБО ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сучасних викликів, з якими стикається Україна, питання вдосконалення кримінальної відповідальності за правопорушення, пов'язані з військовою службою, набуває особливої актуальності. Воєнний стан, що триває в країні, ставить перед військовими нові завдання та виклики, що вимагають не лише високої дисципліни, але й адаптації чинного законодавства до змінених умов. Необхідність встановлення чітких правових механізмів для повернення військовослужбовців, які самовільно залишили свої частини, свідчить про важливість створення системи, яка б не лише карала за порушення, але й сприяла б реабілітації та поверненню до виконання військового обов'язку. У цьому контексті вдосконалення кримінального законодавства має стати запорукою не лише захисту держави, але й забезпечення прав та законних інтересів військовослужбовців, що сприятиме зміцненню обороноздатності України.

16 липня 2024 року Верховна Рада України ухвалила законопроект, який ставить за мету удосконалення механізмів кримінальної відповідальності за порушення, пов'язані з військовою службою під час воєнного стану. За підтримки 273 депутатів, цей законопроект передбачає внесення змін до Кримінального кодексу та інших нормативно-правових актів з метою створення правових гарантій для військовослужбовців, які самовільно залишили місце служби, але виявили готовність повернутися та виконувати свої обов'язки [5].

Основна ідея законопроекту полягає у встановленні факультативних

підстав для звільнення від кримінальної відповідальності тих військових, які в умовах воєнного стану допустили самовільне залишення частини, але потім вирішили повернутися. Це питання стало особливо актуальним у світлі статистичних даних, які свідчать про тисячі кримінальних проваджень, відкритих за статтями, що регулюють самовільне залишення частини та дезертирство [1, с.13].

На сьогоднішній день, кількість кримінальних справ, які стосуються військових правопорушень, перевищує 19 тисяч. Брак правових підстав для звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовців, які допустили вперше такі порушення за наявності щирого каяття, ускладнює можливості для повернення таких осіб до служби. Законопроект має на меті вирішити цю проблему, встановлюючи чіткі критерії для звільнення від відповідальності.

Зміни, запропоновані в законопроекті, включають доповнення статті 401 Кримінального кодексу. Вони передбачають можливість звільнення від відповідальності, якщо військовослужбовець, який вперше вчинив порушення, до завершення досудового розслідування висловить намір повернутися до служби, і отримав письмову згоду командира частини. Це нововведення надасть військовослужбовцям шанс на реабілітацію і продовження виконання своїх обов'язків у Збройних Силах України [3].

Крім того, зміни торкаються й Кримінального процесуального кодексу, що має на меті унормування судового розгляду клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності. Відтак, військовослужбовці, які висловлять намір повернутися до служби, отримають правову можливість вирішити питання щодо зняття запобіжних заходів у зв'язку з їхньою військовою діяльністю під час мобілізації.

Також важливими є зміни до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», що включають умови для призупинення служби військовослужбовців, які самовільно залишили частини, а також механізм продовження служби для тих, хто був засуджений, але звільнений від покарання. Це дозволить врахувати специфіку служби під час воєнного стану та забезпечити правове підґрунтя для відновлення військової діяльності [2, с. 35].

Законопроект отримав підтримку від різних державних структур, включаючи Міністерство оборони України та Генеральний штаб ЗСУ. Його метою є створення сприятливих умов для повернення військовослужбовців до виконання своїх обов'язків, а також оптимізація процесів, пов'язаних із військовою дисципліною у складних умовах воєнного стану. Впровадження таких змін може позитивно вплинути на загальний стан військової служби та зменшити негативні наслідки від дезертирства в армії [4, с. 341].

Отже, вдосконалення кримінальної відповідальності за правопорушення, пов'язані з військовою службою під час воєнного стану, є важливим кроком до забезпечення правопорядку та підтримки дисципліни в

Збройних Силах України. Запропоновані зміни в законодавстві сприяють створенню механізмів, які дозволять військовослужбовцям, які вчинили порушення, повернутися до виконання своїх обов'язків за умови щирого каяття та готовності відновити військову службу. Такий підхід не лише зменшує ризики дезертирства, але й підтримує моральний дух армії в умовах складної військової ситуації. У результаті, удосконалення кримінальної відповідальності в цьому контексті сприятиме зміцненню обороноздатності держави, а також забезпеченню прав і свобод військовослужбовців, що, безумовно, є критично важливим для майбутнього України.

Список використаних джерел:

1. Баулін Ю. В. Особливості кримінально-правового регулювання в Україні під час воєнного стану. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2022. С. 12-15.
2. Киричко В.М. Про особливості кримінального права, обумовлені воєнним станом, та їх відображення в Кримінальному кодексі України. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Харків*. Харків : Право, 2022. С.35-41.
3. Кримінальний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 31.10.2024)
4. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Ю. А. Пономаренко. Харків : Право, 2020. 720 с.
5. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану № 11322 URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-kriminalnogo-kodeksu-ukraini-kriminalnogo-protseusualnogo-kodeksu-ukraini-ta-inshikh-zakonodavchikh-aktiv-ukraini-shchodo-vdoskonalennya-kriminal> (дата звернення: 31.10.2024)

Галушневська К. О.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Бідняк Г. С.

завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ У СФЕРІ КІБЕРЗЛОЧИНІВ

Сьогодні судова комп'ютерно-технічна експертиза займає центральне місце у процесуальному використанні спеціальних знань у галузі комп'ютерних технологій. Її результати часто є ключовою частиною доказової бази в кримінальних провадженнях [4, с. 308]. Кваліфікація судового експерта у цій сфері визначена окремим індексом 10.9 «Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів», що свідчить про її значущість та спеціалізованість. Терміни «комп'ютерно-технічна експертиза» та «експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів» часто використовуються як синоніми, що відображає їх взаємозв'язок у сучасних умовах.

На підставі анкетування працівників експертних установ встановлено, що під час призначення комп'ютерно-технічної експертизи непоодинокими є випадки зупинення проведення експертного дослідження. Серед причин науковці виділяють: вирішення завдань правового, довідкового характеру або постановка питань, які виходять за межі компетенції експерта цієї галузі знань, або відсутність конкретизації, якого змісту чи з яким зображенням необхідно встановити видалені файли [1, с. 124]. Зазначене привертає увагу та свідчить про актуальність обраної тематики.

В. В. Білінський у своїх працях відзначає, що відсутність чітких уявлень про предмет експертизи, її видовий розподіл та застаріла класифікація об'єктів експертизи можуть перешкоджати системній розробці методів експертного дослідження і налагодженню ефективної взаємодії між підрозділами, що проводять досудове розслідування злочинів [2, с. 98]. У зв'язку з цим, класифікація може бути й більш розгалуженою, залежно від об'єктів

дослідження. Об'єкти комп'ютерно-технічної експертизи (далі КТЕ) різноманітні і пов'язані із функціонуванням інформаційних систем. Сучасні експерти часто досліджують пристрої, що містять цифрові сліди кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим, науковці пропонують виокремити експертизи мобільних телефонів, комунікаторів, відеореєстраторів, що відображає потребу у спеціалізованих дослідженнях цих популярних пристроїв.

Важливо зазначити, що широке використання цифрової техніки у всіх сферах життя, включаючи злочинну діяльність, призвело до необхідності застосування засобів і методів цифрової криміналістики в інших видах судових експертиз. Науковці досліджують, які експертизи тісно пов'язані з комп'ютерно-технічною, адже часто досліджуються цифрові сліди кримінальних правопорушень. До таких експертиз відносять технічну експертизу документів, фототехнічну, фоноскопичну, економічну, товарознавчу, автотехнічну, пожежно-технічну, електротехнічну експертизи, судову експертизу з техніки безпеки та ін. [2]. Аналіз висновків експертів у кримінальних провадженнях свідчить, що найбільш дієвий результат слідчий отримує під час призначення комплексних судових експертиз. Дослідники аналізують специфіку комплексних комп'ютерно-технічних і мистецтвознавчих, економічних, техніко-криміналістичних експертиз документів у різних категоріях кримінальних правопорушень.

Сучасні кіберзлочинці використовують складні технології для реалізації своїх злочинів, що ставить перед експертами нові завдання. Використання криптовалют, шифрування даних, анонімізація мережових з'єднань і нові види шкідливого програмного забезпечення ускладнюють процес розслідування. Це вимагає від експертів постійного оновлення знань та інструментів для ефективного аналізу та ідентифікації цифрових слідів [2, с. 23].

У сфері КТЕ відзначається брак уніфікованих стандартів і методологій, що ускладнює порівняння результатів експертиз та інтеграцію нових технологій. Різні підходи до проведення експертизи можуть призводити до неоднозначності результатів, що негативно впливає на їхню допустимість у суді [2, с. 45]. Одним з ключових аспектів є забезпечення захисту даних під час їх аналізу. У випадках з кіберзлочинами, де обсяг і чутливість інформації можуть бути дуже високими, забезпечення конфіденційності та захисту даних є критично важливим. Необхідно розробити нові механізми для захисту даних від несанкціонованого доступу та витоків [4, с. 67].

Для ефективного розслідування кіберзлочинів необхідно інтегрувати нові технології в процес КТЕ. Це включає використання штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання для автоматизації аналізу великої кількості даних і виявлення аномалій. Такі технології можуть значно прискорити процес розслідування та підвищити точність результатів [5, с. 78]. Кіберзлочини часто мають транснаціональний характер, тому міжнародна співпраця є необхідною для ефективного розслідування. Обмін інформацією між правоохоронними органами різних країн, а також узгодження стандартів і методів КТЕ можуть

суттєво підвищити ефективність боротьби з кіберзлочинністю [4, с. 89]. Підвищення рівня освіти та кваліфікації експертів у галузі КТЕ є важливим аспектом розвитку цієї сфери. Розробка нових навчальних програм і курсів, що враховують сучасні технологічні тенденції та методи, дозволить підготувати експертів до роботи з новими викликами [4, с. 101].

Для підвищення ефективності КТЕ необхідно розробляти нові методики та інструменти для аналізу складних цифрових слідів. Це включає удосконалення методів збору, зберігання та аналізу цифрових даних, а також створення нових програмних рішень для виявлення і протидії сучасним технікам злочинців [3, с. 115].

Розвиток комп'ютерно-технічної експертизи у сфері кіберзлочинів є важливим аспектом для забезпечення ефективності кримінального розслідування. Виклики, пов'язані з новими технологіями та методами злочинців, вимагають постійного оновлення знань і інструментів, а також інтеграції нових підходів і технологій у практику експертизи. Міжнародна співпраця, розвиток освіти та нових методик є ключовими напрямками для підвищення ефективності КТЕ і боротьби з кіберзлочинністю.

Список використаних джерел:

1. Бідняк Г.С. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств, ДДУВС, 2018 р., 244 с.
2. Білінський В. В. Механізм фінансових розслідувань: сучасна практиката перспективи розвитку в Україні. *Вісник ТНЕУ*. 2018. 113 с.
3. Самойленко О. А. Виявлення та розслідування кіберзлочинів : навч.-метод. посібник. Одеса, 2020. 112 с.
4. Самойленко О. А. Протидія кіберзлочинам: криміналістичний аспект : навчально- методичний посібник. Одеса, 2020. 133 с.
5. Степанюк Р. Л., Колесник В. Г.. Судова комп'ютерно-технічна експертиза: стан і перспективи розвитку. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені ЕО Дідоренка*. 2023. С. 289-305.

Гіденко О. С.

слухач магістратури факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Професія поліцейського вимагає не тільки високого рівня фізичної підготовленості та професійних навичок у правозастосуванні, а й володіння основами надання медичної допомоги. Поліцейські часто опиняються в умовах, де їхнє втручання є першим і часто єдиним шансом для постраждалих осіб отримати медичну допомогу, до надання якої їх зобов'язує Закон України «Про Національну поліцію України». Згідно своїх службових обов'язків поліцейські повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває в невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії і заходи [1]. Враховуючи це, підвищення кваліфікації в наданні медичної допомоги є важливим аспектом підготовки правоохоронців. Однак сучасна система підготовки поліцейських потребує перегляду, зокрема у сфері вдосконалення навичок з надання домедичної допомоги, які дозволяють ефективно реагувати в екстрених ситуаціях. У своїй роботі хочемо дослідити сучасні підходи до підготовки поліцейських з надання домедичної допомоги, а також сформулювати пропозиції щодо вдосконалення такої підготовки для підвищення ефективності дій правоохоронців у надзвичайних ситуаціях.

Насамперед, вважаємо за потрібне зазначити, що у багатьох країнах світу медична підготовка поліцейських є невід'ємною частиною професійного навчання. Зокрема, поліцейські проходять тренінги, які включають навички надання першої допомоги, алгоритму дій при серцево-легеневій реанімації (СЛР), а також дії при травмах і інших критичних ситуаціях. Однак існують суттєві відмінності в рівні підготовки поліцейських різних країн. До прикладу, у країнах Європи та США медична підготовка поліцейських часто включає не лише основи першої допомоги, але й більш складні навички, такі як користування автоматизованими зовнішніми дефібриляторами (AED), управління дихальними шляхами, а також підтримка постраждалих до прибуття медичних бригад.

Схиляємося до думки, що в Україні рівень медичної підготовки правоохоронців поки що не відповідає міжнародним стандартам. Хоча в останні роки відбулися деякі позитивні зміни в системі навчання

поліцейських, медична підготовка часто обмежується базовими знаннями. Поліцейські вчаться надавати лише домедичну допомогу, але не завжди мають змогу здобути більш глибокі навички, необхідні для роботи в екстремальних умовах. В основі навчань і тренувань поліцейських потрапили виключно цивільні догоспітальні протоколи підтримки життя, які не мають безпосереднього застосунку до професійної поліцейської діяльності [2]. Зважаючи на сучасні умови, коли поліцейські на рівні з військовослужбовцями несуть службу в зонах ведення активних бойових дій, такі навички є як ніколи актуальними. Теоретична підготовка є основою для проведення практичних занять і вона має бути підкріпленою практичними заняттями з використанням засобів сучасної тактичної аптечки з надання першої допомоги в зонах обстрілу та укриття [3].

Ще одним важливим аспектом є розвиток взаємодії між поліцейськими та медичними службами. Кваліфіковані поліцейські можуть надавати медичну допомогу таким чином, щоб підготувати потерпілих до транспортування, покращити їхній стан і забезпечити безпеку до прибуття лікарів. У цьому контексті важливим є забезпечення поліцейських не лише теоретичними знаннями, але й практичними навичками через регулярні тренування. Для підвищення рівня медичної підготовки поліцейських необхідно внести зміни в існуючу систему навчання. Наразі важливо розширити програму навчання, включивши до неї більш складні медичні навички, такі як надання допомоги при зупинці серця, кровотечах, утрудненнях дихання та ін. Доцільним вважаємо також створення моделі тренувальних центрів, де поліцейські зможуть не лише отримати теоретичні знання, а й набувати практичні навички у реалістичних умовах. Також важливо впроваджувати регулярне підвищення кваліфікації для правоохоронців, оскільки медичні знання потребують постійного оновлення. Враховуючи швидкий розвиток медичних технологій, регулярне оновлення програм навчання дозволить поліцейським підтримувати свій рівень кваліфікації на сучасному рівні.

На нашу думку, держава та медичні установи повинні активно співпрацювати в напрямку організації навчання поліцейських. Зазначене може включати спільні тренінги, семінари, а також участь медичних працівників у навчальних заходах для поліцейських. Крім того, важливо забезпечити поліцейських необхідними медичними засобами, такими як аптечки, турнікети, дефібрилятори та інше обладнання, яке дозволяє ефективно реагувати на екстрені ситуації.

Таким чином, сучасний стан медичної підготовки поліцейських в Україні потребує вдосконалення, аби правоохоронці могли успішно реагувати на екстремальні ситуації та надавати необхідну медичну допомогу. Для цього необхідно розширювати навчальні програми, впроваджувати регулярне підвищення кваліфікації та забезпечувати працівників поліції необхідними медичними засобами. Спільна робота держави, медичних установ і правоохоронних органів дозволить значно підвищити ефективність роботи

поліцейських і знизити рівень смертності серед постраждалих внаслідок неякісної або несвоєчасної домедичної допомоги.

Список використаних джерел

1. Стан правового регулювання надання домедичної допомоги поліцейськими в Україні / О. І. Бойко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2022. – Вип. 68. – С. 137-141.
2. Мислива О.О. Впровадження тактичної медицини в підготовку та діяльність Національної поліції України. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, 1(81), 304-312.
3. Ковбаса М. В. Основні недоліки медико-тактичної підготовки правоохоронців. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр.* Харків : ХНУВС, 2018. С. 223-224.

Глян Т. Д.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Бідняк Г. С.

завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПІДГОТОВКА ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Багато кримінальних проваджень можуть обходитися без проведення обшуку або навіть слідчого огляду, але неможливо уявити розслідування без допиту різних осіб, таких як свідки, потерпілі, підозрювані чи обвинувачені. Допит є обов'язковою складовою розслідування будь-яких кримінальних порушень, і він займає ключове місце на початковому етапі розслідування [1, с. 153].

Допит є процесом, спрямованим на отримання від осіб свідчень, що цікавлять слідчого в межах конкретного кримінального провадження. Це один з найдавніших методів отримання доказів і встановлення фактів у розслідуванні кримінальних правопорушень. Незважаючи на те, що допит може здатися просто інформаційним джерелом, на практиці він є складною

слідчою (розшуковою) дією, яка вимагає високої професійної майстерності уповноваженої особи.

Одним з основних завдань слідчого перед допитом є створення інформаційної бази, яка включає в себе вихідні дані. Ці дані можуть бути отримані з різних джерел, включаючи матеріали кримінального провадження та оперативні джерела. Важливо виділяти дані, які стосуються предмета допиту, особливо ті, що відносяться до питання винності особи у злочині або особи обвинуваченого [2, с.132].

До вихідних даних для допиту також належать відомості про особу допитуваного, такі як соціальний статус, соціальні ролі, моральний вигляд, ставлення до інших осіб у справі, психофізіологічні якості та інші аспекти. Ці дані визначаються з метою ефективного проведення допиту та подальшого успішного розслідування. Особливу увагу слідчий приділяє вивченню особистості підозрюваного, що є ключовим елементом не лише для допиту, але і для загального розслідування та судового розгляду.

Намагаючись подолати потенційні перешкоди в допиті, важливо враховувати особистісні якості допитуваного, включаючи рефлексивність, гнучкість або ригідність його мислення, а також характерологічні властивості, включаючи агресивність, конфліктну поведінку, стійкість або нестійкість до стресу, та ін. Оскільки вихідних даних про особистість інтерв'ююваного часто бракує, можна вивчити кілька потенційних моделей поведінки та методів допиту.

Створення плану допиту є важливим компонентом підготовки. Схему можна подовжити або скоротити, написати або задумати. Він повинен мати перелік запитів, які далі поділяються на додаткові, уточнюючі, нагадування, контрольні та звільняючі.

Доповнюючі запитання спрямовані на заповнення прогалин у показаннях, можуть бути направлені на деталізацію інформації. Уточнюючі запитання також служать для деталізації або уточнення відомостей. Нагадуючі запитання сприяють пожвавленню пам'яті допитуваного та можуть викликати асоціації, допомагаючи пригадати важливі факти [3, с.157].

Навідні запитання, які орієнтують допитуваного на те, яку відповідь хоче отримати слідчий, заборонені законом, оскільки вони можуть перешкоджати встановленню істини у розслідуванні. Контрольні питання служать для перевірки достовірності отриманих відомостей. Викривальні питання, супроводжені достовірними доказами, спрямовані на викриття допитуваного у брехні.

Успіх допиту залежить від правильного вибору часу його проведення і організації виклику допитуваної особи. Передчасний або із запізненням допит може негативно вплинути на кількість отриманої інформації. При виборі часу допиту необхідно враховувати об'єктивні та суб'єктивні фактори.

Так, до суб'єктивних факторів належить готовність до допиту як слідчого, так і допитуваного. Перед проведенням складного допиту слідчий

повинен перебувати у відмінній емоційно-вольовій формі. Це передбачає його здатність вільно маневрувати доступними матеріалами провадження, успішно контролювати психіку допитуваної особи та ефективно управляти її психікою з урахуванням законодавчих обмежень, щоб отримати максимально вірні та повні показання. Також важливо, щоб слідчий ефективно регулював свої психічні стани під час допиту.

Об'єктивні чинники, які визначають готовність уповноваженої особи до допиту, включають ретельне вивчення матеріалів провадження, розробку й відпрацювання версій, створення докладного плану його проведення та вивчення особистості допитуваної особи.

У підготовчий етап для складного допиту, особливо підозрюваного, входить розробка психологічних методів встановлення контакту з допитуваним. Недостатність психологічного контакту часто перешкоджає розкриттю злочину [4, с. 143].

Етап індивідуального підходу передбачає організацію та планування допиту, визначення обставин для отримання свідчень, відновлення важливих деталей, розробку тактичних прийомів та оптимізацію їх застосування.

Доцільно також вивчити особистість допитуваного, включаючи темперамент і характер. Темперамент визначається динамічними особливостями психічної діяльності, такими як темп, інтенсивність певних процесів та емоційність. Характер представляє собою стійкий індивідуальний склад духовного життя, виявляється у поведінці, звичках, розумовій структурі і емоційному житті людини. Науково пояснення темпераменту було введено І.П. Павловим, який розглядав його в контексті типів вищої нервової діяльності.

Ці різноманітні властивості нервових процесів, що виявляються у різних людей та поєднуються по-різному, формують конкретний тип нервової діяльності або тип нервової системи. Згідно з І. П. Павловим, кожен з цих типів відповідає одному з традиційних темпераментів:

1. Холеричний – сильний, нерівноважений, рухливий («нестримний») тип, з перевагою процесів збудження над гальмуванням.

2. Сангвінічний – сильний, урівноважений, рухливий («живий») тип, з рівновагою між процесами збудження і гальмування.

3. Флегматичний – сильний, урівноважений, інертний («спокійний») тип, з малою рухливістю процесів збудження.

4. Меланхолічний – слабкий, нерівноважений, інертний тип, зі слабкістю як збудливих, так і гальмівних процесів.

За темпераментом, слідчий може отримати уявлення про рівноважність свідка, потерпілого чи підозрюваного, їхню реакцію на вплив, рухливість чи інертність у діяльності, а також ступінь замкнутості чи товариськості. Вольові риси характеру взаємодіють з емоційними особливостями людини. Вольова людина володіє сильною волею, яка переважає над почуттями, у той час як особа з емоційним характером відзначається переважанням емоційного стану.

Часто вчинки емоційної людини визначаються випадковими почуттями та настроями, а активність такої особи піддається потягам та слабо прихованим прагненням [5, с.234].

Емоційні спонукання, що проявляються у вольових процесах, можуть бути моральними чи аморальними, виражаючи моральний вигляд людини. Аналізуючи риси характеру допитуваного, слідчий може здійснювати прогноз щодо його поведінки та, відповідно, готуватися до наступних етапів індивідуального підходу. Важливим є встановлення психологічного контакту на етапі психологічної взаємодії між учасниками спілкування.

Стадія встановлення психологічного контакту між особою, що проводить допит та особою, яку допитують є ключовою для створення необхідних передумов і умов для цієї взаємодії. Створення підсвідомого довіри до допитуваного включає в себе підстроювання до його пози, дихання та рухів. Підстроювання до пози передбачає відтворення або відображення позиції допитуваного, дозволяючи встановити психологічний контакт та розбити комунікативні бар'єри.

Підстроювання до дихання включає копіювання ритму дихання допитуваного, що може бути прямим (диханням у тому ж темпі) чи непрямим (синхронізацією ритмів дихання і іншої активності) [6, с.163].

Підстроювання до рухів передбачає наслідування рухів допитуваного, включаючи жести, пози, міміку та інші рухові елементи. Цей процес вимагає спостережливості та маскування для натурального відтворення рухового взаємодії, забезпечуючи при цьому невидимість дій для допитуваного. Такий підхід сприяє побудові довіри та сприяє психологічній взаємодії, що є ключовим етапом у вдалих допитах.

Отже, у ході вивчення поняття та процесу підготовки до проведення допиту стало очевидним, що це важливий етап у кримінальному провадженні, який вимагає детального підходу та відповідальності від усіх учасників процесу. Допит є основним інструментом для збирання свідчень та отримання інформації від учасників справи, і правильна підготовка до нього може визначити успішний результат розслідування.

Підготовка до допиту включає в себе не лише технічні аспекти, такі як вивчення матеріалів справи та розробка плану допиту, але й врахування психологічних та етичних аспектів спілкування з свідками та обвинуваченими. Здатність ефективно спілкуватися, виявляти чутливість до особистих обставин та забезпечувати комфортні умови для учасників допиту є ключовими навичками, які сприяють отриманню достовірної та корисної інформації. Крім того, важливо враховувати законодавчі вимоги та принципи справедливості під час підготовки та проведення допиту. Забезпечення права на захист, участь адвоката, а також дотримання процедурних норм є невід'ємною частиною цього процесу.

Список використаних джерел:

1. Тищенко В. В. Подобний О. О. Криміналістика : навчально-методичний посібник. Одеса : Видавництво «Юридика», 2022. 236 с.
2. Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 164 с.
3. Плетенець В.М. Особливості допиту свідків та потерпілих під час досудового розслідування: психологічні аспекти. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 7 червня 2019 р.)*. Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 156-158.
4. Плетенець В.М., Балюра А.О. Можливості використання спеціальних знань при допиті неповнолітніх. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 3 (96). С. 142-145.
5. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид, перероб. і доп.. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
6. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник для студентів ВНЗ. Київ : Кондор, 2011. 470 с.

Годзенко О. О.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Плетенець В. М.,

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

**СУЧАСНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Використання спеціальних знань під час розслідування є важливим елементом сучасної криміналістичної практики та дозволяє уникнути суб'єктивності під час встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення. Ефективність розслідування злочинів та судового розгляду справ обумовлено використанням спеціальних знань у різноманітних формах, в тому числі у формі криміналістичної експертизи, котра проводиться на основі використання сучасних досягнень науки і техніки [1]. Слід зазначити,

що криміналістична експертиза є видом судової експертизи, змістом якої є дослідження речових доказів, завдяки встановленню яких стає можливим з'ясування обставин кримінальних правопорушень, формування доказової бази та притягнення винних до відповідальності. Криміналістична експертиза є однією з найважливіших сфер застосування спеціальних знань, що охоплює дослідження матеріальних слідів злочину, таких як відбитки пальців, сліди біологічного походження, документи, зброя тощо.

Потребує уваги й позиція О. Ю. Паладійчука, котрий наголошує, що криміналістична експертиза є лабораторним дослідженням об'єктів задля встановлення їх фактичного стану; можливості чи неможливості здійснення певних дій; умов, за яких були вчинені певні дії; невидимих слідів прихованого змісту; групової належності об'єктів чи їх тотожності [2].

Це вимагає використання спеціальних криміналістичних знань. При цьому застосування криміналістичної експертизи бере свій початок з кінця XIX та початку XX століття [3]. Саме в цей період у судовій практиці активно почав використовуватися такий різновид судової експертизи, яка охоплювала групу експертиз, призначених головним чином для дослідження речових доказів.

Виникнення нових та вдосконалення існуючих способів вчинення кримінальних правопорушень, обумовлюють необхідність постійного розширення напрямків експертного дослідження. Слід відзначити, що криміналістична експертиза є експертизою лабораторного характеру, оскільки всебічне дослідження речових доказів (експертний огляд, науковий експеримент, порівняльне дослідження ідентифікаційних ознак об'єктів) можливо провести кваліфіковано лише в умовах спеціальної лабораторії.

Криміналістична експертиза є важливою складовою процесу розслідування кримінальних правопорушень, адже вона дозволяє встановити об'єктивні факти, необхідні для формування доказової бази. У процесі розслідування кримінальних правопорушень, експертиза надає важливу інформацію, яка може мати вирішальне значення для встановлення вини або невинуватості підозрюваних осіб.

Однією з ключових функцій криміналістичної експертизи є ідентифікація слідів, залишених на місці кримінального правопорушення. Це можуть бути сліди відбитки пальців, сліди взуття чи інших предметів. Використання сучасних методів, до прикладу таких, як ДНК-аналіз, дозволяє з високим ступенем точності встановити особу злочинця або ж підтвердити алібі підозрюваного. Фактично, питання, поставлені перед експертом, слідчим або судом визначають предмет експертизи. Предмет експертизи-це ті обставини, які можуть бути з'ясовані в процесі експертного дослідження, та фактичні дані, що встановлюються на основі спеціальних знань і дослідження матеріалів провадження [4, с. 376].

Не менш важливою є технічна експертиза зброї, яка використовується для визначення типу, калібру та можливостей зброї, що була застосована під

час вчинення злочину. Вона допомагає встановити відповідність знайденої зброї тій, яка могла бути використана в конкретному злочині. Отримані дані дозволяють слідчим звужити коло підозрюваних та встановити ймовірний сценарій подій [5].

Варто згадати, що суттєвою є роль токсикологічних експертиз, які допомагають встановити наявність отруйних речовин у тілі жертви. Це часто буває критично важливим у провадженнях, пов'язаних із отруєнням або іншими формами хімічного впливу, що стало результатом застосування засобів насильства, зокрема й сексуального характеру [6, с. 232].

Токсикологічна експертиза визначає, які саме речовини були використані, їх походження, а також яким чином вони потрапили до організму. Даний різновид експертизи допомагає підтвердити чи спростувати гіпотези про навмисне введення отрути або використання токсичних речовин з метою завдання шкоди. Вона може виявити такі речовини, як пестициди, важкі метали, лікарські препарати у небезпечних дозах, наркотичні речовини або алкоголь. Таким чином, даний вид криміналістичної експертизи, як і інші її види, сприяють точній і обґрунтованій оцінці обставин злочину.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за потрібне сказати, що криміналістична експертиза займає центральне місце у встановленні істини в процесі розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я. Вона дозволяє отримати науково обґрунтовану інформацію, яка використовується не тільки для ідентифікації правопорушників, але і для забезпечення справедливого судового процесу. Криміналістична експертиза є незамінним інструментом у системі правосуддя, що забезпечує захист життя та здоров'я громадян.

Список використаних джерел:

1. Сучасні можливості судової техніко-криміналістичної експертизи документів та перспективи її розвитку / С. Гонгало // *Право України*. 2009. № 10. С. 162-169.
2. Значення судової експертизи у вирішенні завдань кримінального провадження [Текст] / О. Ю. Паладійчук // *Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право* / гол.ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2015. – Т.3№ Вип. 34. С. 87-89.
3. Становлення науки про судову експертизу: історичний аспект / С. В. Євдокіменко // *Форум права*. 2009. № 2. С. 145-149. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/FP_index.htm_2009_2_24%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/FP_index.htm_2009_2_24%20(1).pdf) (дата звернення: 05.09.2024).
4. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. – 2-е вид, перероб. і доп. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
5. Криміналістика (курс лекцій) : навчальний посібник / М. Ю. Будзієвський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, К. О. Чаплинський, Ю. А. Чаплинська. – Д. : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 397 с. [https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/k\(kl\).pdf](https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/k(kl).pdf)
6. Плетенець В.М. Сексуальне насильство в умовах воєнного стану в Україні: становище й шляхи підвищення ефективності його виявлення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка* № 2. 2022:

Голобородько В. В.

аспірантка кафедри кримінального
права та кримінології Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Гаркуша А. Г.

доцент кафедри кримінального
процесу Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**КРИМІНАЛЬНО-ПРОВОА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ
РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН ЗАЛЕЖНО ВІД ЇХ НАЦІОНАЛЬНОЇ
АБО РЕГІОНАЛЬНОЇ НАЛЕЖНОСТІ В КОНТЕКСТІ
ст. 161 КК УКРАЇНИ**

У контексті глобалізації та багатонаціональної природи України питання дотримання прав людини, зокрема прав національних меншин, набуває особливої важливості. Стаття 161 Кримінального кодексу України (КК України) передбачає кримінальну відповідальність за порушення рівноправності громадян за ознаками раси, національності, регіональної приналежності та іншими дискримінаційними критеріями, що є важливим елементом захисту прав людини.

В Україні спостерігається зростання соціальної напруги, зумовлене політичними, економічними та культурними змінами, що впливають на міжнаціональні стосунки. Порушення рівноправності на основі національної або регіональної приналежності вимагає ретельного правового аналізу та можливої модернізації чинних норм для забезпечення ефективного захисту постраждалих. Україна є учасником численних міжнародних угод і конвенцій, які зобов'язують її забезпечувати рівність і недискримінацію. Аналіз статті 161 КК України в цьому контексті дозволяє оцінити, наскільки внутрішнє законодавство відповідає міжнародним стандартам.

На практиці помічені випадки недостатньої кваліфікації правозахисних органів у справах, що стосуються дискримінації, що підкреслює потребу у більш детальному вивченні механізмів застосування цієї статті.

Диспозиція статті 161 Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлює відповідальність за порушення рівноправності громадян на основі їх національної приналежності [1]. Кримінальний кодекс України не містить чіткого визначення терміна «національність», що викликає правову невизначеність і ускладнює застосування статті 161, що регулює

рівноправність громадян. Низький відсоток завершених кримінальних проваджень за цією статтею свідчить про недосконалість правозахисної практики [2, с. 569].

Частина 1 статті 161 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за умисні дії, що розпалюють національну, регіональну, расову чи релігійну ворожнечу та ненависть, а також за дії, що принижують національну честь чи дискримінують громадян за різними ознаками, такими як раса, релігійні переконання, стать, інвалідність тощо. Ця стаття відображає зобов'язання України дотримуватися міжнародних стандартів прав людини, проте її ефективність залежить від належного застосування норм і підготовленості правоохоронних органів до реагування на випадки дискримінації. Необхідно активізувати зусилля в освіті, підвищувати правову свідомість суспільства та забезпечити реальне впровадження законодавства для створення більш інклюзивного і справедливого суспільства [4]. Відкритий перелік ознак, захищених статтею 161 Кримінального кодексу України, є позитивним аспектом, оскільки він забезпечує гнучкий захист прав громадян, адаптуючи його до змінюваного соціального контексту. Така гнучкість дозволяє включати нові категорії, які потребують захисту, і підвищує ефективність правового механізму, реагуючи на нові форми дискримінації. Це сприяє інклюзивному і справедливому суспільству, де права кожної особи визнаються та захищаються, незалежно від її ідентичності, що є ключовим для боротьби з дискримінацією в Україні [3, с. 52-53].

Основним безпосереднім об'єктом злочину за статтею 161 Кримінального кодексу України є рівність громадян у конституційних правах та перед законом, що є принципом конституційно-правового статусу людини. Додатковими об'єктами можуть бути честь, гідність особи, її життя, здоров'я та власність. Потерпілим може бути як громадянин України, так і іноземець або особа без громадянства.

З об'єктивної сторони злочин може проявлятися у розпалюванні національної, расової чи релігійної ворожнечі, образі релігійних почуттів та обмеженні прав громадян за різними ознаками. Суб'єктом злочину є загальна категорія, незалежно від раси, національності чи релігії. Суб'єктивно злочин характеризується прямим умислом, хоча в окремих випадках можливий і непряний умисел.

Кваліфікованими видами злочину є дії, вчинені з насильством, обманом, погрозами або організованою групою, що призвели до тяжких наслідків. Норма статті 161 КК України захищає суспільні відносини, що забезпечують внутрішню безпеку, міжрасовий мир і рівноправність громадян у реалізації їхніх конституційних прав [4, с. 3-4].

Закон України від 3 березня 2022 року № 2110-IX, що набрав чинності 16 березня 2022 року, акцентує відповідальність за порушення рівноправності громадян за регіональною належністю. У примітці до статті 161 Кримінального кодексу України уточнюється, що регіональна належність

означає приналежність особи до певного регіону України або до території компактного проживання українців за кордоном з урахуванням їх історичних, географічних і мовних характеристик.

Диспозиція частини 1 статті 161 КК визначає кримінальну відповідальність за дії, що призводять до розпалювання регіональної ворожнечі. Однак Закон не згадує про дискримінацію за регіональною ознакою, що викликає невідповідність між назвою та диспозицією. Згідно з частиною 2 статті 5 КК, новий закон не має зворотної сили, тому особи, які вчинили відповідні дії до 16 березня 2022 року, не підлягають кримінальній відповідальності.

Відповідальність може нести лише громадяни України, особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, та іноземці, які вчинили правопорушення на території України. Дії, вчинені за межами країни, можуть кваліфікуватися за КК, якщо вони були вчинені організованою групою або призвели до тяжких наслідків. Пряме чи непряме обмеження прав громадян за регіональною належністю також тягне кримінальну відповідальність за статтею 161 КК.

Дії, спрямовані на зміну територіальних меж України, які поєднуються з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі, кваліфікуються за частиною 2 статті 110 КК. Якщо ж розпалювання регіональної ворожнечі супроводжується заподіянням тілесних ушкоджень або погрозами, це охоплюється частиною 2 статті 161 КК. У разі тяжких наслідків, таких як вбивство чи тяжкі тілесні ушкодження, кваліфікація відбувається додатково. Особи, які вчинили нетяжкий злочин за частиною 1 статті 161 КК, можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності на підставі передачі на поруки або зміни обстановки [5].

Таким чином, стаття 161 КК України забезпечує кримінальну відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їхньої національної або регіональної належності, підкреслюючи важливість дотримання прав людини та основоположних свобод. Для ефективного захисту цих прав необхідно продовжувати вдосконалення законодавства та враховувати судову практику в застосуванні положень закону.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України № 2341-III від 05.04.2001. Верховна Рада України. Офіційний сайт. Дата оновлення : 01.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Голобородько В. В., Гаркуша А. Г. Деякі проблемні аспекти правової визначеності поняття «національності» в кримінальному законодавстві України в контексті ст. 161 КК України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.)* ; у 2-х ч. Ч. І. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 565-566
3. Смірнова І. С. Кримінальна відповідальність за порушення рівноправності громадян, перелік «захищених ознак», за яких настає відповідальність (порівняльний

аспект). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. С. 50–51

4. Березинець О. Ю. Кримінально-правова характеристика порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками. *Юридична наука як правова основа інноваційного розвитку України*. 2018. С. 1-4

5. Хавронюк М. Порушення рівноправності громадян залежно від регіональної належності: кримінальна відповідальність. *Центр політико-правових реформ*. 28.04.2022. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/porushennya-rivnopravnosti-gromadyan-zalezghno-vid-regionalnoyi-nalezghnosti-kryminalna-vidpovidalnist/>

Гордійчук М. М.

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Березняк В. С.

завідувач кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МИРУ, ГУМАНІЗМУ ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Кримінальне право відіграє ключову роль у забезпеченні миру та стабільності в сучасному світі. Воно спрямоване на захист суспільства від злочинів, що порушують принципи гуманізму, справедливості та міжнародного правопорядку. Зокрема, кримінальне право передбачає покарання за злочини проти людяності, воєнні злочини та інші серйозні порушення прав людини, що допомагає запобігати їх повторенню. Важливим аспектом є також сприяння міжнародному співробітництву у сфері правосуддя для боротьби з транснаціональною злочинністю. Таким чином, кримінальне право слугує основою для захисту глобального миру та забезпечення безпеки на міжнародному рівні.

Кримінальне право відіграє важливу роль у запобіганні конфліктам і підтримці стабільності як усередині держав, так і на міжнародній арені. Воно забезпечує правові рамки, які встановлюють заборону на злочинні дії, що можуть призвести до дестабілізації та насильства. Важливою функцією кримінального права є встановлення відповідальності за такі злочини, як

терористичні акти, агресія та інші порушення, що становлять загрозу міжнародній безпеці. Таким чином, кримінальне право не лише стримує потенційних порушників, але й слугує інструментом для врегулювання конфліктів через систему правосуддя, що допомагає запобігти ескалації насильства [1].

Гуманізм є фундаментальним принципом кримінального права, який передбачає повагу до гідності кожної людини, навіть у разі її участі в злочинних діях. Завдяки цьому підходу кримінальне право передбачає не лише покарання, а й можливість реабілітації та виправлення особи, що сприяє її поверненню до суспільства. Крім того, захист гуманізму включає боротьбу з такими злочинами, як геноцид, торгівля людьми, воєнні злочини та злочини проти людяності, що спрямовані на масове порушення прав і свобод. Кримінальне право не просто карає винних у таких злочинах, але й відновлює справедливість для жертв і їхніх родин, тим самим сприяючи захисту людської гідності [2].

Забезпечення міжнародного правопорядку стало одним із ключових завдань кримінального права в умовах глобалізації. Міжнародне кримінальне право сприяє захисту миру і стабільності, дозволяючи державам спільно боротися з такими транснаціональними загрозами, як корупція, кіберзлочинність, незаконний обіг наркотиків і зброї. У міжнародному контексті кримінальне право діє через такі інститути, як Міжнародний кримінальний суд, який притягує до відповідальності осіб за найтяжчі злочини. Це сприяє дотриманню норм міжнародного права і підтримці стабільності у відносинах між державами, оскільки встановлює механізми для справедливого покарання порушників [3].

Сучасні глобальні виклики потребують узгоджених зусиль національних правових систем, щоб ефективно боротися з міжнародною злочинністю. Кримінальне право вимагає тісної співпраці між державами, обміну інформацією та правової допомоги у кримінальних справах, що сприяє успішному переслідуванню злочинців, які діють за межами однієї держави. Інтерпол, Європол та інші міжнародні структури активно співпрацюють з державами, щоб забезпечити оперативний обмін інформацією та допомогу в розслідуванні злочинів. Така співпраця не тільки підвищує ефективність правосуддя, але й зміцнює міжнародний правопорядок, дозволяючи державам підтримувати мир і безпеку на глобальному рівні [4].

Прийняття закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, пов'язаних з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» мало низку важливих наслідків. По-перше, це забезпечило правову базу для притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, такі як геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини. По-друге, Україна завдяки цьому повноцінно матиме можливість співпрацювати з Міжнародним кримінальним судом у розслідуваннях та переслідуваннях винних осіб. По-третє, національні

суди отримали розширені можливості для застосування міжнародних правових норм, що має підвищити ефективність боротьби з міжнародними злочинами. Зрештою, ці зміни сприяли зміцненню верховенства права в Україні та підвищенню її авторитету на міжнародній арені [5].

Значення кримінального права у забезпеченні миру, гуманізму та міжнародного правопорядку є неоціненним. Воно слугує надійним інструментом, який стримує злочинні дії, захищає основні права і свободи людей, та сприяє відновленню справедливості. Через національні та міжнародні правові механізми кримінальне право забезпечує покарання за злочини, спрямовані проти миру та людяності, створюючи основу для справедливого суспільства, де панує повага до прав кожної особи. Тісна міжнародна співпраця та розвиток інститутів кримінального права є запорукою подальшого зміцнення міжнародного правопорядку, а також збереження миру та безпеки у світі.

Список використаних джерел:

1. Каменева В., Ковальова С. Роль міжнародного кримінального суду у забезпеченні світового миру та безпеки: досягнення та проблеми. *Матеріали конференцій МНЛ*. 2023. 19 травня 2023 р., м. Харків. С. 195-196. (дата звернення: 02.11.2024).
2. Щербак С., Мамалига В. Гуманізм у кримінальному праві України: історико-правові аспекти. *Консенсус*. 2022. №. 3. С. 35-46. (дата звернення: 02.11.2024).
3. Руденко А.Р., Сищикова А.В., Шведова Г.Л. Виклики та перспективи сучасного кримінального права в Україні. 2023. С. 111.
4. Білоконь М.В. Європейська інтеграція в контексті глобальних викликів та гібридних загроз. Видано за рішенням Вченої ради Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, протокол № 0/0 від 00 лютого 2020 р. С. 100. (дата звернення: 02.11.2024).
5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 09.10.2024. № 4012-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#Text> (дата звернення: 02.11.2024).

Гороховська В. Ю.

Ковалевська Д. О.

курсанти факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Поливанюк В. Д.

професор кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ. ВПЛИВ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Корупція в Україні залишається однією з головних проблем, що перешкоджає сталому економічному та соціальному розвитку країни. Умови воєнного стану, що виникли, ще більше ускладнюють боротьбу з цим явищем та негативно впливають на всі сфери життя суспільства. У зв'язку з цим, удосконалення загальної системи запобігання та протидії корупції стає надзвичайно важливим завданням для забезпечення стабільності та розвитку України.

На сьогоднішній день, корупційні прояви в Україні мають широкий спектр і включають в себе отримання хабарів, використання посадового становища для особистої вигоди, відмивання грошей та інші негативні практики. Ці явища не лише порушують закони країни, а й серйозно підривають довіру громадян до владних структур та загальну економічну стабільність. Умови воєнного стану роблять ситуацію ще більш складною [2, с. 58]. На військових територіях корупція може мати навіть більший вплив, оскільки умови конфлікту часто створюють небезпечне середовище для зловживання владою та незаконних діянь. Крім того, воєнний стан може призводити до додаткового зростання корупційних ризиків через недостатній контроль за розподілом ресурсів, зміни в законодавстві та інші фактори.

Впровадження системи боротьби з корупцією залишається однією з найважливіших завдань для українського суспільства. Сьогодні корупція стала не лише соціальним явищем, а й складною системою з власною ієрархією та структурою, що включає в себе владні органи, бізнесові угруповання та звичайних громадян [3, с. 9].

Зокрема, корупційні схеми стали неформальним «стилем ведення бізнесу» у країні, що вже стало нормою для державних службовців, підприємців та навіть звичайних громадян, які намагаються витягти особисту вигоду з цього явища. На жаль, для багатьох громадян корупція не сприймається як порушення закону, а як прийнятна «норма життя», що підтримується обома сторонами корупційної угоди.

В умовах війни, де Збройні Сили України та інші правоохоронні органи борються з окупантами, корупція залишається ще одним фронтом, де ворог не спить. Міжнародний день боротьби з корупцією, який відзначається 9 грудня, стає важливою можливістю для українського суспільства взяти участь у глобальних зусиллях протидії цьому явищу [1, с. 6]. За останні роки, інтерес до вивчення корупційних процесів у країні зростає, відображаючи темп їх поширення. Роботи таких науковців, як В.М. Гаращук, А.О. Мухатаєв, І.С. Бондар та інші, створюють теоретичну базу для подальшого дослідження цього явища.

Незважаючи на значну кількість нормативно-правових актів, спрямованих на протидію корупції в Україні, це явище залишається серйозною проблемою. Навіть в умовах війни, коли ресурси правоохоронних органів мають бути мобілізовані для боротьби з військовими злочинами, корупція не втрачає свого розмаху. Сучасна ситуація з корупцією в Україні стає предметом міжнародного визнання. Організація Transparency International визнала Україну найкорумпованішою державою в Європі та Центральній Азії. Високий рівень корупції в Україні підтверджується і дослідженнями, проведеними цією організацією, що свідчать про низький рівень довіри громадян до державних інституцій [2, с. 67].

У цих умовах необхідно посилювати заходи боротьби з корупцією, вдосконалювати антикорупційну систему та механізми контролю за діяльністю державних органів. Громадянське суспільство має відігравати активну роль у цьому процесі, адже лише спільними зусиллями можна подолати цю негативну явище та побудувати справедливе та корупцією вільне суспільство.

Одним із перспективних напрямків українського законодавства, спрямованого на запобігання та протидію корупції, є внесення змін до статті 111 Кримінального кодексу України, яка стосується державної зради. У відповідності з законопроектом запропоновано доповнити зазначену статтю новим пунктом, що передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення під час дії воєнного стану або протягом року після його припинення чи скасування [4].

Ця пропозиція створює можливість покладення відповідальності на осіб, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за незаконне набуття активів, що перевищують їх законні доходи. Порушення такого роду розглядається як державна зрада і передбачає позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі,

а також конфіскацію майна та позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Організаційні заходи, які мають бути реалізовані в рамках цієї ініціативи, включають створення спеціалізованих структур, уникнення їх відомчої та адміністративно-територіальної роздробленості, а також забезпечення потужного правового захисту працівників правоохоронних органів та матеріальна оснащеність з урахуванням останніх досягнень науки і техніки [3, с. 7].

Однак, важливо зауважити, що удосконалення законодавства в сфері протидії корупції має бути комплексним та системним. Зокрема, при врахуванні нових положень необхідно уникати необґрунтованого обмеження прав та свобод громадян, а також забезпечувати системний аналіз регулювання аналізованого явища. Крім того, важливим є готовність держави та суспільства здійснювати матеріальні витрати для ефективної боротьби з корупцією.

Недосконалість законодавства у сфері протидії корупції залишається актуальним питанням, що потребує негайного вирішення. Відсутність ефективного правового регулювання може призвести до послаблення позиції України на міжнародній арені та подальшого розповсюдження корупційних практик у всіх сферах державного управління. Тому вдосконалення законодавства та посилення боротьби з корупцією мають велике значення як для внутрішньої, так і для зовнішньої політики України.

Список використаних джерел

1. Бондар І. С., Горник В. Г., Кравченко С. О., Кравченко В. В. Антикоруційна політика та запобігання корупції в публічному управлінні : навчальний посібник. К.: «В-во Ліра-К», 2016. 192 с.
2. Шевченко Наталія Марта Копитко Ірина Мігус. Напрями зниження рівня корупції в Україні в умовах кризових явищ та підвищення необхідності легалізації доходів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. С. 21-28.
3. Заріцький В. М. Напрями реалізації антикорупційної стратегії в умовах воєнної агресії. 2022. С. 57.
4. Проект Закону № 7348 від 04.05.2022 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74188.
5. Завістовський, О. Д., & Маковей, Є. С. Проблемні питання сьогодення у протидії корупції в Україні. Друкується згідно з рішенням оргкомітету за дорученням Харківського національного університету внутрішніх справ від 30.07. 2022 № 34, 77. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5bce4379-3731-4cac-89a3-a885625b0fd9/content#page=77>.

Горпинич Д. С.

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Павлова Н. В.

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДОПИТ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЗГВАЛТУВАННЯ ПІД ЧАС ОКУПАЦІЇ

Проблема допиту неповнолітніх та малолітніх осіб, які стали жертвами сексуального насильства під час окупації, набуває величезних масштабів та надзвичайної актуальності. В умовах збройних конфліктів і окупаційних режимів саме діти стають однією з найбільш вразливих груп населення, які часто страждають від насильства, згвалтувань та інших порушень своїх прав. Військові дії та насильницьке утримання територій залишають тисячі дітей без захисту та правової підтримки, що призводить до масових травмувань, які можуть впливати на їхнє психічне та фізичне здоров'я протягом усього життя. Масштаб наслідків таких злочинів для постраждалих неповнолітніх важко переоцінити: багато хто з них потребує тривалої психологічної реабілітації, а також захисту та підтримки на рівні законодавства.

Невід'ємною частиною розслідування таких випадків є проведення допитів, але процес отримання інформації від дітей, які стали жертвами, несе серйозні ризики та виклики. Допит – це слідча (розшукова) дія яка спрямована на отримання від допитуваної особи достовірних відомостей про обставини, що мають значення для встановлення істини в рамках кримінального провадження.

Допит є найбільш поширеним засобом отримання доказів. Тактика проведення допиту цієї категорії осіб обумовлюється віковими особливостями її психіки, що впливають на характер сприйняття, запам'ятовування та відтворення допитуваними обставин кримінального провадження [1]. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПКУ) вносить ряд необхідних особливостей при проведенні допиту з неповнолітніми та малолітніми особами, а саме: допит особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря.

Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день. Особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання. До початку допиту малолітнім та неповнолітнім особам, роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання [2].

Психологічний стан неповнолітніх потерпілих в таких умовах ще більш вразливий, і це вимагає особливого підходу під час допиту, щоб не поглиблювати травму.

Окрім звичних правил, яких повинен дотримуватися слідчий під час роботи з дітьми, при допиті неповнолітніх потерпілих від згвалтування під час окупації критично важливо враховувати додаткові фактори: почуття незахищеності, страх перед чужими, тривогу через постійну загрозу, яку діти могли відчувати в умовах окупації. Проведення допиту правоохоронцем жіночої статі в такій ситуації може стати сигналом безпеки через імовірний страх дитини перед дорослими чоловічої статі, та полегшить процес комунікації для потерпілої особи, сприяти відчуттю безпеки і зменшити рівень стресу.

Слідчий також повинен забезпечити особливо делікатне ставлення до дитини, проявляти чуйність та обережність, підтримувати морально й уникати довгих перерв у розмові, що пригнічують психіку. Надзвичайно важливою є активна і турботлива поведінка слідчого, яка допоможе дитині почуватися захищеною, навіть у найскладніших обставинах. Це також включає створення умов, які мінімізують повторну травматизацію, забезпечують емоційний захист потерпілих та дозволяють слідчому отримати необхідну інформацію, не завдаючи дитині додаткових страждань.

Підготовка спеціалістів, які здатні чутливо та професійно працювати з неповнолітніми жертвами насильства, особливо в умовах обмежених ресурсів, є першочерговим завданням. Курси з психологічної підтримки, етики, а також із методів збирання інформації в делікатних ситуаціях можуть підготувати правоохоронців до роботи з травмованими дітьми. Особливий акцент має бути на навчанні жінок для ефективнішої комунікації з потерпілими.

Відповідно до ст. 226 КПК України, допит неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Як законні представники до участі в допиті можуть бути залучені батьки, усиновлювачі, опікуни, інші повнолітні родичі та члени сім'ї. Щодо педагога – то він повинен, під час своєї постійної професійної діяльності, займатися вихованням і навчанням неповнолітніх, такого ж віку, як і потерпіла. До початку допиту законному представнику, педагогу, психологу або лікарю слідчий роз'яснює їх обов'язок з'являтися на виклик слідчого, бути присутнім при допиті, ставити запитання, а також право

заперечувати проти запитань. У випадку якщо запитання було відведено, воно все ж фіксується слідчим у протоколі [3].

Проблема допиту неповнолітніх осіб, які стали жертвами зґвалтувань під час окупації, є надзвичайно складною та актуальною, потребуючи спеціалізованого і чутливого підходу. Незважаючи на зміни, передбачені КПК України для захисту прав дітей під час допиту, існує низка прогалин у чинній системі. Зокрема, досі залишається питання психологічного тиску, повторної травматизації та браку фахівців, здатних працювати з дітьми, які зазнали важких психологічних травм. В умовах окупації, коли рівень травматизації дітей є особливо високим, правоохоронці повинні враховувати додаткові фактори, такі як почуття беззахисності, тривоги, страх перед дорослими, і створювати атмосферу, що максимально сприяє відчуттю безпеки.

Ефективність допиту потерпілої особи значно зростає при проведенні його поліцейським жіночої статі, що допомагає знизити рівень стресу та покращити комунікацію з дитиною. Поведінка слідчого має бути активною, доброзичливою і турботливою, щоб дитина почувалася захищеною навіть у надзвичайно важких обставинах. Також важливою є участь законних представників, педагогів або психологів, що є додатковим захистом інтересів дитини.

Отже, для вдосконалення процесу розслідування злочинів проти неповнолітніх під час окупації необхідні подальші зміни на законодавчому рівні, додаткове навчання правоохоронців і створення кризової підтримки для дітей-жертв. Комплексний підхід до захисту прав дитини в таких умовах є критично важливим для забезпечення справедливого розслідування та мінімізації негативних психологічних наслідків для постраждалих дітей.

Список використаних джерел:

1. Нетеса К. Допит неповнолітньої потерпілої при розслідуванні зґвалтувань. URL: <https://sites.znu.edu.ua/stud-sci-soc/Aspirant/STUDENT/tom-7---kopiya.pdf#page=170> (дата звернення: 08.11.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.11.2024).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Харків: Право, 2012. 844 с.. URL: <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/KPK-komentar.pdf> (дата звернення: 08.11.2024).

Горпинич М. С.

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Павлова Н. В.

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ БПЛА ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Тема використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) під час огляду місця події стає все більш актуальною завдяки їхній здатності оперативно забезпечувати широкий спектр даних та зображень у реальному часі, що значно підвищує ефективність роботи правоохоронних органів та інших фахівців, залучених до розслідування.

На відміну від традиційних методів огляду, які можуть бути обмежені часом і ресурсами, БПЛА дозволяють отримувати візуальну інформацію з місця події безпосередньо, що сприяє більш точному аналізу ситуації та прийняттю обґрунтованих рішень. Їх використання значно покращує якість доказів, що можуть бути використані у подальшому слідстві, адже безпілотники можуть фіксувати всі важливі деталі, навіть з важкодоступних місць [1].

Сьогодні правоохоронні органи все частіше звертаються до новітніх технологій, таких як БПЛА, з метою підвищення ефективності розслідувань і забезпечення особистої безпеки. Завдяки здатності здійснювати аерофотозйомку та передавати дані в реальному часі, безпілотники допомагають швидше і точніше визначати місце та характер події. Наприклад, у випадках природних катастроф, терористичних атак або аварій, БПЛА можуть бути на місці події набагато швидше за людей, забезпечуючи оперативний огляд місцевості та полегшуючи рішення щодо першочергових дій [2].

Одним з важливих аспектів використання БПЛА під час огляду місця події є їх можливість вести моніторинг місця події без втручання у ситуацію. Це особливо важливо для збереження недоторканості місця злочину та уникнення потенційного впливу на доказову базу. У багатьох країнах,

включаючи Україну, вже здійснюється поступове впровадження БПЛА в правоохоронні та слідчі структури, що дозволяє правоохоронцям знижувати ризик для власної безпеки та одночасно зберігати всі необхідні докази для подальшого розгляду справи [3].

Ще однією перевагою БПЛА є можливість огляду територій, небезпечних для доступу зон, де фізична присутність людини може бути небезпечною або неможливою. Наприклад, при розслідуванні аварій або пожеж, безпілотники можуть надати високоточну інформацію з місця події, зокрема з тих місць, куди неможливо підійти через небезпеку для життя людини [4, с. 47].

Технологічний прогрес у сфері безпілотних апаратів дозволяє також вдосконалювати можливості аналізу та зберігання даних. Деякі сучасні БПЛА обладнані додатковими сенсорами, такими як тепловізори, які дають можливість знімати зображення в темряві або через дим, що значно розширює можливості збору інформації у складних умовах. Це сприяє оперативному реагуванню на місці події та покращенню якості доказів, які можуть відігравати ключову роль у розслідуванні.

Застосування безпілотників під час огляду місця події передбачає також відповідальне ставлення до дотримання прав і свобод громадян. Сучасна практика свідчить, що використання БПЛА в таких умовах має базуватися на дотриманні законодавчих норм та етичних принципів, зокрема захисту приватності та забезпечення правової охорони конфіденційних даних. У зв'язку з цим важливо, щоб кожне використання дронів було регламентоване відповідними нормативними актами.

Висновок: Таким чином, безпілотні літальні апарати стають невід'ємною частиною сучасного процесу огляду місця події завдяки їх здатності оперативно отримувати точні та детальні дані. Їх застосування дозволяє не тільки знижувати ризики для працівників, але й покращувати якість доказів, що використовуються у розслідуванні, роблячи цей процес ефективнішим та безпечнішим. Однак важливим є також дотримання нормативних актів щодо використання БПЛА, що сприятиме забезпеченню захисту прав громадян і стабільності у правовій системі.

Список використаних джерел:

1. Петров В. В. Використання дронів у правоохоронній діяльності: можливості та перспективи. Київ: Центр правових досліджень, 2020. 235 с.
2. Shevchenko O., Kovalov M. «Technological Advancements in UAVs for Emergency Response.» In Safety and Security Innovations Journal. 2022. Pp. 113–121.
3. Закон України «Про безпеку польотів безпілотних літальних апаратів». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3275-20> (дата звернення: 11.09.2024).
4. Козлов І. Сучасні технології у правоохоронній сфері: дрони та їх можливості. Харків: Право і технології, 2021. 187 с.

Грибченко К. В.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Рогальська В. В.

професор кафедри кримінального
процесу Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕРПІЛООРІЄНТОВАНИХ ПІДХОДІВ ПІД ЧАС ДОПИТУ ДІТЕЙ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЛИТВИ

Протягом останніх десятиліть міжнародне право постійно розвивалось, шукаючи найбільш ефективні механізми притягнення винних осіб до відповідальності за найжахливіші злочини, зокрема за акти сексуального насильства. Лише з часом були сформовані необхідні визначення, та підходи, що дозволили визнати акти сексуального насильства над дітьми найтяжчими міжнародними злочинами. З початку повномасштабної військової агресії в Україні зафіксовано зростання фактів сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом (далі-СНПК), в тому числі і щодо неповнолітніх. Наразі зафіксовано 231 випадок СНПК, здійснених на тимчасово окупованих територіях, з них – 13 фактів сексуального насильства окупантів щодо неповнолітніх. Проте, на жаль, реальна кількість таких злочинів набагато більша, оскільки доступ до інформації додатково обмежено через те, що деякі постраждалі діти виїхали з батьками за кордон або залишаються на тимчасово окупованих територіях. Крім того, є неповнолітні, яких примусово вивезено у Російську Федерацію (далі –РФ), – зв'язок з ними втрачено. Найчастіше СНПК мало місце або в контексті позбавлення волі, або в селах та громадах, які контролювалися Збройними силами РФ. У більшості випадків, які мали місце в контексті позбавлення волі, сексуальне насильство використовувалося як форма катувань або жорстокого поводження. Воно полягало у зґвалтуванні, ударах електричним струмом, припіканні, зв'язуванні та битті по геніталіях, примусі до оголення, примушуванні особи до спостереження за актом сексуального насильства щодо іншої особи або до вчинення сексуального насильства щодо іншої особи, необґрунтованих обшуках порожнин тіла або обшуках із роздяганням, гомофобних образах та погрозах сексуальним насильством щодо постраждалих або їхніх близьких.

Здійснюючи захист інтересів дітей у кримінальних провадженнях, правоохоронні органи мають зважати на їх вразливий стан та пам'ятати, що наразі основним джерелом доказів у кримінальних провадженнях щодо СНПК є показання, отже під час їх отримання в межах проведення допитів необхідно застосовувати саме потерпілоорієнтовані підходи, основною метою застосування яких є: забезпечення найкращих інтересів дитини, уникнення ретравматизації, сприяння швидкому відновленню.

Застосування таких підходів активно практикується в інших державах, зокрема – Республіці Литва, про що у своїй доповіді розповідав прокурор Литви, старший радник з питань прокуратури КМЄС Гедимінас Бучюнас в межах проведення факультативного заняття для курсантів 3 курсу ДДУВС на тему: «Документування та розслідування воєнних злочинів. Спікер під час свого виступу звернув увагу курсантів, що усі допити неповнолітніх, що постраждали від СНПК в Литві проводяться в спеціальних приміщеннях за методикою процесуальне інтерв'ю.

В Україні наразі також використовують спеціально обладнані приміщення для проведення допитів неповнолітніх («зелені кімнати», «кризові кімнати, дружні для дитини», центри «барнахус»), одна з яких є і в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ і активно використовується як слідчими для проведення допитів неповнолітніх, зокрема і тих, що постраждали від СНПК так і курсантами під час навчання. Навчально-службовий полігон ДДУВС «Кризова кімната, дружня до дитини», створювався задля підготовки фахівців органів Національної поліції та інших органів у сфері захисту дітей для відпрацювання ними алгоритму щодо встановлення факту протиправних дій щодо дитини. «Кризова кімната, дружня до дитини» для дітей – це дві суміжні кімнати (терапевтичний зал та робоче приміщення) а також окрема навчальна аудиторія де розміщуються слухачі для проведення заняття. Таким чином, доки одна група курсантів проводить допит, інша група – наглядає за їх роботою, виявляє та фіксує недоліки й позитивні моменти, котрі в подальшому під керівництвом викладача в навчальних цілях обговорюються

Процесуальне інтерв'ю-інноваційна методика проведення допитів, яка успішно застосовується в правоохоронних органах інших держав, зокрема і Литви та є стандартом розслідування Міжнародного кримінального суду. В Україні процесуальне інтерв'ю активно впроваджується з 2019 року в діяльність національних органів досудового розслідування задля отримання більш надійної інформації під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема і воєнних злочинів. Курсанти університету також практикують проведення допитів за цією методикою в межах проведення факультативних занять.

Отже, наразі Україна вже почала робити чіткі та рішучі кроки щодо впровадження найкращих міжнародних практик та застосування потерпілоорієнтованих підходів під час розслідування СНПК, що надасть

можливість забезпечити права, інтереси та потреби дітей а також досягти ефективності під час збирання доказів по таким злочинам та притягнути осіб, які їх вчинили до відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Інформаційна довідка управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із сексуальним насильством, Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора.
2. Інформація отримана в ході інтерв'ю із Діденко Іриною – начальником управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із сексуальним насильством, Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/06/19/254923/>.
3. Доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні (1 серпня 2022 року до 31 січня 2023 року) за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ) <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-UA.pdf>.
4. URL: <https://dduvs.edu.ua/2024/02/25/dokumentuvannya-ta-rozsliduvannya-voyennyh-zlochyniv-kursanty-dduvs-vidvidaly-fakultatyv-za-uchasti-mizhnarodnyh-ekspertiv/>.
5. URL: <https://dduvs.edu.ua/2023/10/09/u-dduvs-vidbuvsya-tsykl-fakultatyviv-dlya-kursantiv/>.
6. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства: метод. хек. / К.В. Бахчев, В.П. Кононець, Н.В. Павлова, В.В. Плетенець, В.В. Рогальська, А.Г. Гаркуша, М.В. Зімбјровська. Дніпро: ДДУВС, 2020. 136 с.

Гритенко О. А.
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ
ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ У ВОЄННИЙ ЧАС
В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ**

У зв'язку із воєнною агресією росії проти України з 24 лютого 2022 року на всій території України запроваджено воєнний стан, який позначився на усіх сферах життя та виявив необхідність перегляду значної кількості сфер суспільних відносин, зокрема, тих, що виникають під час встановлення кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень. За

такий достатньо тривалий період (24.02.2022- кінець 2024 р.р.) Кримінальний кодекс України зазнав багато змін, зокрема, тих що стосуються посилення відповідальності за вчинення окремих кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного стану. Законодавчі ініціативи продовжуються й на сьогодні, і причинами зокрема є наявні виклики до кримінального законодавства, що пов'язані із умовами війни.

Звертаючи увагу на актуальність та важливість законопроектів щодо посилення кримінальної відповідальності за вчинення окремих кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного стану, які були надані до Верховної Ради України, варто зазначити, що хоча відповідні зміни вже знайшли втілення у КК України, проте вони не вичерпали питань щодо протидії кримінальним правопорушенням проти власності на сьогодні. Так, особливого інтересу передбачає аналіз запропонованих змін до ст. 194 КК України у проекті Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за пошкодження майна, яке використовуються для волонтерської діяльності, гуманітарної допомоги або підтримки Збройних Сил України, інших військових формувань» № 12122 від 15.10.2024 р [3].

Важливо зазначити, що аналізований законопроект, як і більшість з тих що були ініційовані раніше містить положення, як ті, що безперечно покращать попереджувальну функцію КК України, так і ті, що є спірними та потребують удосконалення. Погоджуємося із актуальністю проблем, які пов'язані із забезпеченням функціонування волонтерських організацій і громадських об'єднань в умовах воєнного стану, зокрема при умисному знищенні або пошкодженні транспортних засобів, що використовуються для волонтерської діяльності. Безперечно те, що під час зазначених дій завдається шкода не тільки власності зазначених організацій та об'єднань, а й створюється загроза національній безпеці, що вимагає від законодавця іншого підходу до вирішення існуючої проблеми, зокрема посилення кримінальної відповідальності за такі дії [2].

При кримінально-правовому аналізі КК України в частині визначення окремих діючих кримінальних правопорушень проти власності нами встановлено, що така ознака, як вчинення в умовах воєнного чи надзвичайного стану на сьогодні реалізована та посилює кримінальну відповідальність у ст.ст. 185 КК України – ч. 4 Крадіжка, вчинена у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану, ст. 186 КК України – ч. 4 Грабіж, вчинений у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану, ст. 187 КК України – ч. 4. Розбій, спрямований на заволодіння майном у великих чи особливо великих розмірах або вчинений організованою групою чи в умовах воєнного або надзвичайного стану, або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, ст. 189 КК України – 4. Вимагання, що завдало майнової шкоди в особливо великих розмірах, або вчинене організованою групою чи в умовах воєнного або надзвичайного стану, або поєднане із заподіянням тяжкого

тілесного ушкодження, ст. 190 КК України – ч. 3 Шахрайство, вчинене в умовах воєнного чи надзвичайного стану, що завдало значної шкоди потерпілому) [1]. Що вказує на необхідність й перегляду й інших кримінальних правопорушень проти власності. Зокрема, встановлення зазначеної кваліфікуючої ознаки в ч. 3 ст. 194 КК України. Проте повний текст запропонованої норми «Умисне знищення або пошкодження шляхом підпалу транспортних засобів, що використовуються для волонтерської діяльності, гуманітарної допомоги або підтримки Збройних Сил України, інших військових формувань, в умовах воєнного стану або надзвичайного стану» породжує певні питання щодо конкретизації майна, такого як транспортні засоби, що використовуються для волонтерської діяльності, гуманітарної допомоги або підтримки Збройних Сил України, інших військових формувань...». А отже відповідне положення видається таким, що потребує більш детального аналізу та звернення до усталеним положень кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності. Варто зазначити, що правильне розуміння та встановлення предмета кримінального правопорушення має велике значення щодо розмежування різних складів кримінальних правопорушень, зокрема проти власності де предметом виступає чуже майно та проти безпеки руху та експлуатації транспорту, в яких предметом виступають транспортні засоби. Отже, предмет кримінального правопорушення в низці випадків виступає ознакою, що дозволяє відмежувати склади некорисливих кримінальних правопорушень проти власності від суміжних складів кримінальних правопорушень. Так, наприклад, до предметів складів кримінальних правопорушень, передбачених зокрема ст. 194 КК України, не відносяться окремі види майна, умисне чи необережне знищення або пошкодження яких передбачене спеціальними нормами КК та утворює самостійні склади кримінальних правопорушень. Наприклад, пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК України). А тому, така конкретизація може створювати певні складнощі щодо подальшої кримінально-правової характеристики та кваліфікації запропонованої статті. Як на наш погляд, вирішення цього питання можливо або у межах запропонованої ч. 3 ст. 194 КК України, проте у більш узагальненому виді, а саме: «Умисне знищення або пошкодження шляхом підпалу майна, що використовуються для волонтерської діяльності, гуманітарної допомоги або підтримки Збройних Сил України, інших військових формувань, в умовах воєнного стану або надзвичайного стану» або за рахунок встановлення спеціальної норми, яка буде доповнювати ст. 277 «Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів» ст. 277-1 «Умисне знищення або пошкодження транспортних засобів, що використовуються для волонтерської діяльності, гуманітарної допомоги або підтримки Збройних Сил України, інших військових формувань» при цьому у диспозиції частини другої до ст. 277-1 КК України із вказівкою кваліфікованої ознаки в умовах воєнного стану або надзвичайного стану.

Отже, вирішення зазначених проблем можливо наступним чином: по-

перше, закріплення замість транспортних засобів, майна, що використовуються для волонтерської діяльності, гуманітарної допомоги або підтримки Збройних Сил України, інших військових формувань, що позбавить ст. 194 КК України, певних протиріч та розширить предмет відповідної сфери без додаткових пояснень у примітці. Другим варіантом, встановлення в межах розділу XI «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту», спеціальної норми (ст. 277-1 КК України).

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. URL: доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page3>. – Назва з екрана

2. Пояснювальна записка до Проекту Закону України “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за пошкодження майна, яке використовуються для волонтерської діяльності, гуманітарної допомоги або підтримки Збройних Сил України, інших військових формувань». Закон України за № 12122 від 15.10.2024. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/620f9f36-a27d-4c7c-a8f1-91a704f7fcb3](https://itd.rada.gov.ua/620f9f36-a27d-4c7c-a8f1-91a704f7fcb3) (дата звернення: 07.11.2024 р.).

3. Проект Закону України “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за пошкодження майна, яке використовуються для волонтерської діяльності, гуманітарної допомоги або підтримки Збройних Сил України, інших військових формувань». Закон України за № 12122 від 15.10.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/45017> (дата звернення 07.11.2024).

Гутнік М. О.

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юр'єв Д. С.

старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ
ЗЛОЧИНІВ У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ:
УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД**

Збройна агресія Росії проти України стала викликом для міжнародного права та правосуддя. Масштабні воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид потребують ретельного документування та ефективного

переслідування винних. Україна, як країна, що зазнала безпрецедентної агресії, накопичує унікальний досвід у збиранні та фіксації доказів міжнародних злочинів.

Доказування міжнародних злочинів у контексті збройного конфлікту в Україні має свої специфічні особливості, обумовлені масштабами агресії, доступом до доказів та потребою дотримання міжнародних стандартів. Україна стикається зі значними викликами через обмежений контроль над окупованими територіями, що ускладнює доступ до місць злочинів, збір доказів і проведення експертиз.

Використання технологій для доказування міжнародних злочинів в умовах збройного конфлікту є критично важливим інструментом, особливо в умовах обмеженого доступу до окупованих територій. Супутникові знімки дозволяють фіксувати масштабні руйнування інфраструктури, такі як знищені міста, об'єкти цивільної інфраструктури, місця масових поховань або пересування військових колон. Ці знімки надають можливість встановлювати часові межі подій, аналізувати масштаби руйнувань та прив'язувати їх до конкретних періодів і місць.

Цифрова криміналістика включає аналіз даних із камер спостереження, мобільних телефонів, соціальних мереж і перехоплених комунікацій. Цей підхід дозволяє отримувати важливі докази, такі як відео- чи аудіоматеріали, що підтверджують воєнні злочини. Наприклад, відеозаписи атак на цивільні об'єкти або фотографії зі смартфонів жертв чи очевидців можуть стати вагомими доказами у судових процесах. Аналіз геолокаційних даних зі смартфонів або соціальних мереж допомагає встановити перебування підозрюваних у конкретний час.

Дрони є ключовим інструментом для збору інформації у важкодоступних чи небезпечних зонах. Вони використовуються для зйомки місць бойових дій, руйнувань, загиблих чи місць масових поховань. Це дозволяє документувати злочини у реальному часі або отримувати дані без ризику для життя дослідників.

Значну роль відіграють свідчення жертв і очевидців. Оскільки багато людей, які пережили воєнні злочини, є вимушеними переселенцями або біженцями, процес збору їхніх свідчень часто проводиться за межами зон бойових дій. Для цього залучаються правоохоронні органи, громадські організації та міжнародні партнери. Водночас важливо забезпечити відповідність цих свідчень стандартам міжнародного права, уникати впливу на показання та забезпечувати їх достовірність. [4]

Документування злочинів також ускладнюється постійними обстрілами, які можуть знищувати докази, а також поширенням дезінформації з боку агресора. Російська Федерація часто вдається до створення фейкових доказів або маніпуляцій, що потребує ретельної перевірки кожного доказу з боку українських і міжнародних слідчих. [2]

Україна активно співпрацює з Міжнародним кримінальним судом

(МКС), визнавши його юрисдикцію у 2014 році. Прокуратура України, спільно з міжнародними та правозахисними організаціями, створила систему для збору доказів міжнародних злочинів, таких як воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид. Зокрема, за підтримки міжнародних партнерів ведеться створення баз даних про злочини, збір відео- та фотоматеріалів, а також свідчень постраждалих. [3]

Юридичним інструментом є адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів. У 2021 році в Україні було прийнято закон про криміналізацію воєнних злочинів, що дозволяє судити винних у національних судах. Також створені спеціалізовані підрозділи в прокуратурі та інших органах для розслідування таких злочинів. Залучення міжнародних експертів і організацій, таких як ООН та ОБСЄ, підсилює зусилля України в цьому напрямку.

Попри значні виклики, Україна демонструє унікальний досвід у документуванні злочинів під час активного збройного конфлікту. Використання інноваційних технологій, адаптація законодавства та міжнародна співпраця дозволяють створювати міцну доказову базу, яка може бути використана для притягнення винних до відповідальності як у національних судах, так і в міжнародних трибуналах.

Список використаних джерел:

1. Аналітичний звіт про розслідування міжнародних злочинів, огляд національного досвіду та проблем судової практики. У документі розглядається досвід міжнародної взаємодії та труднощі досудового розслідування, зокрема недоліки координації між правоохоронними органами та відсутність доступу до окупованих територій. Київ. 2023 р. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/mizhнародni-zlochyny-v-ukrayini-oglyad-natsionalnogo-rozsliduvannya-ta-sudovoyi-praktyky>
2. Презентація дослідження “Міжнародні злочини в Україні: огляд національного розслідування та судової практики”. Київ. 2023 р. URL: <https://uacrisis.org/uk/announce/klyuchovi-problemy-ukrayiny-u-rozsliduvanni-voyennyh-zlochyniv-ta-sudovij-praktytsi-doslidzhennya-ugspl>
3. Початок роботи бази даних доказів основних міжнародних злочинів і нового Міжнародного центру переслідування злочину агресії на базі Євроюсту. Гаага, Нідерланди. 2023 р. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/ua/news/pochatok-roboty-bazy-danykh-dokaziv-osnovnykh-mizhнародnykh-zlochyniv-i-novoho-mizhнародnoho>
4. Рекомендації для української влади щодо посилення інституційних спроможностей у сфері розслідування воєнних злочинів та захисту потерпілих. Київ. 2024 р. URL: <https://zmina.info/news/rozsliduvannya-mizhнародnyh-zlochyniv-eksperty-rekomenduyut-vladi-posylyty-instytucijni-spromozhnosti-pravoohoronciv>

Дерев'янюк Т. М.

старший викладач кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної
діяльності Національної академії
державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького,
кандидат психологічних наук

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ СЕКСУАЛЬНО ГЕНДЕРНОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

В умовах продовження ведення збройної агресії РФ проти України збройні сили РФ і її терористичні угруповання активно використовують сексуальне насильство як частину своєї агресивної тактики щодо цивільного населення на окупованих територіях та щодо військовополонених та цивільних осіб, яких вони незаконно утримують в місцях позбавлення волі. Крім того наслідки повномасштабного вторгнення РФ на територію України призвели до масового переміщення цивільних осіб, що піддало їх підвищеному ризику сексуально гендерного насильства.

Зростання кількості збройних конфліктів у світі і, відповідно, воєнних злочинів, зокрема сексуально гендерного насильства, вимагає адекватного науково-практичного реагування, в зв'язку з чим останніми десятиліттями тема «кримінології війни» в даному контексті стала однією з ключових у кримінологічних школах, особливо в Західній Європі (Degenhardt, T., Di Pierto, Jamieson, R.) [1, 2, 3].

Проблеми сексуально гендерного насильства, що існують в умовах збройних конфліктів, вимагають державного реагування з метою реалізації політики, спрямованої на вирішення даної проблеми та вжиття спроб щодо забезпечення поваги до прав людини, основних свобод та дотримання міжнародних норм.

У бюлетені ОБСЄ «сексуально гендерне насильство під час збройного конфлікту» вживається у комбінації термінів «сексуальне» та «гендерне» насильство, що підкреслює подвійну природу цього виду злочинної поведінки – сексуальну та дискримінаційну. Хоча жінки та дівчата є більш уразливими до сексуально гендерного насильства, чоловіки також часто стають жертвами цього насильства, особливо у місцях ув'язнення. Жінки, як правило, стикаються з різними його формами, такими як зґвалтування, іноді групове, торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації, сексуальне рабство, примусові аборти, вагітність і стерилізація, а також калічення статевих органів. Чоловіки, в свою чергу, частіше зазнають таких форм насильства, як побиття геніталій, кастрація, зґвалтування сторонніми предметами та

примушування до статевих актів з іншими затриманими.

Міжнародне право категорично забороняє сексуальне та гендерне насильство як під час збройного конфлікту, так і в мирний час. Ця заборона закріплена в Конвенції ООН проти катувань 1984 року, а також у низці міжнародних договорів у сфері прав людини, включно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, та в регіональних конвенціях.

Положення Женевських конвенцій 1949 року встановлюють, що під час міжнародного збройного конфлікту цивільні особи «повинні бути особливо захищені від усіх актів насильства або погроз ними». Зокрема, жінки «мають отримувати особливий захист від будь-яких нападів на їхню честь, зокрема від зґвалтування, примусової проституції чи інших форм непристойного нападу».

Рада безпеки ООН «підкреслює обов'язок усіх держав припинити безкарність і переслідувати осіб, відповідальних за геноцид, злочини проти людяності та військові злочини, включаючи ті, що стосуються сексуального та іншого насильства щодо жінок і дівчат. У зв'язку з цим вона наголошує на необхідності виключення цих злочинів з положень про амністію, якщо це можливо» (пункт 11 Резолюції 1325 (2000), ухваленої Радою безпеки ООН на 4213-му засіданні 31 жовтня 2000 року).

Рада безпеки ООН «вимагає, щоб усі сторони збройного конфлікту негайно вжили необхідних заходів для захисту цивільних осіб, зокрема жінок і дівчат, від усіх форм сексуального насильства. Це може включати, зокрема, застосування відповідних військових дисциплінарних заходів та дотримання принципу відповідальності командування, навчання військових щодо заборони всіх форм сексуального насильства проти цивільних осіб, руйнування міфів, що підтримують сексуальне насильство, перевірку збройних сил та сил безпеки на предмет виявлення випадків зґвалтувань у минулому та інших форм сексуального насильства, а також евакуацію жінок і дітей, які знаходяться під загрозою сексуального насильства, у безпечні райони» (пункт 3 Резолюції 1820 (2008), ухваленої Радою безпеки ООН на 5916-му засіданні 19 липня 2008 року).

Судова практика (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*, *International Criminal Tribunal for Rwanda*) підтверджує значення активної ролі держави в ініціюванні кримінальних проваджень і проведенні розслідувань щодо можливих обвинувачених у сексуальному насильстві під час збройних конфліктів, а також у розслідуванні міжнародними установами злочинів і притягненні до відповідальності за сексуально гендерне насильство.

Щоб вирішити питання забезпечення правосуддя для жертв сексуально гендерного насильства, кожна держава повинна вжити всіх необхідних заходів для виконання зобов'язань щодо розслідування, судового переслідування та покарання винних у геноциді, злочинах проти людяності та військових злочинах, зокрема тих, що стосуються сексуально гендерного насильства.

Зусилля держав і міжнародних інституцій мають бути спрямовані на впровадження комплексу заходів для запобігання сексуально гендерному

насилльству під час і після збройних конфліктів. Це включає приведення національного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами, запровадження індивідуальної кримінальної відповідальності за злочини проти людяності, військові злочини та геноцид із чітким посиленням на сексуально гендерне насильство, скасування імунітету та термінів давності для притягнення до відповідальності за вчинення даних злочинів, пов'язаних із конфліктом, а також розробку комплексної стратегії переслідування за сексуально гендерне насильство.

Список використаних джерел:

1. Degenhardt, T. 2016 Criminology and War: Transgressing the Borders. Abingdon, Oxon, UK; New York: Routledge. 232p.
2. DiPietro, S.M. (2016) Criminology and war: where are we going and where have we been? Sociology Compass, 10(10): P. 839-848.
3. Jamieson, R. (2012) On war as an object of analysis for criminologists. Studi Sulla Questione Criminale, 3/2012: P. 97-114.

Дзеркаль М. О.

здобувач вищої освіти факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Бабанін С. В.

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ДІЇ, ПОВ'ЯЗАНІ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ
ЗАСОБІВ І ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН**

Одним із ключових напрямків кримінально-правової політики України є боротьба з наркоманією та наркозлочинністю. Наркоманія, як негативне соціальне явище, не лише завдає шкоди здоров'ю населення, але й призводить до розвитку стійкої залежності особи від наркотичних засобів, що сприяє формуванню складної системи для їхнього продажу. Несвоєчасне виявлення

наркозалежних осіб та пасивне ставлення до фактів їх вживання наркотиків призводять до повторного вчинення злочинів, зокрема постійної купівлі та вживання наркотиків. Це, у свою чергу, викликає наслідки у вигляді корисливих кримінальних діянь (крадіжок, грабежів тощо), що спрямовані на здобуття матеріальних ресурсів для підтримки циклу купівлі та вживання наркотиків.

Розділ XIII Кримінального кодексу України присвячений кримінальним правопорушенням, пов'язаним із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, а також їх аналогів чи прекурсорів. Основну увагу серед кримінальних правопорушень цього розділу займає стаття 309 КК, яка в частині 1 встановлює підстави кримінальної відповідальності за «незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту» [1].

Законодавець визначає обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів як різновид діяльності, що включає: культивування рослин, які містяться в Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; розробку, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, реалізацію (відпуск), ввезення на територію України, вивезення з території України, транзит через територію України; використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які зазначені в Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що дозволяються і контролюються відповідно до Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» [2].

Основною метою реалізації дій, які утворюють об'єктивну сторону зазначеного кримінального правопорушення – є бажання особи особисто вжити наркотичний засіб чи психотропну речовину і саме термін «вживання» стає ключовим аспектом усієї кримінально-караної діяльності наркомана. Таке бажання утворюється завдяки тому, що наркоманія є хворобою і викликає різні види залежності: психічну та фізичну [3, с. 303].

Незаконне зберігання наркотичних засобів або психотропних речовин розглядається як будь-які умисні дії, що не залежать від тривалості часу, пов'язані з фактичним незаконним перебуванням таких засобів або речовин у володінні особи, у місцях її проживання чи перебування (у житлі, приміщенні, сховищі, гаражі або інших подібних місцях). Також до цього поняття входить перенесення особою відповідних засобів або речовин з одного місця в інше [4].

Незаконним придбанням наркотичних засобів або психотропних речовин вважається їх купівля, обмін на інші товари або речі, отримання в подарунок, прийняття як плати за виконану роботу чи надані послуги, а також отримання у вигляді повернення позики або оплати боргу. До цього також відносять випадки привласнення наркотиків або психотропних речовин як знахідки [5].

Діюче кримінальне законодавство України містить кримінальну відповідальність за «вживання» наркотичних засобів лише якщо воно

відбулося «у публічних місцях» або «у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів», що передбачено у ст. 316 КК України [1].

Для судової практики типовою є кримінально-правова оцінка ситуації, коли особа отримує наркотичний засіб або психотропну речовину певним чином, але сама не вживає їх і не має наміру їх вживати, що свідчить про наявність мети збуту. Якщо ж особа вживає наркотичні речовини або психотропні засоби, у такому випадку необхідно мати переконливі докази того, що вона мала намір здійснити збут предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 307 КК України. Важливо підкреслити, що збут є лише одним з альтернативних дій об'єктивної сторони складу розглядуваного кримінального правопорушення. Однак мета збуту є загальною для всіх цих альтернативних дій. Таким чином, особа не зобов'язана здійснити збут, щоб її притягнули до відповідальності за статтею 307 КК України, але наявність мети збуту є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення [6].

Актуальними правовими засобами протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин є розробка та впровадження ефективних кримінально-правових норм, що регламентують відповідальність за ці правопорушення. По-перше, необхідно удосконалити законодавство щодо класифікації наркотичних засобів і психотропних речовин, що дозволить оперативно реагувати на нові виклики в цій сфері. По-друге, важливо забезпечити міжвідомчу співпрацю правоохоронних органів, митниці та медичних установ для обміну інформацією і спільних операцій. По-третє, необхідно впроваджувати програми превенції, які спрямовані на підвищення обізнаності населення про наслідки вживання наркотиків. По-четверте, важливо забезпечити належну правову допомогу особам, які потрапили в наркотичну залежність, для їх реабілітації та соціальної адаптації. Зрештою, необхідно посилити контроль за виробництвом і розподілом лікарських засобів, що можуть бути використані в незаконному обігу [7].

Аналізуючи норми кримінального законодавства, бачимо необхідність адаптації правових норм до нових викликів, з якими стикається суспільство. Встановлено, що мета збуту є ключовою ознакою для кваліфікації дій особи, і це потребує чітких доказів у судовій практиці. Крім того, для ефективної протидії наркозлочинності важливо інтегрувати заходи правозахисників, медичних працівників і соціальних служб. Загалом, розгляд цих питань підкреслює важливість комплексного підходу до боротьби з наркотичною злочинністю на всіх рівнях.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14> (дата звернення: 05.11.2024).

2. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: закон України від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-vr#Text> (дата звернення: 05.11.2024).

3. Лук'яненко С. В., Прибиткова Н. О. Актуальні питання кримінологічної характеристики наркоманії в Україні. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2023. № 2. С. 301-306. (дата звернення: 05.11.2024).

4. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 4. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02> (дата звернення: 05.11.2024).

5. Данилевська Ю. О., Каменський Д. В. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення: проблеми кримінально-правової кваліфікації: практ. посіб. Луганськ : ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 288 с. (дата звернення: 05.11.2024).

6. Яковлева С. Особливості встановлення мети кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, що вчиняються із залученням неповнолітнього або за його участю. Collection of scientific papers «ЛОГОС». 2023. №. August 18, 2023; Cambridge, UK. С. 77-78. (дата звернення: 05.11.2024).

7. Коцур М.М. Правове регулювання протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів (історико-правове дослідження). URL: https://ukd.edu.ua/sites/default/files/2021-04/%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82_%D0%9A%D0%BE%D1%86%D1%83%D1%80_prot.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

Дика С. А.

аспірант кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник:

Дроздов О. М.

доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ» ДЛЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ ЩОДО КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Актуальність теми визначення поняття «культурні цінності» для досудового розслідування щодо порушень законів і звичаїв війни обумовлена масштабною збройною агресією російської федерації проти України.

Систематичні обстріли, напади (атаки) та умисні руйнування об'єктів культурної спадщини українського народу не лише завдають шкоди матеріальній культурі, але й спрямовані на знищення ідентичності, української самобутності, історії та пам'яті української нації.

Порушення ст. 438 Кримінального кодексу України (порушення законів і звичаїв війни) включає напади на об'єкти, що мають культурне, історичне чи наукове значення. Умовою ефективного розслідування є точне визначення предмету злочину — тобто, чи є пошкоджений чи зруйнований об'єкт культурною цінністю в розумінні українського законодавства та міжнародного права.

З огляду на специфіку культурних об'єктів, таких як пам'ятники архітектури, археологічні пам'ятки, музеї, бібліотеки та архіви, важливим є не лише їхня фізична ідентифікація, але й правильна кваліфікація за міжнародними нормами та українським законодавством.

Так, з початку проведення повномасштабного вторгнення РФ на територію України здійснено чимало обстрілів із застосуванням далекобійних ракет типу Х-35, авіаційних ракетних комплексів типу «Кинджал», протикорабельних ракет середнього радіуса типу «Онікси» тощо, безпілотних летальних апаратів типу Shahed 136 по об'єктах цивільної інфраструктури.

Вказані факти досліджуються в рамках проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, що реєструються за ознаками вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 438 КК України.

Під час досудового розслідування виникає необхідність відокремити культурні об'єкти від інших об'єктів цивільної інфраструктури, з метою правильного застосування норм міжнародного гуманітарного права, до яких зокрема відсилає ст. 438 КК України.

Зокрема, важливим у цьому контексті визначити чи є об'єкт пам'яткою архітектури або історії (місцевого чи національного значення), чи включений він до державних реєстрів пам'яток України, чи має статус об'єкта зі Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО тощо.

Для встановлення предмету злочину необхідно провести ґрунтовний аналіз, що собою являють культурні цінності в розумінні українського законодавства та норм міжнародного права, які ратифіковані Україною.

По-перше, з цією метою необхідно проаналізувати ті визначення та поняття, які встановлені у вітчизняних та міжнародних правових актах.

Так, у статті 1 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21.09.1999 № 1068-XIV під поняттям культурні цінності вважаються об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне значення (археологічні предмети, твори мистецтва, книги, музичні інструменти тощо) [3].

Крім того, Законом України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 № 1805-III закріплюються положення, що регулюють охорону пам'яток історії, археології, містобудування та інших об'єктів культурної

спадщини.

Поряд з цим, Україна активно імплементує норми міжнародного права, зокрема у сфері кримінальної відповідальності, обліку та охорони культурних цінностей.

На нашу думку більш доречним є визначення, що закріплено у Гаазькій конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року (далі – Конвенція про захист культурних цінностей; ратифіковане Україною 6 червня 1957 року, як правонаступниця СРСР).

Зокрема, у статті 1 Конвенції про захист культурних цінностей закріплено, що до культурних цінностей відносяться нерухомі та рухомі об'єкти, які мають велике значення для культурної спадщини народів, наприклад, пам'ятники архітектури, мистецтва, археології; будівлі, які використовуються для збереження культурних цінностей (музеї, бібліотеки, архіви); центри, що мають значення для культурної спадщини [4].

Втім, особливої ваги набуває проблема відсутності офіційного перекладу тексту Конвенції про захист культурних цінностей українською мовою. Це створює ризики неоднозначного трактування понять у процесуальних документах і під час обґрунтування юридичної позиції, що може вплинути на результати як національних, так і міжнародних судових процесів.

Таким чином, забезпечення чіткого визначення терміну «культурні цінності», його відповідності нормам міжнародного гуманітарного права та українського законодавства є ключовою умовою для належного досудового розслідування злочинів проти культурної спадщини України.

З урахуванням того, що вказані факти розслідуються в рамках національного законодавства, але у подальшому можуть досліджуватися в таких міжнародних інстанціях як Міжнародний кримінальний суд або на спеціально створених Трибуналах, то вважаємо, що для правильного застосування норм міжнародного права необхідно затвердити офіційний переклад Конвенції про захист культурних цінностей українською мовою аби уникнути самовільного тлумачення тексту.

Поряд з цим, ширше визначення культурних цінностей закріплено в Конвенції ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону та попередження незаконного ввезення, вивезення і передачі права власності на культурні цінності від 1970 року, до якої також відносяться твори мистецтва, археологічні об'єкти, етнографічні предмети, книги, рукописи тощо.

Крім того, до міжнародних актів, які мають вагоме значення для проведення як досудового розслідування, так і загалом регулювання охорони культурних цінностей можна віднести Другий протокол до Гаазької конвенції від 1999 року, який уточнює поняття захисту культурних цінностей у випадках збройних конфліктів, а також Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 1972 року, який регулює охорону об'єктів, які мають видатне значення для культури та історії людства.

Участь України у вищевказаних міжнародних актах та їх імплементація особливо важлива з огляду на збройну агресію проти України. Це дозволяє використовувати міжнародні механізми для захисту культурної спадщини в умовах війни.

Крім того, для розуміння чи є об'єкт нападу культурною цінністю у сторони обвинувачення є можливість зафіксувати інформацію з відкритих джерел Інформації (Інтернет ресурси, відкриті реєстри тощо), а також скеровувати запити відповідно до ст.ст. 36, 39, 40 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), з метою підтвердження та або спростування інформації про віднесення об'єктів до культурних цінностей.

Наприклад, органами, що можуть надати таку інформацію є обласні військові державні адміністрації, міські (сільські, селищні, районні в містах) ради, Міністерство культури та стратегічних комунікацій, а також балансоутримувачі таких будівель та споруд.

Загалом, такий ґрунтовний підхід у розумінні чи відноситься той або інший об'єкт до культурних цінностей має важливе значення для проведення досудового розслідування, правильного застосування норм міжнародного гуманітарного права та норм українського законодавства, що у свою чергу впливає на майбутні розгляд таких матеріалів компетентними судовими міжнародними інстанціями.

Таким чином, вважаємо, що при встановленні чи відноситься об'єкт нападу до культурних цінностей необхідно звертати увагу на визначення поняття «культурні цінності» відповідно до Конвенції про захист культурних цінностей; віднесення об'єкту нападу до реєстрів пам'яток архітектури, історії місцевого та/або державного значення, а також здійснювати комплексний підхід у рамках досудового розслідування щодо збору інформації про об'єкт з відкритих джерел, що зафіксовано у порядку ст. ст. 104-106, 223, 237 КПК України, з відомостей, витребуваних у порядку, встановленого ст. 93 КПК України; а також висновків експертів, що залучаються відповідно до ст. ст 110, 242, 243 КПК України тощо.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.11.2024).
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.11.2024).
3. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21 вересня 1999 р. № 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> (дата звернення: 18.11.2024).
4. Конвенция о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000082464> (дата звернення: 18.11.2024).

Дишльова А. О.

ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ НЕЗАКОННОГО НАБУТТЯ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Серед з завдань криміналістики, над розробкою яких зосереджують свою увагу значна кількість дослідників є удосконалення діяльності уповноважених осіб Напрацювання в криміналістиці надають суб'єктам розслідування необхідний інструментарій в реалізації покладених на них функцій.

Зміна напрямів суспільного і державного розвитку диктує необхідність пошуку більш адекватних засобів регулювання та координації суспільних відносин, формування нового погляду на використовуваний у правовому житті інструментарій, який вже апробований практикою і може використовуватися для підвищення ефективності механізму дії права [1, с. 97].

Водночас перетворення в багатьох сферах життя обумовлюють необхідність вдосконалення існуючих та розробки нових засобів й методів боротьби зі злочинністю.

Розробка засобів й методів боротьби зі злочинністю здійснюється багатьма науками, зокрема й кримінальним правом, криміналістикою. Специфіка завдань, що ними вирішуються обумовлює пізнання відповідних закономірностей злочинності як явищ, процесів, подій. Разом з тим підвищення ефективності пізнання зазначених закономірностей стає можливим із застосуванням до них класифікацій.

Академічним тлумачним словником української мови надається визначення класифікації, як «системи розміщення предметів за класами на підставі схожості цих предметів у середині класу і їх відмінності від предметів інших класів [2, с. 175].

Значення криміналістичної класифікації В. В. Лисенком демонструється через, створення умов в реалізації інших методів криміналістичного дослідження, що має безпосередній вихід на практичну діяльність органів дізнання та слідства і створює умови ефективної діяльності щодо виявлення та розслідування злочинів [3, с. 120].

Потребує уваги те, що криміналістична класифікація кримінальних правопорушень виступає засобом поглибленого пізнання явищ та формування найбільш повної системи криміналістичних понять й категорій. Наведений підхід корелюється із визначеними криміналістичною наукою та діяльністю

правоохоронних органів, завданнями.

Суттєві ознаки одних визначених явищ можуть стати основою формування класифікації, в основу якої закладатимуться ознаки інших об'єктів (явищ, фактів). Наведене реалізується побудова й відтворення зв'язків окремих компонентів складного явища (процесу), що сприяє пізнанню їх внутрішніх тенденцій розвитку.

Так, як наголошує Л. М. Кривоченко, класифікація є певним етапом у пізнанні сутності об'єктів, що класифікуються, у виявленні їх суттєвих ознак [4, с. 14]. Їх розгляд може стати основою у формуванні уявлення про досліджувані об'єкти, явища (події, факти), що включені до відповідної класифікації, зокрема й криміналістичної.

Потребує уваги те, що класифікація може бути побудова шляхом:

1. Виокремлення спільних ознак, притаманних окремим об'єктам, що дозволяє об'єднати їх у структуру із визначенням місця в ній відповідних компонентів.

2. Визначення відмінностей в ознаках ряду об'єктів, явищ однієї групи, що виступатиме основою диференціації від ознак об'єктів, зосереджених в інших групах. Водночас, як схожість, так і відмінність відповідних об'єктів можуть бути підґрунтям для їх сортування й групування в структурі за кількістю, ступенем важливості, складності компонентів, поширеності відповідних явищ (процесів) і т. ін.

3. Розкладення цілого на частини, що є доцільним у випадках, коли загальні ознаки досліджуваних явищ (об'єктів, процесів) не дозволяють виявити ознак для диференціації чи об'єднання відповідних об'єктів. Деталізація змістовного наповнення під час вивчення об'єктів, явищ, подій забезпечить більш ґрунтовне пізнання з подальшим визначенням як місця кожного окремого компонента, включеного в структуру відповідної класифікації, так і побудові кореляційних зв'язків між ними.

4. Виділення особливостей, як виду оцінки пізнаваних об'єктів, що може стати основою для упорядкування відповідних компонентів у відповідній їх сукупності. Наведене підтверджується й думками інших науковців, які підкреслюють, що в процесі класифікації увага має приділятися особливостям об'єктів, що класифікуються [5, с. 43].

Наведена сукупність шляхів формування класифікації не є вичерпною, проте демонструє принципи й розуміння.

Все зазначене дозволяє наголосити, що класифікація може розглядатись як процес та результат діяльності. При цьому процес доцільно розглядати з урахуванням таких його складових як формування класифікації та її застосування, а результат – як підвищення ефективності діяльності уповноважених осіб. При цьому дієвість застосування може виступати основним критерієм в реалізації покладених на відповідну класифікацію завдань (цілей).

Список використаних джерел:

1. Явор О.А. Юридико-фактична роль фікцій у регулюванні сімейних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 32. Т. 2. С. 97–101.
2. Словник української мови : академічний тлумачний словник : в 11 т. / Під ред. акад. І. Білодіда. К. : Наукова думка, 1970-1980. Т. 4. 1973.
3. Лисенко В. В. Теоретичні основи тактичних операцій та їх проведення на початковому етапі розслідування податкових злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 3. С. 120–124.
4. Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 120 с.
5. Webster's New Universal Unabridged Dictionary Deluxe 2nd Second Edition / by Jean McKechnie. 1983. 2345 p.

Думчиков М. О.

доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету,
доктор юридичних наук, доцент

**СУЧАСНІ СПОСОБИ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ
ПЕРСОНАЛЬНИМИ ДАНИМИ: ВИКЛИКИ ТА РИЗИКИ
ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ**

Динамічний розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій сприяє прогресу суспільства, відкриваючи нові можливості для економічного, соціального та культурного розвитку. Цифровізація стала невід'ємною складовою сучасного життя, змінюючи способи взаємодії між людьми, підприємствами та державними органами. Водночас, такі переваги спричинили і чисельні виклики, пов'язані зі зростанням загроз у сфері інформаційної безпеки. Сьогодні, персональні дані стали цінним ресурсом, що привертає увагу зловмисників, які використовують різноманітні способи для незаконного їх заволодіння.

Особливе занепокоєння викликає стрімке збільшення кількості кіберзлочинів, пов'язаних із викраденням персональних даних, що супроводжує процес цифровізації суспільства. У сучасних умовах, коли кожен аспект життя – від особистого спілкування до фінансових транзакцій – дедалі більше переміщується у цифровий простір, захист персональних даних стає надважливим завданням.

Варто зауважити, що ситуація в Україні має свої особливості. Так, зокрема, у контексті повномасштабного вторгнення російської федерації ця

проблема набуває додаткового значення. Кібератаки на українські державні органи, підприємства, а також громадянські організації стали не просто проявом кіберзлочинності, а інструментом гібридної війни, спрямованим на дестабілізацію суспільства. Зловмисники, використовуючи персональні дані громадян, можуть маніпулювати громадською думкою, поширювати дезінформацію, а також створювати загрозу для критичної інфраструктури держави.

З огляду на це, дослідження способів викрадення персональних даних є актуальним не лише з точки зору кримінального законодавства, але й з позиції забезпечення інформаційної безпеки на державному рівні.

За даними звітів про кібербезпеку, кількість випадків незаконного заволодіння персональними даними зростає щороку, що свідчить про значне ускладнення сучасних викликів у сфері інформаційної безпеки. У глобальному масштабі в 2023 році було зареєстровано понад 1 мільярд випадків витоку даних, що стало найбільшим показником за останнє десятиліття. Це демонструє не лише масштаб проблеми, але й зростання вразливості сучасних інформаційних систем, що використовуються для зберігання та обробки персональних даних. Основними жертвами таких злочинів є користувачі соціальних мереж, онлайн-банкінгу та цифрових платформ, які стають мішенню для кіберзлочинців через низький рівень обізнаності про ризики та недостатні заходи безпеки [1]. В Україні ця проблема набула особливої гостроти з початком повномасштабної війни, що значно посилило вразливість громадян і державних інституцій перед кібератаками. У 2022–2023 роках було зафіксовано суттєве збільшення кількості інцидентів, пов'язаних із викраденням персональних даних, які стали частиною гібридної агресії. Такі атаки були спрямовані на отримання даних громадян, військовослужбовців, державних службовців і навіть співробітників критичної інфраструктури [2].

Зростання кількості кібератак, спрямованих на викрадення персональних даних, зумовлене використанням зловмисниками різноманітних способів та методів, які поєднують технічні інструменти та соціальну інженерію. Ці способи постійно еволюціонують, адаптуючись до нових технологій і вразливостей інформаційних систем. Вивчення таких методів є критично важливим для формування ефективних заходів протидії. Розглянемо найбільш поширені та небезпечні з них.

Фішинг є одним із найбільш розповсюджених способів викрадення персональних даних. Цей метод базується на створенні підроблених вебсайтів або розсилці електронних листів, які імітують надійні джерела, наприклад, банки, популярні сервіси або державні установи. Основною метою фішингу є виманювання конфіденційної інформації, такої як логіни, паролі, дані банківських карт або документи. Зловмисники активно використовують психологічний тиск, закликаючи користувачів діяти негайно, наприклад, "підтвердити обліковий запис" або "уникнути блокування". Ця техніка особливо небезпечна через її масовість і здатність вводити в оману навіть

обізнаних користувачів [3, с. 74].

Смішинг є варіантом фішингу, що здійснюється через СМС-повідомлення. Його популярність зростає через широке використання мобільних пристроїв. Зловмисники надсилають повідомлення, які містять посилання на шкідливі ресурси або запити на надання конфіденційних даних. Наприклад, жертва може отримати СМС із фальшивого номера банку з проханням "підтвердити операцію" чи "активувати захист облікового запису". Використовуючи простоту і швидкість мобільного спілкування, смішинг успішно вводить жертв в оману [4].

Атаки через Wi-Fi-мережу є ще одним способом викрадення даних, що активно використовується в місцях із публічними точками доступу. Зловмисники можуть створювати підроблені Wi-Fi-мережі, що імітують легітимні, або використовувати вразливості незахищених мереж для перехоплення даних, які передаються користувачами. Така атака дозволяє отримувати доступ до логінів, паролів, електронної пошти та навіть фінансових операцій, що здійснюються через незахищене з'єднання.

Шкідливе програмне забезпечення є багатофункціональним інструментом для викрадення даних. Програми-шпигуни, трояни та кейлогери часто встановлюються на пристрої користувачів через завантаження файлів, посилання на шкідливих сайтах або навіть через додатки в офіційних магазинах програмного забезпечення. Ці програми дозволяють зловмисникам отримувати доступ до особистої інформації, відслідковувати натискання клавіш або навіть керувати пристроєм віддалено.

Кіберсквотинг є іншим небезпечним методом, що полягає у реєстрації доменів, які нагадують офіційні сайти відомих брендів або організацій. Зловмисники створюють підроблені вебсторінки, через які вводять користувачів в оману, виманюючи дані чи фінансову інформацію. Особливо ефективними ці методи є під час великих акцій, таких як розпродажі чи благодійні кампанії [5, с. 121].

Мобільні застосунки також стають інструментом викрадення персональних даних. Деякі додатки, особливо ті, що завантажуються зі сторонніх джерел, запитують надмірний доступ до персональної інформації, включаючи геолокацію, контактну книгу, фото, відео та навіть фінансові дані. Користувачі, не перевіряючи правдивість таких запитів, часто надають доступ, що дозволяє зловмисникам збирати та використовувати їхню інформацію для злочинної діяльності.

Проблема незаконного заволодіння персональними даними є критичною у цифрову епоху. Зростання кількості кіберзлочинів, особливо в умовах військових конфліктів, вимагає комплексного підходу до їх попередження. Важливим є удосконалення кримінального законодавства, посилення міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки, а також підвищення обізнаності громадян про способи захисту своїх даних. Лише об'єднавши зусилля держави, бізнесу та суспільства, можливо мінімізувати ризики та

забезпечити інформаційну безпеку.

На додаток, важливою складовою боротьби з цими викликами є розвиток сучасних технологій моніторингу та протидії кіберзлочинам, зокрема систем на основі штучного інтелекту. Такі інструменти дозволяють оперативно ідентифікувати загрози, аналізувати кібератаки та запобігати можливим витокам даних. Однак ключову роль відіграє формування культури кібергігієни серед населення, яка включає свідоме ставлення до використання цифрових технологій і дотримання базових правил безпеки. Лише завдяки комплексному підходу можна створити безпечне цифрове середовище, яке буде відповідати викликам сучасності.

Список використаних джерел:

1. IBM Cost of a Data Breach Report 2023 – вартість витоків даних сягнула рекордного максимуму. IO guards: веб-сайт. URL: <https://10guards.com/ua/blog/2024/01/07/ibm-cost-of-a-data-breach-report-2023-reveals-huge-business-data-breach-costs/>
2. Названа кількість кібератак в Україні за минулий рік. Слово і діло: веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/01/31/novyna/suspilstvo/nazvana-kilkist-kiberatak-ukrayini-mynulyj-rik>
3. Штонда, Р., Черниш, Ю., Терещенко, Т., Терещенко, К., Цикало, Ю., & Поліщук, С. (2024). Класифікація та методи виявлення фішингових атак. Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка», 4(24), 69–80. <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2024.24.6980>
4. Чим смішинг відрізняється від фішингу і як від нього захиститися?. URL: <https://hackyourmom.com/kibervijna/chym-smishyng-vidriznyayetsya-vid-fishyngu-i-yak-vid-nogo-zahystytysya/>
5. Yatsyk T.P. Investigation of new forms of cyber crime (phishing and cybersquatting). Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2018. Випуск 53. Том 2. С. 121-123

Дусяк О. С.

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Бідняк Г. С.

завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗНАЧЕННЯ ОЦІНКИ ЕКСПЕРТНОГО ВИСНОВКУ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Експертний висновок є одним із найважливіших елементів доказової бази у кримінальних провадженнях слідчих підрозділів Національної поліції України. Експертний висновок, відповідно до статті 101 Кримінального процесуального кодексу України, є докладним описом проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [1]. Оцінка експертного висновку є одним із джерел доказів та відіграє ключову роль у прийнятті процесуальних рішень, що визначають перебіг та результати кримінального провадження.

Ефективність судових експертиз – провідний показник результативності роботи експертних установ, їх ролі у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень. Поняття ефективності експертиз розкривається через корисність, яку висновки експерта можуть мати на практиці при виявленні, попередженні, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [2].

Під час досудового розслідування непоодинокі випадки, коли слідчий сам робить певний умовивід щодо певних предметів (об'єктів) завдяки наявним ознакам, що видимі неозброєним оком. Та без оцінки експерта, його наукового тлумачення на основі спеціальних знань вони не можуть бути обґрунтовані і виконувати роль доказу. Нове знання у висновку експерта

одержується за рахунок логічної обробки вихідних даних (стан об'єктів, їх ознаки за кількісними та якісними показниками, тощо) і являється опосередкованим знання [3, с.32].

Висновок експерта має бути оцінений слідчим за своїм внутрішнім переконанням. Тому висновки експерта повинні базуватися на об'єктивному дослідженні об'єктів та достовірній інформації про них, критичній оцінці ним інших фактичних даних, зібраних у кримінальному провадженні. При дослідженні матеріалів експерт повинен володіти і вдало використовувати передові науково обґрунтовані методики і науково-технічні засоби. Висновок експерта повинен оцінюватись слідчим з позицій наукової методології пізнання і відповідності їх достовірним знанням про об'єкти дослідження. Висновок має ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження (ч. 3 ст. 101 КПК України) [1]. Слідчий перевіряє, чи дані відповіді на всі його питання, а також – правильність організації експертизи та правомірність дій експерта. Та обставина, що висновки експерта обґрунтовані дослідженнями, проведеними із застосуванням наукових, технічних або інших спеціальних знань, не виключає можливості та необхідності їх оцінки слідчим і судом у повному обсязі. Характер виду доказу, який розглядається, не може бути підставою для некритичного до нього ставлення, надання йому особливої доказової сили [4, с. 186].

Експертний висновок є результатом науково-технічного дослідження та включає оцінку матеріальних доказів, що мають значення для кримінального провадження. Його значущість полягає в тому, що він допомагає слідчому розкрити суть злочину, встановити обставини вчинення протиправних дій та ідентифікувати осіб, причетних до їх вчинення. Проте слідчий повинен не лише приймати експертний висновок як беззаперечну істину, але й оцінювати його на предмет обґрунтованості, відповідності законодавчим нормам, а також його можливе використання в суді.

На нашу думку, до основних критеріїв оцінки висновку експерта можна віднести наступні:

- 1) законність та правомірність проведення експертизи відповідно до чинного законодавства України;
- 2) компетентність у відповідній галузі експерта, що виконував дослідження;
- 3) повнота та об'єктивність висновків, зроблених експертом;
- 4) наукова обґрунтованість та відповідність методології дослідження сучасним вимогам проведення експертизи.

Роль висновку експерта має надзвичайно важливе значення для розслідування кримінальних правопорушень, адже відповідно до Кримінального процесуального кодексу України [1], якщо при проведенні експертизи будуть виявлені відомості, які мають значення для

кримінального провадження і з приводу яких не ставилися питання, експерт має право зазначити про них у своєму висновку. Висновок підписується експертом. Завдяки цьому положенню, слідчий під час розслідування кримінальних правопорушень зможе здійснювати розслідування, спираючись на нові відомості, які не були передбачені спочатку.

Для слідчого та суду найскладнішим є оцінювання наукової обґрунтованості висновку експерта, тобто «достатність матеріалу для зроблених висновків, ефективність методів дослідження, які застосовував експерт, відповідність висновків експерта проведеному дослідженню».

Це положення є важливим інструментом для розкриття кримінальних правопорушень, оскільки експерт може виявити додаткові факти або деталі, які можуть мати істотне значення для встановлення істини. Такі відомості можуть стосуватися як нових аспектів злочину, так і підтвердження чи спростування інших доказів, що мають бути досліджені в рамках кримінального провадження.

Завдяки повноті експертного висновку слідчий отримує можливість більш глибоко проаналізувати зібрані докази та прийняти обґрунтоване рішення щодо подальшого ходу розслідування. Наприклад, якщо експерт під час експертизи виявив додаткові обставини, які можуть свідчити про нові елементи злочину або особистостей, які раніше не розглядалися, це дозволить слідчому розширити коло підозрюваних або навіть перекваліфікувати кримінальне правопорушення.

Слід також додати, що етап підготовки та призначення експертизи відіграє важливу роль у створенні сприятливих умов для її проведення, що в свою чергу забезпечує як ефективність судово-експертної діяльності, так і кримінального провадження. Як відомо, від належного рівня підготовки та призначення експертизи залежить якість проведення експертних досліджень, а значить і можливість забезпечити ефективне та результативне проведення судової експертизи [5, с. 107].

Слідчий зобов'язаний оцінювати експертний висновок в контексті інших зібраних доказів. Якщо є розбіжності чи сумніви щодо правильності висновків експерта, слідчий може ініціювати додаткову або повторну експертизу. Експертний висновок повинен бути чітким і зрозумілим для слідчого, щоб він міг правильно його використовувати при формуванні обвинувального акту або при вирішенні питання про зупинення досудового розслідування.

Отже, висновок експерта є невід'ємною частиною доказової бази, а його оцінка слідчим має вирішальне значення для встановлення істини та забезпечення справедливого судочинства. Комплексна оцінка експертних висновків дозволяє уникнути можливих помилок та гарантує законність рішень у кримінальних провадженнях. Відповідальна та професійна робота з експертними висновками сприяє ефективності діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.10.2024).
2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 17.10.2024).
3. Бідняк Г.С. Критерії оцінки висновку експерта. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : матеріали наук.-практ. семінару*. Дніпро : ДДУВС, 2016. С. 32-34.
4. Амеліна А. С., Білоусов Б.Л.. Оцінка висновку експерта та його доказове значення. *Міжнародний юридичний вісник: Актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. Вип. 1–2 (10–11) 2018. С. 185-192
5. Трофименко Н. С. Питання призначення та проведення деяких видів судових експертиз (за матеріалами узагальнення експертної практики). *Вісник Академії митної служби України. Серія «Право»*. 2013. № 1 (10). С. 107–112.

Єфімов М. М.

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки, доктор
юридичних наук, професор,
Дніпровський державний
університет внутрішніх справ,

**SCIENTIFIC DISCUSSIONS ON THE IMPORTANCE
OF FORENSIC EXPERTISE DURING THE INVESTIGATION
OF CRIMINAL OFFENCES COMMITTED IN THE CONDITIONS
OF MILITARY CONFLICT**

The investigation of criminal offenses depends on an effective and complete set of procedural actions, the conduct of which corresponds to a specific investigative situation at a certain point in time. Among these actions, an important place is occupied by the appointment and conduct of forensic examinations. This is explained by the fact that their implementation is aimed at establishing accurate evidentiary information. It is clear that experts mostly carry out forensic examinations in special institutions. On the other hand, the most correct and consistent detection, inspection, fixation and removal of appropriate objects is also of considerable importance. In addition, it is no less important to accurately formulate the issues that the expert needs to resolve during the examination. In criminal proceedings initiated on the fact of committing unlawful acts in conditions of military conflicts, the indicated procedural actions do not lose, but on the contrary, increase their evidentiary value.

In view of the above, we consider it appropriate to quote the statement of

R. L. Stepanyuk, who noted that «...during the war, law enforcement practice in Ukraine faced new challenges related to the need to identify, disclose and investigate war crimes committed during the Russian aggression, especially in temporarily occupied territories and in regions where active hostilities are underway. They are significantly different from similar problems that existed earlier (since 2014). Currently, hostilities are being conducted with extremely high intensity. Shelling of civilian infrastructure continues. In the temporarily occupied territories, the aggressor establishes a harsh repressive regime and commits terror against the civilian population. After the de-occupation of the territories, cases of mass murders, torture, rape and other particularly serious crimes were discovered, the investigation of which is complicated by many factors, including the loss of time from the moment of committing criminal offenses, the difficulty of bringing to justice military personnel and mercenaries hiding in uncontrolled territory, a huge number of crimes committed in a short period of time, a significant number of human casualties and destruction, etc. The available forces and means of law enforcement officers are not always enough, and the need to work in extreme conditions leads to their moral and physical exhaustion, which does not contribute to the quality of the investigation. Accordingly, forensic science is faced with the task of developing effective recommendations aimed at improving the state of investigation of war crimes committed on the territory of Ukraine during the Russian aggression» [2, p. 30]. As we can see, the author emphasizes the need to develop effective practical recommendations that should be provided to law enforcement officers.

Quite often in a certain category of criminal proceedings there is a need to collect traces of a person of biological origin, as well as to appoint appropriate forensic examinations for their study. These situations mostly arise during the commission of murders, rapes, tortures and burials of citizens of Ukraine by the occupiers.

For their part, E. D. Lukyanchikov and B. E. Lukyanchikov also identified traces of a person of biological origin as a specific object of expert study. The scientists noted that «...to establish the person to whom they belong, samples are needed that must meet certain requirements for comparative material. Errors or intentional actions in the preparation of samples can lead to an expert error. Intentional actions with the substitution of biological samples for examination have been identified by international organizations, and a number of athletes of the Russian Federation have been deprived of medals and disqualified for a certain period or forever. That is why a necessary requirement for samples for expert research is their authenticity, their unquestionable belonging to a specific person» [1, p. 63].

In light of the above, we believe that the position of a group of scientists (M. G. Shcherbakovsky, A. M. Protsenko, A. E. Volkova) who proved that biological samples for examination must meet biological, informational, identification, procedural and evidentiary criteria is correct. Among the specified samples, the researchers identified the following: a) parts (tissues) of the human

body: hair, nails, skin flaps, etc.; b) secretions as products of human vital activity: blood, urine, sweat, semen, saliva, odor, etc.; c) prints of the relief of the skin of the human body: fingers, palms, lips, forehead, ears, feet, etc. In addition, forensic scientists have established that the persons from whom biological samples are taken are the suspect, victim, witness, and persons against whom coercive measures of an educational or medical nature may be applied. To achieve legality, objectivity, reliability of biological samples, preservation of health of persons being tested, the selection must be carried out in compliance with legal, ethical, medical, forensic conditions [3, p. 191].

Finally, we will cite the statement of R. L. Stepanyuk, who noted that «...from the practice of identifying victims of wars and other large-scale disasters it is known that the relevant activities must be carried out systematically, involving a significant number of forces and means and taking into account the specifics of the tasks set. It is necessary to competently select biological samples from corpses, to find out the availability of free biological samples of identified persons, to systematically identify relatives of persons who have disappeared and take DNA samples from them, to apply rapid DNA testing techniques and mobile DNA laboratories, to actively use the capabilities of automated accounting of human genomic information, etc. Investigators and prosecutors should be familiar with the modern capabilities of forensic DNA analysis and the requirements for biological material necessary for the identification of an unknown corpse. In general, the formation of a DNA registry of military personnel would significantly contribute to solving the problems of identifying people killed in the war by DNA. It is also important to fully provide domestic forensic genetics laboratories with the necessary equipment and reagents» [2, p. 31-32].

In conclusion, it should be noted that forensic examinations during the investigation of criminal offenses committed in military conflicts are of extremely important importance for proving the guilt of suspects. Currently, there is a fairly large number of orders for forensic biological and forensic genetic molecular examinations. For their optimal and effective conduct, it is necessary to fully and correctly extract evidentiary information during the relevant procedural actions (inspection of the scene, examination, and search).

Список використаних джерел:

1. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Отримання зразків для експертизи за чинним КПК України. *Криміналістика і судова експертиза*. 2017. Вип. 62. С. 61–67.
2. Степанюк Р. Л. Актуальні проблеми експертно-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів у сучасний період. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 вер. 2022 р.). Харків : НДІ ППСН, 2022. С. 30–32.
3. Щербаковський М. Г., Проценко А. М., Волкова А. Е. Біологічні зразки для експертизи : поняття, умови, тактика відбирання. *Вісник ХНУВС*. 2024. № 2. С. 189–203.

Жданова К. В.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Гаркуша А. Г.

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗНЯТТЯ ПОКАЗАНЬ ТЕХНІЧНИХ ПРИЛАДІВ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО МАЮТЬ ФУНКЦІЇ ФОТО-, КІНОЗЙОМКИ, ВІДЕОЗАПИСУ, ЧИ ЗАСОБІВ ФОТО-, КІНОЗЙОМКИ, ВІДЕОЗАПИСУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальна юстиція за своїм змістом є край дотичною та залежною до стрімких змін у всіх сферах життєдіяльності суспільства, зокрема впровадження, застосування та активне використання засобів, приладів, інших форм пристроїв, що за своїми властивостями можуть бути використані для здійснення фото-, кінозйомки, відеозапису. Багатофункціональні пристрої або спеціально пристосовані прилади, що використовуються населенням мають специфічні властивості та є своєрідною формою убезпечення себе від протиправних посягань й попередженню небажаних для себе наслідків, зокрема у зв'язку з деліктною поведінкою оточуючих. До перехованих вище форм приладів належать: мобільні пристрої, статичні камери відеоспостереження, автомобільні відео-реєстратори, портативні пристрої відео-фіксації та навіть аксесуари, що за своїми властивостями здатні здійснювати відео-, фото-фіксацію (окуляри) тощо.

На початку повномасштабного воєнного вторгнення армією російської федерації було прийнято Закон України від 15.03.2022 № 2137-ІХ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про електронні комунікації" щодо підвищення ефективності досудового розслідування "за гарячими слідами" та протидії кібератакам», який впровадив значну кількість новел до кримінально-процесуального законодавства України. Зокрема, мова йде про впровадження до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), такої слідчої (розшукової) дії, що була викладена у змісті ст. 245-1 КПК України, як зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції

фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису [1].

Новожилов В.С. та Зозуля А.С. у своїй науковій доробці вказують, що як процесуальна дія зняття показань техприладів і техзасобів полягає в копіюванні візуальної чи аудіовізуальної цифрової (електронної) інформації, а також, ймовірно, інших похідних метаданих з оригінального носія інформації, що міститься чи використовувався у відповідному приладі, на окремий носій інформації, який надалі долучається до матеріалів досудового розслідування [2, с. 79-80].

При здійсненні прямого тлумачення норми ч. 1 ст. 245-1 КПК України, можемо визначити коло суб'єктів, що є уповноваженими на проведення вказаної слідчої (розшукової) дії, серед них: дізнавач (що у відповідності до положень ст. 40-1 КПК України при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого), слідчий, прокурор, керівник органу досудового розслідування (п. 6 ч. 2 ст. 39 КПК України), оперативний працівник за дорученням слідчого або прокурора.

Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки вимагають від сторони обвинувачення, як прийняття процесуального рішення у формі постанови дізнавача/слідчого/прокурора (ч. 3 ст. 110 КПК України), що являється єдиною підставою проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії, так й фіксації ходу та результату проведення процесуальної дії, що за своєю формою є слідчою (розшуковою), внаслідок чого вона фіксується у відповідності до ч. 2 ст. 104 КПК України та віднаходить свій вияв у вигляді протоколу, який складається уповноваженою особою сторони обвинувачення (дізнавач, слідчий, прокурор, керівник органу досудового розслідування, працівник оперативного підрозділу).

Якщо ж виходити з кримінальної процесуальної регламентації роботи з доказами, то будь-який контент є просто комп'ютерними даними, що мають певну споживчу цінність і здатні задовольнити інформаційну потребу сторони обвинувачення (чи захисту) під час доказування обставин, що належать до предмету доказування [3, с. 8]. На нашу думку, запропонована теза має місце і у випадку характеристики доказів отриманих в ході проведення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису, адже вони за своєю сутністю і є комп'ютерними даними, що відображені у цифровому форматі.

Варто зазначити, що безпосередній зміст вказаної слідчої (розшукової) дії полягає у вчиненні активних дій суб'єктом кримінального провадження, які полягають в отриманні копій фотозйомки або кінозйомки, відеозапису та іншої форми цифрових зображень, які зберігаються на носіях інформації, що мають властивість накопичення такої інформації, внаслідок чого стає можливим їх копіювання.

Підсумовуючи зміст здійсненого нами дослідження, зазначимо, що

зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису зазначимо, що досліджувана слідча (розшукова) дія є відносною новелою кримінально-процесуального законодавства України, стан її дослідження не є цілком опанованим, та висвітлений у незначній кількості наукових праць українських-правників, що своєю роботою заклали «доктринальний фундамент» подальшого дослідження питання визначеності та правової природи зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису як окремої слідчої (розшукової) дії в межах кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про електронні комунікації" щодо підвищення ефективності досудового розслідування "за гарячими слідами" та протидії кібератакам : Закон України від 15.03.2022 № 2137-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text> (дата звернення: 14.09.2024).
2. Новожилов, В. С., Зозуля, А. С. (2022). Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису: правова природа, порядок здійснення та процесуальний результат. Форум Права, 72(1), 76–89. <http://doi.org/10.5281/zenodo.6471048>
3. Використання електронних носіїв інформації з медіа-контентом у якості джерел доказів: метод. рекомендації / А.В. Захарко, А.Г. Гаркуша, В.В. Рогальська та ін. Дніпро : ДДУВС, 2019. 73 с.

Захарова Н. Т.

курсант Навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності
Національної поліції України

Науковий керівник:

Кривопис О. Г.,

старший викладач кафедри
криміналістики та домедичних
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії з права

ЩОДО ДЕЯКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ СЛІДІВ

У сучасній криміналістиці поняття слідів є одним із центральних елементів, що допомагають у розслідуванні злочинів. Сліди можуть бути розглянуті як в широкому, так і у вузькому значенні. У широкому розумінні слід є результатом будь-якої зміни в матеріальному середовищі, що відбулася після вчинення кримінального правопорушення. Це можуть бути матеріально-фіксовані зміни одного об'єкта під впливом іншого, зникнення або поява певних предметів, а також зміна первісного положення різних об'єктів, наприклад, осколки розбитого скла чи залишені злочинцем речі на місці події.

Сліди у широкому значенні охоплюють такі елементи, як сліди-предмети, об'єкти, які несуть інформацію про їхній стан, властивості та зміни, що відбулися з ними. Вони можуть також надавати відомості про особу, яка ними володіла, такі як звички, схильності та професійні характеристики. Сліди-речовини можуть містити біологічний чи хімічний склад, що надає інформацію про умови їх утворення та дії правопорушників під час вчинення злочину. Наприклад, сліди крові можуть вказувати на напрямок руху потерпілого або злочинця. Сліди-відображення є матеріально-фіксованими відображеннями зовнішньої будови одного об'єкта на іншому, які виникають під час взаємодії двох об'єктів. Вони можуть включати сліди рук, ніг, інших частин тіла, взуття, а також знарядь та інструментів [1, с. 38].

Класифікація слідів у криміналістиці базується на їхній природі та характері. Найбільш загально-прийнятим є поділ на:

- Сліди-предмети містять інформацію про свій стан і можуть вказувати на особу, яка ними користувалася.
- Сліди-речовини можуть бути занесені на місце події, виникнути внаслідок певних дій або залишитися внаслідок транспортування чи

зберігання.

- Сліди-відображення містять інформацію про предмети, що вступали у взаємодію, та механізм самої взаємодії [4].

Кожен із цих видів слідів може надати цінну інформацію під час розслідування, проте сліди-відображення вважаються більш інформативними, хоча й вимагають значних зусиль для їхнього дослідження. Оскільки кримінальне правопорушення є подією минулого, слідчий безпосередньо не спостерігає за його вчиненням. Отже, пізнання події здійснюється через виявлення та дослідження відображень елементів механізму злочину в оточуючій обстановці. Отримання інформації може здійснюватися як через аналіз матеріальних об'єктів та слідів, так і шляхом допитів свідків та очевидців [2, с. 47].

Завдяки всебічному дослідженню слідів, слідчі можуть встановити факти, які можуть свідчити про обставини злочину, поведінку злочинця, а також сприяти розкриттю злочинів і встановленню справедливості. Таким чином, концепція слідів у криміналістиці є надзвичайно важливою для розслідування та правозастосування, оскільки надає необхідні інструменти для збору доказів і аналізу подій, пов'язаних із кримінальними правопорушеннями.

Криміналістичне дослідження цифрових слідів передбачає кілька ключових етапів:

- першим етапом є виявлення цифрових слідів, що може бути здійснено шляхом аналізу пристроїв, мереж або сервісів, які використовувалися під час вчинення злочину. Важливо зафіксувати дані без їхнього зміни, щоб забезпечити їхню цілісність як доказу.

- здійснюється збір цифрових слідів для подальшого аналізу. Це може включати створення образів дисків, збирання логів сервісів або мережевих даних.

- досліджуються зібрані дані з метою виявлення патернів поведінки, зв'язків між особами, а також з'ясування обставин злочину. Це може включати відновлення видалених файлів, аналіз метаданих та ідентифікацію користувачів за їхніми цифровими слідами.

- отримані результати підлягають інтерпретації в контексті кримінального розслідування. Важливо встановити, яким чином цифрові сліди пов'язані з конкретними особами або подіями.

- результати криміналістичного дослідження цифрових слідів повинні бути представлені в суді у зрозумілій та доступній формі. Це включає в себе створення звітів, які можуть містити графіки, діаграми та інші візуалізації для наочності [3, с. 121].

Криміналістичне дослідження цифрових слідів стикається з численними викликами. По-перше, швидкий розвиток технологій призводить до постійних змін у способах збору та обробки даних. По-друге, існує потреба в навчанні спеціалістів, які здатні аналізувати та інтерпретувати великі обсяги

інформації. Перспективи розвитку криміналістичного дослідження цифрових слідів пов'язані з впровадженням новітніх технологій, таких як штучний інтелект та машинне навчання, що можуть значно полегшити процес аналізу даних і допомогти виявляти складні патерни.

Отже, криміналістичне дослідження цифрових слідів є важливим елементом сучасної криміналістики, що забезпечує можливість розкриття злочинів і підтвердження чи спростування обвинувачень. З огляду на постійний розвиток цифрових технологій, необхідність у систематичному вивченні та вдосконаленні методів роботи з цифровими слідами стає все більш актуальною.

Список використаних джерел:

1. Єфімов М. М., Павлова Н. В., Чучко С. В. Методика розслідування шахрайств, пов'язаних із купівлею-продажем товарів через мережу Інтернет: теоретичні та праксеологічні засади : монографія. Одеса : Гельветика, 2022. 200 с.
2. Колеснікова І. А. Цифрові сліди: поняття та їх значення при розслідуванні кримінальних правопорушень. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. С. 472–475.
3. Криміналістика : підручник. К. О. Чаплинський та ін. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз : Наказ Міністерства юстиції України No 53/5 від 08.10.1998. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

Зінченко О. А.

завідувач сектору дактилоскопічного
обліку відділу криміналістичних видів
досліджень Запорізького НДЕКЦ МВС

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ
ОБЛІКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Криміналістичний облік – це система реєстрації, систематизації та зосередження об'єктів або відомостей про них за їх ідентифікаційними ознаками з метою використання облікових даних для розкриття та попередження злочинів, яка ґрунтується на наукових даних і узагальненнях практики боротьби зі злочинністю [1, с. 121].

Сьогодні найбільш інформативним та результативним із криміналістичних обліків є дактилоскопічний, який найбільш розвинений та ефективний у двох, раніше пов'язаних, а зараз незалежних структурних підрозділах системи МВС та Національної поліції України – Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС та у

Департаменті інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України [2, с. 179].

Дактилоскопія в Україні регулюється Конституцією України, постановами Кабінету Міністрів України та нормативно-правовими актами МВС України, що визначають порядок збирання, обробки, зберігання та використання біометричних даних.

Дактилоскопічний облік призначений для:

- розшуку людей, які зникли безвісти;
- встановлення за невізнаними трупами особи людини;
- підтвердження особи людини, яка раніше була піддана дактилоскопіюванню;
- встановлення осіб, які залишили сліди рук на місці події;
- встановлення фактів залишення однією особою слідів рук при вчиненні різних злочинів [3].

Законодавство враховує вимоги міжнародного права та стандарти захисту персональних даних, забезпечуючи конфіденційність та надійність обробки.

Воєнний стан створює виклики щодо встановлення осіб серед жертв збройних конфліктів. Дактилоскопія допомагає швидко і точно ідентифікувати загиблих, навіть якщо інші методи, наприклад, візуальна ідентифікація або ДНК - аналіз, ускладнені.

У зонах бойових дій дактилоскопічні пристрої використовуються для перевірки осіб на блокпостах. Це дозволяє виявляти осіб, які перебувають у розшуку, або ідентифікувати підозрілих людей без документів.

Дактилоскопія є ключовим елементом розслідування злочинів, таких як мародерство, диверсії та терористичні акти. Вона дозволяє збирати докази з місця події, зокрема відбитки пальців на предметах чи поверхнях.

Варто зазначити, що ідентифікація військових і цивільних в умовах воєнного стану є одним із ключових завдань для підтримання порядку, забезпечення безпеки та вирішення гуманітарних питань. Застосування сучасних технологій, таких як дактилоскопія, біометрія та бази даних, дозволяє ефективно вирішувати проблеми ідентифікації в складних умовах.

У воєнних умовах державні бази дактилоскопічних даних стають важливим ресурсом для виявлення зрадників або осіб, які співпрацюють із ворогом, захисту стратегічно важливих об'єктів шляхом допуску тільки ідентифікованих осіб.

Безпека державних баз дактилоскопічних даних в умовах воєнного стану є ключовим аспектом забезпечення національної безпеки. Такі бази стають важливим ресурсом для збереження контролю над внутрішньою безпекою, ідентифікації осіб, протидії злочинності та підтримки правопорядку.

Підтримка розслідування злочинів дактилоскопічним обліком під час воєнного стану є важливим інструментом для забезпечення правопорядку та

протидії злочинності. У складних умовах війни, коли зростає кількість злочинів, дактилоскопічний облік надає можливість швидкої ідентифікації осіб, пов'язаних із правопорушеннями та встановлення їхньої причетності до злочинів.

Завдяки автоматизованим системам, таким як АДІС (автоматизовані дактилоскопічні ідентифікаційні системи), аналіз відбитків пальців здійснюється швидше, що дозволяє пришвидшити розслідування.

Отже, у сучасних умовах воєнного стану в Україні питання ідентифікації осіб набуває особливого значення. За таких обставин дактилоскопічний облік виступає важливим інструментом для забезпечення національної безпеки, розслідування злочинів, контролю на блокпостах та ідентифікації загиблих. Завдяки застосуванню сучасних технологій і мобільних пристроїв цей метод став невід'ємною частиною роботи правоохоронних органів і його подальший розвиток і вдосконалення мають стати пріоритетними завданнями держави.

Тому, слушною є думка Книженка С.О. та Шарабана О.І., які вважають, що сьогодні в Україні виникла необхідність у розробці нормативно-правової бази, загальних положень, принципів і вимог до організації системи біометричної реєстрації з врахуванням досвіду передових країн світу. Варто прийняти закон про біометричну реєстрацію, який би включав в себе різні види біометричних технологій (а не тільки відбитки пальців рук чи ДНК) з можливістю їх комбінування [4, с. 179].

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : підруч. / кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.
2. Темник І.М. Функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України в розрізі взаємодії з правоохоронними органами інших країн. Vol 21 (2019): Scientific notes of Lviv University of Business and Law. Series: Economics. Series: Law / Series: Law P.179-182. Режим доступу: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/157/149>.
3. Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України: наказ МВС від 11.09.2001 № 785. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1066-01#Text>.
4. Книженко С.О., Шарабан О.І. Дактилоскопічний облік в Україні: правове регулювання тенденції розвитку. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023. С. 237-242. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/10/38-1.pdf>.

Кагдіна І. Ф.

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Пиріг І. В.

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

СУЧАСНІ ЗАСОБИ ТА МЕТОДИ ФІКСАЦІЇ МІСЦЯ ПОДІЇ

Розслідування кримінальних правопорушень у сучасному світі, потребує сучасних методів та засобів, адже, інформаційні технології стрімко розвиваються, а традиційні методи фіксації місць подій, такі як : фотографії, відеозаписи та рукописні нотатки – поступово розвиваються, доповнюються, а у деяких випадках навіть повністю замінюються новітніми технологіями. Актуальність використання та застосування особливо почала прогресувати, у зв'язку з повномасштабним вторгненням. Складність розслідування кримінальних правопорушень значно підвищилась, оскільки умови воєнного стану передбачають нестабільну обстановку у країні, а отже процес розслідування та дослідження ускладнюється. Фіксація місця події є важливою складовою діяльності правоохоронних органів та криміналістів. Від точності й надійності цієї фіксації залежать результат розслідування, ефективність прийняття рішень та правова оцінка події. Сучасні методи фіксації дозволяють значно підвищити точність, деталізацію і ефективність збору даних.

Впродовж останніх років в Україні спостерігалася складна криміногенна ситуація. Проте, порівнюючи криміногенну ситуацію з довоєнним 2021 роком, кількість злочинів зменшилася на 10%. Але, на жаль, воєнний стан не зупиняє правопорушників скоювати кримінальні правопорушення, які на місцях залишають незначні дрібні деталі, що допомагають експертам-криміналістам вилучити мікрооб'єкти [1]. Але на жаль за допомогою звичних засобів фіксації відсутня можливість зафіксувати та зібрати такі елементи доказів, як мікрооб'єкти.

Чого не скажеш про сучасні та новітні засоби фіксації місця події включають широкий спектр технологій, серед яких особливе місце займають геолокаційні системи, дрони, квадрокоптери, 3D сканери та сенсори, що

дозволяють створювати точні тривимірні моделі місць подій, реконструювати їх в реальному часі та отримувати дані з місць, що раніше були важкодоступними. Ці технології дають можливість детально відтворювати обставини події, оцінювати масштаби пошкоджень або змін у ландшафті, а також здійснювати швидко і точну обробку великих обсягів інформації.

Фіксацію обстановки значного за розміром місця події на відкритій місцевості (наприклад, місця пожежі чи аварії) можна здійснити за допомогою мультикоптерів (квадрокоптерів), оснащених відеокамерами з відповідним програмним забезпеченням. В умовах воєнного стану, такі сучасні засоби фіксації як дрони, геолокаційні системи, а також квадрокоптери, про які зазначив І. В. Пиріг дають змогу експертам-криміналістам зафіксувати усі важливі деталі, навіть дистанційно, що значно полегшує процес здобуття важливих доказів, а також забезпечує безпеку групи, яка працює на місці події, наприклад на місці руйнування від ворожої ракети [2, с. 32].

Окрім цього, одним з найбільш перспективних і ефективних підходів є використання 3D сенсорів, які забезпечують значно вищу точність, детальність і об'ємність зібраної інформації. Завдяки високій точності і здатності створювати точні тривимірні моделі місць подій, 3D сенсори набули широкого застосування в багатьох сферах, таких як криміналістика, правоохоронні органи, будівництво, археологія, рятувальні операції та інші. Вони дають змогу не тільки фіксувати геометрію об'єктів і територій, але й відтворювати реалістичні моделі для подальшого аналізу, що є надзвичайно важливим для розслідувань, наукових досліджень і правових процедур.

Варто погодитися з позицією К. Норріса, який підкреслює, що віртуальна модель місця злочину може допомогти досвідченому слідчому реконструювати майже всі події злочину, а наукові методи в поєднанні з деталізованими тривимірними даними – скласти всі частини головоломки [3].

Процес фіксації місця події за допомогою 3D сенсорів є важливою складовою сучасної криміналістичної практики, аварійно-рятувальних робіт, де точність і об'єктивність мають критичне значення. У цьому контексті, інтеграція 3D технологій в практичну діяльність відкриває нові можливості для ефективного збору доказів, реалістичного відтворення обставин подій і прийняття обґрунтованих рішень.

Серед основних типів 3D сенсорів можна виділити такі :

1. Лазерні 3D сканери (LIDAR). Його принцип роботи полягає у вимірюванні часу, за який лазерний промінь долає відстань до об'єкта та назад. За допомогою цієї технології отримується точна інформація про форму і розміри об'єктів в просторі. Лазерні 3D сканери можуть швидко і безконтактно створювати 3D карти місця події з високою точністю. Ці сканери зазвичай використовуються для документування великих просторів (наприклад, ДТП, місць аварій, природних катастроф), де важлива точність геометрії.

2. Технології, засновані на стереозору. Їх принцип роботи передбачає використання стереокамери, яка має два або більше об'єктиви для створення

зображень з різних точок зору, після чого програмне забезпечення реконструює тривимірну картину. Камери працюють за принципом людського зору, порівнюючи зображення з різних точок, що дозволяє визначити відстань і форму об'єктів. Цей метод може використовуватись для фіксації детальних елементів на місці події, таких як сліди, об'єкти або інші дрібні деталі. Це часто застосовується в криміналістичних дослідженнях.

3. Радіочастотні 3D сенсори (RFID і радіолокація). Принцип роботи радіочастотних 3D сенсорів зводиться до використання радіохвилі задля визначення відстані до об'єктів. Це дозволяє створювати 3D карти місця події, особливо в складних умовах, наприклад, під землею або в будівлях. Системи радіолокації можуть бути використані для створення 3D моделей територій, де інші сенсори можуть не працювати через обмеження видимості або умов. Використовуються в умовах, де традиційні методи сканування (лазерні чи фотограмметричні) не дають точної інформації, наприклад, у випадку з підземними тунелями, будівельними руїнами після обвалу або в складних ландшафтах.

3D моделі отримані в результаті дослідження місця події, а також фіксації за допомогою 3D сканерів є точними та деталізованими, достовірно передають розмір, форму та забарвлення сканованих навіть таких слідів, як взуття, ступінь деталізації 3D моделей, отриманих з використанням сканерів Artec Leo та Artec Space Spider дозволяє порівнювати об'ємні сліди й слідоутворюючі об'єкти за їх 3D моделями. 3D моделі застосовуються і для фіксації та дослідження слідів протекторів шин та інших частин транспортного засобу, знарядь зламу, пошкоджень від застосованої зброї тощо [4, с. 466-471].

За допомогою наданих експертам-криміналістам Національної поліції України 3D сканерів, за підтримкою проєкту «Польська допомога», вони мають можливість в найкоротші терміни і з мінімальним використанням людського ресурсу фіксувати в 3D-моделі наслідки артилерійських обстрілів, ракетних ударів, бомбардувань, терактів та інших злочинів які по сьогоднішній день вчиняє росія, по відношенню до України та її мешканців.

Підсумовуючи слід зазначити, що сучасні засоби та методи фіксації місця події значно змінили підходи до збору, збереження та аналізу інформації про різноманітні події. Використання інноваційних засобів, таких як 3D сенсори, дрони, геолокаційні системи, лазерні сканери та інші цифрові методи, дозволяє досягти високої точності, деталізації та об'єктивності в процесі фіксації обставин подій. Ці технології не тільки значно покращують ефективність роботи, сприяють підвищенню оперативності й точності збору даних, але й забезпечують більшу безпеку у роботі правоохоронних органів, криміналістів, рятувальників, та дають можливість швидко реагувати на ситуації, які потребують негайного збору та аналізу даних.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт аналітичного порталу “Слово і діло” : [Електронний ресурс] – URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/11/novyna/suspilstvo/chas-velykoyi-vijny-ukrayini-zmenshyasyakilkist-zlochyniv-klymenko>
2. Пиріг І. В. Організація і тактика проведення огляду місця події в сучасних умовах розвитку науки і техніки. Криміналістичний вісник. 2019. № 2 (32). С. 30–34.
3. Norris C. Bring Your Crime Scene to Life. 2020. URL: <https://www.officer.com/investigations/forensics/article/21126306/bring-your-crime-scene-to-life-with-3d-scanning>
4. Коваленко А. В. Фіксація та дослідження об’ємних слідів взуття з використанням технологій 3 D сканування. *Криміналістика і судова експертиза*. Вип. 67. 2022. С. 465-472.

Кадірова А. О.,

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Бідняк Г. С.,

завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНОЧНО-БУДІВЕЛЬНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ ТА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ
ТА ОСОБЛИВОСТІ**

В Україні наразі введено режим воєнного стану та на її території ведуться бойові дії, які завдають значних руйнувань цивільній інфраструктурі. РФ веде активні обстріли міст ракетами, артилерією та іншою бойовою технікою, це призводить до значних руйнувань житлового фонду в містах і селищах, особливо тих, що знаходяться біля лінії фронту.

За даними які надані обласними військовими адміністраціями, станом на кінець 2023 року, загальна кількість пошкоджених або зруйнованих об’єктів житлового фонду становить близько 250 тис. будівель, з них 222,6 тис. — приватних будинків; 27 тис. — багатоквартирних будинків; 0,53 тис. —

гуртожитків. Лише в результаті підриву Каховської ГЕС під ризик затоплення потрапили ще майже 36 тисяч житлових будинків, ще близько 1000 будинків під ризиком — це багатопверхові будинки, а решта — приватні [1, с.7].

Відносно даних правопорушень в Україні ведуться кримінальні провадження, які кваліфікуються за статтею 438 Кримінального кодексу України: «порушення законів та звичаїв війни» [2]. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи та висновки експертів, на підставі яких сторона обвинувачення встановлює наявності чи відсутності факту кримінального правопорушення та мають значення для кримінального провадження [3].

Виходячи з вищезазначеного, уповноважені органи у випадках руйнування інфраструктури призначають комплексну оціночно-будівельну та будівельно-технічну експертизу та залучають певних експертів для її проведення.

Проведення будівельно-технічної експертизи в умовах воєнного стану є складним та відповідальним завданням, яке вимагає від експертів високої кваліфікації, досвіду та адаптації до нових умов. Проаналізувавши певні матеріали можна виокремити особливості та аспекти проведення такого виду експертиз.

Першим і найголовнішим в сучасних умовах, що хотілось би відзначити, є ризики для життя і здоров'я експертів. Робота на об'єктах які зазнали руйнування, пов'язане насамперед з підвищеною небезпекою, а саме: повторні обстріли, обмежений доступ до об'єктів, аварійні стани будівель, тощо. У таких випадках експертам необхідно дотримуватись усіх заходів індивідуального захисту та переходити в укриття, у разі оголошення сигналу «Повітряна тривога», що лише затягує процес проведення експертиз. У таких випадках експерти будуть намагатись якнайшвидше провести даний вид експертизи, але у подальшому можуть виникнути питання щодо правильності та повноти дослідження.

В межах цієї теми варто звернути увагу на проблему нестачі необхідної документації. Часто проектні документації можуть бути пошкоджені або відсутні, що ускладнює проведення порівняльного аналізу. Особливо це питання загострене на територіях наближених до лінії розмежування.

Проаналізувавши матеріали кримінальних проваджень, щодо проведення такої комплексної експертизи, експертам зазвичай задають такого роду питання: яка ринкова вартість об'єкту нерухомого майна (яке зазнало пошкоджень)?, яка вартість ремонтно-будівельних робіт, проведення яких необхідне для усунення пошкоджень, які виникли від (зазначається вид обстрілу та сам об'єкт)?, який розмір завданої матеріальної шкоди об'єкту нерухомого майна унаслідок обстрілу? Тобто експерту потрібно визначити ступінь пошкодження, оцінити можливості відновлення та розрахувати вартість відновлення. Особливостями економічної оцінки в таких випадках може полягати в зміні вартості робіт, що зумовлено можливим дефіцитом

матеріалів, або різкі зміни в їх вартості, та іншими чинниками, які можуть виникати внаслідок дії воєнного стану.

Відповідно до закону перед експертом можуть бути поставлені тільки такі питання, для вирішення яких необхідні наукові, технічні або інші спеціальні знання. Існують різні посібники з судової експертизи, які містять типові переліки питань стосовно різних видів експертиз при розслідуванні тих або інших категорій злочинів. Однак такі переліки є орієнтуєчими. Питання експерту мають відповідати таким основним вимогам: 1) не виходити за межі спеціальних знань експерта і не мати правового характеру; 2) бути визначеними, конкретними та короткими; 3) мати логічну послідовність; 4) характеризуватися повнотою та мати комплексний характер [4, с. 63].

Через складність та небезпечні умови проведення таких експертиз виникають нові альтернативні методи проведення таких видів експертиз. Наприклад для огляду таких будівель можна застосовувати безпілотні летальні апарати, які значно полегшують роботу, якщо це масштабні руйнування, та дозволяють за невеликий проміжок часу оцінити стан та ступінь пошкодження. Також інноваційним методом є розроблення з використанням нових технологій 3D моделей будівель, які повністю показують усі пошкодження.

Отже, проведення комплексної оціночно-будівельної та будівельно-технічної експертиз є основою для визначення обсягів необхідних ремонтних робіт та розрахунку вартості відновлення. Дослідження дозволять сформулювати рекомендації щодо вдосконалення процесу проведення відповідних експертиз в умовах воєнного стану та сприяти швидкому та ефективному відновленню пошкодженої інфраструктури України.

Список використаних джерел:

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf.
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 7 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 7 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Пиріг І.В., Бідняк Г.С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні: навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.

Карпець Т. І.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Бідняк Г. С.

завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

На сьогоднішній день питання про розвиток судового почеркознавства є актуальним науковим процесом, під час якого досліджуються закономірності письма та почерку на основі багатьох галузей науки та насамперед, вдосконалення методів судово-почеркознавчої експертизи. Сучасний стан судового почеркознавства характеризується активним і системним вдосконаленням теоретичних основ судово-почеркознавчої експертизи; експериментальними розробками; узагальненням експертної практики; модернізацією існуючих методів і створення нових, більш ефективних під час експертного дослідження почерку [1].

Практика свідчить про неодноразові випадки підробки цінних паперів (прості векселі, акції, приватизаційні папери, ощадні сертифікати), бухгалтерських документів (накладні, відомості, рахунки), особистих документів (паспорта, посвідчення, учнівські квитки). Конкуренція між банківськими установами призвела до спрощення процедури кредитування рухомого та нерухомого майна, що неминуче призвело до фальсифікації відповідних документів. Участь нашої держави у міжнародних угодах, спрощення процедури перетинання кордону для громадян сусідніх держав неминуче тягне за собою збільшення нелегалів з підробленими паспортами, візами. На дослідження надходять заповіти, доручення, дарчі від імені вже померлих власників майна. В таких випадках почеркознавче дослідження буває єдиним доказом по справі, вирішує подальшу долю громадян, а експерт не має права на помилку [2, с.211].

Згідно із Законом України "Про судову експертизу", судова експертиза – це детальне дослідження матеріальних доказів, проведено експертом з

використанням його спеціальних знань у різних сферах (наука, техніка, мистецтво тощо). Метою такого дослідження є отримання об'єктивного висновку, який буде використаний в судовому процесі для вирішення конкретного питання. Однією з видів експертиз є почеркознавча. Почеркознавча експертиза – це науково-практичний процес, який дозволяє встановити, хто саме написав певний текст або поставив підпис. Експерти аналізують особливості почерку і порівнюють їх з відомими зразками, щоб визначити, чи є підпис справжнім або підробленим.

Судова експертиза призначається на підставі офіційного документа, такого як ухвала суду або постанова органу досудового розслідування. Якщо ж експертизу ініціює приватна особа або організація, то основою для її проведення є відповідний договір з експертом або експертною установою.

Насамперед зазначимо, що особа, яка призначила експертизу, повинна не тільки правильно формулювати завдання експертизи, але і створювати реальні умови для їх вирішення. Це досягається передусім наданням у повному обсязі відповідних речових доказів, порівняльних зразків, інших матеріалів справи, що містять «біографічні» дані щодо походження і умов зберігання об'єктів, що досліджуються. При ускладненні підготовки та оформлення матеріалів на експертизу, слідчий завжди може отримати консультацію в експертній установі, скористатися допомогою фахівців [3, с.266-267].

Для проведення почеркознавчої експертизи потрібні не лише документи, підпис в яких оскаржується, але й зразки почерку цієї особи. Ці зразки поділяються на три типи: вільні (написані раніше і не пов'язані зі справою), умовно-вільні (написані раніше, але можуть бути пов'язані зі справою) та експериментальні (написані спеціально для експертизи). Кожен з цих типів зразків відіграє важливу роль у встановленні ідентичності почерку.

Дослідження коротких рукописних записів є складним завданням через обмежену кількість графічної інформації. Одним з ключових критеріїв для проведення такого дослідження є буквенний склад. Чим більше збігів за буквеним складом між спірним записом і зразками, тим точніше можна встановити авторство. Окрім буквеного складу, при дослідженні коротких записів можуть враховуватися й інші ознаки, такі як розмір букв, кут нахилу рядків, тиск пера тощо. Однак, саме буквенний склад є найбільш інформативним. При підготовці зразків для почеркознавчої експертизи підписів необхідно враховувати їхню варіативність. Оскільки люди можуть підписуватися по-різному залежно від ситуації, для експертизи потрібно надати максимальну кількість зразків на різних документах. Якщо підпис підроблений, то крім зразків передбачуваного виконавця, необхідно надати зразки особи, від імені якої цей підпис виконано. Експериментальні зразки слід відбирати з дотриманням певних правил, щоб уникнути їх підробки. Для отримання об'єктивних результатів експертизи, зразки підписів необхідно збирати в декілька етапів з певними інтервалами часу. Це дозволить виявити природну варіативність почерку і уникнути свідомого підлаштування під існуючі зразки [4].

Можемо розглянути типовий приклад де може застосовуватися почеркознавча експертиза, а саме перевірки чи вказаною особою було поставлено даний підпис. Наприклад, справа про поставлений підпис на розписці, особою якої вже немає, та після її смерті борги переходять до близьких родичей чи родини. В даному випадку дані особи мають право клопотати про призначення експертизи, надавши об'єкт дослідження, а саме підпис на спірній розписці та зразки почерку та підпису особи (листи, щоденник, паспорт де могли б бути залишені підписи) яка могла б цей підпис поставити. Поставити запитання експерту, наприклад: "Чи виконаний підпис на розписці тією ж самою особою чиї зразки були надані на дослідження?" Надалі проходить сам процес дослідження, в якій експерт детально вивчає особливості почерку особи (розмір літер, кут нахилу, спосіб з'єднання літер, тиск на ручку тощо) і порівнює їх з ознаками підпису на розписці. Та в результаті постановюється висновок експерта, на основі проведеного дослідження експерт робить висновок про те, однією чи різними особами виконані підписи.

Дослідження цифрових записів є більш складним завданням порівняно з дослідженням рукописних текстів через обмежену кількість графічних елементів і відносно просту структуру цифр. Для отримання достовірних результатів необхідно зібрати максимальну кількість зразків, які за своїм складом і послідовністю цифр максимально повторюють досліджуваний запис. Однак, якщо отримати експериментальні зразки неможливо, можна використовувати вільні та умовно-вільні зразки, але при цьому слід враховувати можливі відмінності в умовах виконання цих зразків [4].

В результаті викладеного можемо підсумувати, що почеркознавча експертиза включає різноманітні методи дослідження, які дозволяють не тільки встановити автора рукописного тексту, а й отримати додаткову інформацію про умови написання та характеристики виконавця. Правильно зібрані та підготовлені матеріали є запорукою успішного проведення почеркознавчої експертизи. Відбір зразків – це відповідальний процес, який вимагає знань і досвіду. Дотримання вищезазначених рекомендацій дозволить отримати об'єктивні та достовірні результати експертизи.

Список використаних джерел:

1. Волкова А.О., Павлова Н.В. Актуальність судового почеркознавства в галузі криміналістичного знання. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу*, 72.
2. Бідняк, Г. С. Проблемні питання підготовки матеріалів до почеркознавчого дослідження. *Право і суспільство*, (6), 2012, 210-214.
3. Бідняк Г. С. Особливості організаційно-підготовчих заходів до проведення почеркознавчого дослідження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2014, 2: 275-283.
3. Воробйова Н.В. Питання підготовки порівняльного матеріалу при призначенні судово-почеркознавчих експертиз, *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. Харків, 2017, С.71-73

Касапоглу С.О.

професор кафедри публічного права
НТУ «Дніпровська політехніка»,
доктор юридичних наук, доцент

CURRENT ISSUES OF ABSOLUTE CERTAINTY IN THE HYPOTHESIS OF CRIMINAL PROCEDURAL STANDARDS

In connection with the increase in the role of law in regulating social relations in new, modern conditions, the need for further scientific research of standards of law, especially in the field of criminal procedural law, is growing significantly.

Only the hypothesis, disposition and sanction taken together in unity and interrelation make up the standard of law as an original principle, which is protected by the state and applies to all subjects of legal relations.

It should be noted that to date no scientific research on the hypothesis of the standard of criminal procedural law has been found.

However, we all understand that the hypothesis of the standards of criminal procedural law is first of all a question of the realization of the criminal procedural standard itself, the question of the conditions for the emergence, change and termination of criminal procedural legal relations.

All this determines the choice of the topic and setting the task, which, as the author sees it, should be outlined in the following form: for the first time, analyze the types of hypotheses of criminal procedural law depending on their "abstractness" and establish which types are the most widespread in the system of existing hypotheses of criminal procedural standards and rights.

In the theory of criminal procedural law, absolutely and relatively determined hypotheses are distinguished by the degree of certainty [1, p. 74].

Absolutely defined hypotheses clearly and comprehensively indicate the circumstances that are legal facts. Specifying one or more legal facts in the hypothesis rule excludes the possibility of the person conducting the inquiry, the investigator, the prosecutor, the judge to carry out a widespread interpretation of the hypothesis and to establish at their own discretion any other facts, except for those specified in the hypothesis.

An example of such a hypothesis in criminal procedural law is a hypothesis containing circumstances upon which the pre-trial investigation in a criminal case is stopped. A list of five items in part 1 Art. 280 of the CPC is exhaustive. Termination of pre-trial investigation on other grounds is illegal.

Relatively defined hypotheses most abstractly formulate the circumstances that are a condition for the operation of the standards of criminal procedural law. Relatively determined are all hypotheses of standards, the wording of which contains the words "necessity", "other circumstances". Because of the latter, the multivariate

actions of officials who carry out criminal justice are emphasized, and they are faced with various situations of the proceedings.

So, for example, in ch. 1 Art. 361 of CPC: "the court, having deemed it necessary (author's edition) to examine the scene of the incident, conducts an examination..."

The hypothesis is also relatively defined, the content of which forms a separate article of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which formulates the issues that are taken into account during the selection of preventive measures.

Sometimes the legislator "blurs" the content of hypotheses of criminal procedural standards, noting in them legal facts that are not valuable for the initiation of action, but theoretical constructions that are not directly related to the application of the corresponding standard. This approach leads to the accumulation of normative material devoid of practical significance for officials who apply criminal procedural norms.

Summarizing the above, it should be said that most of the hypotheses of the standards of criminal procedural law are characterized by relative certainty and, only a small number of them, by absolute certainty.

Список використаних джерел:

1. Гемай С. О. Норми кримінально-процесуального права. Монографія. Дніпропетровськ : НГУ. 2007. С. 118.

Кіяниця В. М.

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ
ТРУПА, ПОВ'ЯЗАНОВОГО З ЕКСГУМАЦІЄЮ В УМОВАХ ДІЇ
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

Під час проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях органами досудового розслідування та прокурорами проводяться слідчі (розшукові) дій, у тому числі і негласні, за результатами проведення яких встановлюються, досліджуються та перевіряються всі обставини, виявляються нові факти вчинення певного кримінального правопорушення. Слід вказати, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає можливість проведення ексгумації трупу для проведення його огляду, який також може включати в себе відібрання зразків для проведення експертиз.

Відповідно до норми ч. 1 ст. 239 КПК України, головною підставою проведення огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією є: «ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора, а виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування» [1]. Тобто, виходячи зі змісту вказаної статті, проведення ексгумації трупа не може проводитись без наявності відповідної постанови прокурора, в будь-якому іншому випадку, вказані дії не неправомірними.

При дослідженні юридичної літератури, можливим ж визначити думку А.Р. Сисенко та В.П. Божьєва, які вказують, що: «підставами для проведення ексгумації можуть бути: заяви, скарги родичів померлого, які викликають підозру про вбивство; впізнання похованої особи, як невідомої; підозра про насильницьку смерть особи; яка загинула раптово та не проводився розтин щодо неї; сумніви в дійсній причині смерті особи (за нововиявленими обставинами); різні за змістом результати проведених експертиз матеріалів справи; з'ясування нових обставин справи; зв'язок причин смерті з отриманою незадовго травмою; виявлення трупа чи його останків, похованого з метою приховання злочину; неправильне лікування, догляд за померлим тощо» [2, с. 15].

З приводу зазначеної вище думкою дослідників, слід вказати, що зазначений перелік не може бути вичерпним, адже в кожному конкретному кримінальному провадженні можуть бути різні випадки проведення ексгумації трупа, в залежності від необхідності отримання відповідної інформації, яка має значення для подальшого здійснення досудового розслідування.

Зауважимо, що юридичною підставою проведення даної слідчої дії є постанова прокурора, яка повинна відповідати встановленим правилам і нормам. Фактичною підставою, враховуючи зміст статті 223 КПК України, може виступати те, що сама по собі ексгумація спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. До того ж, підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети [1].

Науковці у своїх працях з дослідження даної тематики, визначають безпосередню необхідність при проведенні огляду трупа пов'язаного з ексгумацією, що обумовлює отримання та відібрання зразків для повторного дослідження, що стало причиною неналежного першочергового огляду трупа. Медична ідентифікація являє собою певний процес та результат визначення належності останків конкретній особі шляхом порівняння відомої інформації про особу, зниклу безвісти (прижиттєвої інформації) та інформації, отриманої за результатами дослідження мертвого тіла (посмертної інформації). Невпізнані останки померлої особи це останки людини (тіло або частини тіла), належність яких конкретній особі не може бути встановлена без проведення додаткових заходів для ідентифікації [5, с. 11].

У зв'язку із введенням воєнного стану, зміни в кримінальному процесуальному законодавстві торкнулися участі понять при проведенні

слідчих дій, а саме, відповідно до частини 1 статті 615 КПК України: «якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, слідчі дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід та результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису» [1]. На нашу думку, конкретні зміни не повинні зводитися до конкретних слідчих дій, оскільки, наприклад, огляд тіл, пов'язаний з ексгумацією, міг би проводитися на території, де ведуться бойові дії, або у відповідних районах чи /або місця частого обстрілу тощо.

Отже, можна зробити висновок, що огляд трупа пов'язаний з ексгумацією, на відміну від інших слідчих (розшукових) дій є те, що під час проведення здійснюється відібрання даних для з'ясування нових обставин чи перевірки вже наявних даних у кримінальному провадженні, тобто дана дія є нормою, що передуює дослідженню та проведенню експертизи для отримання доказів. У свою чергу, мета ексгумації трупа може бути різною згідно норм чинного КПК України, саме: пред'явлення трупа для впізнання, його огляд чи відібрання зразків для проведення відповідної експертизи. Крім того, ми розглянули деякі зміни та доповнення до чинного кримінально-процесуального законодавства щодо проведення слідчих та процесуальних дій, у тому числі дещо змінено норми статті 615 Кримінально-процесуального кодексу України щодо участі понятих під час проведення ексгумації.

Особливістю ексгумації трупа, порівняно з іншими слідчими діями, є те, що перш за все вона забезпечує подальший порядок отримання доказової бази для кримінального провадження, тобто дана дія є нормою, що передуює дослідженню та проведенню експертизи для отримання доказів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 11.09.2024)
2. Сисенко А. Р. Особливості проведення ексгумації під час розслідування злочинів. Законодавство та практика. 2015. №1. URL: <https://www.elibrary.ru/contents.asp?issueid=1406855> (дата звернення 11.09.2024)
3. Слівінський В.В., Рибалко В.В. Правові та морально-етичні проблеми проведення ексгумації трупа у кримінальному провадженні. Юридичний науковий електронний журнал, 2022. С. 600-602.
4. Ковтун О.О., Сухіна Г.Ю. Особливості огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією як слідчої дії. Юридичний науковий електронний журнал. №3, 2020. С. 384-386.
5. Встановлення факту смерті особи під час воєнного стану / Коропатнік І.М., Микитюк М.А., Павлюк О.О., Петков С.В. «Професіонал». Київ, 2023. 23 с.

Книженко С. О.

доцент кафедри криміналістики
та судової експертології
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

УЧАСТЬ ПСИХОЛОГА ПІД ЧАС ДОПИТУ ПОТЕРПІЛИХ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ ТА ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ

Згідно даних офісу Генерального прокурора за три роки війни в Україні відкрито більше 120 тисяч кримінальних проваджень щодо порушення законів і звичаїв війни (ст. 438 КК України) [1]. Серед вказаної категорії кримінальних правопорушень значну частину складають злочини, що пов'язані з жорстоким поведінням із військовополоненими та цивільним населенням.

Розслідування вказаних злочинів вимагає від слідчих не тільки професійних знань у галузі правоохоронної діяльності але й чутливого підходу до потерпілих. Фахівці вказують на те, що полон відбирає здоров'я, травмує психіку. Особистість людини після звільнення з полону є дезадаптованою за всіма рівнями піраміди Абрахама Маслоу [2, с. 130].

Потерпілі від таких злочинів, як правило, мають посттравматичні стресові розлади (ПТСР) або інші психологічні стани. Такі стани впливають на ситуацію слідчих (розшукових) дій, в тому числі й допиту потерпілих. Так, спеціалісти вказують, що пригадування про перенесені тортури викликають у потерпілих повторну психічну реакцію, що за силою відчуттів наближається до первинної. Спогади про перенесені жахіття здатні наближати свідомість потерпілого до переживання фізичного болю. Окрім того, реакції потерпілого можуть містити акти агресії щодо себе чи оточуючих й виражатися в різних формах – від замкненості до фізичної віддаленості [2, с. 131].

Вказані стани безумовно впливають на поведінку потерпілих осіб, в тому числі й під час їх допиту в рамках кримінального провадження. Водночас допит потерпілого є однією із важливих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні досліджуваних злочинів. Тому слідчому варто використовувати допомогу психолога при проведенні допиту потерпілих.

До основних напрямків допомоги психолога під час допиту потерпілих при розслідуванні жорстокого поведіння із військовополоненими та цивільним населенням ми відносимо:

1. Оцінка психологічного стану потерпілого перед початком допиту. Психолог допомагає виявити та врахувати наслідки травми, які можуть вплинути на свідчення потерпілого. Можливе навіть попереднє тестування щодо скринінгу ПТСР, депресії, тривоги [3, с. 135-145].

2. Створення безпечного середовища для мінімізації повторної травматизації. Так, у науковій літературі вказується на те, що звільнення з полону як раптове зняття душевного гніту небезпечно щодо психологічного стану потерпілої особи [4, с. 55].

Психолог під час проведення допиту сприяє налагодженню контакту між слідчим і потерпілим, встановленню довірливих відносин. Атмосфера довіри допомагає потерпілому відкритися і поділитися важливою інформацією. Окрім того, психолог може надати емоційну підтримку потерпілому, щоб зменшити його стрес і тривогу під час допиту. У сукупності, це дозволяє отримати більш точні та детальні показання й запобігти негативним наслідкам допиту.

3. Вибір прийомів допиту. З метою уникнення надмірного тиску на психіку психолог, з врахуванням психологічних аспектів, надає рекомендації щодо найбільш ефективних методів допиту потерпілого.

4. Аналіз невербальних сигналів потерпілого під час його допиту. Мова йде про міміку, жести та тон голосу. За ними психолог може зрозуміти певні емоційні стани або рівень стресу під час надання свідчень.

5. Аналіз показань потерпілого. Психолог може допомогти слідчому визначити ступінь впливу емоційного стану потерпілого на його показання. Наприклад, стрес, страх або травма можуть спотворити пам'ять або сприйняття подій. Так, при травмі забуваються певні деталі події через психологічний захист. Також психолог допоможе інтерпретувати свідчення з урахуванням таких психологічних аспектів як мотивація, страх або бажання уникнути конфлікту.

6. Надання подальшої психологічної підтримки після допиту.

Варто вказати, що при роботі зі звільненими з полону слідчому варто використовувати допомогу військових психологів, які є одними з перших, хто спілкується зі звільненими з полону.

Окрім того, під час дії військового стану діти є особливо вразливою групою, і це впливає на їхній фізичний та психологічний стан. Вони потребують особливого захисту та допомоги. За можливості допит неповнолітнього потерпілого має здійснюватися за методикою «Зелена кімната» або в іншому зручному для дитини місці [5, с. 41-60; 6].

Крім того, зараз в Україні працюють Центри Барнахус. Слідчі мають можливість залучати психологів з реєстрів психологів через регіональні/міжрегіональні центри для надання безоплатної правничої допомоги на підставі письмового запиту про залучення психолога. Участь психолога, спеціально підготовленого до роботи з дітьми певного віку та категорії в рамках кримінального провадження, дозволяє уникнути повторного травмування дитини під час проведення процесуальних дій, захистити її права, забезпечити найкращі інтереси.

Отже, співпраця між психологом і слідчим під час розслідування жорстокого поведіння із військовополоненими та цивільним населенням

дозволяє забезпечити більш чутливий підхід до роботи з потерпілими. Участь психолога у при проведенні допиту потерпілих надає можливість отримання повної, достовірної інформації та уникнення повторної травматизації.

Список використаних джерел:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 08.11.2024).
2. Хміляр О.Ф. Апальков В.В. Психологія життя військовослужбовця після полону. Габітус. Випуск 38. 2022. С 128-135.
3. Агаєв Н.А., Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В., Ткаченко В.В. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців: методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.
4. Хміляр О. Апальков В. Психологія життя військовослужбовця після полону. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2(50). 2022. С. 54-59.
5. Методичні рекомендації щодо опитування дітей у межах розслідування: метод. посіб. / Автори-упоряд.: Г. Попов, І. Урумова, Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. К., 2021. 112 с.
6. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. Київ, 2021. 48 с.

Коваленко А. В.

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
публічної безпеки громад
факультету № 2
Донецького державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ДО ПИТАННЯ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ВЧЕННЯ ПРО ЗБИРАННЯ,
ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДОКАЗІВ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Побудова сучасного криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні серед іншого потребує розуміння історико-правових умов, у яких розвивалася ця сфера криміналістичних знань. Тому вважаємо за доцільне здійснити короткий огляд обставин, які істотно вплинули на формування вітчизняного наукового знання щодо криміналістичних аспектів доказової діяльності у кримінальному

судочинства, виокремити суттєві етапи розвитку цього криміналістичного вчення та навести окремі фундаментальні для кожного з етапів доктринальні джерела. До факторів розвитку аналізованого криміналістичного вчення та підстав виокремлення етапів його генези можна віднести: стан загального розвитку науки й техніки; стан матеріального та процесуального кримінального законодавства; стан правоохоронної та судової практики; стан розвитку науки криміналістики, зокрема її загальнотеоретичних положень, а також інших (суміжних) теорій та вчень.

За темпоральним принципом залежно від наведених вище критеріїв можливо виокремити такі суттєві етапи генези вітчизняного криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні.

1. Донауковий етап (до другої половини XIX століття). Формування криміналістичних положень щодо специфіки кримінального процесуального доказування розпочалося ще до оформлення цієї галузі як самостійної науки. Рекомендації криміналістичного характеру щодо здійснення кримінального переслідування напрацьовувалися практикою процесуальних протопроцедур та з часом знаходили певне закріплення у нормативних актах того періоду. На території сучасної України чи не першим нормативним актом, який містив рекомендації криміналістичного характеру, можна визнати «Руську правду» (1016). У цьому документі було описано праобрази сучасних слідчих (розшукових) дій та наведено положення щодо використання окремих видів спеціальних знань. Подальший розвиток вітчизняних первинних криміналістичних знань пов'язаний з перебуванням українських земель у складі різних держав (Великого князівства Литовського і Руського, Польського королівства, Речі Посполитої, Московського князівства та, з часом, російської імперії, Габсбурзької монархії тощо), їх правоохоронною практикою та процесуальним законодавством.

Підсумуємо, що у межах цього етапу на основі практичного досвіду сформувалися найперші основи криміналістичних знань, які з часом виступлять базисом самостійного криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні.

2. Період становлення науки криміналістики (друга половина XIX століття – 1919/1939 роки). У цей проміжок часу сучасні українські землі перебували у складі двох світових імперій (Австро-Угорської та російської), а західні регіони, пізніше, в структурі Польської Республіки. Тому стан формування вітчизняних криміналістичних знань визначався відповідними правовими режимами кримінального судочинства, особливостями правоохоронної практики та власними науковими традиціями цих держав.

Більш активним у межах наведеного етапу був розвиток європейської криміналістики, на здобутки якої орієнтувалися правоохоронці на західноукраїнських землях. Так формування наукових підвалин використання техніко-криміналістичних засобів доказування у кримінальному судочинстві

розпочалося з розроблення засад судової фотозйомки та кримінальної реєстрації осіб за ознаками зовнішності (А. Бертільйон), реєстрації правопорушників за відбитками пальців їх рук (В. Гершель, Г. Фулдз, Ф. Гальтон, Е. Генрі та ін.) та основ криміналістичного почеркознавства (а. Мішон, Ч. Ломброзо, Е. Локар). Чи не першого науково-теоретичного оформлення положення криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні набули разом із материнською наукою назагал у фундаментальній праці австрійського професора Ганса Гросса «Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik» (Керівництво для судових слідчих як система криміналістики) та її наступних доповнених і розширених виданнях. Також не можна оминати увагою здобутки Альберта Вайнгарта з його працею «Kriminaltaktik: ein Handbuch für das Untersuchen von Verbrechen» (Кримінальна тактика: посібник для розслідування злочинів) та Рудольфа Арчибальда Рейсса «Manuel de Police Scientifique (technique)» (Науковий посібник для поліції (техніка)). Серед праць вітчизняних науковців того часу варто виокремити роботи харківських професорів Л. Є. Владимірова, М. С. Бокаріуса та М. П. Чубинського.

Таким чином, у межах указанного періоду європейськими та вітчизняними вченими було сформульовано наукові підвалини використання засобів криміналістичної техніки, тактики й методики у кримінальному процесуальному доказуванні.

3. Наукові праці радянського періоду (1919/1939 – 1991 роки). В указаний період зміст криміналістичних рекомендацій щодо доказової діяльності у кримінальному судочинстві насамперед визначався відповідним процесуальним законодавством: Декретами про суд (1917-1918 рр.), Кримінально-процесуальними кодексами УСРР 1922 та 1927 року, УРСР 1961 року (який з певними змінами діяв аж до 2012 року). Філософським підґрунтям абсолютно всіх доктринальних досліджень виступав марксизм-ленінізм, наука в цілому була ідеологізованою та підкореною комуністичній партійній номенклатурі. Зауважимо також, що праці цього періоду відрізнялися, серед іншого, відкиданням здобутків криміналістів європейських країн та США. Зокрема, дисертації радянського часу часто містили окремі підрозділи, присвячені критиці «імперіалістичної», «буржуазної» західної криміналістики.

Водночас саме на цей період припала активна наукова діяльність плеяди видатних українських криміналістів, які здійснили значний внесок у справу формування криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. Серед них варто назвати Л. Є. Ароцкера, В. П. Бахіна, В. Г. Гончаренка, О. Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалову, В. К. Лисиченка, М. П. Макаренка, Г. А. Матусовського, М. В. Салтевського, М. Я. Сегая та багатьох інших. Окрім того, на розвиток вітчизняної криміналістики радянського періоду значний (можливо навіть панівний) вплив мали наукові праці представників

інших союзних республік, насамперед – російської. Зокрема теоретичні основи аналізованого нами вчення були найбільш широко розглянуті саме російськими вченими – С. М. Потаповим, В. Д. Арсенєвим, Р. С. Белкіним, А. І. Вінбергом, А. М. Ларіним та іншими.

Таким чином, в радянський період відбулося оформлення вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні як самостійної криміналістичної теорії в умовах радянської ідеології та правової доктрини.

4. Період здобуття та утвердження Україною незалежності (1991 – 2019 роки). Головним трендом цього етапу слід визнати формування та подальше дозрівання власного вітчизняного законодавства у сфері кримінального судочинства. Українські криміналісти мали адаптувати наукові розробки до норм Конституції України (1996), нових кримінального матеріального (2001) та процесуального (2012) кодексів, низки реформ прокуратури (1991, 2015, 2019), судустрою (2010, 2016) правоохоронних органів (2015 та ін.), поступової гуманізації та європеїзації процесуального законодавства, а відтак і практики доказування у кримінальному судочинстві.

Протягом указанного періоду вітчизняними науковцями, на жаль, не було підготовано жодної комплексної монографічної праці, котра б систематизувала та узагальнювала криміналістичні знання щодо доказування у кримінальному провадженні. Натомість, українські учені активно розглядали окремі складові криміналістичного вчення про доказування у кримінальному провадженні: криміналістичне забезпечення досудового розслідування й судового розгляду, специфіку пізнавальної діяльності слідчих, використання спеціальних знань під час роботи з доказами тощо. Серед сучасних учених, які розробляли загально-теоретичні криміналістичні аспекти доказової діяльності, варто навести В. Г. Гончаренка, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, І. І. Когутича, І. І. Котюка, М. В. Салтєвського, В. М. Стратонова, Ю. М. Чорноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька та багатьох інших. Водночас більш жваво відбувався розвиток наукового знання щодо особливостей використання в доказуванні засобів криміналістичних техніки, тактики й методики.

5. Новітній етап (від 2019 року). Ключовими віхами поточного періоду розвитку досліджуваного криміналістичного вчення варто визнати внесення до Конституції України змін щодо утвердження курсу держави на європейську та північноатлантичну інтеграцію, а також початок неспровокованого широкомасштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року.

Перша новація орієнтує вітчизняних практиків та науковців на запровадження європейських стандартів здійснення кримінального правосуддя, запозичення найкращих сучасних практик у процесуальному доказуванні, посилення міжнародної взаємодії у кримінальному судочинстві з країнами-членами Європейського Союзу та НАТО. Що ж до другої ключової події, то неспровокована збройна агресія та чисельні воєнні злочини

представників російської федерації, заангажованість російської науки (зокрема й юридичної) змушують українських учених повністю розірвати наукові зв'язки з росіянами, а також обмежити використання у власних дослідженнях ідеологізованих джерел радянського періоду. В таких умовах перед вітчизняними криміналістами постає стратегічне наукове завдання побудови самостійної, самодостатньої, незалежної від російського впливу доктрини української криміналістики. Важливе місце в цій теоретичній побудові належить і криміналістичному вченню про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні, положення якого мають відповідати чинному українському законодавству, поточному стану правоохоронної й судової практики, та, водночас, бути вірними духу вітчизняної криміналістики, котра має багатовікову історію.

Коваленко В. В.

провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблемних питань поліцейської
діяльності Луганського
навчально-наукового інституту імені
Е. О. Дідоренка Донецького державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ГРУПОЮ ОСІБ

Огляд місця події – це невідкладна слідча (розшукова) дія, сутність якої полягає в безпосередньому сприйнятті слідчим, дізнавачем, прокурором обстановки місця події, у виявленні, сприйнятті, вивченні та фіксації слідів та інших об'єктів з метою з'ясування характеру події, що сталася, особистості злочинця, мотивів злочину й інших обставин, які підлягають установленню під час розслідування кримінальних правопорушень.

Одним із завдань цієї слідчої (розшукової) дії є встановлення кількості осіб які брали участь у вчиненні кримінального правопорушення та характеру дій кожної із них.

Суттєву допомогу слідчому у встановленні зазначених обставин може надати кваліфікований спеціаліст відповідного профілю. Найчастіше таким (універсальним) спеціалістом є спеціаліст-криміналіст.

На те, що у вчиненні кримінального правопорушення брали участь декілька осіб може вказувати наявність значної кількості слідів рук залишених

на різноманітних предметах однойменними пальцями, але з різними типами папілярних візерунків. Достовірно визначити тип та вид папілярного візерунку, а тим більше яким пальцем, якої руки залишений слід, безпосередньо на місці події здатен лише досвідчений спеціаліст-криміналіст, який має бути залучений до слідчої (розшукової) дії. У подальшому, за результатами проведення ідентифікаційної дактилоскопічної експертизи можна буде встановити з якими саме об'єктами контактувала та чи інша особа під час вчинення кримінального правопорушення.

На кількість осіб, які брали участь у вчиненні кримінального правопорушення та на характер дій кожної із них можуть вказувати сліди взуття, які можуть бути виявлені як безпосередньо на місці вчинення кримінального правопорушення, так і на шляхах підходу та відходу з нього.

У разі вилучення взуття у підозрюваних осіб, мають бути призначені ідентифікаційні трасологічні експертизи слідів взуття, за допомогою яких можна буде «прив'язати» кожного учасника групи до певної ділянки місця події.

На груповий характер вчинення кримінального правопорушення може вказувати наявність слідів декількох транспортних засобів. Такі сліди можуть бути виявлені як у безпосередній близькості від місця вчинення кримінального правопорушення, так і на деякій відстані від нього.

Також, слід звертати увагу на наявність на місці події чи неподалік нього слідів пально-мастильних матеріалів, тормозної чи охолоджуючої речовин, які можуть залишатися у разі їх підтікання з вузлів та агрегатів транспортних засобів на місці їх стоянки.

За слідами проникнення до приміщення, у якому було вчинено кримінальне правопорушення, як правило, не можливо точно встановити кількість осіб, які брали участь у подоланні перешкоди. Судячи зі способу її подолання та характеру залишених слідів (наявність слідів застосування гідравлічних ножиць, болгарок, ручних дрелей тощо) можна лише дійти висновку про те, що злочинців було декілька і вони заздалегідь готувалися до вчинення цього кримінального правопорушення. Спосіб подолання перешкоди, також, може вказувати на наявність у осіб, які здійснили її подолання, злочинної навички (кваліфікації), а також на вчинення декількох чи серії кримінальних правопорушень одними й тими ж особами.

На кількість осіб, що брали участь у вчиненні вбивства із використанням вогнепальної зброї можуть вказувати виявлені на місці події сліди пострілу: гільзи, стріляні в різних екземплярах зброї, а також різні напрями вхідних отворів на перешкодах, у тому числі на тілі трупа. Надати таку інформацію слідчому безпосередньо під час огляду місця події та зовнішнього огляду трупа можуть спеціаліст-баліст та судово-медичний експерт. Більш точна інформація буде отримана у подальшому, в результаті проведення судово-балістичних та судово-медичних експертиз.

Вилучені стріляні гільзи та кулі мають бути перевірені за балістичним

обліком експертної служби МВС України, що може дозволити встановити конкретні екземпляри зброї, в яких вони стріляні, а також факти застосування однієї й тієї ж зброї при вчиненні різних злочинів.

Інформація про груповий характер вчинення кримінального правопорушення може бути отримана й під час заходів, що здійснюються паралельно з оглядом місця події. На це можуть вказувати результати опитування очевидців (потерпілих та свідків), а також інформація, яка може бути тримана з камер відеоспостереження в порядку ст. 245-1 КПК України (зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису). Для копіювання такої інформації має бути залучений спеціаліст в галузі комп'ютерної техніки та інформаційних технологій.

Отримана інформація про вчинення кримінального правопорушення групою осіб має бути проаналізована, оцінена, та покладена в основу версії про вчинення кримінального правопорушення організованою групою чи злочинною організацією.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що в ході огляду місця події та під час здійсненні пов'язаних із ним заходів можуть бути виявлені ознаки, які вказують на груповий характер вчинення кримінального правопорушення. До них можна віднести наявність множинних слідів пальців рук, взуття, транспортних засобів, знарядь зламу, застосування вогнепальної зброї, результати опитування очевидців (потерпілих та свідків), а також інформація, яка може бути тримана з камер відеоспостереження тощо. Суттєву допомогу при цьому слідчому може надати кваліфікований спеціаліст відповідного профілю.

Колібабчук М.

медіатор, акредитований міністерством
юстиції Словацької Республіки,
доктор філософії

МЕДІАЦІЯ У СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ЯК ЗАСІБ ВІДШКОДУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Кримінальний кодекс Словацької Республіки 2005 року (Закон Словацької Республіки № 300/2005) поділяє кримінальні протиправні діяння на два види – проступки та злочини (§ 9). При цьому проступком визнаються кримінальні правопорушення, вчинені з необережності, а також умисні кримінальні протиправні діяння, за які КК Словацької Республіки в Особливій частині передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти

років. Окремо законодавець визначає малозначні діяння, які не є кримінальними правопорушеннями (діяння, у якому спосіб вчинення, його наслідки, обставини вчинення, ступінь вини та мотив винного свідчать про його незначну суспільну небезпечність) (§ 10). До злочинів КК Словацької Республіки відносить умисні кримінальні протиправні діяння, за які в Особливій частині передбачене покарання у виді позбавлення волі понад п'ять років. Злочини, за які передбачене покарання понад вісім років позбавлення волі, вважаються особливо тяжкими (§ 11) [1].

Чинне законодавство Словацької Республіки не передбачає обов'язкового проведення медіації у кримінальних провадженнях. Разом з тим ця процедура є ефективним засобом для вирішення питань між потерпілим та кримінальним правопорушником щодо відшкодування спричиненої останнім матеріальної шкоди.

Процедура медіації у Словацькій Республіці врегульована Законом № 420/2004 «Про медіацію та про внесення доповнень до окремих законів» від 25.06.2004 р., який набрав чинності 01.09.2004 р. [2] (далі – Закон про медіацію). Цей Закон визначає медіацію як позасудову діяльність, учасники якої за допомогою медіатора вирішують спір, який виник у їх договірних відносинах або в інших правових відносинах. Особою, яка бере участь у медіації, вважається фізична або юридична особа, яка є стороною у справі, що стосується договірних відносин або інших правових відносин, з іншою фізичною чи юридичною особою.

Закон про медіацію діє щодо спорів, що виникають із цивільних правовідносин, із сімейних правовідносин, із торговельних зобов'язань та з трудових правовідносин. З 1 липня 2010 р. його дія поширюється і на транскордонні спори, що виникають з аналогічних правових відносин, а з 01.01.2016 р. дія закону поширюється і на вирішення споживчих спорів. Допомога шляхом медіації у вирішенні питань відшкодування матеріальної шкоди від кримінальних правопорушень розглядається як різновид спору, що виникає із цивільних правовідносин (обов'язок правопорушника відшкодувати шкоду потерпілому).

Діяльність медіатора, яка здійснюється на професійній основі, вважається професійною трудовою діяльністю, на яку поширюється законодавство про трудову діяльність, аналогічно до діяльності адвокатів, нотаріусів, судових виконавців.

Медіатором може бути лише фізична особа, включена до реєстру медіаторів, який веде Міністерство юстиції Словацької Республіки. Відповідно до закону, діяльність медіатора, яка здійснюється на професійній основі, є підприємницькою діяльністю.

Крім повної вищої освіти для внесення до реєстру медіаторів обов'язковим є виконання наступних умов: проходження акредитованої програми навчання професійних медіаторів та складання іспитів у навчальному закладі, що має ліцензію на реалізацію акредитованої освітньої

програми, розробленої Міністерством освіти Словацької Республіки відповідно до закону «Про освіту та про внесення змін та доповнень до окремих законів».

У разі, якщо заявник здобув повну вищу освіту за кордоном, він зобов'язаний перед поданням заяви про внесення до реєстру медіаторів подати до Міністерства освіти Словацької Республіки запит щодо визнання його документів про освіту такими, що підтверджують наявність кваліфікації, необхідної для здійснення відповідних видів професійної діяльності.

Оскільки в діяльності медіатора на професійній основі найбільш важливими є особисті якості медіатора та його навички у спілкуванні, наявність юридичної освіти не є обов'язковою умовою для здійснення такої діяльності. Але кожен медіатор повинен пройти навчальну програму обсягом 200 годин, яка спрямована на вивчення особливостей міжособистісного спілкування, теорії конфліктів, а також правил поведінки медіатора та ведення процесу медіації, зокрема, розробки та запису правових угод.

Іспитом на професійну придатність перевіряються спеціальні знання та навички медіатора. Після складання цього іспиту, на підставі диплому про отримання спеціальної освіти медіатора, претендент може подати до реєстраційних органів заяву про своє включення до реєстру медіаторів. Термін подання заяви – до 6 місяців з дня складання іспиту на професійну придатність медіатора.

Відповідно до § 10-а Закону про медіацію, медіатор зобов'язаний протягом року взяти участь у роботі мінімально одного спеціального семінару, інакше Міністерство юстиції доручить йому пройти переатестацію.

Закон про медіацію не передбачає створення жодної організації медіаторів. Органом реєстрації медіаторів є виключно Міністерство юстиції Словацької Республіки, яке реєструє медіаторів, а також веде реєстр медіаційних центрів та реєстр медіаційних освітніх установ. Реєстр медіаторів, медіаційних центрів та медіаційних освітніх установ оприлюднено на сайті Міністерства юстиції Словацької Республіки.

Метою, задля якої проводиться процедура медіації, відповідно до Закону про медіацію, є досягнення угоди, яка для осіб, що беруть участь у цьому процесі, вважається юридичним зобов'язанням. Цією угодою між сторонами медіації мають бути врегульовані права та вимоги, які на початку процедури медіації були спірними чи сумнівними. У випадку вирішення питань відшкодування шкоди від кримінального правопорушення – це питання видів та розмірів матеріальної шкоди (фізичної та моральної), а також порядку та часу її відшкодування.

Закон про медіацію передбачає можливість у разі зацікавленості сторін укладення домовленості, згідно якої угода за результатами медіації набуває чинності на тих само підставах, як і рішення суду, що має законну силу, тобто з можливістю примусового виконання зобов'язань стороною, яка відмовляється після підписання угоди за результатами медіації виконувати ці

зобов'язання.

Зазначене положення Закону про медіацію дозволяє розвантажити правоохоронні та судові органи Словацької Республіки від розгляду справ, пов'язаних з вирішенням питань відшкодування шкоди від кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. PREHL'AD ustanovení zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon. URL: https://www.gjar-po.sk/~gajdos/treti_rocnik/nos/trestny_zakon_s_komentarom.pdf.
2. Zákon NR SR č. 420/2004 Z.z. z 25 júna 2004 r. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov. URL: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/420/20190101#predpis.clanok-6>.

Копотун І. М.

головний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем запобігання кримінальним
правопорушенням Донецького
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України

**НАСЛІДКИ ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ЩОДО
ПОСИЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИННИ
ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ**

Після 24 лютого 2022 року Верховна Рада України ухвалила низку законів, які внесли суттєві зміни до – Кримінального кодексу України (далі – ККУ). Ці зміни включають як запровадження нових статей, так і доповнення існуючих положень. Частина законів була прийнята за скороченою процедурою, що призвело до виникнення помилок, які порушують принципи кримінального права. Вбачається, що з метою розуміння причин виникнення таких помилок доцільно їх класифікувати та описати.

Одним із таких законодавчих актів став Закон № 8271 від 13 грудня 2023 року. Він значно посилив відповідальність військовослужбовців за низку кримінальних правопорушень, обмежуючи можливості пом'якшення покарань чи давати умовні строки для військових, засуджених за окремі види злочинів: непокора, невиконання наказу, погрози чи насильство щодо начальника, самовільне залишення військової частини, дезертирство, самовільне залишення поля бою [1].

Згідно із законом зміни внесено до статей 69 та 75 ККУ, що виключають можливість пом'якшення покарання чи звільнення від покарання з

випробуванням для осіб, засуджених за певні кримінальні правопорушення. Зокрема це стосується наступних [2]:

- ст. 402 ККУ “Непокора, тобто відкрита відмова виконати наказ начальника, а також інше умисне невиконання наказу”;
- ст. 403 ККУ “Невиконання наказу”;
- ст. 405 ККУ «Погроза або насильство щодо начальника»;
- ст. 407 ККУ “Самовільне залишення військової частини або місця служби”;
- ст. 408 ККУ “Дезертирство”;
- ст. 429 ККУ “Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю” [2].

Так, за вищезгадані кримінальні правопорушення військовослужбовці можуть отримати покарання у вигляді позбавлення волі строком від 3 до 12 років, а за більшістю статей — від 5 до 10 років.

Крім того, зміни торкнулися адміністративних правопорушень у військовій сфері, зокрема підвищено розміри штрафів. Військова служба правопорядку отримала нові повноваження, зокрема право перевіряти військових на стан алкогольного чи наркотичного сп’яніння як у зоні бойових дій, так і у громадських місцях.

1. Порушення принципу юридичної визначеності. Принцип юридичної визначеності вимагає, щоб положення ККУ були зрозумілими, чіткими та передбачуваними, що дозволяє громадянам усвідомлювати, які дії є кримінально караними, та розуміти наслідки їх вчинення.

Проте Законом № 2124-IX від 15 березня 2022 року, прийнятим з порушенням ч. 6 ст. 3 ККУ, було внесено зміни до ст. 43-1 ККУ «Виконання обов’язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України» – і водночас внесені зміни до Закону «Про оборону України» – статтю 1 доповнено визначенням бойового імунітету, а Розділ II «Прикінцеві та перехідні положення» КК доповнено новим пунктом 22, згідно з яким цивільні особи не несуть кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» [3].

Внаслідок цього з’явилися три подібні, але відмінні норми, які виключають протиправність діянь. Проте вони створюють невизначеність у питаннях їх застосування, оскільки чітких критеріїв, у яких ситуаціях і до кого вони застосовуються, немає.

2. Порушення принципу пропорційності. Пропорційність вимагає, щоб кримінальна відповідальність застосовувалася як крайній захід (*ultima ratio*), а покарання відповідало тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Проте законодавець іноді вводить кримінальну відповідальність за вже передбачені діяння, дублюючи норми без їхньої чіткої диференціації. Це

ускладнює конкуренцію статей між загальними та спеціальними нормами і порушує системність кримінального законодавства.

3. Порушення принципу законності. Принцип законності передбачає, що застосування кримінально-правових засобів має бути прямо передбачені ККУ.

Проте нова редакція ч. 4 ст. 68 ККУ допускає застосування довічного позбавлення волі за готування до кримінального правопорушення або замах на його вчинення, передбаченого ст. 114-2 ККУ [2]. Водночас санкції цієї статті не передбачають довічного ув'язнення навіть за закінчене кримінальне правопорушення, що створює правовий дисбаланс.

4. Порушення принципу рівності перед законом. Згідно з принципом рівності, всі громадяни мають однаково підлягати кримінальній відповідальності незалежно від їхніх індивідуальних характеристик.

Проте частинами 1 і 2 ст. 111-1 ККУ, визначено основним видом покарання за відповідні правопорушення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, не враховує обмеження, передбачені ст. 98 ККУ [2], що унеможливорює застосування цього покарання до неповнолітніх. У результаті до неповнолітніх порушників цієї статті не може бути застосовано жодного покарання.

Як показують дослідження, зазначені проблеми є лише частиною загальних недоліків законодавчих змін до ККУ, прийнятих останнім часом. Вони вимагають системного аналізу та корекції для забезпечення відповідності основним принципам кримінального права [4].

Отже, попри виклики воєнного часу, внесення швидких і необдуманих змін до ККУ є невиправданим кроком. Такі дії законодавця часто супроводжуються помилками, які створюють значні ризики для системи правосуддя. Ці помилки можуть призводити до порушення прав людини, ускладнення правової кваліфікації діянь, затягування процесів досудового розслідування та розгляду справ у судах.

Прийняття численних змін до ККУ за пришвидшеною процедурою додає правовій системі невизначеності, створюючи все більше суперечливих положень і непередбачуваних наслідків. Такий підхід фактично порушує принципи стабільності законодавства та справедливості правової системи.

Для виправлення ситуації необхідно зупинити процес поспішного внесення змін до ККУ та створити спеціальну робочу групу. Ця група має розробити комплексний проект закону, спрямований на усунення існуючих недоліків. При цьому робота над документом повинна враховувати позиції експертів у галузі права та передбачати ухвалення закону у два читання.

Недотримання цього підходу знову спричинить порушення прав людини, залишить невирішеними проблеми правової кваліфікації діянь і продовжить гальмувати як досудове розслідування, так і судовий розгляд кримінальних проваджень. В умовах воєнного стану та реформування правової системи необхідно забезпечити належну якість законодавчих змін, щоб уникнути подальшого поглиблення кризових явищ у кримінальному праві України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці: Закону від 13.12.2022 № 8271. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#Text>.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. (в редакції на 25.09.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» № 2124-IX від 15 березня 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#Text>.
4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Станом на 29 вересня 2024 року. / За заг. ред. Копотуна І. М. Київ: Центр учбової літератури, 2024. 1370 с.

Кривопис О. Г.

старший викладач кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії з права

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ
У ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ФОРМІ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО
НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ**

Враховуючи умови сьогодення, у процесі розслідування злочинів слідчі, для вирішення завдань досудового розслідування звертаються до спеціалістів, які мають відповідні знання, що виходять за межі площини права, зокрема у галузі медицини, хімії, психіатрії, фізики тощо.

Відповідно, не можна уявити сучасне розслідування без використання останніх досягнень науково-технічного прогресу та розроблених на їх основі науково-технічних засобів. Тому не випадково, що термін “спеціальні знання” виник у теорії кримінального судочинства та займає визначальне місце серед основних категорій криміналістики [1, с. 6-7].

Щодо визначення сутності спеціальних знань серед науковців точаться дискусії, які зумовлені насамперед відсутністю законодавчо-закріпленого визначення даного поняття. Крім того, різними науковцями пропонуються різні підходи щодо визначення поняття «спеціальні знання».

Так, М.В. Салтевський визначав спеціальні знання як постійно удосконалюванні набуті знання, вміння, навички, які використовуються в будь-якій галузі людської діяльності, отримані в процесі спеціальної освіти,

досвіду і практичної діяльності (за винятком професійних знань осіб, що здійснюють розслідування), необхідні для швидкого і повного розкриття і розслідування кримінального правопорушення [2, с. 184].

Схоже визначення за змістом пропонує І.В. Пиріг, який вважає, що спеціальні знання – це сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті спеціальної підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розкриття, розслідування та попередження злочинів [3, с. 351].

Хоча і науковцями даються різні визначення поняття спеціальних знань, проте проаналізувавши наукову літературу можна сказати, що науковцями вкладається один зміст хоча і різними трактуваннями.

В практичній діяльності правоохоронних органів щодо розкриття та розслідування злочинів більш важливим є визначення форми використання спеціальних знань.

Традиційно прийнятим в наукових колах є поділ спеціальних знань за формами їхнього використання, зокрема виділяють процесуальну та непроцесуальну форми.

Процесуальна форма використання спеціальних знань передбачена та врегульована чинним законодавством.

При цьому, хоча КПК не встановлює вичерпного переліку використання спеціальних знань у процесуальній формі, проте визначає носіїв таких знань, до яких віднесено експерта та спеціаліста [4, с. 62].

Дослідженням матеріалів кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України встановлено, що з урахуванням особливостей даної категорії злочинів, найчастіше правоохоронці використовують спеціальні знання шляхом призначення експертиз.

Зокрема, у 70 % проваджень досліджуваної категорії в процесі розслідування слідчими ініціюється проведення судово-медичної експертизи (СМЕ). При цьому, у 50 % проваджень, де слідчим було призначено СМЕ – об'єктом дослідження виступало труп потерпілого, а 20 % експертиз були призначені для встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, відповідно об'єктом дослідження виступило тіло живої людини. Для повноти розкриття досліджуваного питання зазначимо, що у 20 % проваджень, де проводилась СМЕ слідчим ініціюється проведення комплексної експертизи. Натомість у 10 % проведено комісійну СМЕ.

Не рідко під час розслідування кримінальних проваджень досліджуваної категорії перед органами досудового розслідування постає необхідність проведення судової психіатричної експертизи (СПЕ). За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень встановлено що СПЕ потерпілого проводиться у 10 % проваджень, натомість СПЕ підозрюваного у 13 %.

Метою проведення СПЕ потерпілого є встановлення спричиненого

розладу психіки. Натомість при проведенні СПЕ підозрюваного вирішується його осудність та можливість притягнення до кримінальної відповідальності [5, с. 171].

Як правило, СПЕ, в контексті досліджуваного питання проводиться одноособово (87 % випадків). За результатами проведення даної експертизи встановлюється наявність (відсутність) психічних розладів як потерпілого так і підозрюваного. Відомості, отримані за результатами СПЕ, дозволяють встановити причинно-наслідковий зв'язок з подіями злочину. Крім цього, СПЕ дозволяє зробити обґрунтовані припущення про спосіб вчинення злочину та розкрити вагомі для провадження відомості про особу злочинця.

Іншим важливим проявом використання спеціальних знань у процесуальній формі під час розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України є залучення спеціаліста під час проведення окремих СРД.

Враховуючи криміналістичну характеристику, та типові слідчі ситуації, серед СРД, де участь спеціаліста є обов'язковою, належать: огляд трупа, допит (малолітнього або неповнолітнього); одночасний допит двох чи більше раніше допитаних осіб (за участі малолітнього/неповнолітнього); пред'явлення для впізнання (за участі малолітнього/неповнолітнього).

Найчастіше (для огляду трупа) в якості спеціаліста залучається судово-медичний експерт – 93 % випадків.

Основним завданням спеціаліста на місці події є виявлення та фіксація тілесних ушкоджень ні тілі потерпілого. Крім цього, спеціаліст може звернути увагу слідчого щодо загального фізичного розвитку тіла потерпілого (співвідношення маси та зросту тощо). Саме ці дані можуть нести цінну інформацію про спосіб вчинення злочину та інші елементи криміналістичної характеристики.

Все частіше в процесі розслідування виникає необхідність проведення огляду пристроїв, які зберігають цифрові сліди. В таких випадках допомога спеціаліста полягатиме в огляді акаунтів користувачів у соціальних мережах задля подальшого зберігання та роздрукування скріншоту з криміналістично значущою інформацією [6, с. 65].

Особливе місце, в контексті досліджуваного питання займає залучення спеціаліста в процесі проведення допиту.

Дослідженням матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що найчастіше слідчими до проведення допиту малолітнього (неповнолітнього), крім представника потерпілого, запрошуються педагог або психолог (89 %), лікарі ж до проведення допиту майже не запрошуються (лише у 2 %). При цьому, роль педагога (психолога) під час допиту, під час розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України, передбачає: сприяння слідчому у встановленні психологічного контакту з допитуваним; допомога в обранні дієвих тактичних прийомів та методів психологічного впливу з урахуванням особи допитуваного; допомога у формулюванні питань, їхньої кількості та послідовності; застосування технічних засобів, під час проведення допиту

Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах (анатомічних ляльок тощо); спонукання допитуваного надання правдивих показань та повноти їхнього викладення.

При цьому, на підставі дослідження матеріалів кримінальних проваджень в процесі розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України, встановлено, що найчастіше спеціаліст, за ініціативою слідчого, залучається до проведення таких СРД, як: огляд місця події (98 %); допит (25 %); тимчасовий доступ до речей і документів (10 %) [5, с. 177].

Окремо слід виділити допит спеціаліста. Як нами встановлено, такі допити проводяться у 20 % проваджень досліджуваної категорії. Допит лікаря та психіатра проводиться у 10 % проваджень. Кількість допитів представників соціальних служб, служби у справах дітей, спеціалістів з педіатрії становить у 5 % для кожної категорії допитуваних.

Підсумовуючи викладене, можна сказати, що в процесі розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, використання спеціальних знань у процесуальній формі здебільшого знаходить своє вираження у проведенні експертиз, залученні спеціаліста для проведення окремих слідчих (розшукових) дій та допиті спеціаліста, що відіграє важливу роль для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Кузьмічов В. С., Пиріг І. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 168 с.
2. Салтевський М. В. Криміналістика : підруч. : у 2 ч. Харків : Консум, 2001. 528 с.
3. Пиріг І. В. Поняття спеціальних знань та їх застосування під час розслідування розкрадань вантажів на залізничному транспорті. *Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ*. 2004. № 2. С. 348–353.
4. Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2018. 218 с.
5. Кривокурс О.Г. Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : дис. ... доктора філософії. Дніпро, 2024. 286 с.
6. Павлова Н.В. Роль спеціаліста у технічному забезпеченні проведення слідчих (розшукових) дій. Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 22 листоп. 2019 р.). Одеса, 2019. С. 65.

Кріцак І. В.

доцент кафедри кримінального права
і кримінології ННІ № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА У
РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ: НАУКОМЕТРИЧНИЙ ЗРІЗ**

Проаналізовано понад 100 анотацій наукових статей на пошуковій платформі Web of Science. Взято до уваги найбільш важливі та зрозумілі для сприйняття ідеї закордонних авторів, що сприятимуть загальній обізнаності у сфері кримінального права та кримінології. Серед перспективи подальших наукових досліджень, невирішеними й загадковим залишилося актуальне питання відстрочки від відбування покарання.

Стосовно викристалізації кримінально-правового та адміністративно-правового у правовій системі України. Розроблення нового КК України заставляє усіх нас переоцінити кримінальне право з позицій європейських стандартів та світових підходів. Однак як це відобразиться на правозастосуванні, право реалізаційній, правотворчій діяльності/практиці? Важливо, щоб кримінальне право крокувало в ногу з часом водночас не можна ігнорувати традиційні підходи вироблені впродовж десятиліть відповідно до звичаїв, традицій, ментальності нашого народу. Зв'язок кримінального права має проявитися у тісній взаємодії з адміністративним правом через зіставлення того, що ми відноситимемо до суспільно-небезпечного, а що до суспільно-шкідливого. Як відомо, кримінальне право регулюється лише законодавчими нормами, що прийняті ВР України. Водночас особливістю регулювання суспільних відносин адміністративним правом є те, що тут залучаються відомчі нормативно-правові акти. Водночас кримінальне право зберігає свою узгодженість із нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність інших відомств. Тому прийняття та застосування норм кримінального закону не може відбуватися ізольовано. Звідси важливим є комплексний/міждисциплінарний розвиток кримінально-правової та адміністративно-правової сфери діяльності, щоб досягти максимального консенсусу та Істини.

Іноземні автори акцентують, що сьогодні кордони між кримінальним і адміністративним правом стали проникними, кримінальне покарання посилюється. Це явище адміністративізації кримінального права чітко проявляється у накопиченні шкоди та посяганні на принцип запобіжності у кримінальних справах. Захист навколишнього середовища має досягатися шляхом чіткого розмежування між кримінальними та адміністративними правопорушеннями, яке поважає повноваження та функції адміністративного

права та не порушує основні принципи кримінального права, такі як субсидіарність, образливість, винність та пропорційність [1].

У чому винятковість та особливість кримінального права?

А. Рістроф акцентує на винятковості кримінального права через його теорію та практику. Найперше слід відокремлювати кримінальну теорію від юридичної теорії загалом, в результаті чого теоретики кримінального права часто пропускають ідеї з інших правових галузей. Ширшим винятковість кримінального права може зробити соціологія, психологія, історія та політична теорія, що одночасно породжує невідповідність/неприйнятність для кримінальної теорії [2].

Говорячи про міждисциплінарну форму наукового мислення у кримінальному праві вважаємо, що вона можлива через відповідний шлях розвитку кримінології, як матері наук кримінально-правового циклу, коли вчений проводить відповідний зріз сфери «criminal» та акцентує на найбільш важливих моментах. Це дасть змогу вирвати кримінальне право з орбіти наукової замкнутості у яку часто потрапляє кримінально-правова практика, коли використання рішень Європейського суду з прав людини є великою рідкістю у вітчизняній/національній дійсності, а суд з вирішення кримінальних справ перетворюється у своєрідний позитивістський конвеєр за принципом «електронного робота судді». Цього важливо не допустити, адже у кримінальному праві йдеться про найвищу міру покарання, де повинні бути перевірені та враховані усі найдрібніші деталі, перш ніж притягти особу до відповідальності. Ізольоване мислення у кримінальному праві не допустиме, воно ускладнює/унеможлиблює прогресивний/інноваційний розвиток кримінального права, особливо у сфері кіберпростору. Отож, особливістю кримінального права є його ідеологічна роль і значення, що дає/зміцнює віру у справедливість. Кримінальне право є незамінним/неповторним у всі часи, яке мотивує суспільні відносини до належного виправлення, виховання та перевиховання особи, воно розвиває страх Божий і страх людський у людині. Особливо важливим у цьому контексті за сучасних умов є вироблення необхідних і достатніх мір альтернативних видів покарань, що свідчить про політичну вихованість держави в аспекті дотримання Закону Божого, а саме непорушності життя, як найвищої соціальної цінності людини, заборони евтаназії тощо. Взагалі, у кримінальному праві найкраще виражені 10 Божих Заповідей. Розвиваючи духовно-ціннісну концепцію праворозуміння, як важливий постулат принципів, кримінальне право поступово трансформується у найкращу і найважливішу галузь права та юридичну практику.

С. Г. Мейсон ставить питання, що відрізняє «кримінальне право» від усіх інших галузей права? Це питання має бути центральним як у теорії кримінального права, так і в реформі кримінального правосуддя. Чіткість щодо відмінних ознак кримінального права особливо важлива зараз, адже нація починає усвідомлювати шкоду, яку завдала в'язнична держава, а

реформатори обговорюють цінність і майбутнє інститутів кримінального права. Що ж робить кримінальне право унікальним? Дафф справедливо діагностує кримінальне право як унікальне через те, що воно засуджує певні дії від імені держави. Це механізм колективного засудження. Автор виступає за визнання цієї концепції кримінального права та висвітлює наслідки як для теорії кримінального права, так і його реформування [3].

Управління ризиками у кримінальному праві. 3. Лі наголошує, що кримінальне право відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної безпеки та досягненні ефективного соціального контролю. Однак кримінальне право має приховані ризики, які не можна ігнорувати на законодавчому, судовому й теоретичному рівнях. Автором аналізуються та прогнозують кримінально-правові ризики та заходи з його управління за допомогою моделі мережі ехо-стану. Результати прогнозування моделі мережі ехо-стану добре узгоджуються з фактичною ситуацією, і її перевірка може стати джерелом довідки для вивчення кримінально-правових систем прогнозування та управління ризиками. Законодавчий ризик і теоретичний ризик належать до соціальних факторів, а також є фундаментальними ризиками кримінального права. Судовий ризик в основному проявляється на рівні судової влади. Кримінальне право тісно пов'язане з політичним середовищем, соціальною системою, економічною системою тощо. У кримінально-правовому законодавстві ми повинні звертати увагу на баланс між нормами кримінального права та реалістичними соціальними функціями, щоб належним чином контролювати соціальні ризики, щоб уникнути кримінально-правових ризиків, пов'язаних із встановленням ризикового кримінального права, та забезпечувати необхідні гарантії для системи національної безпеки [4].

Сучасні тенденції розвитку кримінального права у різних країнах світу. Сьогодні надзвичайно важливо досліджувати міжнародне кримінальне право, а також ввести відповідний курс для викладання у магістратурі та ад'юнктурі/докторантурах ЗВО системи МВС. Так, автор Салес детально розглядає питання бразильського кримінального права та прагне виявити риси, що характеризують кримінальне право в країнах, де був встановлений реальний соціалізм, приділяючи особливу увагу різним інститутам, які характеризували марксистсько-ленінське кримінальне право, на його найважливіших етапах еволюції, а також тим, які присутні в чинному кубинському кримінальному кодексі. Йдеться про ліберальне кримінальне право, про наслідки випорожнення особливої частини в тоталітарних державах і про неодмінну відмінність між соціалістичним кримінальним правом і соціалізацією кримінального права [5].

Р. Лейдер наголошує, що сьогодні виникло два бачення американського кримінального права. Перше, полягає в тому, що кримінальне право є статутним і передбачає, що законодавчі органи, а не суди, розробляють проекти матеріального кримінального права. Друге – починається з верховенства законодавчої влади, але закінчується дисфункцією демократії.

Хоча сучасне американське кримінальне право є статутним в теорії, на практиці, американські законодавчі органи погано розробляють і дотримуються кримінальних кодексів. Це фактично делегує «справжню» розробку кримінального закону прокурорам, які формують закон через свої рішення про висунення звинувачень. Автор наголошує, що сучасне американське кримінальне право є переважно конвенційним. Тобто значна частина кримінального законодавства визначається неписаними нормами, схожими на звичайне право, які широко визнаються та загалом поважаються, але все ж не визнаються як офіційні закони, що підлягають застосуванню в судах. Отож, конвенції кримінального права існують. Пояснюється як неправові перевірки повноважень прокуратури призводять до конвенцій кримінального права. Як законодавчі органи та суди повинні реагувати на кримінальне законодавство, яке значною мірою складається з норм, що спираються переважно на неправові санкції для їх виконання [6].

Н. С. Кордіні наголошує, що інтернаціоналізація кримінального права, тобто створення кримінальних норм на основі документів міжнародного права, не є новим явищем. Дивним є нині той вимір, якого набуло це явище в Аргентині. Автор здійснює аналіз кримінальної гармонізації через так звані «злочини за угодою», визначені як набір кримінальних правопорушень, встановлених у національному законодавстві в результаті зобов'язання, взятого на себе в силу міжнародної конвенції щодо їх визначення. Це явище ставить під сумнів дві фундаментальні ідеї класичного кримінального права. Перша з них полягає в тому, що національні законодавці є єдиними суверенними суб'єктами, відповідальними за покарання та застосування кримінального права. По-друге, передбачуваний зв'язок кримінального права з культурою відповідної держави є ідеєю, яка слугувала обмеженням проти імпорту кримінального права з інших кримінальних систем. Аналізуються різні міжнародні конвенції, як зобов'язання щодо криміналізації були реалізовані в аргентинському законодавстві [7].

А. Харель наголошує, що незалежно від того, ґрунтуються вони на стримуванні, відплаті чи реабілітації, традиційні обґрунтування кримінально-правових покарань зосереджуються виключно на фактичному чи потенційному злочинцеві. Стверджується, що зосередження лише на злочинці є помилковим як з позицій нормативного питання, так і з позицій точного опису кримінального права. Так, відсутність принципу порівняння вини в деліктному та договірному праві в кримінальному праві є загадкою, яка потребує роз'яснення. Пропонується, щоб кримінальне право включало принцип порівняльної провини. За принципом порівняльної провини кримінального права, злочинці, які діяли проти необережних жертв, будуть виправдані або покарання їм буде пом'якшено. Автор стверджує, що запровадження кримінально-правового принципу порівняльної провини сприятиме як ефективності, так і справедливості, надаючи жертвам стимул вживати запобіжних заходів проти злочинів та призведе до рівності ресурсів,

вкладених у захист обережних і необережних жертв. Отже, ефективне забезпечення та справедливий розподіл захисту вимагають вибіркового запровадження принципу порівняльної вини в кримінальному праві [8].

Кримінальне право визначає систему правління, політичним вираженням якої воно є; таким чином наявність нормативної теорії матеріального кримінального права має першочергове значення. Кримінальне право США розвивалося за відсутності такої всеосяжної теорії, і зараз воно страждає від надмірної криміналізації. Автор відстоює модель мінімалістичного кримінального права, заснованого на сильних нормативних принципах, що представлені та захищені не з погляду метафізики чи моральної філософії, а радше в історичній та порівняльній перспективі, як питання політичного вибору. Основним серед цих принципів є ідея про те, що в ліберальній демократії кримінальне право слід розглядати як екстремальне співвідношення або крайній засіб. Після викладення та захисту моделі автор розглядає питання, пов'язані з її впровадженням, висувуючи аргументи на користь конституціоналізації матеріального кримінального права. У статті стверджується, що на основі теперішньої конституційної доктрини, яка поки що не враховується, кримінальні закони повинні підлягати суворій перевірці [9].

Особливості розвитку кримінального права у Китаї. Відповідно до принципу встановленого законом покарання за певний злочин, кримінальні норми мають бути правилами та нормами, що є чітко сформульованими та дозволяють громадянину передбачити ймовірність настання наслідків. У нинішній судовій практиці будь-яке невизначене значення кримінального закону, безсумнівно, вимагатиме від судді зважити численні складні правовідносини на свій розсуд, перш ніж прийняти рішення про застосування законів до конкретної справи. Відносна стабільність кримінальних норм поступово відстає з розвитком суспільства. Суддя повинен правильно тлумачити наявну кримінально-правову систему для конкретних справ. Крім того, нормативність кримінального права також визначає, що як лише в конкретній справі виникає сумнів щодо будь-яких положень кримінального закону, суддя повинен розумно роз'яснити такий сумнів за допомогою відповідного методу тлумачення. Це свідчить про необхідність і важливість тлумачення кримінального права [10].

У нинішній перехідний період концепція охоронюваних законом інтересів у китайському кримінальному законодавстві змінюється із запровадженням нових заходів контролю, які наділяють кримінальне право новими функціями, включаючи активну участь у соціальному управлінні. Чинне законодавство не спричинить системного ризику надмірного втручання кримінального права. Криміналізація не суперечить концепції помірною обмеження кримінального права. З позицій загального підходу, ми повинні створити динамічні, раціональні та диверсифіковані законодавчі механізми на майбутнє. У плані конкретних методів законодавство має зберегти підхід активного втручання в життя суспільства, зміни чинної централізованої

законодавчої моделі. Воно має побудувати письмову систему кримінального права, зосереджену на кримінальному кодексі та доповнену законом про дрібні правопорушення, паралельно з кримінальними покараннями та заходами громадської безпеки. Це створить механізм для безперебійного поступового зближення законодавства про адміністративні покарання громадської безпеки, законодавства про дрібні правопорушення та кримінального права. Мережа правосуддя тонка, але покарання легкі. Додавання нових злочинів має підтримувати верховенство права, відповідати конкретним соціальним ситуаціям через чутливість і ясність щодо беззаконня та розглядати кримінальне право як крайній засіб, щоб пом'якшити тиск, з яким зараз стикаються законодавці з боку наростаючої кількості кримінального права [11].

Боротьба з корупцією є загальною проблемою та проблемою верховенства права, з якою стикаються країни світу, вона пов'язана зі зростанням і падінням національної та етнічної честі. Партія та уряд Китаю завжди надавали великого значення антикорупційній роботі, наголошуючи на використанні верховенства права для сприяння антикорупційній роботі, наполягаючи на розбудові системи антикорупційного верховенства права з китайською специфікою та відповідно до національних умов Китаю. Проте все ще існує низка проблем, таких як недосконала система кримінального права, відставання концепції кримінального права, слабка основа міжнародного співробітництва у кримінальному праві тощо, які потребують подальшого коригування та вдосконалення у царині антикорупційної кримінальної норми. Тому, щоб адаптуватися до потреб антикорупційного кримінального законодавства в новій ситуації, треба створити комплексну систему антикорупційного кримінального законодавства, активно оновлювати антикорупційне кримінальне верховенство права та посилювати міжнародне антикорупційне співробітництво в кримінальному праві [12].

Висновки. Сьогодні досить важливо розвивати кримінально-правове прогнозування, як науково-обґрунтований аналіз перспектив розвитку кримінального права, спрямований на оптимізацію кримінального законодавства та практики його застосування. Це важливий інструмент для забезпечення адаптації кримінального права до потреб суспільства та підвищення його ефективності в боротьбі зі злочинністю. На цьому шляху важливий:

- аналіз необхідності кримінально-правового регулювання суспільних відносин з визначенням напрямів криміналізації та декриміналізації певних діянь;
- вивчення змін у кримінально-правових відносинах та їх впливу на суспільство, прогнозування розвитку концепцій боротьби з небезпечними явищами;
- аналіз можливих результатів змін у кримінальному законодавстві, оцінка ефективності нововведень;

- визначення умов, за яких нові або змінені кримінально-правові норми можуть бути ефективно застосовані;
- оцінка ефективності кримінально-правових норм у процесі правотворчої та правореалізаційної діяльності;
- розробка моделей та сценаріїв застосування кримінально-правових інститутів і норм;
- визначення ефективних методів протидії злочинності в рамках застосування кримінального права;
- прогнозування напрямків розвитку науки кримінального права, враховуючи її науковий потенціал та сучасні тенденції.

У сучасних умовах кримінальна політика потребує серйозних змін і адаптації до нових геополітичних реалій. Основні тенденції розвитку кримінального законодавства та його застосування можуть бути визначені через аналіз методологічних підходів, включаючи аксіологічний/ціннісний та системний підходи, наукометричне прогнозування, експертні оцінки та моделювання. Модернізація кримінального законодавства вимагає комплексного підходу, що поєднує різні методи та ідеології для досягнення оптимальних результатів. Збалансоване поєднання ліберальних і консервативних/традиційних елементів може забезпечити ефективність кримінальної політики.

Так, ідеологія кримінально-правової політики сьогодні орієнтована на гуманізацію поведінки з правопорушниками, зокрема з так званими «білими комірцями», особливо, що стосується корупційної злочинності. Важливо зосередитись на доктринальному та нормативному прогнозуванні, яке спрямоване на досягнення бажаних результатів для держави та суспільства. Забезпечення узгодженості між різними видами законодавства сприятиме більш ефективній боротьбі зі злочинністю.

Стабілізація або якісне оновлення кримінального законодавства може бути досягнуто завдяки формуванню кримінально-правової політики з новою моделлю кримінальної законотворчості. Важливо, щоб кримінально-правова законотворчість містила повне обґрунтування та пояснення мети закону, його основних характеристик і значення вживаних термінів. Кожен законопроект повинен проходити кілька етапів експертизи: – лінгвістичну експертизу, для перевірки точності формулювань і термінології; – технічну експертизу, для забезпечення юридичної коректності та відповідності чинному законодавству; – кримінологічну експертизу, для оцінки впливу закону на криміногенну ситуацію; – антикорупційну експертизу для виявлення та попередження можливих корупційних ризиків. Важливо, щоб законопроект обговорювався незалежним комітетом, що забезпечить об'єктивний і неупереджений аналіз. Такий підхід дозволить створювати більш обґрунтовані та ефективні закони, сприятиме підвищенню рівня правопорядку і довіри до системи правосуддя.

Важливою складовою кримінального права сьогодні є його спрямованість на конструктивістський підхід через «теорію суспільного

договору», коли з допомогою різного роду платформ та відповідної аналітики суспільної думки можна впроваджувати більш жорсткі чи гуманні методи покарання. Кримінальне право не може бути м'яким правом, адже воно асоціюється у юриста та пересічного громадянина із нормами заборонами. Тому його еволюція в аспекті гуманізації повинна бути поміркованою.

Список використаних джерел:

1. Alfonso MSA. Notes about *administrativization* of environment Criminal Law. *Actualidad juridica ambiental*. 2018. № (83). PP. 7–41.
2. Ristroph A. The Wages of Criminal Law Exceptionalism. *Criminal Law and Philosophy*. 2023. № 17 (1). PP. 5–15.
3. Mayson SG. The Concept of Criminal Law. *Criminal Law and Philosophy*. 2020. № 14 (3). PP. 447–464.
4. Li Z. Criminal Law Risk Management and Prediction Method based on Echo State Network. *International journal of advanced computer science and applications*. 2023. № 14 (7). PP. 712–719.
5. de Sales, SJS. Contribution to the Study of Socialist Criminal Law. *Revista brasileira de estudos politicos*. 2016. № 113. PP. 597–654.
6. Leider R. The modern common law of crime. *Journal of criminal law & criminology*. 2021. № 111 (2). PP. 407–499.
7. Cordini NS. The harmonisation of criminal law: treaty crimes and argentinean criminal law. *Revista direito gv*. 2023. № 19.
8. Harel A. Efficiency and fairness in criminal-law – the case for a criminal-law principle of comparative fault. *California law review*. 1994. № 82 (5). PP. 1181–1229.
9. Materni MC. The 100-*plus*-year-old case for a minimalist criminal law (Sketch of a General Theory of Substantive Criminal Law). *New criminal law review*. № 18 (3). PP. 331–368.
10. Li WC. Research on Extensive Interpretation and Analogical Interpretation of Criminal Law. 5th International Conference on Social Science, Education and Humanities Research (SSEHR). 2016. № 69. PP. 497–501.
11. Zhou GQ. The Thinking and Approaches of Criminal Law Legislation in a Transitional Period. *Social sciences in China*. 2018. № 39 (2). PP. 40–57.
12. Sun MY. Research on the Inspection and Optimization of Anti-corruption Criminal Rule of Law in Contemporary China. 2nd International Conference on Education, Social Science, Management and Sports (ICSSMS). 2016. № 92. PP. 153–157.

Крутий В. І.

студент кафедри публічного
та приватного права Університету
митної справи та фінансів

Науковий керівник:

Тертишник В. М.

професор кафедри правоохоронної
діяльності Університету митної справи
та фінансів, доктор юридичних наук,
професор

**ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ У БОРОТБІ
З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ: ЕФЕКТИВНІСТЬ
ТА ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ**

Організована злочинність в Україні залишається серйозною загрозою для національної безпеки та суспільного порядку. Оперативно-розшукові заходи є ключовим інструментом у боротьбі з цим явищем, спрямовані на виявлення, попередження та припинення злочинної діяльності. Проте ефективність таких заходів часто стикається з низкою правових проблем, пов'язаних із недосконалістю законодавства, конкуренцією правових норм, станом забезпеченням незалежності та неупередженості співробітників оперативних підрозділів, колізіями доказового права, можливостями забезпечення належного фіксування процедури отримання фактичних даних для визначення їх достовірності та допустимості в якості доказів. Цим проблемам приділяється увага в сучасних наукових виданнях. [3-7]. Але окремі аспекти проблеми потребують додаткового аналізу.

Під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів, особа, яка виконує спеціальне завдання, беручи участь в діяльності під прикриттям, чи співпрацює з органами досудового розслідування на конфіденційній основі, може отримувати відомості, речі та документи, що мають значення для розслідування. Виконання такого спеціального завдання як негласна слідча (розшукова) дія проводиться на підставі постанови слідчого, узгодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора, при цьому інформація про особу залишається в таємниці [2].

Правовою проблемою у даній сфері, на думку О. В. Бачинського, є зростання взаємозв'язків між організованими злочинними групами та представниками державної влади і місцевого самоврядування, включаючи високопосадовців, що створює значну загрозу національній безпеці. Існує також ризик використання таких угруповань іноземними спецслужбами для розвідувальної, терористичної та іншої протиправної діяльності. Це потребує

негайного і рішучого реагування правоохоронних органів, зокрема Служби безпеки України, з використанням правових методів відповідно до міжнародних стандартів. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій, запроваджений у Кримінальному процесуальному кодексі, хоча і є правонаступником оперативно-розшукових заходів, потребує подальшого дослідження та вдосконалення [3, с. 67].

Введення особи до організованої злочинної групи або злочинної організації для виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття їхньої злочинної діяльності може проводитися як у рамках кримінального процесу, у вигляді негласної слідчої розшукової дії, так і в межах оперативно-розшукової діяльності, відповідно до Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність». [1] Згідно з п. 8 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативні підрозділи мають право виконувати спеціальні завдання для розкриття злочинної діяльності організованих груп або злочинних організацій, відповідно до ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України. Ця правова конструкція має рекурсивний характер і на практиці викликає дискусії щодо того, чи регулює вона лише порядок проведення відповідного оперативно-розшукового заходу за аналогією до Кримінального процесуального кодексу України, чи вказує на те, що такі заходи можуть здійснюватися виключно як негласна слідча розшукова дія, у межах досудового розслідування. Це свідчить про те, що виконання спеціального завдання має двоїсту правову природу, і його мета, підстави та характер проведення можуть відрізнятися залежно від того, чи воно здійснюється в рамках кримінального судочинства, чи оперативно-розшукової діяльності [4, с. 365].

Наразі виникає проблема конкуренції правових норм яка потребує розв'язання на основі принципу законності та юридичної визначеності.

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації – це спеціальний негласний пошуково-пізнавальний захід, зміст якого полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої ними особи, в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання фактичних даних, речей і документів, що мають значення для справи, фіксації відомостей про структуру, способи і методи злочинної діяльності, які мають значення для викриття винних осіб, запобігання, розкриття і розслідування злочину. Але виконання спеціального завдання зазвичай є комплексом правових, організаційних і тактичних заходів, більшість із яких здійснюється в різних обставинах та умовах конспірації та оперативного реагування на змінні чинники. Зважаючи на багатомірність і швидкоплинність такої діяльності, навряд чи законодавець може передбачити всі нюанси та здійснити юридичну визначеність її процедури в сенсі слідчої дії. [5, с. 585-586.].

Виходячи з доктрини слідчих дій можна стверджувати, що кожна слідча дія як окремий інститут права відрізняється окремим предметом та методом

пізнавально-засвідчувальної діяльності, своєю процесуальною формою провадження та засобом фіксації перебігу її провадження та отриманих результатів, а невід'ємним елементом слідчої дії є протокол щодо її проведення. Загальними умови слідчих дій визначають провадження її в певний відрізок денного часу тощо. Виконання спеціального завдання є настільки комплексним заходом, що здійснюється в значному просторі і часі, що навряд чи може стати інститутом окремої слідчої дії з чітким юридичним визначенням її процесуальної форми провадження та фіксації. Але такі заходи можуть мати важливе значення для виявлення та розкриття злочину, особливо латентного, або злочину який здійснюється систематично організованою злочинною групою з застосуванням засобів приховування злочинної діяльності та її слідів.

Оперативно-розшукова діяльність відіграє ключову роль у боротьбі з організованою злочинністю та захисті державної безпеки. Вона дозволяє правоохоронцям збирати важливі дані та попереджати злочинну діяльність через використання осіб, які виконують спеціальні завдання у злочинних організаціях. Ефективність цієї діяльності залежить від злагодженості методів і засобів, а також їхнього використання у досудовому розслідуванні.

Проте правові проблеми, пов'язані з двоїстою природою виконання спеціальних завдань у рамках негласних слідчих дій та оперативно-розшукової діяльності, викликають питання щодо правильного тлумачення та застосування законодавства. Це може призводити до конфліктів та порушень прав осіб. Для підвищення ефективності необхідно удосконалити законодавство, щоб забезпечити чітке регулювання та відповідність міжнародним стандартам.

Логічно буде дії щодо виконання спеціального завдання оперативними співробітниками більш детально регламентувати законодавчими нормами оперативно-розшукової діяльності, а у нормах КПК України чітко визначити засоби легалізації отриманих при цьому фактичних даних та умови визнання їх доказами.

Список використаних джерел:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 року № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 15.10.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.10.2024).
3. Бачинський О. В. Стан наукової розробки виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Вісник НТУУ «КПІ». 2018. № 1. С. 66-69.
4. Луценко Ю. В., Макаренко Н. К. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої груписчи злочинної організації, що вчиняють шахрайські та корупційні правопорушення. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 7. С. 364-368.
5. Тертишник В.М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-

практичний коментар. Вид. 21-ше, доповн. і перероб. Київ: Алерта, 2024. 1060 с.

6. Корнієнко М. В., Тертишник В. М. Доктринальні проблеми інституту негласних слідчих (розшукових) дій. *Международный научный журнал «Верховенство права»*. 2016. №4. С. 62-68.

7. Тализіна Я. О. Використання конфіденційного співробітництва у кримінальному провадженні : монографія / наук. ред. І. А. Тітко. Київ: Алерта, 2023. 304 с.

Куліш А. В.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чорна А.Г.

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ПРИНЦИП ГУМАНІЗМУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення військ росії на територію України вся система чинного кримінального законодавства зазнала вимушених змін. Ці зміни також вплинули на засоби забезпечення дотримання принципу гуманізму в кримінальному праві.

Питанням з'ясування природи принципу гуманізму в своїх роботах займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: П.С. Берзін, В.О. Гацелюк, К.В. Дядюн, С.Г. Келіна, В.Н. Кудрявцев, М.А. Малигіна, В.В. Мальцев, В.О. Навроцький, В.Д. Філімонов, Д.Ю. Фісенко, Є.Є. Чередніченко

Основна ідея, суть і значення кримінального права полягають у захисті основних прав та призначенні справедливого покарання за їх порушення. Справедливість покарання повинна відповідати принципам кримінального права. Відповідно, зміст кримінального права розкривається через його основні принципи, серед яких безпосередньо присутній принцип гуманізму.

Філософський енциклопедичний словник, розкриваючи поняття гуманізму, вказує, що це «система поглядів, що історично змінюється, визнає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей, яка вважає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності – бажаною

нормою відносин між людьми» [1].

Принцип гуманізму полягає в тому, що навіть особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, зокрема військове або злочин проти людяності, все одно зберігає свої права та свободи. Держава зобов'язана реагувати на такі дії, проте ця "реакція" не повинна перетворюватися на кримінальне правопорушення.

На думку Тімофєєвої Л. Ю., принцип гуманізму виражається в тому, що людина, яка вчиняє злочин, в тому числі воєнний, або злочин проти людяності, все ще людина з її правами та свободами [2].

На думку Чорної А. Г., територія України зазнає ракетних обстрілів, з боку країни-агресора, снаряди влучають у школи, лікарні, церкви, застосовуються касетні боєприпаси, що належать до заборонених видів зброї відповідно до положень Женевської конвенції, здійснюється катування цивільного населення і тому я не досить погоджуюсь з думкою, яка зазначена вище. Тобто, мається на увазі, що росія порушує основні принципи права війни, а також головне правило міжнародного гуманітарного права, яке полягає у тому, що військових на війні можна атакувати та вбивати, а цивільних не просто не можна вбивати, а потрібно захищати наскільки це є можливим [3, с. 1111].

Для боротьби з кримінальною протиправністю необхідно використовувати складне й еkleктичне поєднання традиційних та позитивістських методів кримінально-правового впливу для збалансованого застосування принципу гуманізму. Тому важливо реагувати на кримінальне правопорушення, пам'ятаючи, що його вчиняє конкретна людина. Державна реакція повинна бути спрямована саме на цю особу, яка скоїла кримінальне правопорушення.

«Ступінь гуманізму» стосовно особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, розглядається як засіб допомоги у її виправленні; щодо потерпілого – це засіб для відновлення після злочину, вчиненого проти нього. У відношенні до суспільства гуманізм слугує захистом від скоєння кримінальних правопорушень як цим правопорушником, так і іншими. А щодо держави – це принцип, який регулює ці відносини з урахуванням гуманного підходу [4, с. 156].

Ніхто не має права вчиняти кримінальне правопорушення, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, включаючи Україну, на території якої відбуваються трагічні події. Громадяни цієї країни часто висловлюють невдоволення гуманними умовами утримання ув'язнених, зокрема їх харчуванням, дотриманням гігієнічних стандартів, забезпеченням одягом і медикаментами.

При цьому заборона катувань не повинна порушуватися за жодних обставин. В умовах нелюдського поводження, яке, відповідно до динамічного характеру Конвенції, часом отримує ширше трактування, необхідно забезпечувати надання медичної допомоги, харчування та засобів гігієни. Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що дотримання такого принципу, як

гуманізм кримінального права, повинно залишатися незмінним навіть у ці складні часи для України.

Список використаних джерел:

1. Філософський енциклопедичний словник. Київ. 2002. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskiy_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf (дата звернення: 17.10.2024)
2. Тимофєєва Л. Ю. Гуманістична парадигма: досвід, виклики та перспективи кримінального права України: монографія. Передмова В. О. Тулякова. Харків: Право, 2020. 280 с.
3. Омельченко А. А., Чорна А. Г. Актуальні аспекти загальноправових принципів кримінального права в умовах сучасності. In: *The 12 th International scientific and practical conference "Modern research in world science" (February 26-28, 2023) SPC "Sci-conf. com. ua", Lviv, Ukraine. 2023. 1161 p. 2023. p. 1110.*
4. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 272 с.

Лазарєв В. О.

декан факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського держаного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА

Проблема знищення або пошкодження майна є однією з найбільш актуальних у сфері кримінального права України, оскільки її наслідки часто порушують права громадян та інтереси суспільства. Стаття 194 Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлює відповідальність за такі діяння, але їх кваліфікація та практика застосування норм викликають численні дискусії [1]. Зростання кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із пошкодженням майна, зокрема на тлі запровадження воєнного стану, ставить нові виклики перед правоохоронними органами та судовою системою.

Недосконалість законодавчої бази, різноманітність форм прояву протиправної діяльності у цій сфері та неоднозначність судової практики вимагають поглибленого наукового аналізу. Зокрема, важливим є дослідження особливостей кваліфікації за ст. 194 КК України в контексті новітніх викликів, таких як масове руйнування майна в умовах воєнних дій.

Так, значний внесок у дослідження обраної тематики зробила значна

кількість науковців, серед яких слід виокремити імена наступних: Грищук В., Дорохіна Ю., Дудоров О., Мартишко М., Мовчан Р., Навроцький В., Оніщик Ю., Письменський Є., Савченко А., Семенюк— Прибатень А., Хавронюк М., Шармар О. та інші. Втім їх дослідження мають фрагментарний характер, що обумовлює актуальність обраної теми.

Так, знищення або пошкодження майна за ст. 194 ККУ належить до кримінальних правопорушень проти власності, тому безпосередній об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини власності. Йдеться про охоронювані законом суспільні відносини, які забезпечують володіння, користування та розпорядження майном. Знищення чи пошкодження майна порушує ці відносини, завдаючи матеріальної шкоди власнику або законному користувачу. Додатковим об'єктом можуть виступати життя чи здоров'я особи, якщо шкода заподіюється внаслідок небезпечних дій, наприклад, підпалу. Водночас предметом кримінального правопорушення є чуже майно як рухоме, так і нерухоме [2, с. 304].

Склад цього кримінального правопорушення є матеріальним, оскільки об'єктивна сторона кримінального правопорушення проявляється у діях, які спричиняють знищення чи пошкодження майна. Знищення майна — це протиправний вплив на об'єкт, у результаті якого воно повністю втрачає свої споживчі або економічні властивості. Такий стан виключає можливість подальшого використання майна за його призначенням, оскільки відновлення втрачених властивостей є неможливим, тоді як пошкодження майна полягає у протиправному впливі на об'єкт, внаслідок якого він частково втрачає свої споживчі та економічні характеристики, що значно обмежує можливість його використання за призначенням. Проте пошкоджене майно може бути відновлене, і його корисні властивості можуть бути повернені повністю або частково за умови здійснення необхідних витрат, таких як фінансові, трудові чи матеріальні ресурси.

Для кваліфікації кримінального правопорушення необхідно встановити причинно-наслідковий зв'язок між діями винного та настанням шкідливих наслідків. Особливість об'єктивної сторони полягає також у визначенні суспільно небезпечних наслідках — розмір шкоди: у великих розмірах (ч. 1 ст. 194 КК України) або у особливо великих розмірах (ч. 2 ст. 194 КК України).

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується умисною формою вини. Винний усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачає наслідки у вигляді знищення чи пошкодження майна і бажає їх настання (прямий умисел) або свідомо допускає можливість таких наслідків (непрямий умисел). Окрему увагу слід приділити мотивам і цілям вчинення, які можуть варіюватися: від корисливих до хуліганських чи помсти.

Щодо суб'єкта вчинення кримінального правопорушення, то згідно з ч. 1 ст. 194 КК України — фізична осудна особа яка досягла 16-річного віку, а за ч. 2 ст. 194 КК України — фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку. Однак в умовах воєнного стану кримінальні правопорушення, вчинені

організованими групами, або особами, що діють за завданням ворожих сил, можуть кваліфікуватися як диверсія.

Водночас у ч. 2 ст. 194 КК України передбачено кваліфікуючі ознаки умисного знищення або пошкодження майна, які підвищують суспільну небезпеку цього кримінального правопорушення. Основними такими ознаками є його вчинення шляхом підпалу, вибуху чи інших загальнонебезпечних способів; заподіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах; спричинення загибелі людей чи інших тяжких наслідків.

Підпал або вибух як спосіб вчинення кримінального правопорушення створюють значну загрозу не тільки для майна, але й для життя і здоров'я людей, оскільки поширення вогню чи вибухової хвилі може мати неконтрольований характер. Крім того, такі способи часто завдають значних матеріальних збитків, особливо коли пошкодженими виявляються не лише окремі об'єкти, але й інфраструктура чи навколишнє середовище. Настання тяжких наслідків, наприклад, у вигляді матеріальних втрат або завдання шкоди життю та здоров'ю людей, ще більше підкреслює небезпеку цих діянь [3, с. 279].

Вбачається, що у сучасних умовах, особливо в період воєнного стану, умисне знищення чи пошкодження майна набуває нових масштабів і специфіки. Напади на об'єкти стратегічного значення, такі як військова техніка, склади з боєприпасами, транспорт, що використовується для забезпечення оборонних потреб, мають катастрофічні наслідки для національної безпеки. Такі дії виходять за межі звичайного посягання на власність, оскільки підривають обороноздатність держави, ставлять під загрозу життя багатьох громадян і навіть впливають на перебіг військових операцій.

Зважаючи на це, виникає необхідність доповнення ст. 194 ККУ новою частиною, яка б встановлювала підвищену відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна в умовах воєнного стану або збройного конфлікту. Зокрема, слід акцентувати на діях, що завдають шкоди обороноздатності держави або національній безпеці. Як наслідок пропонується викласти ч. 3 у наступній редакції: «Дії, передбачені частинами першою та другою цієї статті, якщо вони спрямовані на знищення або пошкодження майна в умовах воєнного стану або збройного конфлікту, які завдали значної шкоди власності, що використовується для забезпечення потреб оборони, включаючи техніку, транспорт, склади з боєприпасами, об'єкти інфраструктури або інше стратегічне майно, які належить державним органам, військовим підрозділам чи волонтерським організаціям, та іншим підрозділам задіяним у забезпеченні оборони України».

Отже, знищення або пошкодження майна є серйозним викликом для кримінального права України, особливо в умовах воєнного стану. Це правопорушення не лише порушує права власності, але й може завдати шкоди національній безпеці та обороноздатності. Аналіз ст. 194 ККУ свідчить про

необхідність врахування нових обставин, пов'язаних із сучасними загрозами, зокрема руйнуванням стратегічного майна. Кваліфікація таких кримінальних правопорушень ускладнюється через різноманітність способів їх вчинення, як— от підпали чи вибухи, та наслідків, які можуть бути катастрофічними. Практика правозастосування вимагає удосконалення, включаючи введення підвищеної відповідальності за кримінальні правопорушення, що підривають обороноздатність у період воєнного стану. У зв'язку з цим пропонується доповнити ст. 194 КК України новою частиною, яка враховуватиме специфіку кримінальних правопорушень в умовах збройного конфлікту. Такий підхід дозволить ефективніше захищати інтереси держави та суспільства.

Список використаних джерел:

1. Відомості Верховної Ради України: Кримінальний кодекс України. Документ 2341-III. Редакція від 13.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Pokrasa K. Criminal law and forensic classification of crimes related to fires. Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. Scientific Journal. 2022. Special Issue № 1 (120). P. 303-307.
3. Мартишко М. В. Особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна загальнонебезпечним способом. «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» : матеріали VII Міжнародної наук.-практ. конф. (Тернопіль, ЗУНУ, 28 квіт. 2023 р.). Тернопіль. С. 277-280.

Лизогуб Я. Г.

доцент кафедри кримінального права
і кримінології Навчально-наукового
інституту № 1 Харківського
національного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ПРИМУШУВАННЯ ДО ВАГІТНОСТІ: ЗНОВУ ПІД УВАГОЮ

Поступове наближення України до світових стандартів втілення кримінально-правової політики, а також тривала воєнна агресія росії обумовили необхідність нещодавнього повноцінного приєднання нашої держави до Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду, підписання якого від імені України відбулось ще 17 липня 1998 року. Сталося це, як відомо, 21 серпня 2024 року, коли вітчизняний парламент Законом від № 3090-IX ратифікував зазначений міжнародний нормативно-правовий акт.

Подібна ратифікація фактично зробила положення зазначеного документу частиною національного законодавства України, хоча юридично відповідно до Листа Міністерства закордонних справ України від 19.11.2024

№ 72/14-612-157225, Римський Статут набере чинності для нашої країни лише з 01 січня 2025 року (а з окремими поправками – з 25 жовтня 2025 року). Відповідно, з цієї дати заборони, визначені в такому документі, набудуть неабиякої актуальності. Ба більше, у держави виникне обов'язок щодо імплементації до вітчизняного закону про кримінальну відповідальність конкретних положень, що передбачені Римським статутом, які наразі відсутні в чинному КК України.

Це, зокрема, стосується й припису, що фігурує в Статуті, яким примусову вагітність визнано одним зі злочинів проти людяності. Такий припис сформульовано в пункті «g» частини 1 статті 7, яку так і названо – «Злочини проти людяності» [1].

Водночас маємо констатувати, що згідно з актуальними нормами вітчизняного закону про кримінальну відповідальність ані примушування до вагітності як процес, ані примусова вагітність як результат, до сих пір не вважаються кримінальними правопорушеннями певного виду. А, отже, можна зробити висновок, що чинний КК України з 01 січня 2025 року, принаймні в згаданій частині, не узгоджуватиметься з відповідними нормами Римського статуту. І в такому сенсі це створюватиме проблему відповідності положень національного кримінального законодавства приписам міжнародного акта й фактично засвідчуватиме ігнорування державою приписів ч. 5 ст. 3 КК України, згідно з якою *«Закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України»*.

Про необхідність і доцільність криміналізації примушування до шлюбу через відвертий протиправний і, у такий спосіб, суспільно небезпечний характер подібної діяльності нами вже наголошувалось раніше [2]. І з того часу, як бачимо, подібна логіка лише збільшила свою актуальність, оскільки до очевидної соціальної неприпустимості примушування до шлюбу, на чому нами свого часу наголошувалось, приєднався відповідний правовий обов'язок України щодо криміналізації такої діяльності.

На жаль, вітчизняний законодавець поки що не спрацював на випередження й не вніс відповідні зміни до чинного КК. Не на користь такому підходові можна вважати й появу в кримінально-правовій доктрині окремих коментарів з цього приводу. Приміром, А.В. Андрушком подібну логіку було сприйнято з обережністю. Хоча на обережність насправді заслуговує як раз висловлена таким автором критика в її бік. Так, коментуючи ідею доцільності криміналізації примушування до вагітності, А.В. Андрушко зауважує, що така пропозиція не може вирішити проблему комплексно, а лише сприятиме надмірній казуальності кримінального закону [3; с. 290]. При цьому він наголошує, що *«всі можливі різновиди суспільно небезпечного примушування навряд чи можливо передбачити в спеціальних кримінально-правових нормах»* [3; с. 290]. На думку цього автора, *«кримінально-правова заборона, сформульована у загальному вигляді, дозволить притягати до кримінальної*

відповідальності незалежно від того, яку саме дію чи бездіяльність винний вимагав вчинити від потерпілого» [3; с. 290]. Але підсумовуючи, дослідник доходить по суті протилежного висновку, заявляючи наступне: «Видається, що виокремлення спеціальних складів, присвячених примушуванню особи до тієї чи іншої поведінки, доцільне лише в окремих випадках, там, де це дійсно виправдано» [3; с. 290].

Перше питання, що виникає на тлі подібної думки, чи є вона взагалі послідовною, адже на її початку автор висловлюється за доцільність уведення до КК України саме загальної заборони примушування й підкреслює водночас недоцільність окремої його криміналізації в спеціальних нормах, а підсумовуючи, констатує, що виокремлення спеціальних складів, присвячених примушуванню до тієї чи іншої поведінки, усе ж таки є доцільним в окремих випадках, фактично погоджуючись із тим, що подекуди це може бути виправдано.

Друге ж питання полягає в недостатній, як видається, мотивації А.В. Андрушком як доцільності загальної заборони примушування, так і недоцільності, так би мовити, спеціальної. Уся аргументація цього автора, викладена ним на підтримку загальної заборони, обмежується лише аналізом зарубіжного законодавства. А критика невиправданості спеціальних заборон, у тому числі й у вигляді пропонованої нами окремої криміналізації примушування до вагітності, зводиться хіба що до висновків про те, що в такому випадку проблема не вирішуватиметься комплексно й це сприятиме надмірній казуальності кримінального закону. При цьому обидва такі висновки позбавлені бодай мінімальних доводів.

Водночас, надмірна казуальність, про яку зазначає згаданий автор, як видається, властива саме його пропозиції про необхідність закріплення у вітчизняному КК загальної заборони примушування, оскільки саме в цьому випадку спостерігатиметься суцільний формалізм ролі такого інституту, бо в такий спосіб примушування отримає не точковий вигляд (тобто використовуватиметься не лише там, де в цьому є сенс), а загальний (тобто стане по суті небезпечним діянням у принципі). Але чи доречною в контексті чинних положень КК України, а також з огляду на сталу вітчизняну кримінально-правову доктрину та здоровий глузд виглядатиме така пропозиція? Навряд чи! По-перше, не кожне примушування заслуговує на кримінальне переслідування (приміром, примушування до вивчення уроків чи виконання легкої домашньої роботи взагалі не є суспільно небезпечним, а прояв такої поведінки, наприклад, для встановлення дружніх стосунків не міститиме істотної суспільної небезпечності, щоб заслуговувати на криміналізацію). По-друге, відповідальність за примушування загалом виглядатиме доречною лише тоді, коли потерпілий примушуватиметься до вчинення дій, які є вкрай не бажаними чи навіть небезпечними для нього, але водночас не становлять кримінального правопорушення. При цьому потерпілий має усвідомлювати, що саме відбувається. У інших випадках

примушування підлягатиме врегулюванню під кутом зору положень або ч. 4 ст. 27 КК України, або ч. 2 цієї ж кримінально-правової норми, але лише в контексті встановлених нею обмежень. Звісно все це стосується випадків примушування, що не набуло законодавчого закріплення в рамках окремих юридичних складів кримінальних правопорушень, визначених у статтях Особливої частини вітчизняного КК. І кількість останніх, як видається, жодним чином не заважає ефективному застосуванню таких норм.

А ось окрема фіксація примушування навряд чи додасть більшої функціональності кримінальному закону, принаймні це не є очевидним. Натомість подібний крок напевно створить зайвий привід для гіпотетичних закликів щодо криміналізації й інших небезпечних проявів, зокрема, погрози, шантажу, обману, оскільки якщо примушування може заслуговувати на окрему криміналізацію, то чому вони не можуть. Але ж зaledве в цьому можна розгледіти хоча б мінімальний сенс.

Зважаючи на зазначене, нами й висловлювалась і наразі підтримується пропозиція щодо доцільності криміналізації примушування до вагітності саме рамками окремого юридичного складу. Така діяльність не може визнаватись соціально припустимою в цивілізованому суспільстві через її істотно шкідливий зміст і відверто протиправний характер. Ну й під кутом зору відповідних зобов'язань України, що випливають з ратифікації Римського статуту міжнародного кримінального суду, своєчасне забезпечення появи правових підстав кримінального переслідування осіб, що займаються цією діяльністю, виглядало б і необхідним, і цілком виправданим інструментом послідовного втілення нашою державою раціональної кримінально-правової політики.

Сподіваємось, що незабаром розглядуване питання знає відповідного втілення в нормах Особливої частини КК України. Принаймні віримо в це!

Список використаних джерел:

1. Римський статут міжнародного кримінального суду. База даних «Законодавство України» [Законодавство онлайн] / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 28.11.2024).
2. Лизогуб Я.Г. Примушування до вагітності як діяння, що посягає на волю та гідність людини, під кутом зору доцільності його криміналізації. Вісник Кримінологічної асоціації України. Збірник наукових праць : Спецвипуск. 2019. С. 33-42.
3. Андрушко А.В. Примушування як злочин проти свободи особи: зарубіжний досвід на перспективи його запозичення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 286-291. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/69>.

Лисицький І. О.

курсант групи ННІ 4-23-204
Навчально-наукового інституту №4
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Гораш О.С.

викладач кафедри кримінального права
і кримінології Навчально-наукового
інституту №1 Харківського
національного університету
внутрішніх справ

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ РІШЕНЬ ПРО ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ТА МАРОДЕРСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року назавжди змінило життя українців. Воєнні дії, що призвели до суттєвих змін у соціально-економічній ситуації країни, створили умови для зростання рівня злочинності, а правоохоронні органи, на той час, не були готові в повній мірі реагувати на ці прояви злочинності. Відчуття безкарності, що з'явилося у деяких осіб, призвело до вчинення кримінальних правопорушень з використанням воєнного стану. Саме тому виникло питання, як реагуватимуть положення діючого Кримінального кодексу України на ситуацію, що швидко змінюється, яка призводить до нових викликів і загроз [1, ст. 287] ? Для того, щоб ефективно реагувати на ситуацію, що швидко змінюється, виявилось недостатнім тих норм, що вже містяться в Кримінальному кодексі. Були потрібні інші, що більш жорстко реагуватимуть на порушення в умовах воєнного стану [2, ст.140]

Одними з найпоширеніших кримінальних правопорушень у кризових умовах, зокрема і під час збройних конфліктів, стають крадіжки та мародерства, оскільки незаконне привласнення майна у зонах, де тривають бойові дії або на територіях, які залишаються під тимчасовою окупацією, стають засобом виживання для частини населення, але одночасно спричиняють серйозні соціальні, економічні та моральні наслідки.

Згідно з ч.1 ст. 185 КК України Кримінального кодексу України (далі КК України) Крадіжка – це таємне викрадення чужого майна, а згідно ст. 432 того ж кодексу Мародерство – це викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених[3]. На основі аналізу цих визначень, що

відображають їх кримінально-правову характеристику, можна зробити кілька важливих висновків, які мають суттєве значення для розуміння цих явищ у контексті сучасних воєнних конфліктів в Україні. В цих термінах присутні відмінності в юридичній кваліфікації та моральній оцінці. Крадіжка і мародерство мають спільну природу в аспекті протиправного привласнення чужого майна. Проте їхня юридична кваліфікація та моральна оцінка значно відрізняються. Крадіжка — це загально кримінальний злочин, що може трапитися в будь-яких умовах, тоді як мародерство є специфічним злочином, характерним лише для ситуацій війни або військових дій. Такий поділ підкреслює особливу суспільну небезпеку мародерства, яке підриває моральні засади суспільства у надзвичайних умовах, зокрема в умовах війни. Також мародерство, за своїм визначенням, стосується викрадення майна з тіл загиблих чи поранених на полі бою. Це робить його не лише юридично, але й морально неприйнятним злочином, який завдає шкоди етичним нормам та суспільним цінностям. Умови війни вимагають особливої поваги до людської гідності та пам'яті загиблих, тому мародерство сприймається як зрада не лише закону, але й базових людських принципів.

Підкреслюючи важливість цього питання та з метою посилення відповідних покарань за привласнення чужого майна на полі бою або використання трагічних обставин, бойових дій для власної наживи шляхом пограбування людей, в тому числі вбитих або поранених, Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03 березня 2022 року №2117-IX, який передбачає покарання за мародерство у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років (раніше від трьох до десяти років позбавлення волі) [4]. Окрім того цим же Законом внесено зміни та доповнення до ст. 185 «Крадіжка», ст. 186 «Грабіж», ст. 187 «Розбій», ст. 189 «Вимагання», ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заподіяння ним шляхом зловживання службовим становищем» Кримінального кодексу України, якими в четвертих частинах відповідних статей кваліфіковано дані діяння «в умовах воєнного або надзвичайного стану» [4]. Відтак, крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану стала особливо кваліфікованим складом злочину. І вчинення її особою одразу кваліфікується за ч. 4, ст. 185 Кримінального кодексу України, за що передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 5 до 8 років.

Проте судова практика застосування норм щодо притягнення до кримінальної відповідальності за крадіжку в умовах воєнного стану на території України засвідчила, що покарання за вчинення крадіжки не є спільномірним, оскільки воно повинно відповідати ступеню суспільної небезпечності діяння, враховуючи обставини та особу, що його вчинила та бути справедливим. Таким чином, при призначенні покарання за крадіжку вчинену в умовах воєнного стану відбувається порушення принципу домірності, коли однакова відповідальність настає за злочини, що очевидно є

більш тяжкими, і за правопорушення, які до внесення обговорюваних змін розглядалися як злочини невеликої тяжкості або навіть як проступки, як, наприклад, у випадку частини першої статті 185 Кримінального кодексу України [5]. Тому, з метою забезпечення більш ефективного, справедливого застосування покарання за фактами дрібних крадіжок врегулювання правовідносин в кримінально-правовій та адміністративній сферах та, а також удосконалення процесу розкриття кримінальних правопорушень, було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» від 18 липня 2024 року № 3886-IX. Усі ці зміни були очікуваними, що пояснюється рядом причин. По-перше, норма, яка передбачає відповідальність за посягання на власність в умовах воєнного часу, має бути зрозумілою населенню (пояснення наявності обтяжуючих обставин на разі є незрозумілим і зайвим для суспільства). Суспільство не хоче залишати вирішення питання відповідальності чи звільнення від такої на розсуд судів. По-друге, порівняно незначні санкції, на думку окремих громадян, за такі прояви, призводять до самосудів над «мародерами» [1, ст. 289].

Таким чином підсумуємо, що після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року, питання крадіжок і мародерства стало особливо актуальним через загрозу суспільній безпеці та економічній стабільності наших громадян. У відповідь на це, зміни до Кримінального кодексу України, спрямовані на посилення відповідальності за мародерство та кримінальні правопорушення проти власності, які підкреслюють важливість захисту суспільних і моральних цінностей навіть у найскладніших умовах та спрямовані на підтримання правопорядку, зменшення рівня злочинності та захист моральних норм, що особливо важливо в умовах воєнного конфлікту. Ці зміни мають на меті забезпечити безпеку, стабільність і дотримання законності в нашому суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Острогляд О.В. Кримінально-правова політика в умовах війни: законодавчий аспект. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. № 1. С. 286–290.
2. Коваль, А. А., & Самойленко, М. С. (2023). Зміни до кримінального кодексу України в умовах воєнного стану: дискусійні питання. *Київський часопис права*, (4), 138-143.
3. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Закон України Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>
5. Пояснювальна записка до Проекту Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за дрібне

викрадення чужого майна 11068 від 08.03.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2247462>

6. Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3886-20#Text>

Лисюк О. В.

студентка гр. П-8 ФНБПМВ
Державного університету
«Житомирська політехніка»

Науковий керівник:

Грабчук О.В.

доцент кафедри права
та правоохоронної діяльності
Державного університету
«Житомирська політехніка»,
кандидат наук з державного
управління,

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНИХ ТА ОБВИНУВАЧЕНИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Введення воєнного стану в Україні внаслідок збройної агресії російської федерації актуалізувало питання захисту прав та свобод людини, зокрема підозрюваних і обвинувачених у кримінальних правопорушеннях. Правове регулювання в умовах воєнного стану допускає обмеження деяких прав, проте ці обмеження повинні відповідати нормам чинного законодавства. Дослідження ефективності правових механізмів захисту прав підозрюваних та обвинувачених під час воєнного стану є надзвичайно актуальним для реформування української правової системи в умовах війни.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі та оцінці ефективності правових механізмів захисту прав підозрюваних та обвинувачених в умовах воєнного стану в Україні. Дослідження спрямоване на виявлення недоліків та прогалин у законодавстві й правозастосовній практиці, а також на розробку пропозицій щодо їх усунення.

Захист прав підозрюваних та обвинувачених закріплено в загальному в Конституції України (статті 29, 55, 59) [1] та Кримінальному процесуальному кодексі України [2]. У період воєнного стану ці права не можуть бути повністю скасовані, але можуть бути обмежені відповідно до статті 64 Конституції

України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

На практиці, забезпечення прав підозрюваних та обвинувачених під час воєнного стану стикається з низкою викликів. Деякі з них частково вирішені шляхом внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України у зв'язку з запровадженням воєнного стану.

Для забезпечення участі захисника під час досудового розслідування, у разі неможливості його явки, слідчий, дізнавач або прокурор можуть організувати його дистанційну участь за допомогою застосування відповідних технічних засобів. Це забезпечується нормою частиною 12 статті 615 Кримінального процесуального кодексу України. Незважаючи на це, під час онлайн-участі захисника підозрюваний (обвинувачений) не мають можливості конфіденційного спілкування із своїм адвокатом, це може спричиняти порушення адвокатської таємниці, якщо до початку слідчої дії підозрюваному, обвинуваченому було надано можливість поспілкуватися із своїм захисником за допомогою відео, аудіозв'язку [4]. Крім того, захисник позбавлений можливості впевнитися у тому, що до його клієнта не було застосовано заходів впливу, переконатися у добровільності дій клієнта під час проведення слідчих дій. Захисник, вчасно отримавши інформацію про такі обставини, може на підставі пункту 2 частини 2 статті 87 Кримінального процесуального кодексу України звернутися до суду з вимогою про визнання доказів недопустимими, якщо їх було отримано внаслідок істотного порушення прав або свобод підозрюваного чи обвинуваченого.

Ще одна із внесених змін стосується участі перекладача. Відповідно до частини статті 68 та частини 12 статті 615 Кримінального процесуального кодексу України, перекладач надається при першій можливості. У випадку неможливості надати перекладача підозрюваному або потерпілому дізнавач, слідчий, прокурор має право особисто здійснювати переклад самостійно, якщо він володіє однією з мов, якими володіє підозрюваний, потерпілий. Оскільки дізнавач, слідчий, прокурор можуть не володіти потрібним рівнем знання мови для здійснення перекладу, варто проводити аудіофіксацію перекладу, тому що переклад може бути здійснено не точно. Обов'язкова аудіофіксація потрібна для того, щоб сторона захисту мала можливість впевнитися в правильності перекладу наданого підозрюваному, обвинуваченому.

Внесені зміни до процесуального законодавства призвели до того, що паралельно існують два порядки зміни та скасування запобіжного заходу: передбачені статтями 201, 201-1 та 616 Кримінального процесуального кодексу України (в тому числі під час здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану). При загальному порядку з клопотанням про зміну запобіжного заходу безпосередньо до суду можуть звернутися підозрюваний, обвинувачений, і його захисник. У другому випадку захисник не включений до переліку суб'єктів, які мають ставити питання про скасування запобіжного заходу, внаслідок чого виникає певна колізія норм. Це може призвести до ситуацій, коли підозрюваний чи обвинувачений залишаються без

кваліфікованої юридичної допомоги в процесі оскарження запобіжного заходу[5].

КПК України передбачено, що повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування. Інформація про повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються в засобах масової інформації та на офіційному веб-сайті суду. Однак, обвинувачений, не перебуває за тією адресою, а також може не мати доступу до засобів масової інформації, на яких публікується інформація про повістки. Одним з можливих варіантів може бути впровадження додаткових способів повідомлення, таких як електронна пошта або SMS-повідомлення, вручення повідомлень найближчим родичам або іншим визначеним суб'єктам. Це може допомогти забезпечити своєчасне та ефективне інформування.

У зв'язку з виникненням нових реалій було введено нову підставу для зупинення судового провадження. Відповідно до статті 335 Кримінального процесуального кодексу України служба у лавах ЗСУ на період дії воєнного стану та передача обвинуваченого для обміну як військовополоненого стала окремою підставою для зупинення судового провадження. Проте, на жаль, законодавством чітко не зазначено, як повинен діяти суд, якщо обмін не відбувся. Скоріш за все в такому випадку судове провадження має бути відновлене, але це не зазначено у законі, тому це викликає певні проблематичні моменти [6].

В КПК України також передбачені позитивні механізми, зокрема активно використовується норма щодо застосування цифрових технологій у кримінальному процесі (використання відеоконференцій для участі в судових засіданнях). Ця норма не є новелою та мало використовувалася на практиці до введення воєнного стану на території України. Механізм, передбачений цією нормою, дозволяє зменшити затримки і забезпечити права підозрюваних та обвинувачених на судовий розгляд у розумний строк. Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження гарантується статтею 336 Кримінального процесуального кодексу України. Відповідно до частини 11 вказаної статті, особа, якій забезпечується захист, може бути допитана в режимі відеоконференції з такими змінами зовнішності і голосу, за яких її неможливо впізнати, за наявності технічної можливості. У такому випадку обмін відеоінформацією в режимі відеоконференції не здійснюється. При цьому відбувається зміна аудіоінформації, отриманої від допитуваної особи, за допомогою програмно-апаратних засобів.

Як справедливо вказує В. Кудрявцев, «трансформація кримінального судочинства в умовах воєнного стану має свої плюси та мінуси. Плюсом, беззаперечно, є нові механізми звільнення обвинувачених з-під варті» [6]. В той же час безумовним мінусом стали часткові обмеження прав обвинувачених.

Правові механізми захисту прав підозрюваних та обвинувачених в

умовах воєнного стану є відносно ефективними, однак їх реалізація на практиці стикається з серйозними викликами. Для підвищення ефективності цих механізмів необхідно вдосконалювати механізми контролю за правомірністю обмеження прав під час воєнного стану, забезпечити безперервний доступ до правової допомоги та підвищити рівень цифровізації судових процесів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
4. Лівшун Л. Особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану. Літописець. 2024. №19. С. 165-169.
5. Михайленко В. Еволюція судової практики у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: запобіжні заходи. Юридична Газета online. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/evolyuciyasudovoyi-praktiki-u-kriminalnomu-provadhzhenni-v-umovah-voennogostanu-zapobizhni-zahodi.html>.
6. Кудрявцев О. Кримінальне судочинство: трансформації воєнного часу. Юридична Газета online. 2023. № 31. С. 9-10.

Логвиненко Б. О.

професор кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ РОЗГолошення ЛІКАРСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Збільшення ролі інформаційних технологій у сучасному світі, цифровізація публічного управління та створення електронних реєстрів, створюють нові можливості для охорони здоров'я. Одночасно із цим сучасні технології створюють нові виклики для сфери охорони здоров'я та реалізації права на охорону здоров'я. Однією з поширених проблем у сфері охорони здоров'я залишається збереження лікарської таємниці як важлива складова медичної діяльності.

Слід зазначити, що саме по собі незаконне розголошення лікарської таємниці не лише порушує права пацієнта, а й може тягнути за собою інші тяжкі наслідки. Це підриває довіру до системи охорони здоров'я, її

електронних реєстрів і сервісів (Helsi, електронні кабінети), медичних і фармацевтичних працівників, ускладнює процеси лікування та може призвести до дискримінації осіб, які мають певні захворювання. З огляду на це, проблема незаконного розголошення лікарської таємниці та відповідальності за такі дії є важливим інструментом захисту права людини на охорону здоров'я.

Зауважимо, що визначення поняття лікарської таємниці не закріплене на законодавчому рівні. При цьому у статті 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 № 2801-ХІІ, вказано, що медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків. При використанні інформації, що становить лікарську таємницю, в навчальному процесі, науково-дослідній роботі, в тому числі у випадках її публікації у спеціальній літературі, повинна бути забезпечена анонімність пацієнта [1].

Фармацевтична онлайн-енциклопедія визначає лікарську таємницю як сукупність відомостей про хворобу (діагноз, методи лікування, прогноз та ін.), а також про сімейне та інтимне життя хворого, що стали відомими медичним і фармацевтичним працівникам у процесі лікування і не підлягають розголошенню. Кожен пацієнт має право на збереження особистої таємниці. Лікар, як і інші особи, які беруть участь у наданні медичної чи фармацевтичної допомоги, зобов'язані зберігати лікарську таємницю [2].

У науково-практичному коментарі до Закону України «Основи законодавства про охорону здоров'я» 2021 року нами наголошувалось на тому, що положення статті 40 Основ кореспондуються із статтями 39 «Обов'язок надання медичної інформації» та 39-1 «Право на таємницю про стан здоров'я» стосовно обов'язку надання медичної інформації та права на таємницю про стан здоров'я [3, с. 151].

Крім того, на офіційному сайті МОЗ України розміщено інформацію щодо даних, які становлять лікарську таємницю. Під визначення лікарської таємниці підпадають абсолютно усі аспекти, які стосуються здоров'я пацієнта: а) факт звернення людини до лікувального закладу за медичною допомогою; б) стан здоров'я людини; в) діагноз; г) обставини, що передували захворюванню або спровокували його; ґ) функціональні особливості організму; д) шкідливі звички; е) особливості психіки; є) майновий стан; ж) інші відомості, отримані при медичному обстеженні, зокрема інформація про сімейне, інтимне життя людини, а також про стан здоров'я родичів, близьких пацієнта [4].

Відповідно до статті 145 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ, умисне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо

таке діяння спричинило тяжкі наслідки, карається штрафом від 1000 до 4000 н.м.д.г. або громадськими роботами на строк до 240 годин, або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, або виправними роботами на строк до 2 років [5].

Важливо, що настання кримінальної відповідальності за розголошення лікарської таємниці має передбачати дві умови: умисний характер такого розголошення, а також настання тяжких наслідків.

У свою чергу, в кожному випадку потрібно зважати на можливість розголошення медичної інформації, на дотримання права пацієнта на інформацію про стан його здоров'я та відомості, що можуть відноситися до лікарської таємниці, або конфіденційної інформації.

Тут вельми цікавим є пріоритет публічного інтересу над приватним, що має вияв у можливості розголошення медичної інформації у певних випадках. Так, у прикінцевих та перехідних положеннях до ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 13.04.2020 № 555-IX, передбачено дозвіл обробки персональних даних без згоди особи, зокрема даних, що стосуються стану здоров'я, місця госпіталізації або самоізоляції, прізвища, імені, по батькові, дати народження, місця проживання, роботи (навчання), з метою протидії поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), в порядку, визначеному в рішенні про встановлення карантину, за умови використання таких даних виключно з метою здійснення протиепідемічних заходів. Протягом 30 днів після закінчення періоду встановлення карантину такі дані підлягають знеособленню, а у разі неможливості – знищенню [6].

Про особливості судової практики Європейського суду з прав людини у таких справах зазначає В. Валах, наводячи найбільш цікаві з них: «Z. проти Фінляндії» від 25.10.1997; «M.S. проти Швеції» від 27.08.1997; «Полторацький проти України» від 29.04.2003; «Биржиковський проти Польщі» від 27.10.2006; «С. та Марпер проти Сполученого Королівства» від 04.12.2008; «Йільберг проти Швеції» від 03.04.2012; «Фон Ганновер проти Німеччини» від 07.02.2002; «Авілкіна та інші проти Російської Федерації» від 14.05.2013 [7].

Отже, в умовах триваючого в Україні воєнного стану, коли кількість пацієнтів серед військових та цивільних осіб має тенденцію до зростання, збереження лікарської таємниці набуває нової актуальності. Першочерговим завданням тут ми вважаємо створення чітких критеріїв та умов, які можуть передбачати розголошення такої інформації в інтересах національної безпеки, громадського здоров'я та здійснення протиепідемічних заходів.

Список використаних джерел:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
2. Лікарська таємниця. Фармацевтична енциклопедія (онлайн)

URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2075/likarska-tayemnicja>

3. Науково-практичний коментар до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» / Борис Логвиненко. Київ: ВД «Дакор», 2021. 272 с.

4. Пацієнт має право: Що треба знати про право на медичну таємницю: URL: <https://moz.gov.ua/article/health/pacient-mae-pravo-scho-treba-znati-pro-pravo-na-medichnu-tayemnicju>

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

6. Про внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 13.04.2020 № 555-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-20#Text>

7. Валах В. Чи є судова практика стосовно порушення обов'язку збереження лікарської таємниці? Вища школа адвокатури НААУ від 24.08.2022 URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/chy-ye-sudova-praktyka-stosovno-porushennya-obov-yazku-zberezhennya-likarskoyi-tayemnytsi>

Лоскутов Т. О.

професор кафедри

кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового

інституту Донецького державного

університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1. Введення на території України правового режиму воєнного стану обумовлює запровадження процесуальних норм, шляхом реалізації яких можуть бути виконані завдання кримінального провадження під час проведення воєнних дій.

2. Положення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) включають процесуальні приписи, що регламентують особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Функціональним призначенням розділу IX-1 КПК України є якісне врегулювання досудового розслідування та судового провадження в обстановці воєнного стану.

3. Попри на необхідність забезпечення ефективного та справедливого кримінального судочинства під час воєнного стану, виконання бойових дій перешкоджає дотримання деяких процесуальних гарантій особи у досудовому кримінальному провадженні. Існування небезпеки під час проведення воєнних дій вимагає врегулювання тимчасової вимушеної заміни судового контролю на прокурорський нагляд за законністю деяких процесуальних дій та

примусових заходів у кримінальному провадженні. Правове регулювання такої заміни спрямоване на забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини у умовах воєнного стану.

4. Незважаючи на постійне доопрацювання змісту ст. 615 КПК України щодо тимчасової вимушеної заміни судового контролю на прокурорський нагляд за законністю окремих процесуальних дій (заходів) в період дії режиму воєнного стану, слід зауважити, що система цих дій (заходів) потребує удосконалення. Законодавчі приписи ст. 615 КПК України не унормовують всієї процесуальної діяльності, що підлягає контролю в кримінальному провадженні умовах воєнного стану.

Дефектність нормативного регулювання ч. 1 ст. 615 КПК України може не сприяти доказовій діяльності у кримінальному провадженні, встановленню всіх обставин вчинення кримінального правопорушення під час виконання воєнних дій.

5. Окрім проблемності нормативної регламентації заміни судового контролю на прокурорський нагляд стосовно окремих процесуальних дій (заходів) в період воєнного стану, слід закцентувати увагу на дефектності структурної будови розділу IX-1 КПК України «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану».

Спроба законодавця унормувати усі питання кримінального провадження під час правового режиму воєнного стану в ст.ст. 615, 615-1, 616 КПК України призвела до недосконалості законодавчого регулювання всього розділу IX-1 КПК України. Оскільки нормативний зміст цього розділу не розповсюджується на проблемні питання досудового кримінального провадження в умовах воєнного стану. Наприклад, вказаним розділом КПК України не регламентується реалізація загальних засад кримінального провадження в ході правового режиму воєнного стану.

6. Знижує ефективність досудового кримінального провадження в обстановці воєнного нормативне регулювання специфіки вказаного провадження в процесуальних нормах, що не входять змісту розділу IX-1 КПК України, зокрема, ч. 1 ст. 117, ч.ч. 6, 8 ст. 176, п. 4 ч. 1 ст. 280, ч. 2 ст. 236 КПК України. Така правова регламентація може ускладнювати здійснення процесуальних дій та застосування заходів забезпечення кримінального провадження (запобіжних заходів).

7. Для удосконалення правового регулювання досудового кримінального провадження в умовах воєнного стану необхідно внести зміни та доповнення до змісту розділу IX-1 КПК України. Передусім потрібно удосконалити структуру вказаного розділу КПК України, віднести до предмету його регулювання усі важливі питання досудового кримінального провадження в період дії воєнного стану, що регламентуються іншими частинами КПК України. Треба врегулювати загальні засади кримінального провадження в обстановці воєнного стану, заміну судового контролю на прокурорський нагляд щодо інших процесуальних дій (заходів), що наразі не

передбачаються змістом ст. 615 КПК тощо.

8. На підставі проведеного аналізу окремих проблем правового регулювання досудового розслідування в умовах воєнного стану можна підсумувати, що правова регламентація досудового кримінального провадження в період дії правового режиму воєнного стану потребує удосконалення.

Лук'яненко О. А.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Пиріг І. В.

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОЗНАК ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДИНИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Розгортання повномасштабної військової агресії російської федерації та введення воєнного стану в Україні значно вплинули на всі сфери суспільного життя, включаючи систему кримінальної юстиції. Органи кримінальної юстиції та загалом правова система стикнулися з надзвичайними викликами та новими умовами у зв'язку з активними воєнними діями та повномасштабним вторгненням російських військ на територію України. Тому, з початку війни, правоохоронні органи перенаправили свої зусилля на захист держави, проведення контрдиверсійних заходів та боротьбу з злочинами, що загрожують національній безпеці. Також вони ввели активну роботу зі збору та збереження доказів порушень міжнародного гуманітарного права з боку РФ під час воєнних дій.

У сучасних умовах воєнного стану особливу увагу приділяють напрямкам розвитку криміналістики, спрямованим на практичне застосування її результатів та інновацій, в тому числі на вирішення складних завдань в умовах ведення війни. Кожна галузь криміналістики стикається з завданнями, пов'язаними із забезпеченням роботи правоохоронних органів та інших спеціалізованих суб'єктів у протидії воєнній агресії, зокрема в розкритті та

розслідуванні злочинів, пов'язаних із воєнним конфліктом, спровокованим військовою агресією РФ проти України.

Одним з перспективних джерел для здобуття цінної інформації у кримінальних провадженнях є використання технології Open Source Intelligence (OSINT) – аналіз відкритих джерел інформації для розвідки. Основна концепція OSINT полягає в цілеспрямованому зборі даних про об'єкт зацікавлення з метою подальшого аналізу та комплексного вивчення отриманої інформації. Це включає створення «портрету» особи, виявлення прихованих фактів або зв'язків, а також прогнозування її поведінки.

Внаслідок агресії російської федерації утворився значний обсяг інформації, який містить зображення осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень на тимчасово окупованих територіях та за межами України. Ці графічні дані знаходяться як у відкритих джерелах, так і в матеріалах окремих кримінальних проваджень. Ефективне використання цієї інформації в роботі суб'єктів розслідування воєнних злочинів суттєво залежить від можливості централізованого збору відомостей про об'єктивні зображення злочинців з різних джерел, а також від наукового підходу до їх аналізу та систематизації.

Технологія автоматичної ідентифікації осіб за їх зовнішніми ознаками, представленими на фотографіях або відеозаписах, викликає значний інтерес у криміналістиці. Цікавість полягає в тому, що ідентифікація може відбуватися без прямого контакту з особою, яку шукають. Інтернет містить онлайн-сервіси, що здатні виконувати пошук осіб за їх зовнішніми ознаками у масиві фотографій, що знаходяться в популярних соціальних мережах. Сервіс Clearview AI допомагає правоохоронним органам отримувати доказову базу під час розслідування злочинів та ідентифікувати не лише підозрюваних, а й жертв, допомагає в ідентифікації загиблих громадян України, яких знайдено на звільнених від окупантів територіях, завдяки ефективному розпізнаванню обличчя, навіть у разі його пошкодження. З початком війни в Україні розпорядники пошукової платформи Clearview AI надали можливість безкоштовного використання своєї системи силовим відомствам країни [1, с. 159].

Застосування технології OSINT на практиці одразу показало переваги цього підходу, а саме:

1. Використання даного методу не потребує фінансових витрат на: а) придбання спеціалізованого обладнання чи програмного забезпечення, адже достатньо мати доступ до Інтернету та робоче місце; б) підготовку спеціалістів, оскільки OSINT є простим у вивченні та використанні для обробки криміналістично значущої інформації;

2. Ця технологія доступна для всіх, тому може бути використана не лише правоохоронними органами чи державними представниками, а й приватними детективами, волонтерами та іншими особами;

3. Використання OSINT (за певних умов) не порушує прав громадян, що підтверджує його етичну й законну природу.

Процес пошуку осіб за ознаками зовнішності з використанням технології OSINT можна умовно розділити на чотири етапи:

Етап 1. Моніторинг та аналіз інформації: проведення аналізу відео- та фотозображень, текстових повідомлень, доступних у відкритому доступі на різних платформах Інтернету. Мета – визначення наявності невідомих осіб за комплексом ознак зовнішності для подальшої ідентифікації.

Етап 2. Використання онлайн-сервісів пошуку осіб: Застосування загальнодоступних сервісів пошуку осіб зі схожими ознаками зовнішності серед фотозображень у соціальних мережах.

Етап 3. Оцінка результатів пошуку з використанням спеціальних методів: Використання методик портретної експертизи для оцінки результатів пошуку. Проведення зіставлення, накладання зображень, аналіз медіальних та ламаній ліній для ідентифікації осіб.

Етап 4. Аналіз інформації на соціальних мережах: Вивчення обмеженої інформації на соціальних мережах щодо осіб, уточнення та аналіз даних, які можуть бути неповними або фейковими. Збір та аналіз публічних реєстрів та баз даних для актуалізації інформації про розшукувані особи.

За допомогою використання відкритих джерел інформації (OSINT) та вищезгаданих етапів фахівці з судової портретної експертизи Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України визначили та ідентифікували 22 особи з 95 досліджених матеріалів у період з жовтня 2019 року по лютого 2020 року [2, с. 222]. Отже, ефективність застосування технології ідентифікації особи використовуючи елементи зовнішності за її відображенням на фотографіях або відеозаписах є беззаперечною.

Список використаних джерел:

1. Інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності: навч. посіб. / Е.В. Рижков, Ю. П. Синиціна, С. О. Прокопов та ін. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 181 с.

2. Денисов Г. О. Історія розвитку криміналістики на території України. VI Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум: [Матеріали форуму, м. Київ, Національний авіаційний університет, 18 травня 2023 р.] С. 221-224.

Лутій Д. Г.
аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВСТАНОВЛЕННЯМ АБО ПОШИРЕННЯМ ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ

Організована злочинність завдає шкоди ефективності будь-якої демократичної чи економічної системи. Її існування відображає інституційну неспроможність держави і має потенціал впливати на ключові аспекти легальної економічної діяльності, зрештою підриваючи довгостроковий розвиток будь-якого суспільства. Її сила, а також вплив на легальну економіку ґрунтується на розгалуженій зовнішній співучасті, тобто на дедалі тісніших відносинах між організованими групами та державними службовцями, такими як національні або місцеві політики та державні управлінці. Завдяки розвитку таких мереж організована злочинність стала дуже поширеною та повністю інтегрована в повсякденне соціально-економічне та політичне життя і не лише України, а й багатьох країн світу.

Проблемним аспектам виявлення та розслідування діяльності злочинних організацій та спільнот останніми роками приділяється увага і теоретиків, і практиків наук кримінального права (А.О. Нікітін, Т.В. Шевченко), кримінального процесу (В.В. Єфімов, Д.Б. Санакоєв, С.В. Ткаченко), криміналістики (А.М. Рубель, Д.В. Чурилов), оперативно-розшукової діяльності (В.В. Малюк, В.В. Копаєв) та інших наук.

Серед останніх досліджень виокремлюємо праці С.М. Тундаєва [1] та В.С. Піцика [2], у яких, зокрема, визначено фактори впливу, принципи та складові елементи оперативно-розшукової протидії діяльності злочинних спільнот та осіб, що перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу; виявлено недоліки правового регулювання та напрацьовано пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства; надано оперативно-розшукову характеристику діяльності злочинних спільнот та осіб, що перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, охарактеризовано основні її елементи; запропоновано шляхи оптимізації оперативно-розшукової протидії діяльності злочинних спільнот та осіб, що перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу задля нейтралізації такого їх впливу на криміногенну ситуацію у державі; виокремлено напрямки та ефективні інструменти міжнародного поліцейського співробітництва з питань протидії діяльності осіб, що перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу та ін. [1; 2].

Водночас, аналіз робіт вказаних та інших вчених показав, що проблематиці, пов'язаній із встановленням або поширенням злочинного впливу у суспільстві, зокрема й особами, які перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу (у т.ч. у статусі «вора в законі»), увага приділялась фрагментарно, що потребує поглибленого дослідження.

Так, задля посилення інституційної спроможності держави протидіяти діяльності злочинних угруповань, у 2020 році вітчизняний законодавець запропонував криміналізувати злочини, пов'язані, зокрема, із встановленням або поширенням злочинного впливу [3]. Відповідно, на сьогодні такі дії розглядаються як самостійний злочин та обґрунтована підстава для оголошення підозри.

Водночас, аналіз слідчо-судової практики показує, що наявні кваліфікуючі ознаки, визначені ст. 255-1 КК України, є недостатніми, що зумовлює занижкий рівень доказової бази та фактичну відсутність обвинувальних вироків. Виняток складають лише ті, де укладаються угоди зі слідством про визнання винуватості. У іншому разі досудове розслідування є тривалим та безперспективним.

На особливу увагу заслуговують питання виявлення та документування ознак вчинення цього кримінального правопорушення особами, які перебувають у статусі суб'єктів підвищеного злочинного впливу, у т.ч. у статусі «вора в законі», які встановлюють або поширюють злочинний вплив у місцях позбавлення волі.

Так, доволі складним для доказування є сам «злочинний вплив», що, на думку законодавця, полягає у: 1) сприянні; 2) спонуканні; 3) координації або 4) здійсненні іншого впливу на злочинну діяльність; 5) організації або безпосередньому розподілі коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності [3]. Не менш складними для доказування є і такі ознаки суб'єкта цього злочину як його авторитет, інші особисті якості чи можливості [3], що детермінує відповідні проблеми досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 255-1 КК України.

Проведений нами аналіз судових вироків за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 255-1 КК України дозволив виокремити вказані проблемні питання та запропонувати типові алгоритми (напрямки) доказування вказаних ознак, що може підтверджуватись такими фактами:

1) наявністю у особи злочинного прізвиська (підтверджується протоколами допиту свідків та потерпілих, протоколами за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування, протоколами вилучення речових доказів («прогонами», іншими записами, у т.ч. такими, що містяться у листуванні між підозрюваними засобами стільникового зв'язку з використанням месенджерів, тощо); 2) наявністю у особи судимостей за тяжкі та/або особливо тяжкі злочини (підтверджується відповідними даними за результатами спеціальних перевірок); 3) підтриманням особою злочинських традицій (невиконання умов утримання та

відбування покарання, наприклад визначених у ст. 10 Закону України «Про попереднє ув'язнення», злісна непокоря вимогам адміністрації виправної установи (наприклад, порушення вимог Кримінально-виконавчого кодексу України), наявність відповідних матеріалів про результати вжиття заходів стягнення адміністрацією установи, протоколи освідчування, судові лінгвістичні семантико-текстуальні експертизи, тощо); 4) призначення особи «смотрящим» (за містом, камерою, виправною установою, тощо) (протоколи огляду місця події, допиту свідків, протоколи за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій у місцях тимчасової ізоляції, протоколи обшуків, тощо) та подальше призначення такою особою інших «смотрящих» за меншими об'єктами, що входять у сферу впливу (протоколи за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій, протоколи обшуків, судові лінгвістичні семантико-текстуальні експертизи, тощо); 5) присвоєння особі статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема «вора в законі» за результатами т.зв. «злочинської сходки» (протоколи огляду місця події, допиту свідків, протоколи за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій у місцях тимчасової ізоляції, протоколи обшуків, тощо) та подальше призначення такою особою інших «смотрящих» за меншими об'єктами, що входять у сферу впливу (протоколи за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій, судові лінгвістичні семантико-текстуальні експертизи, тощо).

Вказані факти, у разі їх виявлення та належної фіксації (документування), можуть бути підтвердженням здобуття особою поваги та авторитету серед засуджених як особи, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у т.ч. «вора в законі» [4]. Подальше порушення режиму утримання, застосування заходів стягнення адміністрацією установи, а також притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення злісної непокори вимогам адміністрації виправної установи, в тому числі порушення розпорядку дня, зберігання заборонених предметів, невиконання законних вимог адміністрації установ виконання покарань, може свідчити про укріплення авторитету серед осіб негативної спрямованості, які утримуються у виправних установах [5].

Факти поширення злочинного серед засуджених, які утримуються в місцях тимчасової ізоляції, підтверджуються, зокрема, виконанням особою таких функцій: 1) прийняттям на себе всієї повноти неформальної влади на території місця тимчасової ізоляції; 2) контроль за дотриманням загальновизначених правил поведінки у відповідності до «злочинських законів» та забезпечення дотримання їх особами, які утримуються у місцях тимчасової ізоляції; 3) визначення довірених осіб/особи, яка користується авторитетом серед інших осіб, які утримуються у місці тимчасової ізоляції, та має значний вплив на них, «смотрящим» за відповідним об'єктом (режимним корпусом, камерою, бараками); 4) організація схеми злочинної діяльності особами, які утримуються у місці тимчасової ізоляції; 5) збір та розподіл коштів, у т.ч. здобутих злочинним шляхом, серед осіб, які утримуються у місці тимчасової ізоляції, забезпечення

наповнення т. зв. «злочинського общака»; 6) організація азартних ігор на території місця тимчасової ізоляції з метою наповнення т. зв. «злочинського общака». При цьому, частина зібраних коштів передається за межі установи для підтримання функціонування кримінального елементу на волі, а інша частина залишається у особи з метою фінансування витрат із поширення свого злочинного впливу та авторитету на території установи; 7) забезпечення постачання на територію установи заборонених предметів та речей (наприклад, тютюнових виробів, продуктів харчування, засобів зв'язку); 8) ведення т. зв. «бухгалтерії» з відображенням усіх надходжень до «злочинського общака», відповідних витрат, продуктів харчування, тютюнових виробів, чаю, засобів зв'язку; 9) вирішення спорів між особами, які утримуються у місці тимчасової ізоляції, з позицій дотримання «злочинських законів», «понять», виступаючи в ролі «мирового судді», визначення обґрунтованості претензій, прийняття рішень про необхідність покарання та його виду.

Наведене може вказувати, серед іншого, й на те, що існує висока ймовірність налагодження корупційних зв'язків зі співробітниками пенітенціарної служби, які сприяли злочинній діяльності вказаних осіб або приховували протиправну діяльність, або ж брали безпосередню участь у вчиненні таких кримінальних правопорушень [6].

Отже, з метою якісного виявлення та розслідування фактів встановлення та/або поширення злочинного впливу у суспільстві, зокрема у місцях позбавлення волі (ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань) особами, які перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі», доцільним є використання усього наявного комплексу слідчих (розшукових) дій, передусім негласних, на підставі пропонованого нами типового алгоритму дій оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України у співпраці з оперативними підрозділами Державної кримінально-виконавчої служби України.

Список використаних джерел:

1. Тундаєв С.М. Теоретико-правові засади оперативно-розшукової протидії діяльності злочинних спільнот та осіб, що перебувають у статусі підвищеного злочинного впливу. *Дис. на здобуття наук. ступеня д. ф. за спец. 081 – Право (Галузь знань – 08 Право)*. Дніпровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2024. 268 с.
2. Піцик В.С. Організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової протидії діяльності злочинних спільнот та осіб, що перебувають у статусі підвищеного злочинного впливу. *Дис. на здобуття наук. ступеня д. ф. за спец. 081 – Право (Галузь знань – 08 Право)*. Дніпровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2024. 237 с.
3. Кримінальний кодекс України : Закон від 5 квітня 2001 р. № 2341–ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № № 25–26. Ст. 131 (зі змінами).
4. Вирок Черкаського районного суду Черкаської області у справі від 16.06.2022 № 1-кп/707/75/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104785032>.
5. Вирок Галицького районного суду м. Львова у справі від 31.05.2022 № 1-кп/461/433/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104539968>.
6. Звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності – СОСТА Україна (2019-2022). Київ: ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 113 с.

Мельничук О. Р.,
курсант 3-го курсу ННІ №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Іншекова Ю. Ю.
старший викладач кафедри
кримінального права і кримінології
ННІ №1 Харківського національного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації (далі – рф) в Україну у 2022 році Верховна Рада України прийняла понад 100 законів, спрямованих на адаптацію законодавства до умов воєнного стану. Зміни, зокрема, до Кримінального кодексу України (далі – ККУ) відбуваються в прискореному темпі, що значно впливає на якість законодавчої техніки.

Проблема полягає у змінах та доповненнях до ККУ з використанням специфічної термінології, пов'язаної з конкретним агресором – російською федерацією. Після завершення агресії рф деякі із цих змін не будуть актуальними, а у разі здійснення агресії до України з боку іншої держави, доведеться знову ж таки вносити нові доповнення до даного кодексу.

Розглянемо дане питання на прикладі статей 435-1, 436-2 ККУ. Стаття 435-1 ККУ: «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю». У частині першій йдеться про образу честі і гідності, погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, його близьким родичам чи членам сім'ї. Частина друга передбачає виготовлення та поширення матеріалів, які містять образу честі і гідності, погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, його близьким родичам чи членам сім'ї [1].

Так, у випадку здійснення військовослужбовцем заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії іншої держави, а не рф, то, наприклад, образу його честі і гідності не можна буде кваліфікувати за статтею 435-1 ККУ.

Також порушене питання є актуальним для статті 436-2 ККУ:

«Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників». Діяння особи, що підпадає під ознаки злочину, передбаченого даною статтею, у випадку здійснення збройної агресії проти України не з боку рф, не може бути кваліфіковане за статтею 436-2 ККУ у разі, коли не рф є державою-агресором [2, с.312].

Зважаючи, що обстановка вчинення кримінального правопорушення – це передбачена диспозицією статті Особливої частини ККУ сукупність об'єктивних обставин, умов, у яких вчиняється суспільно небезпечне діяння, даних статтях агресія російської федерації виступає обов'язковою обставиною вчинення правопорушень, а отже є їх об'єктивною стороною [3, с.72].

Доцільно при внесенні змін до Кримінального кодексу України пов'язаних із військовою агресією рф проти України буде використання більш узагальненого визначення об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, що дозволить застосовувати данні норми до різних випадків агресії, не обмежуючись конкретною державою, а саме: «держави, визнаної Верховною Радою України агресором».

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. poradnik z kримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В.В. Малюка. Київ: Алерта, 2023. 312 с.
3. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

Мозоль К. О.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Плетенець В. М.,

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ДОПИТУ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД НАСИЛЬСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Вивчення судово-слідчої практики демонструє, що методично розслідування зазначених специфіка насильства в сучасних умовах має суттєві відмінності, обумовлені змістом способів їх скоєння, специфікою їхньої слідової картини, особливостями особистості злочинця, збройною агресією РФ проти України. Проте, поряд з такими відмінностями безперечним є й існування загальних рис розслідування, що стосуються, в першу чергу, тактики проведення окремих процесуальних дій. У провадженнях цієї категорії до таких слідчих (розшукових) дій можна віднести допит потерпілих, без свідчень яких неможливо з'ясувати обставини кримінального правопорушення. Водночас саме допит потерпілих від сексуального насильства є одним із найскладніших видів допиту. Ефективність проведення забезпечується належним рівнем підготовки до нього.

У своєму дослідженні В. М. Плетенець визначає, що психологічний контакт з жертвами зґвалтувань характеризується складністю, викликаною зокрема й страхом та недовірою нікому. Водночас зайнята свідками лінія поведінки може бути обумовлена синдромом Дженовезе, що потребує з боку уповноважених осіб усвідомлення та окремої уваги в здійсненні своєї діяльності [1, с. 230].

Не меншого значення набуває й інше дослідження автора, в якому наголошується на доцільності критичного ставлення й до можливості проведення слідчої (розшукової) дії у тому місці, до якого, у зв'язку з відтворенням змісту подій може з позитивного змінитись на негативне ставлення як неповнолітнього, так і до нього з боку осіб, котрі дізнаються обставини свідчень [2, с. 74].

Вивчаючи специфіку способів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із сексуальним насильством, слід бути готовим до того, що допит потерпілих припускати з'ясування досить широкого кола обставин інтимного характеру. Тому при підготовці до слідчої (розшукової) дії необхідно скласти план проведення, в якому повинні знайти відображення питання, відповіді на які потрібно отримати виходячи з предмета доказування з урахуванням механізму конкретного злочину. Це допоможе уникнути додаткових допитів на предмет з'ясування втрачених обставин і не допустити повторного відтворення в пам'яті потерпілих травмуючих спогадів. Як показує аналіз практики, слідчі часом допускають подібні помилки, нехтуючи інтересами потерпілих, тим самим створюючи передумови виникнення конфліктних ситуацій [3, с.214].

Водночас, варто відзначити, що місце, де відбувається допит, має бути комфортним й безпечним в наданні повних та правдивих свідчень.

Слід уникати тих місць, які в неї будуть асоціюватися з учиненням проти її статевої свободи злочину. Розмову варто розпочати з нейтральних тем, щоб налагодити контакт із людиною [4].

Основне завдання уповноваженої особи полягає в тому, щоб переконати постраждалих у необхідності співпраці з органами слідства як єдиного способу викриття винних. Враховуючи психічний стан осіб, які пережили глибоку психологічну травму або продовжують перебувати в такому стані, слідчому необхідно бути вкрай завбачливим та обережним у виборі тактичних прийомів допиту, зокрема й встановлення психологічного контакту. На основі сформованого на підготовчому етапі, для створення довірчих відносин при безпосередній зустрічі з жертвою спочатку потрібно встановити психологічний контакт [5, с.238]. Найбільш ефективними є прийоми емоційного впливу, спрямовані на формування у жертви переконаності в тому, що доведення винності злочинця з метою притягнення його до відповідальності є необхідним.

Постраждалі мають усвідомити, що правопорушники повинні бути покарані за перенесені приниження, такими юридичними наслідками постраждалі зможуть дійсно убезпечити себе, своїх близьких від можливого тиску з його боку, а також попередити сексуальне насильство щодо нових у майбутньому.

У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання, уповноважена особа, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви. Допитувана особа має право використовувати під час допиту власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті [6, с. 113].

Все зазначене дозволяє наголосити, що сексуальне насильство є цинічним й жорстоким проявом, котрий може негативно впливати на психічне та фізичне здоров'я постраждалого. Це обумовлює необхідність належної уваги зазначеним фактам, що набуває особливого значення в сучасних умовах.

Список використаних джерел:

1. Плетенець В.М. Сексуальне насильство в умовах воєнного стану в Україні: становище й шляхи підвищення ефективності його виявлення Науковий Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дидоренка. 2022. № 2. С.227-237
2. Плетенець В.М. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій насильницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану «Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»): журнал. 2022. № 13(13) 2022. С. 489.С. 67-76
3. Мотлях О.І., Іщенко Т.В. Специфікапризначення судовопсихіатричних експертиз у розслідуванні насильства. Порівняльноаналітичнеправо. 2020. № 2. С. 212–215.
4. Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери : навч.-метод. посіб. / авт. кол.: В. М. Бондаровська, Я. І. Бордіян, Л. В. Булах та ін. ; за заг. ред. В. М. Бондаровської, Т. В. Журавель, Ю. В. Пилипас. Київ : Калита, 2018. 282 с
5. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. – 2-е вид, перероб. і доп. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
6. Бахчев К.В., Кононець В.П., Павлова Н.В., Плетенець В.В., Рогальська В.В., Гаркуша А.Г., Зімборовська М. В. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства : методичні рекомендації: методичні рекомендації. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 140 с.

Мороз В. О.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Гаркуша А. Г.

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК
ЗДІЙСНЕННЯ ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ
В КОРИСТУВАННІ СПЕЦІАЛЬНИМ ПРАВОМ**

Тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом є важливим інструментом у кримінальному процесі України, який дозволяє органам досудового розслідування ефективно запобігати вчиненню нових

кримінальних правопорушень та забезпечувати належне проведення досудового розслідування. Цей захід забезпечення кримінального провадження регулюється Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) та має чітко визначені підстави та процесуальний порядок застосування [1].

Згідно зі статтею 148 КПК України, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом може бути застосоване за наявності достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для:

1. Припинення кримінального правопорушення;
2. Запобігання вчиненню іншого кримінального правопорушення;
3. Припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню;
4. Забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням [1].

Як зазначає Гловюк І.В., ці підстави мають бути обґрунтовані конкретними фактами та обставинами, які свідчать про необхідність застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження [2].

КПК України визначає чотири види спеціальних прав, які можуть бути тимчасово обмежені:

1. Право керування транспортним засобом або судном;
2. Право полювання;
3. Право на здійснення підприємницької діяльності;
4. Право на володіння та носіння зброї [1].

Варто зазначити, що цей перелік є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню, що підкреслює Татаров О.Ю. у своїх дослідженнях [3].

Процедура тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом складається з кількох етапів:

1. Тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом (ст. 148 КПК України).
2. Складання протоколу про тимчасове вилучення документів (ст. 149 КПК України).
3. Подання клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ст. 150 КПК України).
4. Розгляд клопотання слідчим суддею (ст. 151 КПК України).
5. Прийняття рішення слідчим суддею (ст. 152 КПК України).

Глинська Н.В. наголошує на важливості дотримання встановлених строків на кожному етапі цієї процедури для забезпечення законності та обґрунтованості застосування даного заходу [4].

Тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, здійснюється слідчим, прокурором або іншою уповноваженою службовою особою під час законного затримання особи в порядку, передбаченому статтею 208 КПК України [1].

Після тимчасового вилучення документів слідчий, прокурор або інша

уповноважена службова особа зобов'язана скласти відповідний протокол, в якому зазначаються підстави вилучення, перелік вилучених документів та інші важливі обставини [1].

Прокурор або слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом не пізніше двох днів з моменту тимчасового вилучення документів. У клопотанні повинні бути зазначені всі обставини, передбачені статтею 150 КПК України [1].

Слідчий суддя розглядає клопотання не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника. Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом [1].

За результатами розгляду клопотання слідчий суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання, перелік документів, які підлягають вилученню, строк тимчасового обмеження (який не може перевищувати двох місяців) та порядок виконання ухвали [1].

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом є важливим інструментом забезпечення ефективності кримінального провадження. Цей захід має чітко визначені законом підстави та процесуальний порядок застосування, що забезпечує баланс між інтересами досудового розслідування та правами підозрюваного.

Як зазначає Капліна О.В., дотримання встановленого законом порядку здійснення тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом є гарантією законності та обґрунтованості застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження [5].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 13.10.2024).
2. Гловюк І.В. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом як захід забезпечення кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. № 2. С. 29-37.
3. Татаров О.Ю. Особливості застосування деяких заходів забезпечення кримінального провадження. *Право України*. 2021. № 3. С. 98-112.
4. Глинська Н.В. Обґрунтованість рішень у кримінальному процесі України : монографія. Харків : Право, 2019. 384 с.
5. Капліна О.В. Тлумачення норм кримінального процесуального права : монографія. Харків : Право, 2022. 432 с.

Москаленко Р. Е.

курсант 3 курсу факультету
Навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності Національної
поліції України Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кривопис О. Г.

старший викладач кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії з права

ЕКСПЕРТИЗА ТРУПІВ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ: МЕТОДИ ТА ВИКЛИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИЗНАЧЕННЯМ ПРИЧИН СМЕРТІ

Експертиза трупів у зоні бойових дій є складною та багатогранною задачею, що вимагає використання спеціалізованих методів і технологій, а також подолання численних викликів, пов'язаних із небезпечними умовами, психологічними аспектами та правовими питаннями, які виникають під час визначення причин смерті.

Згідно з Наказом від 09.03.2022 № 177/450/46 “Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України”, встановлений порядок дій НПУ.

- Під час надходження інформації про вчинені кримінальні правопорушення або смерть людини з ознаками насильства, проводиться реєстрація в журналі єдиного обліку.

- У разі підозри на насильницьку смерть або її підтвердження, співробітники виїжджають на місце події для огляду.

- По результатах огляду, якщо ознак насильства немає, повідомляється заклад охорони здоров'я для оформлення свідоцтва про смерть. При підтвердженні насильницької смерті, прокурору негайно повідомляється про цей факт. Якщо судово-медичний експерт недоступний, виїжджає лікар.

- Усі відомості про насильницьку смерть вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України [1].

У випадку, коли неможливо провести огляд трупа на місці його виявлення через обстріли, бойові дії чи інші небезпечні умови, огляд здійснюється слідчим у бюро судово-медичної експертизи або в іншому спеціально підготовленому та безпечному місці. При цьому обов'язково залучаються судово-медичний експерт або лікар.

Криміналісти Національної поліції використовують пристрій «ANDE 6С» для швидкої ідентифікації біологічних зразків безпосередньо на місці події. Це особливо важливо, оскільки часто на місцях ракетних обстрілів, після пожеж або в братських могилах залишаються лише частини тіл, що ускладнює визначення кількості загиблих. Завдяки сучасним технологіям, встановити особи загиблих стало можливим всього за півтори години, і частота успіху досягає 100%. Наприклад, під час наймасштабніших трагедій, викликаних ракетними ударами російської армії в Кременчуці, Вінниці, Умані, селі Гроза, Краматорську, Куп'янську, а також під час ексгумації на масових похованнях в Ізюмі Харківської області, криміналісти Нацполіції змогли ідентифікувати всі тіла загиблих[2].

У випадках, як зазначено у прикладі, результативність засобів і методів ідентифікації, що досягає 100%, свідчить про високу ефективність цього обладнання. Це не лише забезпечує справедливість та успішне проведення слідчих дій, але й надає психологічну підтримку родинам загиблих, які потребують чіткої інформації про своїх близьких. З урахуванням сучасних викликів та обставин, які виникають на війні, такий прогрес у криміналістичній ідентифікації є критично важливим для національної безпеки та гуманітарних аспектів реагування на надзвичайні ситуації.

Велику увагу приділяють визначенню ознак смерті, зокрема трупних змін та їх характеристикам: трупні плями, ступінь трупного залякання, а також загальним даним щодо особи загиблого. Особливо важливо виявити наявність та характер вогнепальних травм, встановити кількість поранень і перевірити, чи відповідність їх локалізації на одязі та тілі людини [3].

Усі ці дані разом допомагають створити цілісну картину подій, що мали місце перед і після смерті особи, а також можуть слугувати підставою для висловлення певних криміналістичних гіпотез. Правильна інтерпретація цих ознак є важливою складовою частиною розслідування, що дозволяє не лише встановити причини смерті, а й допомогти у розкритті злочину.

При проведенні огляду місця події та трупа на місці його виявлення, а також під час інших слідчих дій, таких як слідчі експерименти, допити та обшуки, лікар виступає не як експерт, а як спеціаліст у сфері судової медицини. Його діяльність регулюється Правилами роботи лікаря-спеціаліста при зовнішньому огляді трупа на місці його виявлення (події) та статтею 128 Кримінального процесуального кодексу України. У разі відмови чи ухилення лікаря від участі в слідчих діях, на нього може бути покладена кримінальна відповідальність згідно зі статтею 385 КПК України. Огляд місця події і трупа на місці його виявлення організовується і проводить слідчий, тому всі

учасники огляду повинні діяти відповідно до його вказівок і дозволів [4].

У процесі проведення огляду місця події та трупа, дійсно важливо дотримуватись певних регламентів і правил. Належна взаємодія між слідчим і медичним спеціалістом є критично важливою для успішного проведення розслідування кримінальних справ.

Слідчий зобов'язаний діяти активно, застосовувати заходи для виявлення слідів злочинця і злочину, проявляючи ініціативу, творчість, а також наполегливість, що поєднується зі спостережливістю і уважністю. Але в умовах бойових дій потрібно оцінити ризики для життя і здоров'я тих, хто проводить дослідження, можуть бути присутніми вибухонебезпечні предмети, постріли та інші небезпеки. Важливо зберегти всі можливі сліди злочину або ситуації, що призвела до смерті. Це може включати речові докази, які можуть бути втрачені внаслідок обстрілів або руху людей.

Експерти, які працюють у таких умовах, можуть піддаватися стресу та психологічному тиску. Важливо забезпечити підтримку та можливості для відновлення. Оскільки ситуація в умовах бойових дій є динамічною і непередбачуваною, гнучкість у підходах і чітке планування є критично важливими для успішного проведення експертизи.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України” : наказ від 09.03.2022 № 177/450/46.
2. Всі обласні управління Нацполіції України забезпечені криміналістичними лабораторіями для експрес-аналізу ДНК. URL: pru.gov.ua.
3. Особливості проведення огляду місця події в умовах збройного конфлікту (ст. 17). URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/13291>.
4. Огляд трупа на місці його виявлення. (ст.2). URL: Forensic-Medicine-Module-2-literature-Oglad-trypa-ua.pdf (sumdu.edu.ua).

Нікітіна В. М.,
курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Плетенець В. М.,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Однією з найвідповідальнішою, детальною, процесуально та тактично складною слідчо-розшуковою дією є обшук. Обшук – це слідча розшукова дія, яка проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1].

Результативність проведення обшуку багато в чому залежить від ретельної підготовки до нього. Незалежно від невідкладності обшуків ретельна та всебічна підготовка до їх проведення є обов'язковою умовою, яка дозволяє якісно та ефективно проводити дану слідчу дію [2, с. 261].

Вивчаючи практичний досвід можемо зробити висновки щодо негласного виокремлення ключового етапу досудового розслідування, як «реалізація», що полягає у проведенні одночасних обшуків в кількох місцях та затримання фігурантів провадження одночасно, повідомлення їм про підозру. У випадку несвоєчасності та відсутності постійного контакту між слідчо-оперативними групами, що провадять реалізацію обшуку можуть опинитись у конфліктній ситуації, через інформування одного фігуранта (особу, в місці перебування якої проводиться обшук) іншого, наслідком чого може стати попередня підготовленість зазначеної особи до проведення обшуку в неї, а тому, у більшості випадків поінформовані фігуранти знищують існуючі докази або переміщують їх до іншого місця.

Особи, у приміщенні яких проводиться обшук, не повинні бачити ознак хвилювання уповноваженої особи, що демонструватиме неефективність спроб тиску на учасників слідчої (розшукової) дії, які, досить швидко, будуть

залишені як безрезультатні [3, с.198].

Наведений недолік слідчого, прокурора, дізнавача може спровокувати на характерну конфліктну поведінку учасників сторони захисту, адже усвідомлення існуючої слабкості в особи, що здійснює обшук може стати каталізатором створення перешкод під час проведення обшуку та провокування з метою емоційної дестабілізації вказаних суб'єктів. Тому, з метою мінімізації конфліктної ситуації під час проведення обшуку, уповноважена особа має поводитись таким чином, щоб дати розуміння стороні захисту впевненість у своїх діях та прийнятих нею процесуальних рішеннях. Поняття конфліктної/безконфліктної слідчої ситуації перейнято із психології і, як вважають, ґрунтується на суперництві та протидії сторін, цілі та інтереси яких не збігаються [4, с.383].

В конфліктних ситуаціях обшуку він може формуватись між обшукуваною особою та особою, що такий обшук здійснює. Під час обшуку особи примусово обстежується її тіло, одяг, взуття, речі і предмети, що перебувають при ній у послідовності зверху до низу, з дотриманням правил безпеки [5, с.58]. Зазначена ситуація пов'язана з тактильною взаємодією, яка у переважній більшості інтерпретується стороною захисту як порушення меж особистої недоторканості, приниження честі та гідності або жорстокого поводження чи спричинення фізичного болю, тілесних ушкоджень тощо. Водночас більшої уваги має приділятися недопущенню конфліктності, що можливо за умови повного дотримання процесуального порядку здійснення обшуку, фіксації ходу особисто обшуку безперервною відео-зйомкою та присутності понятих, що зможуть підтвердити відсутність фактів вчинення протиправних діянь особою, що здійснює обшук.

Слід підкреслити, що рішення слідчого мають бути виваженими, побудованими на внутрішньому переконанні. Однак, впевненість, в ході вирішення не має перетворитись на, легковажність чи самовпевненість [6, с. 263].

Таким чином все зазначене дозволяє дійти висновку, що як подолання, так і недопущення конфліктних ситуації здійснюється не лише за допомогою тактичних прийомів, які полягають у попередній ретельній підготовці до проведення обшуку та належній взаємодії між слідчим, прокурором, дізнавачем та оперативними працівниками, але й за умови дотримання всіх процесуальних аспектів провадження зазначеної слідчої (розшукової) дії. Це забезпечуватиме належний рівень проведення розглядуваної процесуальної дії й отриманні належної кількості вагомої у встановленні обставин кримінального правопорушення інформації.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 24 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.02.2024).

2. Криміналістика (курс лекцій) : навчальний посібник / М. Ю. Будзієвський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, К. О. Чаплинський, Ю. А. Чаплинська. – Д. : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 397 с
3. Плетенець В. М. Особливості підготовки до обшуку в умовах протидії розслідуванню / В. М.Плетенець // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2020. – № 3 (106). С. 196-200
4. Korobka O. S. INTERROGATION IN CONFLICT INVESTIGATION SITUATION. Juridical scientific and electronic journal. 2020. No. 2. P. 382–385. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/99> (date of access: 27.10.2023).
5. Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій: науково-методичні рекомендації / В.В. Кікінчук, К.Л. Бугайчук, В.О. Малярєва, Т.П. Матюшкова. Харків: ХНУВС. 2018. 101 с.
6. Плетенець В. М. Особливості прийняття рішень в умовах протидії кримінальному провадженню. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4 (89). С. 260-266.

Одерій О. В.

професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Донецького державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

За даними дослідження Глобальної ініціативи проти транснаціональної організованої злочинності (GI-TOC), опублікованого в лютому 2023 року, від початку повномасштабного вторгнення РФ та запровадження на території України правового режиму воєнного стану деструктивний вплив організованої злочинності на державу значно загострився, створивши нові можливості для подальшого ведення протиправної діяльності [1]. З огляду на цей факт постає нагальна необхідність у підвищенні ефективності протидії злочинній діяльності організованих груп і злочинних організацій, зокрема спеціально створеним міжрегіональним територіальним органом Національної поліції України з вертикальним підпорядкуванням, на який безпосередньо покладено функції протидії злочинності у сфері економіки та організованої злочинності – Департаментом стратегічних розслідувань (Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2019 року № 867).

Безпосередньо у Донецькій області діяльність щодо протидії злочинності у сфері економіки та організованій злочинності покладено на підрозділи Управління стратегічних розслідувань в Донецькій області

Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України. Аналіз його діяльності дозволяє виокремити певні проблеми.

1. Так, відповідно до ч. 1 ст. 247 КПК України, розгляд клопотань, який віднесений щодо негласних слідчих розшукових дій до повноважень слідчого судді, здійснюється слідчим суддею апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду.

Саме так кримінальний процесуальний кодекс України регламентує таку діяльність. Разом з тим, відповідно до ч. 7 статті 147 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» та враховуючи неможливість судом здійснювати правосуддя під час воєнного стану - ще наприкінці липня 2022 року в Донецькій області такий суд призупинив свою діяльність зі зміною територіальної підсудності судових справ на Дніпровський апеляційний суд, про що є відповідне розпорядження Голови ВСУ (на той час Всеволода Князева) від 22.07.2022 р. Логіка такого (вимушеного) рішення цілком зрозуміла, проте воно суттєво вплинуло на діяльність тих правоохоронних підрозділів, які потребують процесуальну взаємодію щодо вирішення питань стосовно отримання дозволів на проведення тих-чи інших негласних слідчих розшукових дій (далі – НСРД). В цьому контексті виникли проблеми наступного характеру:

а) відстань до м. Дніпро значно ускладнює питання логістичного характеру¹;

б) на відміну від Донецького апеляційного суду, в Дніпровському апеляційному суді склалася практика розгляду відповідних клопотань від правоохоронних органів Донецької області лише одну добу на тиждень (середа), що переважно призведе до двотижневого очікування вирішення питання².

2. Згідно з ч. 3 ст. 28 КК злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього або іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого

¹ Проблема логістичного характеру для правоохоронців Донецької області стосується й інших напрямків. Так, унаслідок проведення бойових дій на території області фактично призупинили (2022 р.) свою діяльність відділення судово-медичних експертиз (далі — СМЕ), через що значно ускладнився процес призначення та проведення СМЕ для визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, причини смерті, тощо. На тепер ця проблема частково вирішена [2].

² Заради об'єктивності зауважимо: 1) у зв'язку з обранням нового керівника Дніпровського апеляційного суду ситуація позитивно змінилася [3]; 2) в якості недоліків відповідних клопотань слідчі судді апеляційних судів визначили: а) їх однотипність (як під копірку); б) неконкретність; в) необґрунтованість стосовного кожного окремого суб'єкту.

всім учасникам групи. Ступінь суспільної небезпечності організованої групи визначається діями її учасників, інтенсивністю злочинної діяльності і характером наслідків, що настали, тобто заподіяної шкоди. Залежно від способів та умов взаємодії злочинців спільна злочинна діяльність набуває певних рис. Зокрема, учасники організованої групи — це три і більше осіб, які попередньо об'єднуються для підготовки та вчинення одного або декількох злочинів. Попередньо, тобто заздалегідь, об'єднатися означає забезпечити єдність групи на основі попередньої взаємної обізнаності її учасників про конкретні дії, спрямовані на підготовку та вчинення одного або декількох злочинів, узгодженості цих дій, розподілу ролей. Важливою кримінально-правовою ознакою організованої групи (серед інших) згідно із зазначеною нормою КК є стійкість злочинного утворення. Як конструктивна ознака організованої злочинної групи стійкість означає тривалість та міцність злочинних зв'язків між її членами, що досягається в ході стабільної злочинної діяльності (неодноразового вчинення злочинів). Тобто, для будь-якої злочинної групи потрібен час для «облаштування» на певній території.

Разом з тим, в Донецькій області йдуть активні бойові дії, внаслідок чого люди вимушено знаходяться в постійному міграційному процесі. В таких умовах (особливо при посиленні інтенсивності обстрілів) злочинці більше двох тижнів не «затримуються» на певній території і передислокуються в інші безпечні міста. З урахуванням проблеми по взаємодії з Дніпровським апеляційним судом - це вкрай ускладнює їх документування, оскільки позиції оперативності втрачаються.

Список використаних джерел:

1. Дослідження «Організована злочинність в Україні знаходить нові можливості в умовах війни». Global Initiative against Transnational Organized Crime (GI-TOC). Женева. 2023. URL: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2023/02/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B7.pdf>.
2. Одерій О.В. Проблеми використання спеціальних знань під час досудового розслідування кримінальних проваджень в умовах війни (на прикладі Донецької області)// Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : зб. мат. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19.05.2023). — Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. — С.210-212. URL: [https://www.hniise.gov.ua/uploads/files/public-folder/2023_tezy_konference28_compressed_compressed_compressed%20\(1\)-181-360.pdf](https://www.hniise.gov.ua/uploads/files/public-folder/2023_tezy_konference28_compressed_compressed_compressed%20(1)-181-360.pdf).
3. Головою Дніпровського апеляційного суду обрано Романа Мудрецького. URL: <https://dpa.court.gov.ua/sud4803/pres-centr/news/1686027/>.

Олійник М. О.

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Піріг І. В.

професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

БАЛІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА МІСЦІ ВЛУЧАННЯ БОЄПРИПАСУ АБО ЗАСОБІВ РАКЕТНОЇ ТЕХНІКИ

Балістичні дослідження є важливим елементом в системі криміналістики, що дозволяють встановити обставини вчинення злочину, пов'язаного з використанням зброї. При проведенні таких досліджень оглядається місце влучання боєприпасу, що є ключовим етапом у розслідуванні кримінальних правопорушень. Ці дослідження дозволяють отримати цінну інформацію щодо типу використаних боєприпасів, відстані до цілі, напрямку та куту влучання.

До огляду місця події за фактами виявлення балістичних об'єктів до складу слідчо-оперативної групи залучають спеціалістів-криміналістів підрозділів з техніко-криміналістичного забезпечення слідчих відділів поліції. На місці події спеціалісти-криміналісти зосереджують увагу на виявленні слідів, що можуть свідчити про обставини події. Вони ретельно оглядають територію на предмет наявності гільз, куль, а також осколків та інших предметів, що можуть бути пов'язані зі злочином. Важливо не тільки виявити ці елементи, а й зафіксувати їх точне розташування, що допоможе в подальшому аналізі та відтворенні обставин події [2, с. 244].

Після збору матеріалів з місця події, спеціалісти-криміналісти проводять їх аналіз у лабораторних умовах. Ці дослідження включають вивчення походження кулі та гільзи, снаряду або інших боєприпасів, що можуть надати інформацію про тип зброї, з якої було здійснено влучання. Крім того, за допомогою балістичних обліків можливе визначення, чи було використано ту ж саму зброю під час вчинення іншого злочину.

Балістичні дослідження на місці влучання засобів ракетної техніки та боєприпасів є складним та важливим етапом ситуаційної криміналістичної

експертизи. Основна мета таких досліджень полягає у встановленні обставин застосування ракетних систем, визначенні їх типу та характеристик, а також у визначенні джерела походження [3, с. 13].

Перше, що необхідно зробити, це зафіксувати обставини події та забезпечити безпеку місця влучання боеприпасів. Спеціалісти-криміналісти, працюючи на місці, використовують різноманітні технології для збору даних. Їх дії включають в себе фіксацію координат влучання, визначення характеру руйнувань, аналіз залишків ракетних боеприпасів і вивчення слідів вибуху. Зазвичай у таких ситуаціях працюють фахівці, які мають досвід роботи з вибуховими речовинами та ракетною технікою [2, с. 245].

Наступним етапом є збір і документування матеріалів, що залишилися після вибуху. Спеціалісти-криміналісти повинні провести ретельний огляд території на предмет залишків ракетних систем, таких як компоненти двигунів, осколки, а також інші елементи, що можуть свідчити про тип використаної ракетної техніки. Це може включати в себе фотографування, нанесення схематичних зображень на карти та запис всіх важливих спостережень. Такий підхід дозволяє створити детальну картину події, що сталася [4, с.122].

Після завершення досліджень на місці події, зібрані матеріали направляються до спеціалізованих лабораторій для проведення експертизи, якою встановлюється тип ракетної техніки, її характеристики, а також можливі джерела постачання. Завдяки сучасним технологіям, таким як комп'ютерне моделювання, стає можливим відтворити події, що відбулися, та виявити ймовірних виконавців злочину. Таким чином, балістичні дослідження на місці влучання засобів ракетної техніки сприяють забезпеченню правосуддя та встановленню істини [5, с. 148].

Отже, балістичні дослідження на місці влучання боеприпасів або засобів ракетної техніки є важливими на стадії досудового розслідування, оскільки вони дозволяють встановити деталі вчиненого злочину, визначити тип використаного озброєння та джерела загрози. Завдяки ретельному збору, документуванню та аналізу матеріалів, що залишилися після події, слідчий та спеціалісти-криміналісти можуть відтворити хід подій, ідентифікувати засоби вчинення кримінального правопорушення. Використання сучасних технологій і методів дослідження сприяє підвищенню ефективності криміналістичних експертиз, що, у свою чергу, має важливе значення для забезпечення правосуддя та безпеки суспільства.

Список використаних джерел:

1. Кілменінов О. А., Мельник Я. В., Чопа Д. А. Використання можливостей системи імітаційного моделювання JCATS для обґрунтування тактико-технічних вимог до перспективних зразків озброєння та військової техніки. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони: матеріали наук. журн. Випуск 2(38)*. Київ : Нац. ун-т обор. Укр. імені І. Черняхівського, 2020. С. 125-132.
2. Яремчук В. О. Судова балістика у системі криміналістичних знань. *Проблеми*

законності: зб. наук. праць відп. ред. В. Я. Тацій. Випуск 150. Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2020. С. 244-258.

3. Франчук В. Сучасні світові наукові тренди криміналістичних методів досліджень у випадках вогнепальної травми. *Судово-медична експертиза : мат. наук.-практ. рец. журн. Випуск 2. Чернівці : Бук. держ. мед. ун-т, 2023. С. 12-21.*

4. Копча В. В., Копча Н. В. Криміналістична техніка, тактика і методика : навч. посіб. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 286 с.

5. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. [Степанюк Р. Л., Гусєва В. О., Кікінчук В. В. та ін.]. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с.

Петрова І. А.

головний науковий співробітник
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
доктор юридичних наук, професор

ДО ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Розвиток наукового пізнання характеризується розширенням кола тих теоретичних і практичних завдань, що можна розв'язати, а також посиленням уваги до науково-обґрунтованих способів і методів, що дозволяють це зробити. Зазначимо, що отримання бажаного результату судовим експертом буде безпосередньо залежати від низки чинників, серед яких не останнє місце посідають:

- вихідна теоретична позиція;
- принциповий підхід до постановки проблеми;
- визначення шляху пошуку дослідником.

Судова експертиза, як науково-технічне дослідження, має дві основні стадії пізнання:

- теоретичну в межах якої поширені такі методи, як: абстрагування, ідеалізація, утворення понять, побудова гіпотез, моделей і теорій тощо;
- емпіричну, що базується на спостереженнях, експериментах і спирається на практичні дані.

Слід враховувати, що в окремих випадках теорію протиставляють емпатії, що не можна вважати правомірним. Це обумовлено тим, що теоретичні припущення слід вважати ймовірними, а не достовірними, як і ті, що спираються на емпіричні узагальнення. Наголосимо, що кінцевою метою теорії судової експертизи є не відкриття окремих законів і не формування окремих гіпотез чи понять, а створення єдиної, концептуальної системи, яка допоможе більш адекватно й цілісно відобразити певну сферу дійсності.

Враховуючи різноманіття експертних досліджень справедливим вважаємо твердження вчених, що розвитку будь-якої галузі знань сприяє не тільки ступінь застосування сучасних методів дослідження, а й різноманіття видів цих досліджень.[1] Крім того, в методології наукового дослідження виокремлюють також й інші дослідження, які за рівнем пізнання поділяють на:

- емпіричне, яке базується на існуючому досвіді у даній сфері;
- експериментальне, що реалізується через емпірично-експериментальне;
- теоретичне вводить абстрактні поняття, формує гіпотези, впроваджує закони та будує теорії для розкриття внутрішніх механізмів протікання тих чи інших процесів;
- комплексне, що об'єднує різні види експертних досліджень.[2]

Зупинимось більш докладно на сутності експериментального та емпіричного дослідження для доведення різниці між досвідом і експериментом, оскільки досвід можна сприймати, як філософське поняття і як експеримент. Однак, навіть у вузькому розумінні досвід не буде тотожним експерименту. Досвід – це активне, навіть творче засвоєння та практична реалізація вже сформованих законів, теорій, принципів, методів тощо. [3]

Експериментом є загальнонауковий метод дослідження, що потребує активних теоретичних і практичних дій необхідних для створення сприятливих умов для послідовного дослідження конкретного об'єкта під час його розвитку та функціонування. В судовій експертизі є важливим, що шляхом проведення експерименту можна отримати підтвердження, що є ефективними не тільки застосовані нові способи, методи та умови розвитку об'єкта, а також і теорії, концепції, що запропонував дослідник і здійснюваного ним зіставлення їх із дослідними об'єктами, а саме даними досвіду. Теоретичне осмислення досліджуваного об'єкту чи процесу здійснюють через введення абстрактних понять, висування гіпотез, відкриття законів і побудування нових теорій, що дозволять розкрити внутрішні механізми протікання процесів і є вкрай важливими в експертному дослідженні.

Феноменологічними чи дескриптивними (описовими) називають теорії, що не тільки описують і систематизують накопичений матеріал, але й встановлюють логічні зв'язки між її окремими елементами – феноменологічними, дескриптивними – описовими. Подібні теорії формуються на початкових етапах розвитку будь-якої науки. Відмінними від них є теорії пояснювальні та інтерпретативні, що пояснюють спостережувані явища та процеси. [4]

У випадку, коли йдеться про методологію теорії судової експертизи необхідно враховувати, що в ній знайшли своє місце, як необхідний елемент – методи та методики вирішення завдань судової експертизи, а специфіка експертної діяльності здебільшого визначена методами. Розглядаючи тлумачення поняття «метод», зауважимо, що в широкому розумінні – це шлях

дослідження, шлях пізнання або теорія, вчення чи спосіб свідомого досягнення результату, здійснення певної діяльності чи вирішення конкретних завдань. Саме метод є системою принципів, приписів, вимог, що є орієнтиром для суб'єкта у вирішенні завдання чи досягненні кінцевого результату у певній сфері професійної діяльності. [5]

Слід враховувати, що метод є інструментом у вирішенні провідного завдання із встановлення об'єктивних законів дійсності. Саме метод встановлює доцільність і місце застосування таких методів, як: індукція та дедукція; аналіз і синтез; абстракція і узагальнення; формалізація і порівняння тощо стосовно теоретичних і експериментальних досліджень під час проведення судових експертиз з різних галузей знань.

Наведемо теоретичні визначення понять «метод» і «метод дослідження». Філософські словники містять таке визначення поняття «метод» (від грец. *methodos* – шлях або спосіб пізнання, дослідження, простежування) – спосіб досягнення певної мети, сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного пізнання дійсності. [6] Крім того, метод визначають як шлях пізнання дослідником, який він прокладає до свого предмета, керуючись певною гіпотезою. [6].

Стосовно визначення поняття «метод дослідження» наголосимо, що науковці наводять визначення, які не суперечать один іншому. Як визначає В. О. Фесюк «метод пізнання чи метод дослідження – це окрема специфічна процедура, що складається із певних дій чи операцій за допомогою яких здобувають і обґрунтовують нове знання в науці.[7] Крім того, «метод» науковці пропонують розуміти як:

- прийом, систему прийомів і правил у конкретній дійсності;
- сукупність прийомів або операцій теоретичного чи практичного освоєння дійсності, що підпорядковані рішення певних завдань;
- спосіб досягнення мети.

Інакше кажучи, метод складається з прийомів і способів, що утворюють певну сукупність. В такому випадку під прийомом пропонується розуміти певну дію, рух, а спосіб – це порядок застосування сил і способів. Як висновок – методом є узгодженість прийомів і методів застосовуваних для досягнення певної мети [8, 9].

Окремими вченими пропонується під методами дослідження розуміти способи вирішення науково-технічних завдань або інструмент для пізнання глибин дослідницьких об'єктів [10]. Якщо відштовхуватись від методологічної точки зору останнє визначення можна оцінювати як не зовсім коректне, стосовно якого під час дефініції цього поняття вчені не допускають, що в якості родового поняття для визначення «метод дослідження» вживають поняття «спосіб», яке є його синонімом, що тягне за собою твердження – метод є метод.

Таким чином, філософські підходи та напрацювання вчених щодо розуміння методології та методів сформували теоретичне підґрунтя

методології судової експертизи та дозволили на практиці значно розширити базу експертних досліджень в різних галузях знань, спираючись на експертні методики із застосуванням різних методів, що містять певну сукупність прийомів і способів.

Список використаних джерел:

- 1 Джавадов Фусад Муса Огли. Концептуальні основи розвитку судової експертизи в сучасних умовах : автореф. дис.докт. юрид. наук. спец. 12.00.09. Київ. НАВС. 2000. 33 с.
- 2 Баксаков А.Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования: учебн. пособ. Киев. МАУП. 2004. 216 с.
- 3 Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ. Ірпінь: ВТФ «Перун». 2007. 1736 с.
- 4 Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: *Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія*. Харків. 2018. 951 с.
- 5 Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посібн. Київ. Центр учбової літератури. 2010. 352 с.
- 6 Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
- 7 Фесюк В. О. Методологія і організація наукових досліджень: навчальний посібник. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2022. 126 с.
- 8 Тихомиров О. Методології науки поняття. Міжнародна поліцейська енциклопедія / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. Т. 1. 1232 с.
- 9 Колесников О. В. Основи наукових досліджень: навч. посібник. Харків: УкрДАЗТ. 2008. 170 с.
- 10 Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. Київ: Центр учбової літератури. 2010. 352 с.

Плетенець В. М.

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

**ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНИХ
РІШЕНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Прийняття організаційно-тактичних рішень як важливої складової планування розслідування кримінальних правопорушень завжди пов'язано з труднощами в реалізації. Тактичне рішення варто оцінювати з позиції завдань кримінального провадження та змісту розумової діяльності суб'єкту розслідування. При цьому основні критерії вказаної діяльності необхідно

оцінювати з позиції динамічності, обґрунтованості, своєчасності та ін.

Динамічність процесу розслідування та слідчих ситуацій обумовлюють необхідність прийняття швидких рішень на основі наявної в кримінальному провадженні інформації. Водночас, для початкового етапу розслідування характерним є інформаційна невизначеність, обумовлена відсутністю достатньої кількості відомостей.

Складність прийняття рішень слідчим або суддею, як стверджує В. Ю. Шепітько, обумовлена невизначеністю ситуації, що припускає настання неоднозначних наслідків – позитивних чи негативних [1, с.142]. В цих умовах, уповноважена особа приймає рішення, спираючись на вже наявні дані, спрямовує зусилля на пізнання нових обставин кримінального правопорушення та його учасників. Водночас, для початкового етапу розслідування зусилля суб'єкту розслідування спрямовуються на покращення несприятливих слідчих ситуацій та закріплення сприятливих, зокрема й шляхом розширення ступеня поінформованості про обставини кримінального правопорушення й його учасників. Водночас, варто зазначити, що сприятливі ситуації можуть погіршуватись й переходити в менш сприятливі, що обумовлено багатьма обставинами, зокрема й рішеннями уповноваженої особи. Відповідно, кожне рішення слідчого має виходити з одного боку з потреби кримінального провадження, а з іншого – своєчасності й доцільності.

При цьому прийняття, як передчасних, так і з запізненням рішень може ускладнювати процес та умови розслідування. Так, передчасно прийняті рішення, наприклад, про виклик відповідної особи до відділку поліції може призвести до поінформованості сторони захисту щодо початку розслідування, стану кримінального провадження. В наслідок цього, незацікавлені у розслідуванні суб'єкти можуть здійснювати заходи протидії, зокрема й шляхом тиску на учасників. Таким чином протидія розслідуванню може бути визначальним фактором у формуванні несприятливих слідчих ситуацій та визначенні шляхів їх вирішення [2, с. 220].

З іншого боку рішення про проведення слідчих (розшукових) дій із запізненням може призвести до ускладнення виявлення слідів під час проведення оглядів, обшуків, відтворення обстановки та обставин події потерпілими, свідками, знищеними слідами і т. ін. Так, наприклад на тілі постраждалого сліди завдання тілесних ушкоджень, зокрема й обумовлених фактами сексуального насильства [3, с. 228], з часом можуть зникати, тому їх своєчасна фіксація, наприклад під час проведення судово-медичної експертизи є обов'язковою умовою, що потребує своєчасності в реалізації, що в умовах збройної агресії РФ проти України не завжди вдається здійснити

Зазначене обумовлюватиме формування сукупності доказової інформації для викриття причетних та оцінки їх ролі у вчиненому кримінальному правопорушенні з оголошенням їм підозри.

При цьому в процесі доказування прийнято оперувати категоричними висновками, достовірними фактами, хоча й припустимим є використання

ймовірних суджень [4, с. 27]. Водночас за відсутності такої можливості, мають використовуватись припущення, котрі знаходять свого відображення в процесі версіювання. При цьому визначення напрямків розслідування, планування слідчих (розшукових) дій, формування й перевірка версій має здійснюватись на підставі наявних в кримінальному провадженні матеріалів й бути логічними та закономірними. У випадку, якщо рішення уповноваженої особи йдуть всупереч логіці та баченню інших, наприклад керівника слідчого підрозділу, це потребує належної аргументації з урахуванням специфіки власного сприйняття й розуміння відповідних подій та шляхів їх розв'язання. Тобто методи прийняття рішень, можуть визначатись особистісними якостями уповноваженої особи, зокрема й такими як: досвідом організації розслідування й проведення процесуальних дій, навичками подолання протидії [5, с. 262].

Слід відзначити, що прийняття рішень групою уповноважених осіб, наприклад складом слідчої групи, характеризуються як більш ризиковані, поспішні, необґрунтовані. Це обумовлено тим, що за групові рішення ризик відповідальності сприймається як колективна. Натомість одноособові рішення визначаються з позиції перспектив одноособової відповідальності й характеризуються більшою виваженістю й обережністю відповідного суб'єкту.

Таким чином рішення уповноваженої особи з одного боку обумовлені потребами організації й розслідування кримінального провадження, а з іншого визначаються ризиком можливої помилки з причин передчасності, необґрунтованості. Недопущення озвучених нами недоліків визначає необхідність належного рівня підготовки уповноважених осіб до проведення розслідування, зокрема й ознайомлення з існуючими методичними рекомендаціями з організації розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, напрацюванням практичного досвіду оцінки матеріалів кримінального провадження виявлення та подолання проявів протидії і т. ін. Лише комплексний підхід уповноважених осіб до організації й планування своєї діяльності, що характеризується системністю й комплексністю може сприяти покращенню її рівня й якості.

Список використаних джерел:

1. Шепитько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій / В. Ю. Шепитько. Х. Одиссей, 2003. 352 с.
2. Плетенець В.М. Проблема співвідношення слідчих ситуацій та ситуацій протидії досудовому розслідуванню. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3
3. Плетенець В. М. Сексуальне насильство в умовах воєнного стану в Україні: становище й шляхи підвищення ефективності його виявлення *Вісник лдувс ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. вип. 2 (98)
4. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. – 2-е вид, перероб. і доп.

– Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

5. Плетенець В.М. Особливості прийняття рішень в умовах протидії кримінальному провадженню *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* № 4 2017.

Покраса К. В.

ад'юнкта кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ

Найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією в діяльності прокурора, слідчого або дізнавача, спрямованою на отримання інформації щодо вчиненого кримінального правопорушення є допит, процесуальні особливості та вимоги, якого закріплені у ст. ст. 224-226, 232 КПК України. Під час розслідування допит відіграє значну роль, оскільки уповноважена особа може отримати та зафіксувати в протоколі допиту інформацію щодо вагомих обставин, що підлягають встановленню, а саме щодо способу, місця та обстановки вчинення кримінального правопорушення, знарядь і засобів, предмету посягання, типових слідів злочину та особи правопорушника.

А. Ф. Волобуєв визначає допит, як слідчу дію, що полягає в одержанні у встановленому кримінально-процесуальним законом порядку свідчень від осіб, які володіють відомостями, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [1, с. 289]. Є. В. Пряхін розглядає допит, як слідчу (розшукову) дію, що проводиться уповноваженим на те суб'єктом за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці, за погодженням з допитуваною особою, з метою отримання від неї відомостей щодо відомих їй обставин у кримінальному провадженні [2, с. 254]. На наш погляд, більш широке визначення допиту надав В. Ю. Шепітько визначивши його, як процесуальну слідча (розшукова) або судова дія, що є регламентованим кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічним процесом спілкування осіб, які беруть у ньому участь, і спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [3, с. 306].

З наведених дефініцій зрозуміло, що метою допиту є отримання якомога повної інформації щодо обставин події кримінального правопорушення, що підлягають встановленню, дослідженню, доказуванню.

Більшість вчених-криміналістів, незалежно від процесуального статусу допитуваного виділяють наступні послідовні етапи проведення допиту: підготовчий, робочий та заключний.

До підготовчих заходів до проведення допиту М. В. Салтевський включає прогнозування і планування майбутнього спілкування, що спрямовані на вирішення таких завдань: а) визначення мети і часу допиту; б) встановлення тактичних і психологічних прийомів (засобів досягнення мети); в) прогнозування майбутнього спілкування допитуваної особи і слідчого [4, с. 182]. До підготовчих заходів допиту підозрюваного О. В. Одерій відносить: ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження; вивчення особи злочинця; складання письмового плану допиту; консультація а, за необхідності, залучення спеціаліста до допиту [5, с. 370-371].

Місцем проведення допиту за розглядуваною категорією кримінальних проваджень, як правило, є кабінет слідчого. Але, можливо його проведення і в іншому місці за погодженням з особою, яку мають намір допитати. Обравши місце проведення допиту, розпочинається наступний – робочий етап проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії. Він розпочинається прокурором, слідчим зі встановлення психологічного контакту з допитуваним, з'ясування його анкетних даних, роз'яснення обставини, що були підставою виклику на допит, права та обов'язки допитуваних, порядок його проведення. Свідка попереджують про кримінальну відповідальність за ст. 384 КК України (завідомо неправдиве показання) і ст. 385 КК України (відмова свідка від дачі показань), після чого розпочинається процес допиту.

Психологічний контакт слідчого з допитуваним, на думку М. В. Салтевського, є це специфічною формою взаємовідносин представника держави, якому доручено розслідування, з учасниками кримінального процесу, що будується на нормах кримінально-процесуального закону і наукових положень криміналістики, правової психології, логіки і теорії управління [4, с. 186]. Результативність проведення допиту визначається, насамперед, обранням тактики, що відповідає характеру слідчої ситуації на певний момент розслідування. У свою чергу, обрання тактики допиту залежить від таких чинників: а) ситуації допиту (первинний, повторний, наявність психологічного контакту тощо); б) процесуального положення допитуваного і рівня його зацікавленості в результатах розслідування; в) особливостей допитуваної особи (вік, рівень правової поінформованості, характер, наявність злочинного досвіду і т. п.); г) характеру інформації і доказів, що є у слідства тощо [6, с. 362].

Робочий етап включає в себе отримання інформації від допитуваного за допомогою тактичних прийомів. Вибір тактичних прийомів залежить від слідчої ситуації, яка склалася між уповноваженою особою (прокурором, слідчим та дізнавачем) з одного боку та свідка або підозрюваного з іншого. Слідча ситуація може бути безконфліктною та конфліктною.

Безконфліктна ситуація допиту наявна тоді, коли допитувана особа бажає вступити у спілкування й дати правдиві свідчення. Конфліктними ситуаціями допиту узвичаєно вважати випадки, коли допитувана особа відмовляється давати свідчення або дає неправдиві показання. У зв'язку з цим слід зазначити, що назва «конфліктна» є умовною й не означає обов'язкової конфліктності відносин учасників допиту з усіма її характерними проявами. Це поняття використовується лише для констатації того факту, що людина не бажає говорити правду [1, с. 298-299]. У безконфліктній ситуації можливо використання наступних тактико-психологічних прийомів: надання можливості вільної розповіді; деталізація показань, їх співставлення з іншими встановленими слідством доказами; постановка уточнюючих та контрольних питань; уточнення змісту повідомленої інформації з метою переконатись у адекватному розумінні допитуваним її значення; пред'явлення письмових та речових доказів; використання асоціативних зв'язків; з'ясування, які спогади, образи чи враження виникали у допитуваного при сприйнятті ним події або її окремих елементів; допит на місці події; використання консультативної допомоги спеціалістів і психолога [7, с. 29-30].

Більш складною для успішного досудового розслідування є конфліктна слідча ситуація, що вимагає від слідчого, прокурора ретельної підготовки та вибору необхідних тактичних прийомів для її вирішення. М. В. Салтевський зазначає, що роз'яснення процесуального становища допитуваного, правових наслідків позиції, яку він займає, його ролі у встановленні істини в справі, підкреслення суперечності показань зібраним доказам – все це нерідко дозволяє переконати допитуваного в безглуздість зайнятої ним позиції, що не впливає в кінцевому результаті на розкриття злочину. У деяких випадках сприятливу роль можуть зіграти прийоми, що стимулюють позитивні якості допитуваного, наприклад, звернення до почуття власної гідності, шляхетності, справедливості, ідейності, жалю і та інших. Це допомагає допитуваному подолати страх перед покаранням, можливою помстою співучасника [4, с. 190]. У випадку коли підозрюваний відмовляється давати показання К. О. Чаплинський рекомендує уповноваженій службовій особі з'ясувати мотиви такої відмови та вжити заходів переконання (зокрема, обґрунтувати, що такі дії ставлять їх у невігідне становище, обтяжують відповідальність, тимчасово ускладнюють та затягують слідство тощо) [8, с. 137].

Проведений нами аналіз поглядів вчених-криміналістів, матеріалів кримінальних проваджень та опитування слідчих за фактами знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу, дозволяє виокремити наступні тактичні прийоми, що можуть бути використані стороною обвинувачення при проведенні допиту у конфліктних слідчих ситуаціях: встановлення психологічного контакту; постановка нагадуючих, доповнюючих та уточнюючих питань; використання фактору раптовості під час постановки додаткових та контрольних запитань; роз'яснення позитивних наслідків у разі надання правдивої інформації та щирої каяття; пред'явлення протоколів

слідчих (розшукових) дій, висновків експертизи, речових доказів, документів; використання конфліктів при вчиненні злочину групою осіб.

Після встановлення всіх необхідних обставин під час проведення допиту, настає заключний етап, який полягає у фіксуванні ходу та результатів допиту. Результатом фіксації проведення допиту є складання протоколу такої слідчої (розшукової) дії відповідно до процесуального статусу допитуваного, в якому докладно відображена інформація отримана уповноваженою особою під час її проведення.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1. А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 384 с.
2. Криміналістика : навч. посіб. / Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Київ : Атіка, 2012. 496 с.
3. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид., переробл. і доповн. Київ: Ін Юре, 2016. 640 с.
4. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.
5. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.
6. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко та ін.; Київ : Центр учб. літ., 2015. 544 с.
7. Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій : науково-методичні рекомендації / В. В. Кікінчук, К. Л. Бугайчук, В. О. Малярова, Т. П. Матюшкова. Харків : ХНУВС, 2018. 101 с.
8. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.

Полякова С. В.

учений секретар Дніпропетровського
науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства
юстиції України,
кандидат філологічних наук, доцент

Пиріг І. В.

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Судова почеркознавча експертиза відноситься до класу криміналістичних експертиз та визначається як дослідження, що має встановлену законом процесуальну форму, проводиться експертом на базі спеціальних знань у галузі судового почеркознавства відповідно до норм процесуального законодавства, що визначають її призначення та проведення, з метою встановлення фактів (фактичних даних), що мають доказове значення у справах [1; 2, с. 3]. Зазначена експертиза вирішує питання ідентифікаційного, діагностичного та класифікаційного характеру.

Діагностичні та класифікаційні дослідження можуть бути як самостійними, так і початковим етапом ідентифікації. Загалом, на нашу думку, питання поділення завдань будь-якої експертизи на класифікаційні та діагностичні є досить умовним. Під криміналістичною діагностикою розуміють науково розроблену систему завдань і методів розпізнавання і пояснення суті, властивостей, станів та інших особливостей об'єктів, процесів, явищ, пов'язаних з кримінальним правопорушенням [3, с. 32]. Класифікаційні ж завдання вирішують питання віднесення об'єкта до певної групи, класу, виду. Зазначене питання вирішується шляхом детального вивчення властивостей та стану досліджуваного об'єкта з наступним порівнянням виявлених ознак з властивостями об'єктів іншої групи. Якщо зазначені ознаки та властивості будуть співпадати, робиться висновок щодо приналежності досліджуваного об'єкта до даної групи. Тобто, перед порівнянням фактично проводяться діагностичні дослідження. На нашу думку, не потрібно виділяти в окрему групу класифікаційні завдання, оскільки, перш ніж віднести той чи інший об'єкт до певного виду, класу, необхідно визначити його природу, що є завданням діагностики.

Методика проведення почеркознавчої експертизи відносить до діагностичних завдань встановлення зовнішньої обстановки та умов відтворення записів, зокрема факту виконання тексту викривленим почерком, встановлення виду навмисної зміни почерку, виконання рукопису у незвичному положенні, з наслідуванням підпису або почерку іншої людини, а також внутрішнього стану виконавця: стан збудження або втоми, фізичні вади, психічне захворювання тощо. До класифікаційних завдань відносять встановлення соціально-демографічних характеристик виконавця рукопису: статі, віку, типу почерку [1; 2, с. 3-4]. Дещо по іншому визначаються завдання в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, з їх поділенням на ідентифікаційні та неідентифікаційні. Основним завданням почеркознавчої експертизи, як зазначено в Інструкції, є ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (літерних та цифрових) і підпису. До неідентифікаційних завдань відносяться: «встановлення факту виконання рукописного тексту під впливом будь-яких факторів, що заважають (природних: хворобливий стан, хронічні захворювання, вікові зміни; тимчасових зовнішніх: незвичне тримання засобу для писання, незвична поза, обмеження зорового контролю тощо; тимчасових внутрішніх: алкогольне сп'яніння, фармакологічні, наркотичні засоби тощо; штучних: викривлення письма зміненними рухами); визначення статі виконавця, а також належності його до певної групи за віком тощо)» [4]. Різниця у трактуванні завдань судової почеркознавчої експертизи у зазначених нами джерелах зайвий раз підтверджує нашу думку щодо поділення завдань виключно на ідентифікаційні та неідентифікаційні (діагностичні).

Об'єктами почеркознавчої експертизи є рукописний матеріал у вигляді тексту, коротких записів або підпису, в якому відображено ознаки почерку певної особи. Зазначені об'єкти поділяються на: об'єкти, що ідентифікують, або досліджувані (спірні) та зразки для ідентифікаційного дослідження. Під час отримання досліджуваних об'єктів в слідчій практиці, як правило, питань не виникає. Вони вилучаються під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, частіше за все огляду чи обшуку. Єдине, на що потрібно звертати при цьому увагу – належне збереження та переміщення речових доказів, упаковку, що відповідає процесуальним вимогам. Відповідно, експерту під час проведення експертизи на стадії попереднього дослідження також потрібно звертати увагу на стан упаковки та самого документа, відповідність його опису у постанові (ухвалі) про призначення експертизи.

Окремі проблеми, що виникають в слідчій практиці, пов'язані саме з отриманням зразків для порівняльного дослідження. Як відомо, зразки поділяються на вільні, умовно-вільні та експериментальні.

Вільними зразками є рукописні тексти, записи, підписи, достовірно виконані певною особою до початку кримінального провадження та не пов'язані з ним. Вони вилучаються під час проведення слідчих (розшукової) та

інших процесуальних дій. Ними можуть бути особисте листування, документи складені працівниками підприємств, записні книжки, блокноти тощо. Вони мають найбільше значення для розслідування, тому що мінімізують можливість їх підробки з боку правопорушників. Експериментальні зразки відбирають у заданих умовах у зв'язку з підготовкою матеріалів на судову експертизу на підставі ст. 245 КПК України. Після отримання зразків складається протокол, у якому вказуються умови, за яких отримано зразки, їх кількість і характер, відзначаються особливості упакування тощо. Умовно-вільними є зразки, що виникли після початку кримінального провадження, але не у зв'язку з підготовкою матеріалів на експертизу. Під час вивчення матеріалів кримінальних проваджень та окремих висновків експертів нами встановлено, що на практиці недостатньо уваги приділяється використанню умовно-вільних зразків.

У методиці судової почеркознавчої експертизи окремим підзаголовком виділено вимоги до мінімального обсягу вільних та експериментальних зразків, при цьому не приділяється уваги можливостям та методам отримання умовно-вільних зразків [2, с. 8]. На сьогодні у практиці розслідування кримінальних правопорушень можуть виникнути проблеми, пов'язані з отриманням вільних зразків почерку та підписів. На те є певні суб'єктивні та об'єктивні причини. Зменшення обігу паперових документів і перехід на електронний документообіг, використання факсиміле для засвідчення документів, призводить до зникнення рукописного матеріалу, що може бути використаний як вільні зразки. І, навпаки, в установах та організаціях, де паперовий документообіг є значним, трапляються випадки виконання підписів від імені посадових осіб їх заступниками, секретарями (іноді з їхнього дозволу) на окремих, можливо незначних за вагомістю документах. У такому випадку під час їх вилучення, наприклад в архівах, у слідчого можуть виникнути сумніви щодо їх достовірності, а саме безсумнівної належності певній особі. Також може виникнути слідча ситуація, коли місце проживання та роботи підозрюваного не встановлено або взагалі відсутнє, і немає можливості вилучити вільні зразки під час обшуку. Експериментальні зразки підозрюваний надавати відмовився, і доказів його вини недостатньо.

Саме в таких випадках необхідно відібрати якомога більше умовно-вільних зразків. Ними можуть бути: пояснення підозрюваного з приводу вчинення ним певних дій, написані на прохання слідчого, що можуть навіть не мати відношення до провадження; протоколи допиту, написані власноручно; клопотання слідчому, прокурору, судді; переписка з місця тимчасового тримання можливим родичам; скарги на дії співробітників поліції тощо. Написання цих документів може і повинен ініціювати слідчий. В практиці одного з авторів публікації неодноразово траплялись випадки, коли як умовно-вільні зразки було використано відому фразу: «з моїх слів записано вірно, мною прочитано», що містилась у кінці протоколу. Зрозуміло що за кількістю порівняльного матеріалу протокол, написаний підозрюваним власноручно

буде значно вагомішим, про що необхідно завжди пам'ятати слідчому та відповідно планувати свої дії під час розслідування.

Експерт, відповідно методики проведення почеркознавчої експертизи, має право відмовитись від виконання експертизи без достатньої кількості вільних та експериментальних зразків, що простіше за все зробити. В Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень також зазначається, що «достатність та якість наданих для проведення експертизи зразків почерку та підпису особи визначаються експертом у кожній конкретній експертній ситуації» [4]. На наш погляд, не слід позбавляти слідство можливості оперувати при розслідуванні таким важливим джерелом доказів, як висновок експерта, і, все ж спробувати провести експертизу, використовуючи умовно-вільні зразки.

Список використаних джерел:

1. Судова почеркознавча експертиза. URL: <https://kndise.gov.ua/pocherkoznavcha/> (дата звернення: 10.12.2024 р.).
2. Методика судово-почеркознавчої експертизи (загальна частина). ДНДЕКЦ МВС України; уклад. К. М. Ковальов, З. С. Меленевська, Н. Г. Шпакович. К., 2008. 34 с.
3. Криміналістика: підручн. для студ. вищ. навч. закл. [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. 2-е вид. перероб. і доп. ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Наказ Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 10.12.2024 р.).

Поплавська А.

слідчий відділу розслідування
злочинів, учинених в умовах збройного
конфлікту, СУ ГУНП
в Чернігівській області

ПОВНОВАЖЕННЯ СЛІДЧОГО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПРИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) В ХОДІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

З 24 лютого 2022 року по теперішній час триває збройна агресія Російської Федерації (далі – РФ) проти України та окупація частини території України. Указом Президента України введено воєнний стан на території нашої держави, який досі триває [1].

Факт повномасштабного вторгнення збройних сил Російської Федерації (далі – ЗС РФ) на територію України встановлений рядом міжнародних організацій, зокрема: резолюцією Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 від 02.03.2022 «Про агресію проти України» [2].

Окупація територій України супроводжується жорстоким поведінням осіб з числа військовослужбовців ЗС РФ із цивільним населенням, а саме: встановлені факти незаконного позбавлення волі (нелегального ув'язнення), вбивства, злочини проти власності.

Загальновідомою є інформація про те, що 12 серпня 1949 року у м. Женева (Швейцарія) було ухвалено чотири самостійні міжнародні договори, які відомі, як Женевські конвенції про захист жертв війни з Додатковими протоколами до них.

Відповідно до положень ст. 27 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 (далі – Конвенція), особи, які перебувають під захистом, мають право на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них слід завжди ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу [3].

Разом з цим, у статті 29 Конвенції вказано, що сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, відповідає за поведіння своїх представників із цими особами, причому це не знімає особистої відповідальності з таких представників [3].

Водночас, у статті 147 Конвенції закріплено положення про те, що серйозними порушеннями є дії, якщо їх здійснено проти осіб або власності, які перебувають під захистом цієї Конвенції [3].

У провадженні слідчих Національної поліції України, які здійснюють досудове розслідування воєнних злочинів, перебувають матеріали кримінальних проваджень за ознакам кримінальних правопорушень,

передбачених ст. 438 Кримінального кодексу України (далі — КК України) [4].

Аналізуючи диспозицію ч. 1 ст. 438 КК України, ми бачимо, що вона містить ряд діянь, за вчинення яких настає кримінальна відповідальність, а також формулювання «інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [4]. Враховуючи той факт, що у ст. 27 Конвенції закріплено захист власності цивільного населення [3], то, відповідно, вчинення особами із числа військовослужбовців ЗС РФ незаконного заволодіння майном, яке перебуває у власності цивільних осіб кваліфікується за ч. 1 ст. 438 КК України, санкція якої передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від восьми до дванадцять років, що, згідно ч. 7 ст. 12 КК України, являється особливо тяжким злочином [4].

В ході здійснення практичної діяльності а саме: проведення слідчих дій зі свідками та потерпілими під час розслідування воєнних злочинів, стають відомими численні факти незаконного заволодіння особами із числа військовослужбовців ЗС РФ мобільними телефонами, які перебували у власності цивільного населення.

З метою розкриття кримінальних правопорушень, а також встановлення місця знаходження викрадених мобільних терміналів, слідчі звертаються до операторів мобільного зв'язку із ухвалою слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів у порядку ст. ст. 159-166 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК) [5].

Дана процесуальна дія можлива за умови, якщо потерпіла особа може надати ідентифікаційні ознаки викраденого мобільного терміналу такі, як IMEI та номер сім-картки оператора мобільного зв'язку, яка була встановлена у телефоні.

Проте, оператори мобільного зв'язку, у разі наявності технічної можливості та за умови роботи базових станцій у вказаний в ухвалі період, можуть надати інформацію про місце, де реєструвався абонент або з якими номерами сім-карток працював мобільний термінал, але охоплює строк не більше, ніж до моменту винесення ухвали, тобто станом на момент надання слідчому інформації, особа, яка користується викраденим мобільним телефоном, може неодноразово змінити своє місце знаходження.

У зв'язку з цим, у порядку ч. 3 ст. 246 КПК, слідчий може прийняти рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії (далі – НСРД), а саме: звернутись до слідчого судді із клопотанням, погодженим з прокурором, про дозвіл на проведення НСРД – встановлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу), що передбачено ст. 268 КПК [5].

В разі отримання дозволу слідчого судді на проведення такої НСРД, слідчий має повноваження, закріплені у ч. 2 та ч. 3 ст. 40 КПК проводити НСРД та доручати їх проведення відповідним оперативним підрозділам, вичерпний перелік яких зазначений у ст. 41 КПК [5]. В такому разі, працівники оперативних підрозділів можуть фіксувати поточне місцезнаходження

викрадених мобільних терміналів та здобувати інформацію про осіб, які причетні до незаконного заволодіння власності цивільних осіб у розумінні ст. 147 Конвенції [3].

Отже, слідчі Національної поліції України, є одними із ключових службових осіб, наділених процесуальними повноваженнями, визначеними Кримінальним процесуальним кодексом України, які в законному порядку можуть ініціювати та організовувати проведення НСРД в ході досудового розслідування воєнних злочинів, в тому числі у зв'язку з тим, що саме слідчий проводить такі слідчі дії, як допити, слідчі експерименти за участю потерпілих, а також свідків, в ході проведення яких отримує та фіксує інформацію про факти незаконного заволодіння майном особами з числа військовослужбовців ЗС РФ, в тому числі мобільними телефонами.

Враховуючи те, що викраденню мобільних телефонів в багатьох випадках передувало незаконне затримання цивільних осіб, жорстоке поводження, вбивство, то встановлення місцезнаходження мобільного терміналу та ідентифікація особи, яка ним користується, дає можливість розкрити і інші воєнні злочини, пов'язані із фактом викрадення конкретного телефону, як за особою потерпілого (населений пункт, період, підрозділ ЗС РФ, який там дислокувався), так і за особою, яка могла вчинити цей злочин.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 №64/2022. Дата оновлення: 08.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 08.11.2024).
2. Резолюція Генеральної Асамблеї «Про агресію проти України» ООН від 02.03.2022 № ES-11/1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22003>.
3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. Документ № 955_154. Дата оновлення: 23.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 08.11.2024).
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341–III. Дата оновлення: 01.11.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 10.11.2024).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012р. № 4651–VI. Дата оновлення: 01.11.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 10.11.2024).

Правда М. В.

курсант Навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кривопис О. Г.

старший викладач кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії з права

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ. ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Використання технічних засобів при розслідуванні кримінальних правопорушень є важливим аспектом діяльності правоохоронних органів, що дозволяє підвищити ефективність та якість розслідувань. Проте застосування таких засобів має ґрунтуватися на певних правових підставах, які визначають межі їх використання, а також гарантують дотримання прав і свобод людини.

На початку розвитку криміналістики, зокрема в період після 1917 року, криміналістична техніка трактувалася в найширшому значенні. У деяких західних країнах цей термін продовжує використовуватися для позначення всієї криміналістики. Поява та впровадження науково-технічних засобів у криміналістику стало можливим завдяки досягненням природничих наук, зокрема фізики, хімії та біології. Ці науки надали нові методи й засоби, які стали основою для розвитку криміналістичної техніки. Так, дослідження речових доказів за допомогою технічних засобів поклали початок формуванню криміналістичної техніки як самостійного напрямку [1, с. 27].

Сьогодні термін «криміналістична техніка» використовується в двох основних значеннях: як розділ криміналістики і як сукупність спеціальних засобів та методів, що застосовуються для розв'язання криміналістичних завдань. Це розділ, що включає не лише технічні засоби, а й методичні підходи до їх використання, що підвищує ефективність розслідування злочинів. Криміналістична техніка включає елементи, які формують власну систему: загальні положення, криміналістичну фотографію, трасологію, дослідження документів, криміналістичну фоноскопію, одорологію, а також дослідження

матеріалів і речовин. Кожен з цих напрямків має свої особливості та методи дослідження, що сприяють виявленню та аналізу доказів [2, с. 57].

Важливість криміналістичної техніки не обмежується лише застосуванням інструментів, але й охоплює наукові підходи до організації слідства, яке повинно базуватися на системному аналізі й використанні науково обґрунтованих методів. Це включає в себе як загальнонаукові, так і спеціальні методи, що використовуються для збору, обробки та аналізу інформації.

Загалом, криміналістична техніка є невід'ємною частиною сучасної криміналістики, що продовжує розвиватися, спираючись на досягнення в природничих і технічних науках. Її використання дозволяє значно підвищити ефективність розслідування кримінальних правопорушень, забезпечуючи надійність та точність в отриманні та аналізі доказів [3, с. 52].

Першим і основним документом, що регулює права та обов'язки учасників кримінального процесу, є Конституція України. Вона забезпечує основні права громадян, зокрема право на особисту недоторканність (ст. 29), право на захист (ст. 59) та право на справедливий суд (ст. 6). Використання технічних засобів у процесі розслідування повинно відповідати цим принципам, щоб не порушувати конституційні права особи. Основним нормативним актом, що регулює процедури розслідування кримінальних справ, є Кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України. У КПК детально описані процедури, які дозволяють використання технічних засобів, таких як:

- Огляд місця події (ст. 223), що може включати використання фото- та відеотехніки для документування обстановки.

- Дослідження речових доказів (ст. 221), де застосовуються лабораторні технічні засоби для аналізу знайдених предметів.

- Слідчі дії (ст. 23), які можуть вимагати використання технічних засобів, таких як слухові або відеозасоби для фіксації показів свідків.

Такі дії повинні здійснюватися з дотриманням процесуальних норм, що гарантує законність і обґрунтованість використання технічних засобів.

Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" також визначає правові підстави для використання технічних засобів у рамках оперативно-розшукових заходів. Оперативні співробітники мають право використовувати технічні засоби для:

Проведення оперативних заходів, які потребують застосування спеціальних технічних засобів (наприклад, засобів для прослуховування телефонних розмов або відеоспостереження).

Проте, використання таких засобів повинно ґрунтуватися на ухвалі суду, що забезпечує контроль за законністю дій оперативних співробітників.

Окрім основних законодавчих актів, існують численні підзаконні акти, що детально регулюють використання технічних засобів у кримінальному процесі. Це можуть бути накази Міністерства внутрішніх справ, постанови Кабінету Міністрів України, що визначають порядок використання певних

технічних засобів і обладнання. Правові підстави використання технічних засобів передбачають дотримання певних вимог, таких як:

- Використання технічних засобів повинно бути передбачено законодавством.

- Технічні засоби можуть бути застосовані лише у випадках, коли без них неможливо отримати важливу інформацію.

- Використання технічних засобів має бути пропорційним меті розслідування та не повинно порушувати прав особи [4, с. 17].

Таким чином, правові підстави використання технічних засобів при розслідуванні кримінальних правопорушень базуються на конституційних засадах, нормах кримінального процесуального законодавства та спеціальних законах про оперативно-розшукову діяльність. Важливо забезпечити баланс між ефективністю розслідування і дотриманням прав і свобод громадян, що є запорукою законності та справедливості в кримінальному процесі. Тільки за умови суворого дотримання правових норм можна досягти високих результатів у розслідуванні злочинів та забезпеченні правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Гусак А.П. Основи криміналістичної техніки. 2023. С. 69.
2. Копча Н.В. Використання спеціальних знань під час розслідування службового підроблення: теорія та практика. 2023. С. 74
3. Перлін, С. І. Проблеми визначення поняття та вдосконалення структури криміналістичної техніки як частини науки криміналістики. *Juris Europensis Scientia* 2021. С. 95-99.
4. Поляк Ю.П. Застосування технічних засобів при проведенні слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та використання його результатів під час досудового розслідування. Дис.. д-ра філософії. 2022. С. 79-89.

Пристинський Б. О.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Бідняк Г. С.

завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Проведення судової експертизи є однією з найважливіших слідчих (розшукових) дій. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну спричинило чимало коректив в процесі роботи не тільки правоохоронців, але і судових експертів. Артилерійські обстріли, ракетні атаки, повітряні тривоги – це тільки невелика частина тих умов в яких щоденно працюють судові експерти. Іноді, розкриття деяких правопорушень є абсолютно неможливим без відповідного висновку експерта. Станом на сьогодні є чимало класів, видів, підвидів експертиз, що мають значення для досудового розслідування. Проте з початком війни суттєво збільшилась кількість знищеного або пошкодженого майна громадян, внаслідок чого у роботі слідчих значно підвищилася частка постанов про призначення судових будівельно-технічних експертиз, що справедливо привертає увагу науковців та практиків.

Судова будівельно-технічна експертиза – це процесуальна дія, яка полягає в проведенні досліджень та наданні експертом висновку з питань, які підлягають доказуванню у конкретній справі (цивільній, господарській, адміністративній) або у кримінальному провадженні [1, с. 81]. Відповідно до пункту 5.1 розділу 2 Наказу Міністерства Юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» одним із основних завдань будівельно-технічної експертизи є визначення вартості будівельних робіт, пов'язаних з переобладнанням, усуненням наслідків залиття, пожежі, стихійного лиха, механічного впливу тощо [2].

Саме вирішення питання про вартість будівельних робіт, пов'язаних з

усуненням наслідків певного руйнування або пошкодження нерухомого майна є особливо актуальним в аспекті проведення будівельно-технічної експертизи в умовах воєнного стану, оскільки переважна більшість проведення таких експертиз станом на сьогодні викликана кримінальним правопорушенням, яке передбачено ст. 438 КК України (Порушення законів та звичаїв війни) [3]. Громадяни, чиє нерухоме майно було пошкоджене або знищене внаслідок обстрілів з боку російської федерації подають відповідні заяви до правоохоронних органів, після чого уповноваженими особами вносяться дані до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Відповідно до офіційної статистики з веб-сайту Офісу Генерального прокурора України – ст. 438 КК України (Порушення законів та звичаїв війни) є одним із найпоширеніших кримінальних правопорушень, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Таким чином, статистичні дані свідчать про наступне: за 2022 рік було зареєстровано 60 387 випадків порушення законів та звичаїв війни, за 2023 рік – 60 944 випадки, а в період часу з першого грудня по тридцять перше серпня в Єдиному реєстрі досудових розслідувань було зареєстровано 18 413 випадків даного кримінального правопорушення. Отже, загальна кількість випадків порушення законів та звичаїв війни з початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну до 31 серпня 2024 року становить 139 744 кримінальних правопорушень [4].

Однією з найбільших складностей проведення судової будівельно-технічної експертизи по вищевказаному випадку є відсутність можливості проведення безпосереднього дослідження об'єкта нерухомості експертами на місці, внаслідок чого у постановках слідчі зазвичай просять про проведення експертизи за наданими ними матеріалами без надання об'єкту на дослідження. Саме по собі таке дослідження є можливим, проте питання щодо його об'єктивності викликають розумні сумніви, адже нерідким є випадок, коли заявник або потерпілий не можуть назвати такі дані як: дата побудови будинку, опис конкретних його пошкоджень, технічна документація щодо земельної ділянки на якій розташовано будинок та інші важливі дані. Відсутність даної інформації може негативно вплинути на хід дослідження, та в результаті відтворити таку суму відновлення пошкоджень будинку, яка не буде відповідати фактичній.

Також, навіть при дослідженні експертами об'єкта на місці, виникають певні особливості щодо роботи експертів. Оскільки причиною руйнувань будівель переважно є дія на них вибуху снарядів або ракет – це пов'язано з небезпекою для життя та здоров'я експертів, через можливість залишення на місці події боєприпасів, які не детонували. З огляду на це, при проведенні таких досліджень на самому об'єкті необхідним є залучення спеціалістів вибухотехніків, а також призначення слідчим комісійної судової будівельно-технічної та військової експертизи, а також призначення вибухово-технічної експертизи. Наприклад, зазначені процесуальні дії були виконані працівниками Державного бюро розслідувань при розслідуванні злочину,

передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України, щодо здійснення військовослужбовцем РФ двох пострілів осколково-фугасними снарядами із 125 мм танкової гармати прямою наводкою по будівлі стаціонарного корпусу Комунального некомерційного підприємства «Тростянецька міська лікарня» Тростянецької міської ради, Сумської області [5].

При призначенні судової будівельно-технічної експертизи за фактом правопорушення передбаченого статтею 438 КК України доцільними вагомим значенням для розслідування набувають такі питання до експерта:

- Яка вартість відновлювальних робіт внаслідок знищення будинку, загальною площею 90,0 кв.м., дата побудови 1962 рік, за адресою: *адреса об'єкта?

- Який розмір завданої матеріальної шкоди будинку, загальною площею 90,0 кв.м., дата побудови 1962 рік, за адресою: *адреса об'єкта в наслідок його знищення?

- Які пошкодження виникли внаслідок артилерійського обстрілу будинку, загальною площею 90,0 кв.м., дата побудови 1962 рік, за адресою: *адреса об'єкта?

- Чи належить пошкоджена внаслідок обстрілу будівля загальною площею 90,0 кв.м., дата побудови 1962 рік, за адресою: *адреса об'єкта за архітектурним вирішенням (стилем) до категорії культових споруд: храмів, церковних споруд?

Важливим аспектом призначення експертизи органами досудового розслідування є дотримання процесуальних вимог отримання документів та порядок надання матеріалів для експертизи. Призначення експертизи здійснюється шляхом винесення постанови слідчим або прокурором. Станом на сьогодні, в законодавстві України не існує єдиної та чіткої форми постанови про призначення судової будівельно-технічної експертизи, і вони можуть змінюватися в залежності від вимог конкретної експертної установи, регіону її знаходження. Проте, аналізуючи мету та специфіку проведення судової будівельно-технічної експертизи за фактом пошкодження майна внаслідок порушення законів та звичаїв війни, а також частину 2 статті 244 КПК України (розгляд слідчим суддею клопотання про проведення експертизи), стає зрозумілим, що в постанові мають бути зазначені:

- 1) орган досудового розслідування, в якого знаходиться відповідне кримінальне провадження;

- 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким призначається експертиза;

- 3) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

- 4) експерт, якого необхідно залучити, або експертна установа, якій необхідно доручити проведення експертизи;

- 5) перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом [6].

Постанова надсилається до відповідної експертної установи, разом із

супровідним листом, а також додатками до постанови, якими можуть виступати:

- копія технічного паспорту будівлі;
- копія допиту потерпілого;
- фототаблиця пошкоджень будівлі;
- план земельної ділянки тощо.

Як відомо, вибір експертної установи здійснюється з урахуванням виду експертизи, об'єктів дослідження та характеру питань, які підлягають вирішенню. В Україні існує система судово-експертних установ, в яких провадяться судові експертизи. При проведенні експертизи поза експертною установою в ухвалі про призначення експертизи вказується конкретний фахівець, якому доручається проведення експертизи [7].

У випадку прийняття прокурором рішення про зміну підслідності відповідно до частини 2 статті 218 КПК України (Місце проведення досудового розслідування) до експертної установи, яка проводить експертне дослідження, разом з постановою про призначення експертизи також надсилається повідомлення, в якому слідчий або прокурор просять направити висновки експерта на юридичну адресу органу досудового розслідування, за яким закріплено підслідність кримінального правопорушення [6].

Отже, проведення судової будівельно-технічної експертизи в умовах дії правового режиму воєнного стану має низку особливостей, пов'язаних в першу чергу із забезпеченням особистої безпеки судових експертів під час дослідження об'єктів нерухомості. Важливим аспектом також є комплексний підхід експертів до вивчення об'єкта та їх взаємодія з правоохоронцями задля досягнення повноти та достовірності фактичних даних у своїх висновках.

Список використаних джерел:

1. Качан Д. В. Особливості проведення будівельно-технічної експертизи // матеріали круглого столу. С. 81. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/5206/1/0046949.pdf#page=82>.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства Юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 07.09.2024 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Офіс Генерального прокурора України: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua>.
5. Вирок Тростянецького районного суду Сумської області від 14.02.2024 у справі № 588/1363/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116968500>.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 07.09.2024 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
7. Пиріг І.В., Бідняк Г.С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні: навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.

Пуцаков В. О.

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Рогальська В. В.

професор кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВПРОВАДЖЕННЯ SILVER NOTICE В ДІЯЛЬНІСТЬ ІНТЕРПОЛУ: НОВАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Чи можуть міжнародні інструменти повернути Україні вкрадені мільярди? У країні, де боротьба з корупцією триває десятиліттями, цей виклик під час війни став ще гострішим. За кордоном ховаються «чорні активи» українських чиновників: розкішні вілли, яхти та квартири в престижних районах по всьому світу. Проте, національне законодавство практично безсиле перед міжнародними фінансовими схемами. Рішенням може стати новий інструмент Інтерполу — Silver Notice. Він здатен допомогти зламати корупційні схеми на глобальному рівні.

У контексті війни в Україні корупція, рейдерство та колабораціонізм постають найбільшими викликами, з якими потрібно боротися. Про це заявив директор Інституту "Інтермаріум" Валентин Гайдай під час круглого столу в Укрінформі. Він підкреслив: "Ми виділили три головні виклики, з якими необхідно боротися і на які необхідно звертати увагу суспільства, аналітичної сфери, журналістів і взагалі громадськості. Це, безумовно, корупція, рейдерство та колабораціонізм" [4]. У 2023 році Україна отримала 36 балів зі 100 можливих в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index — CPI) і тепер посідає 104 місце серед 180 країн. Зростання України на 3 бали є одним із найкращих результатів за минулий рік у світі. Крім того, Україна стала однією з 17 країн у цьогорічному CPI, які продемонстрували свій найкращий показник за увесь час [1]. Однак, як було зазначено вище — корупціонери, майже завжди, зберігають своє дорогоцінно награтоване не на території України, знаючи про малу ефективність національного законодавства в цьому питанні. До недавнього часу, фактичної можливості вилучити незаконно набуті активи не було, якщо вони знаходились на території іншої держави.

Нотифікації Інтерполу — це офіційні міжнародні запити, що дозволяють країнам обмінюватися інформацією про підозрюваних і злочини. Найвідомішим із них є червоне повідомлення (Red Notice), спрямоване на розшук злочинців [2]. Але Silver Notice створене спеціально для боротьби з відмиванням грошей та тіньовими фінансовими потоками. Його мета — відстежувати активи, пов'язані з фінансуванням тероризму, відмиванням коштів через криптовалюту й іншими економічними злочинами [3]. На відміну від традиційних інструментів, спрямованих на розшук осіб, Silver Notice орієнтується на об'єкти. Це дозволяє правоохоронцям знаходити не лише корумпованих чиновників, але й їхні активи — нерухомість, банківські рахунки та інші цінності в «безпечних гаванях» за кордоном. Інтерпол об'єднує зусилля 196 країн, і кожна з них зобов'язана оперативно реагувати на таку нотифікацію. Це значно розширює можливості українських слідчих у боротьбі з корупцією.

Ідея створення такого інструменту виникла ще в 2015 році на Генеральній асамблеї Інтерполу в Кігалі. Проте повноцінно концепція реалізувалася лише у 2022 році після створення Центру Інтерполу з боротьби з економічними злочинами та корупцією (IFCACC). Цей центр також розробляє аналітичну платформу FinCAF для моніторингу глобальних фінансових потоків. А у 2022 році Інтерпол сформував Експертну робочу групу, яка працювала над методами відстеження та повернення злочинних активів. Silver Notice має на меті відслідковувати не лише підозрілих осіб, але й переміщення активів, які використовують для фінансування тероризму чи приховування коштів через криптовалюту. У липні 2024 року Інтерпол оголосив про старт пілотного проєкту, а вже у січні 2025 року планується запуск повномасштабного Silver Notice. У перспективі це дозволить українським правоохоронцям працювати в кооперації з іншими країнами у пошуку активів, захованих за кордоном [5, 6].

Корупція в Україні під час війни стала ще більш витонченою. Державні кошти, призначені на підтримку армії та відновлення інфраструктури, часто потрапляють на закордонні рахунки. Практично кожен корупціонер інвестує у закордонну нерухомість або зберігає свої активи у вигляді криптовалют. Українське законодавство має мало можливостей для заморожування або арешту таких активів без міжнародної підтримки. Саме тут Silver Notice може стати в пригоді. Silver Notice здатне перекрити доступ корупціонерам до їхніх нелегальних активів, навіть якщо вони знаходяться за межами України. Це дозволяє правоохоронцям працювати з іншими країнами, де чиновники намагаються сховати своє багатство. Інформація, передана через Silver Notice, залучає правоохоронні органи інших держав до розслідування та арешту активів.

На відміну від окремих міждержавних запитів, Silver Notice має міжнародну підтримку, що пришвидшує розслідування. Це не лише допомагає повертати вкрадені ресурси, але й запобігає новим випадкам корупції. Міжнародна антикорупційна підтримка додає Україні репутації надійного

партнера і сприяє довірі інвесторів, що допомагає зберігати економічну стабільність навіть у кризовий час. Хоча механізм Нотифікацій є надзвичайно корисним, завжди існує потенціал для зловживань. Як і з будь-яким потужним інструментом, його можна експлуатувати, якщо не дотримуватися правильного підходу. Ось кілька сценаріїв, де можуть виникнути проблеми:

1) *неправильна інформація*: Якщо в Silver Notice потрапить неточна або оманлива інформація про особу, що має зберігати незаконні кошти, це може призвести до помилкового ідентифікування або навіть до несправедливих дій з боку правоохоронців. Це може бути лякаючим для невинних осіб, які раптово виявляються залученими в розслідуванні щодо кримінальних активів, до яких вони не мають жодного відношення;

2) *політична маніпуляція*: У деяких країнах Нотифікацію можуть зловживати з політичних причин — націлюючись на конкретну особу, наприклад, дисидента або активіста. Це, безумовно, викликає тривогу щодо загрози правам людини та питання, чи справді здійснюється правосуддя;

3) *відсутність послідовності*: У різних країнах існують різні правові рамки та процедури, що стосуються Silver Notices, що може призвести до несумісностей у способах їх видачі та виконання.

Через ці ризики надзвичайно важливо, щоб Інтерпол підходив до міжнародних запитів з високим рівнем відповідальності. Непередбачувані наслідки зловживання можуть мати серйозні наслідки для осіб та більшої правової системи.

Впровадження Silver Notice може стати ключовим у боротьбі з корупцією. Багато корупціонерів виводять свої активи за межі країни. Silver Notice допомагає не лише відстежити такі активи, а й прискорити процес їх повернення на користь держави. В умовах війни, коли кожен ресурс є критично важливим для національної безпеки, повернення викрадених активів стане підтримкою для економіки. Silver Notice має потужний превентивний ефект. Сьогодні кожен чиновник, що планує нелегальне збагачення, усвідомлює, що шанси заховати активи тепер значно менші. Це не лише посилює правову основу України, а й робить її більш привабливою для інвесторів, адже виводить країну на шлях прозорості.

Silver Notice Інтерполу може стати справжнім щитом для України у боротьбі з корупцією. Його впровадження не лише поверне кошти до національного бюджету, але й створить бар'єри для нових схем. Міжнародна співпраця, посилена Silver Notice, — це потужний крок до відновлення економіки та майбутнього процвітання України. Цей інструмент надасть українським правоохоронцям нові можливості у відстеженні та поверненні активів корупціонерів, які намагаються заховати свої статки за кордоном. Міжнародна підтримка у часи війни — це вирішальний фактор, і Silver Notice має потенціал стати тим інструментом, який допоможе повернути справедливість та відновити довіру до держави.

Список використаних джерел:

1. Індекс сприйняття корупції за 2023 рік. Transparency International Ukraine. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>
2. Interpol Red Notice. Interpol-Stop. URL: <https://interpol-stop.com/en/interpol-notices/red-notice/>
3. Interpol Silver Notice. Human Rights Lawyers. URL: <https://humanrights-lawyer.com/interpol/silver-notice/>
4. Корупція, рейдерство і колабораціонізм: експерт назвав найбільші виклики для України під час війни. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3899463-korupcia-rejderstvo-i-kolaboracionizm-ekspert-nazvav-najbils-vikliki-dla-ukraini-pid-cas-vijni.html>
5. The ICPO INTERPOL General Assembly, meeting in Kigali, Rwanda, from 2 to 5 November 2015 at its 84th session. Resolution No. 1 AG-2015-RES-01. URL: <https://www.interpol.int/content/download/5917/file/AG-2015-84-RES-01%20-%20Pilot%20project%20concerning%20Silver%20Notice.pdf>
6. INTERPOL prepares to launch 'silver notice' for tracing proceeds of crime. STEP Advising Families Across Generations. URL: <https://www.step.org/industry-news/interpol-prepares-launch-silver-notice-tracing-proceeds-crime>

Рабушко Н. В.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Рогальська В. В.

доцент, професор кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

**ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ДІЯЛЬНОСТІ ВАКС ПІД ЧАС
ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ**

У сучасному світі швидкий розвиток технологій та зростання обсягу інформації, створюють нові виклики для обробки та аналізу даних. Традиційні методи обробки даних часто не справляються з великими обсягами інформації, що призводить до необхідності розробки нових підходів, інструментів та технологій. Однією з таких технологій є використання штучного інтелекту

(далі – ШІ), яке дозволяє автоматизувати процеси аналізу та прийняття рішень на основі великого обсягу інформації зібраної на досудовому розслідуванні. Проте, незважаючи на значний прогрес у цій галузі, неосяжні можливості ШІ досі не використовуються ані судами, ані органами правопорядку, що залежить в тому числі і через відсутність законодавчого закріплення норм, правил та порядку використання ШІ в кримінальній юстиції, окрім як в Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, де серед завдань, зазначені й ті, що стосуються кримінальної юстиції.

Для загального розуміння, необхідно окреслити, що за своєю суттю ШІ є програмою, яка працює за принципом «якщо-то», таким чином за наявності певних умов конкретна функція буде набирати позитивного значення, тобто виконуватись. Особливість ШІ на відміну від звичайного програмного забезпечення (далі – ПЗ) полягає в тому, що такі функції створюються ним самостійно, і це називається самонавчання ШІ. Для потреб правоохоронних органів, які працюють на стадії досудового розслідування такий «софт» стане найкращим помічником, оскільки здатен працювати над величезним масивом даних якісно їх аналізуючи.

З точки зору діючого законодавства, використання ШІ в межах кримінального процесу є неврегульованим та не регламентованим, навіть попри те, що ШІ безапелювано є корисним інструментом в діяльності судових та правоохоронних органів під час досудового розслідування.

На нашу думку наразі існує нагальна необхідність створення спеціалізованого ПЗ на основі програмного коду штучного інтелекту для потреб досудового розслідування, а також законодавчого врегулювання щодо застосування та використання відповідного ПЗ.

Ми переконані, що не варто розглядати ШІ як самостійного «суб'єкта», який внаслідок самонавчання зможе приймати самостійні процесуальні чи інші рішення, оскільки теоретично така можливість відсутня, як з технічного, так і з правового аспекту.

Перед тим як переносити на правову площину українського законодавства практику інших держав, необхідно спочатку окреслити проблеми, перспективи та ризики використання ШІ в реаліях сьогодення, оскільки наявна критична перенавантаженість суддів ВАКС. Під умовним поняттям перевантаженість перш за все йдеться мова про брак часу та обмежений людський ресурс судді, який самостійно приймає кожне рішення.

Дане дослідження пропонує надати судам можливість використовувати у своїй діяльності технології ШІ запровадивши його найближчим часом, та забезпечити його використання на законодавчому рівні.

На нашу думку функціонал штучного інтелекту у діяльності ВАКС може та повинен передбачати здійснення таких функцій: 1) слідкування за строками у провадженні, персональне нагадування судді щодо тієї чи іншої події яка повинна статися за його участі; 2) перевірка відомостей зазначених у клопотанні детектива, прокурора з інформацією із відкритих баз даних та

реєстрів; 3) допомога в організації в проведенні судового розгляду (запрошення учасників, автоматичне нагадування, тощо); 4) слідкування за дотриманням орфографічних, пунктуаційних та лексичних помилок, тощо; 5) пошук та аналіз судової практики.

Ці та інші, не зазначені в цій роботі можливості використання ІІІ в діяльності ВАКС сприятимуть розгляду проваджень та швидшого і якіснішого прийняття по ним процесуальних рішень. Вважаємо за необхідне розглянути кожен з таких функцій ІІІ.

Слідкування за строками у провадженні, персональне нагадування судді щодо тієї чи іншої події яка повинна статися за його участі. Дотримання процесуальних строків досудового розслідування є важливою умовою для забезпечення справедливості та захисту прав громадян. Це дозволяє уникнути невинуватених затримок на відповідній стадії кримінального процесу, що важливо як для підозрюваних, так і для потерпілих. Процесуальні строки умовно стимулюють ефективну роботу правоохоронних органів, та судів, запобігають можливим зловживанням і забезпечують, що слідчі та інші процесуальні дії проводяться в межах закону. Недотримання строків може призвести до визнання доказів недопустимими або до інших процесуальних порушень, що ставить під загрозу справедливий розгляд справи.

Перевірка відомостей зазначених у клопотанні детектива, прокурора, з інформацією із відкритих баз даних та реєстрів. Однією із особливостей розслідування та судового контролю у справах, які належать до юрисдикції НАБУ, САП та ВАКС є специфічність підозрюваних осіб, оскільки це, як правило, є публічні службовці, а серед них и високопосадовці. У таких осіб наявні певні підтверджуючі документи, де зазначено їхній статус. Такий статус несе певні обмеження та заборони під час досудового розслідування, детективи, прокурори у своїх клопотаннях до суду зобов'язані вказувати до якої категорії осіб належить підозрюваний та чим це підтверджується. Суди в свою чергу зобов'язані перевіряти викладену в клопотанні інформацію, але перевірити те чого нема неможливо. Ми пропонуємо використовувати ІІІ для перевірки реєстрів та баз даних щодо наявності інформації, яка може свідчити про спеціальний статус особи та інші відомості, які важливі для досудового розслідування. Таким чином забезпечуються всі засади кримінального провадження, а для слідчого судді та правоохоронних органів забезпечується повний доступ до наявної інформації для подальшого якісного та швидкого розслідування.

Допомога в організації в проведенні судового розгляду (запрошення учасників, автоматичне нагадування, тощо). Використання штучного інтелекту (ІІІ) для організації і проведення судових засідань може значно підвищити ефективність і швидкість судового процесу. ІІІ має потенціал для автоматизації ряду рутинних завдань, що дозволяє звільнити час суддів і працівників суду.

По перше, ШІ буде ефективним для автоматичного повідомлення учасників справи про судові засідання, а також нагадування за певний термін до його початку.

По-друге, ШІ може бути корисним у підготовці справи, організації документів. Алгоритми можуть швидко обробляти величезні обсяги інформації, виділяти ключові факти та забезпечувати точну класифікацію матеріалів. Це допомагає сторонам процесу глибше розуміти справу, знижуючи ризик людських помилок.

По-третє, ШІ може оптимізувати розклад судових засідань, автоматично координуючи час для всіх учасників процесу. Це дозволяє зменшити затримки та підвищити оперативність роботи суду. Також вже існують технології, які забезпечують автоматичне створення засідання протоколів у реальному часі.

Крім того, штучний інтелект може сприяти підвищенню доступності судового процесу. Онлайн-судові засідання з використанням відеоконференцій, керовані системами ШІ, можуть зробити правосуддя більш доступним для громадян, особливо у віддалених регіонах. Це також дозволяє учасникам процесу брати участь у засіданні без фізичної присутності.

Слідування за дотриманням орфографічних, пунктуаційних та лексичних помилок, тощо. Під час судових засідань, де часто ведеться стенографування або фіксація усного мовлення, ШІ може в режимі реального часу виправляти орфографічні та граматичні помилки, забезпечуючи точність у протоколах. Це важливо для того, щоб зберегти офіційну мову судових документів на високому рівні і уникнути двозначностей або неправильних інтерпретацій.

Також, завдяки технологіям обробки природної мови (NLP), ШІ може слідувати за відповідністю лексики правовим стандартам, забезпечуючи використання термінів у правильному контексті. Це корисно не тільки для протоколів, але й для підготовки письмових матеріалів, таких як судові рішення, що повинні бути чіткими, точними та юридично коректними.

Застосування таких систем дозволяє уникати тривалої ручної перевірки документів і скоротити час на їх оформлення, що покращує ефективність роботи суду. Однак важливо, щоб такі інструменти були доповненням до людського контролю, оскільки певні нюанси мови чи контексту можуть вимагати людського втручання для правильного тлумачення.

Підсумовуючи, можна зазначити про важливість інтеграції штучного інтелекту у діяльність ВАКС та правоохоронних органів на стадії досудового розслідування, що спеціалізуються на антикорупційній діяльності. Використання ШІ зможе значно підвищити ефективність та об'єктивність судового контролю, сприяючи більш точному та швидкому прийняттю рішень. Це дозволить зменшити вплив людського фактора та, найголовніше, зменшити навантаження на судову систему під час здійснення судового контролю, що є важливим для забезпечення неупередженості та справедливості судових процесів.

Список використаних джерел:

1. Письменна, О., Лаврентій, З. (2024). Artificial intelligence in jurisprudence: prospects and problems. *Modern Engineering and Innovative Technologies*, 4(31-04), 69–73. <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2024-31-00-095>.
2. Рогальська, В. В., Санакоєв, Д. Б., & Руденко, А. В. Технології штучного інтелекту у документуванні та розслідуванні кримінальних правопорушень. *Activities of law enforcement agencies to ensure public safety and order during the legal regime of martial law : Scientific monograph*. – Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. – 476 p. Activities of law enforcement agencies to ensure public safety and order during the legal regime of martial law : Scientific monograph. – Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. – 476 p.
3. Кобко-Одарій, В. С. (2023). Роль штучного інтелекту в судовій інтерпретації права. *Київський часопис права*, (3), 7-13. <https://doi.org/10.32782/klj/2023.3.1>
4. Белова, М. В., & Белов, Д. М. (2023). Імплементация штучного інтелекту в досудове розслідування кримінальних справ: міжнародний досвід. *Аналітично-порівняльне правознавство*, (2), 448-453.

Савенко А. Б.

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Гаркуша А. Г.

доцент кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

**ПРОБЛЕМАТИКА ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ ОСІБ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Одночасний допит двох або більше вже допитаних осіб є важливим способом отримання достовірної інформації. Одночасний допит дозволяє ефективно використовувати процесуальний час, зокрема у випадках, коли допитувані мають спільні обставини. Він має особливе процесуальне завдання, специфічний порядок проведення, процесуальну форму закріплення результатів, тобто всі ознаки, котрі характеризують самостійну слідчу (розшукову) дію[1].

Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб – слідча (розшукова) дія, що полягає в почерговому допиті в присутності один одного двох чи більше, раніше допитаних з тих самих обставин осіб, з числа свідків,

потерпілих, підозрюваних, аналізі та безперервному порівнянні (зіставленні) показань, що поступають, усуненні в них суттєвих розбіжностей з метою встановлення істини у конкретному кримінальному провадженні[2].

Наразі в Кримінальному процесуальному кодексі України відсутні чіткі положення щодо порядку проведення одночасного допиту. Через це може з'явитися певна невизначеність у діях слідчих, що, в свою чергу, може створити підґрунтя для зловживань та порушень прав підозрюваних і обвинувачених. Відсутність нормативно затверджених методик проведення одночасного допиту ускладнює його застосування на практиці та створює ризики для достовірності отриманих свідчень.

Недостатній рівень вивчення та наукового обґрунтування окремих аспектів проведення одночасного допиту можуть викликати певні ускладнення як самої процедури одночасного допиту, так і всього кримінального провадження. Відсутність чітко визначеного алгоритму дій слідчого та інших учасників одночасного допиту може призвести до певних порушень, а саме: порушення прав підозрюваних і обвинувачених на захист – адвокату складніше контролювати хід допиту та забезпечувати дотримання прав свого клієнта. Це може призвести до ситуацій, коли адвокат не має можливості своєчасно втрутитися у процес допиту та захистити інтереси підозрюваного або обвинуваченого. Одночасний допит може порушувати конфіденційність спілкування підозрюваного чи обвинуваченого з адвокатом, оскільки немає можливості для приватних консультацій під час проведення такого допиту. Тож, необхідно встановити чіткі правила участі адвоката під час одночасного допиту, що нададуть можливість своєчасного втручання у процес та гарантуватиме повну приватність консультацій з підозрюваним або обвинуваченим.

Також, під час одночасного допиту може виникнути ситуація, коли один з підозрюваних або обвинувачених відчуває тиск і говорить більше, ніж бажає, або навіть зізнається у злочині під впливом присутності інших осіб. Вплив одного допитуваного на іншого, що може призвести до викривлення свідчень. Вони можуть змінювати свої свідчення під впливом страху, сорому або бажання уникнути конфлікту з іншими допитуваними. Один із допитуваних може свідомо або несвідомо маніпулювати свідченнями іншого, наприклад, через вербальні або невербальні сигнали, що можуть вплинути на хід допиту та його результати. Під час його проведення відбувається взаємний психологічний вплив його учасників, які мають на меті різні цілі[3]. Для уникнення можливості психологічного тиску та маніпуляцій свідченнями при розробці методик одночасного допиту потрібно залучати психологів.

Таким чином, проведення додаткових роз'яснень підозрюваним і обвинуваченим щодо їх права на мовчання та гарантування, що жоден з них не відчуватиме тиску під час допиту, є обов'язковою складовою процедури одночасного допиту. Також, можливе застосування сучасних технологій для фіксації одночасного допиту, що дозволяє контролювати поведінку учасників

та виявляти будь-які порушення. Стосовно слідчих, для найбільш ефективного та результативного перебігу кримінального провадження, потрібно проводити регулярні навчання щодо правильного проведення одночасних допитів, зокрема щодо розпізнавання психологічного тиску та маніпуляцій.

Такі заходи допоможуть зменшити ризики, пов'язані з одночасним допитом, і забезпечать більш ефективний та справедливий кримінальний процес. Застосування цих заходів дозволить вирішити існуючі правові проблеми, забезпечити належний захист прав учасників кримінального процесу та підвищити ефективність одночасного допиту як інструменту отримання достовірних свідчень.

Список використаних джерел:

1. Бондар В. С. Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб як елемент тактичної операції в розслідуванні злочинів, учинених злочинними спільнотами. *Прикарпатський юридичний вісник*. – URL: http://www.pjv.pnu.ua.od.ua/v6_2022/32.pdf.
2. Сімонович Д.В., Лозова С.М. Методичні рекомендації щодо проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. *Законодавче забезпечення правоохоронної діяльності*. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7c092c52-1e08-49c7-b098-6845570e5b04/content>.
3. Поліванова І. О. Щодо одночасного допиту кількох уже допитаних осіб. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. Харків. 2017. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/147.pdf.

Санакоев Д. Б.

завідувач кафедри кримінального
процесу Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Україна сьогодні стикається з низкою глобальних безпекових викликів, зумовлених військовою агресією російської федерації з одного боку, та набуттям статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу з іншого. Наведене зумовлює необхідність вжиття практичних заходів, спрямованих на досягнення міжнародних стандартів забезпечення верховенства права, дотримання прав і свобод людини, а також здатності виконувати зобов'язання, узяті на себе Україною за Угодою про асоціацію з Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами [1] та визначені пріоритетними у Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки [2]. Вказане корелює і ситуацією у Європейському

Союзі, адже організована злочинність лишається головним викликом його внутрішній безпеці, а протидія їй – одним із напрямів міжнародної політики ЄС, яка потребує скоординованих дій і подолання міждержавних законодавчих колізій [3].

Сучасна організована злочинність постійно розвивається, чому сприяють такі глобальні соціально-економічні процеси як урбанізація, міграція, формування єдиного світового інформаційно-культурного простору [4]. Відповідно, правоохоронні органи стикаються з непростим завданням прогнозування та запобігання майбутнім кримінальним правопорушенням.

Із розвитком технологій, засобів зв'язку і транспорту, розширенням міжнародної комерційної та економічної діяльності, організована злочинність виходить на світовий рівень. Руйнівний потенціал організованої злочинності використовується із воєнною та політичною метою, про що свідчать спроби спеціальних служб російської федерації підживлювати сепаратистські настрої, використовувати організовані злочинні угруповання і корумпованих посадових осіб, намагаючись зміцнити інфраструктуру впливу [5].

Крім того, злочинна поведінка постійно змінюється, а точні дані та прогнозні моделі часто відсутні, що ускладнює виявлення потенційних загроз. Традиційні методи виявлення та запобігання організованим злочинності виявилися неадекватними, що призвело до розробки нових моделей її розуміння та планування нових стратегій боротьби з нею.

Наслідком пошуку та реалізації таких моделей стало прийняття Стратегії боротьби з організованою злочинністю (2020) [6] (далі – Стратегія. Д.С.), яку було розроблено, у т.ч., із метою реалізації Стратегії національної безпеки України (2015) та Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності.

Загалом позитивно оцінюючи факт прийняття Стратегії, маємо констатувати відсутність системності у розробці та прийнятті нормативних актів такого рівня. Означену проблему змістовно досліджували у своїх наукових розвідках О.С. Доценко, В.І. Литвиненко, Р.В. Перелигіна, Д.Б. Санакоєв, О.Ю. Шостко та інші вітчизняні вчені [3; 7-10], тому зупинимось лише на окремих, раніше не досліджених, аспектах цієї проблеми.

Так, Стратегію було схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України 16.09.2020 року. Серед основних напрямків її реалізації було визначено, зокрема, такі:

1) *запровадження механізмів координації та взаємодії у сфері боротьби з організованою злочинністю*, що передбачало утворення і функціонування Національного координатора для організаційного забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, ефективного функціонування механізмів координації, взаємодії, моніторингу та звітності через забезпечення реалізації механізму стратегічних комунікацій у сфері боротьби з організованою злочинністю [6];

2) *інформаційно-аналітичне забезпечення державних органів, що*

беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, що передбачало запровадження в їх діяльності системи проведення кримінального аналізу та аналізу ризиків організованої злочинності за стандартами ЄС, а також системи оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA Україна) [6].

За два роки після схвалення Стратегії, 27.09.2022 року, розпорядженням Кабінету Міністрів України № 850-р було затверджено План заходів з її реалізації [11], що дозволяє нам констатувати хаотичність у прийнятті стратегічно важливих рішень протягом 2020-2022 років, а також унеможливлення ефективності впровадження заходів з протидії організованій злочинності у період активної фази відсічі збройної агресії російської федерації.

У досліджуваному контексті, на виконання п. 3 Плану [11], 28.08.2024 року на розгляд Кабінету Міністрів України був поданий Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» щодо утворення Міжвідомчої координаційної комісії у сфері боротьби з організованою злочинністю (Національного координатора) [12], який станом на 01.11.2024 року перебуває на розгляді у Комітеті Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності. Тобто, відсутність Національного координатора прямо свідчить про відсутність дієвих механізмів координації у сфері боротьби з організованою злочинністю в умовах воєнного стану.

Щодо запровадження системи оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA Україна) зазначимо, що незважаючи на розпочату 2017 року роботу у цьому напрямку, лише 26.01.2022 року Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову №59 «Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA Україна», якою утворено Міжвідомчу робочу групу з питань координації запровадження системи оцінки SOCTA Україна [13] та затверджено Порядок збирання і узагальнення інформації та здійснення оцінювання загроз організованої злочинності та тяжких злочинів відповідно до системи оцінки SOCTA Україна [14].

Наказами МВС України від 08.11.2023 року № 802, а також від 22.06.2023 року № 513 було затверджено Інструкцію з формування та ведення автоматизованої інформаційної підсистеми «SOCTA» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» [15] та форми облікових карток «Організована група та/або злочинна організація», «Сфери злочинної діяльності». Наслідком вжитих заходів став перший звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності – SOCTA Україна, оприлюднений лише в квітні 2024 року та який охопив 2019-2022 роки [4].

Отже, основними проблемними питаннями формування державної стратегії протидії організованій злочинності на сьогодні вважаємо відсутність

системного підходу до ведення боротьби з нею, а також своєчасної консолідованої оцінки загроз організованої злочинності, що прямо визнані Стратегією загальними загрозами організованої злочинності в Україні [6]. З метою удосконалення вказаних напрямків та формування ефективної державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю вважаємо за необхідне у період до 01.10.2025 року: 1) утворити / визначити шляхом прийняття відповідного Закону, постійного Національного координатора з питань боротьби з організованою злочинністю; 2) здійснити оцінювання загроз організованої злочинності та тяжких злочинів за період до 31 грудня 2024 р.; 3) затвердити основні напрями (пріоритети) боротьби з організованою злочинністю; 4) розробити та затвердити комплексні плани заходів із протидії організованій злочинності (за кожним пріоритетом), за прикладом впровадження Циклів політики ЄС, впровадження стратегічних планів та щорічних Планів дій через проєкт ЕМРАСТ під керівництвом Національного координатора [10]; 5) провести моніторинг та оцінки стану реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
2. Указ Президента України від 11.05.2023 року № 273/2023 «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>.
3. Шостко О.Ю. Сучасна політика ЄС у сфері протидії організованій злочинності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 21. Частина II. Том 3. Ужгород, 2013. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17198/1/Shostko_257%E2%80%9393261.pdf.
4. Звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності – СОСТА Україна (2019-2022). Київ: ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 113 с.
5. Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
6. Стратегія боротьби з організованою злочинністю (схвалена розпорядженням КМУ від 16 вересня 2020 р. № 1126-р) // Урядовий кур'єр від 19.09.2020 р. № 183.
7. Доценко О.С. Стратегічна мета та тактичні завдання протидії організованій злочинності в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2019 № 41 том 1. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc41/part_1/18.pdf.
8. Литвиненко В.М. Проблеми реалізації стратегії боротьби з організованою злочинністю на сучасному етапі. Право.ua. № 3, 2020. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2020/12/118-_Lytvynenko.pdf.
9. Перелигіна, Р., Дмитришак, Ю. Щодо стратегії боротьби з організованою злочинністю (на прикладі України та Іспанії). Часопис Київського університету права, (4), 320-324. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2019.55>.

10. Санакоєв Д., Вашко А., Єфімов В. Імплементация європейської методології SOCTA в протидії організованій злочинності в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1 (116). С. 213-220.

11. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 р. № 850-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2022-%D1%80#Text>.

12. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» щодо утворення Міжвідомчої координаційної комісії у сфері боротьби з організованою злочинністю (Національного координатора). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44806>.

13. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2022 р. № 59 «Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA Україна». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2022-%D0%BF#Text>.

14. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 2022 р. № 59 «Порядок збирання і узагальнення інформації та здійснення оцінювання загроз організованої злочинності та тяжких злочинів відповідно до системи оцінки SOCTA Україна». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2022-%D0%BF#n61>.

15. Наказ МВС України від 08.11.2023 року № 802 «Про затвердження Інструкції з формування та ведення автоматизованої інформаційної підсистеми «SOCTA» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2041-23#Text>.

Світловська Д. В.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Єфімов М. М.,

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ВЧИНЕНОЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Показання відіграють ключову роль у встановленні обставин, що підлягають доказуванню у будь-якій категорії кримінальних проваджень. Як очевидець та жертва злочину, саме потерпілий володіє детальною інформацією про важливі факти та обставини кримінального правопорушення.

Ці свідчення можуть бути отримані під час допиту – однієї з найважливіших і водночас складних слідчих (розшукових) дій. Успішне проведення допиту вимагає ретельної підготовки від уповноваженої особи (слідчого, дізнавача, детектива), оскільки саме всебічна підготовка є необхідною умовою для отримання повних і достовірних свідчень.

В розрізі зазначеного, вважаємо досить правильною думку окремої групи дослідників (Н. А. Лугіна, Л. В. Гонцовська), які вказали, що «...у випадку, якщо на момент внесення відомостей до ЄРДР склад такого кримінального правопорушення, як торгівля людьми, не може бути однозначно визнаний і правоохоронні органи не мають достатніх доказів, щоб підтвердити, що відбулася саме торгівля людьми, вони можуть розпочати розслідування інших кримінальних правопорушень, які можуть бути пов'язані з торгівлею людьми. Наприклад, вони можуть розслідувати умисні тілесні ушкодження, передачу венеричних захворювань, викрадення особи, сексуальне насильство, примус до статевого контакту або ведення фіктивного підприємництва. Оскільки досить часто інші кримінальні правопорушення можуть бути системою діянь, що складають основний склад торгівлі людьми. На нашу думку, зазначене є особливістю розслідування такого кримінального правопорушення. Після початкового етапу слідчий приступає до нового умовного етапу досудового розслідування, який полягає у зборі доказів за допомогою проведення слідчих (розшукових) дій, які відіграють важливу роль під час розслідування кримінальних правопорушень. Однак важливо зауважити, що проведені слідчі (розшукові) дії становлять значущу, але не єдину складову процесу розслідування, адже вони взаємодіють, доповнюють одна одну в контексті організаційної, процесуальної та слідчої діяльності» [1, с. 150]. З огляду на вказане, логічним є прийняття рішення щодо проведення ряду допитів як потерпілих та свідків, так і підозрюваних, що забезпечить найбільш повну картину вчиненого протиправного діяння.

Стосовно окремих аспектів його проведення, І. О. Шаповалова відмічає, що на перший план виходить «...психологічна чутливість та підготовка до роботи з травматичними подіями, оскільки жертви торгівлі людьми часто зазнають насильства, фізичних тортур, сексуальної експлуатації та інших жахливих переживань, особливе значення має психологічна чутливість під час допиту. Слідчі повинні бути підготовленими до роботи з особами, які зазнали травм, що вимагає наявності певних навичок у сфері психології. Необхідно уникати повторної травматизації під час допиту, створюючи безпечне і спокійне середовище, допит має бути зосередженим на довірі, а не на примусі» [4, с. 160].

У свою чергу, група дослідників (О. В. Пчеліна, В. Б. Пчелін) вказали, що для розслідування торгівлі людьми необхідний комплексний підхід, що включає наступні заходи: Збір доказів не тільки від потерпілої особи, але й від інших джерел (очевидців, фото- та відеоматеріалів, електронних даних тощо). Слідчий повинен ретельно фіксувати всі свідчення, оскільки жертви можуть

плутатися через травматичні спогади. Особливе значення мають попередні розмови з психологами або соціальними працівниками, які можуть допомогти жертві підготуватися до допиту. Під час допиту особлива увага приділяється захисту прав людини, тому що жертви торгівлі людьми часто стикаються з дискримінацією та стигматизацією, тому конфіденційність інформації є критично важливою, тому Слідчий повинен дотримуватися правових норм і міжнародних стандартів щодо роботи з постраждалими від торгівлі людьми» [2, с. 270].

А вже Д. Б. Санакоєв зауважував, що «...одним із найбільш розповсюджених засобів отримання інформації про розслідувану подію, зокрема, виявлення та доказування вини членів злочинного угруповання, є допит. Складність цієї слідчої (розшукової) дії полягає в тому, що допит – це суворо регламентована кримінально-процесуальними нормами форма спілкування, яка має завжди вимушений характер та зумовлена необхідністю... Проте іноді вони виникають і при допитах потерпілих та свідків» [3, с. 137].

Ще однією особливістю у досліджуваній категорії кримінальних проваджень є те, що можна використовувати різні методи допиту. Для прикладу, О. В. Пчеліна та В. Б. Пчелін констатують, що під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із сексуальним насильством, при проведенні допиту можна застосовувати наступні методи: «...1. Етапність допиту. Спочатку варто проводити неформальні бесіди для встановлення контакту та довіри, поступово переходячи до більш детальних питань. 2. Спеціалізовані техніки для допомоги жертві в пригадуванні подій. 3. Розподіл ролей. Наприклад, участь психолога або соціального працівника під час допиту може бути важливою для моральної підтримки жертви» [2, с. 271].

Підводячи підсумок, зазначимо, що потрібно забезпечити правовий захист жертв торгівлі людьми, надавши їм можливість скористатися допомогою адвокатів, представників міжнародних організацій. У зв'язку з тим, що торгівля людьми часто є транснаціональним кримінальним правопорушенням, особливо в умовах збройних конфліктів, ефективна співпраця з міжнародними правоохоронними органами (Європол, Інтерпол) і міжнародними правозахисними організаціями (Amnesty International, Human Rights Watch, International Federation for Human Rights, Human Rights First) є досить важливою. Адже обмін інформацією та взаємодія з міжнародними партнерами може допомогти в розслідуванні та притягненні винних до відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Лугіна Н. А., Гонцовська Л. В. Особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. № 1 (14). С. 146–157.
2. Пчеліна О. В., Пчелін В. Б. Тактика допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із сексуальним насильством. *Вісник Кримінологічної асоціації*

України. 2024. № 31.1. С. 264–275.

3. Санакоєв Д. Б. Виявлення та розслідування торгівлі людьми підрозділами Національної поліції України : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 192 с.

4. Шаповалова І. О. Особливості тактики допиту жінок, потерпілих від насильницьких злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 158–162.

Сидорова Е. О.

заступник декана з освітньої та науково-дослідної діяльності факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

Рижкін Д. В.

старший оперуповноважений в особливо важливих справах Управління протидії кіберзлочинам у Дніпропетровській області Департаменту кіберполіції Національної поліції України

**ПРОТИДІЯ КІБЕРЗЛОЧИНАМ В УМОВАХ
ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Питанням виявлення, запобігання, попередження та розкриття кіберзлочинності завжди приділялась значна увага як з боку практиків, так і науковців. Зараз важко собі уявити людину, яка не користується сучасними гаджетами, включаючи проведення електронних платежів. Найпростішими прикладами є плата за проїзд у громадському транспорті, оплата комунальних платежів, здійснення покупок через інтернет-магазини тощо. Усі ці дії відбуваються через використання кіберпростору, тому разом з технічним прогресом отримали й кіберзлочинність, яка створює загрози не тільки окремій людині, а й навіть національній безпеці держави в цілому, зокрема у умовах воєнного стану небезпечними є кібер атаки рф на найважливіші електронні системи, які стосуються національної безпеки України, розповсюдження шкідливого програмного забезпечення представниками росії, заволодіння коштами суб'єктів господарювання з метою подальшого фінансування збройної агресії, коштами громадян під приводом підписання

петиції про присвоєння звання військовим або під приводом отримання коштів від родин безвісти зниклих військових, злочини у сфері критичної інфраструктури.

На теперішній час кількість наукових публікацій, пов'язаних з проблемами протидії кіберзлочинності займає значний об'єм, але з урахуванням військової кіберагресії рф проти України й надалі необхідно досліджувати зазначену проблематику, оскільки кожного дня продовжується атаки з боку росії, зокрема надходять повідомлення про замінування закладів вищої освіти, адміністративних будівель, підприємств тощо, перебої в роботі електронних систем банківської сфери, незаконне заволодіння персональними даними користувачів мобільного зв'язку з метою викрадення коштів громадян. Перерахувати всі можливі способи вчинення кіберзлочинів не вдасться навіть в окремому збірнику тез доповідей конференції, присвяченій проблемам боротьби з кіберзлочинністю.

Ще до початку повномасштабного військового вторгнення рф проти України, Радою національної безпеки і оборони України введено в дію «План реалізації Стратегії кібербезпеки України». Головною метою зазначеного плану є розроблення дієвої системи відповідних індикаторів оцінки стану кібербезпеки, яка охоплюватиме: базові індикатори стану кібербезпеки, індикатори розвитку національної системи кібербезпеки, індикатори стану кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом [1].

Ще одним дуже важливим кроком з боку держави, вже після початку війни, було прийняття ряду змін до чинного законодавства. Зокрема, зміни стосувались трьох важливих законів: «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» № 2137-IX від 15.03.2022 [2]; «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» № 2149-IX від 24.03.2022 [3].

Усі ці зміни направлено на оптимізацію кримінального та кримінального процесуального законодавства щодо удосконалення підстав та процесуальних механізмів притягнення до кримінальної відповідальності кіберзлочинців, але серед фахівців триває жвава дискусія щодо обговорення вказаних змін. Зокрема, Мовчан Р.О. піддає критиці положення про те, що для кваліфікації відповідних посягань за ч. 5 ст. 361 КК не вимагається того, щоб вони скоювались «з використанням умов воєнного стану», а натомість достатньо їхнього вчинення в умовах воєнного стану і спричинення наслідків, передбачених ч. 3 або ч. 4. Автор зазначає, що прямим результатом такого законодавчого кроку стало те, що відтепер, наприклад, банальний, але вчинюваний в умовах воєнного часу несанкціонований перегляд телепередач має отримувати кримінально-правову оцінку з посиланням саме на ч. 5 ст. 361

КК. Також, дослідник аргументує помилковість вилучення існуючого раніше у примітці ст. 361 КК принципово важливого застереження відносно того, що при оцінці «значної шкоди» згаданий майновий еквівалент мав братися до уваги лише тоді, коли така шкода полягала у заподіянні матеріальних збитків, який призвів до суттєвого та нічим невинновданого звуження сфери потенційного застосування ч. 4 ст. 361 КК [4].

На жаль, в цій роботі висвітлити весь масив проблем та надати належну їм оцінку, спираючись на думки вчених та практиків не є можливим. Головною метою було привернути уваги вчених, практичних працівників та інших небайдужих громадян, у тому числі здобувачів вищої освіти до актуальних проблем протидії кіберзлочинам в сучасних умовах. Лише спільною роботою можливо досягнути позитивного результату.

Як підсумок, необхідно зазначити те, що під час військової агресії рф, яка веде гібридну війну, окрім постачання країнами- партнерами військової зброї Україні, нам вкрай потрібно технічно бути озброєними у боротьбі з кіберагресією рф. Зокрема, доцільно навчатися та переймати досвід у закордонних фахівців, які працюють у цій сфері. Також, важливим є проведення роботи з приводу інформування громадян про безпеку в кіберпросторі, зокрема важливо підвищити ефективність роботи державних органів у соціальних мережах і месенджерах. Це вкрай необхідно для оперативного поширення достовірної інформації та захисту громадян від дезінформації та шахрайства. Серед основних важливих кроків, як варто впровадити, слід виділити наступні: верифікація профілів державних органів, моніторинг інформації та оперативне реагування на «масові вкиди», надсилання неперифікованих ресурсів до бота «BRAMA» (проект започатковано волонтерами та на сьогоднішній день, функціонує за підтримки Департаменту кіберполіції Національної поліції України), створення реєстру офіційних каналів державних органів у соціальних мережах і месенджерах («Кібер Брама» є складовою частиною проекту «BRAMA»).

Список використаних джерел:

1. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України»: Указ Президента України від 1 лютого 2022 року № 37/2022.
2. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам»: закон України № 2137-IX від 15.03.2022.
3. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» закон України № 2149-IX від 24.03.2022.
4. Мовчан Р.О. Аналіз законодавчих змін, направлених на підвищення ефективності кримінально-правової протидії кіберзлочинності в умовах дії воєнного стану. URL: <https://r.donnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2598/8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Скорін Д. М.

студент Міжнародного
науково-технічного університету
ім. академіка Ю. Бугая (МНТУ)

Науковий керівник:

Кононенко С. В.

професор Міжнародного
науково-технічного університету
ім. академіка Ю. Бугая (МНТУ)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБМІНУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

Міжнародне право є основою для захисту військовополонених, хоча окремі процедури обміну залишаються неврегульованими. Документи, такі як Загальна декларація прав людини, Женевські конвенції та Європейська конвенція з прав людини, гарантують базові права, але не регламентують процедуру обміну. Втім, міжнародне право створює можливість для організації такого обміну на рівні міждержавних домовленостей. Військове гуманітарне право також охоплює звичаєві норми, які пропонують методи обміну, наприклад «все на всіх» або «принцип рівності». Ці формули створюють правову основу для обміну між сторонами збройного конфлікту. Незважаючи на загальні рамки, відсутність чітких механізмів створює певні труднощі в реалізації обміну. Проблема актуальна, особливо у світлі збройної агресії РФ проти України.

З початком російсько-українського конфлікту в 2022 році Україна активно адаптує своє законодавство для покращення правового регулювання обміну військовополоненими. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо військовополонених» став важливим кроком у цьому напрямі. Зокрема, цей закон визначає правовий статус військовополонених і розмежовує повноваження органів, відповідальних за поводження з ними. Внесено зміни до таких актів, як Кримінально-виконавчий кодекс, закони про Національну поліцію, оборону України та інші, що посилюють контроль над ситуацією. Це законодавство створює структуру, яка забезпечує злагоджене виконання операцій з обміну. Також було вдосконалено координацію діяльності органів, що сприяє оперативності рішень. Це позитивно впливає на процес обміну в складних умовах війни[1, с. 252].

Для полегшення процесу обміну в Україні створено Національне інформаційне бюро, яке відповідає за інформаційне забезпечення обміну. Це бюро, яке працює згідно з Женевською конвенцією, збирає дані про українських військовополонених і координує процеси обміну. Згідно з положеннями Кабінету Міністрів, бюро підпорядковується Міністерству

реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Завдяки цьому забезпечується організована передача даних та взаємодія з міжнародними партнерами. Порядок передачі військовополонених був затверджений постановою Кабінету Міністрів і включає процедури для обміну між Україною та країною-агресором. Це сприяє надійному функціонуванню механізмів обміну в умовах військової загрози. Бюро відіграє ключову роль у забезпеченні захисту прав полонених громадян України.

Однак сучасне законодавство не вирішує всіх проблем, пов'язаних із правовим забезпеченням обміну військовополоненими. Верховна Рада продовжує працювати над новими законопроектами, які мають заповнити наявні правові прогалини. Один із таких документів пропонує зміни до Кримінального кодексу, що регламентують особливий статус військовополонених. Його мета – створити чіткі правові умови для обміну громадян, які утримуються на території держави-агресора. Запропоновані зміни враховують право на захист та ефективність процедури обміну в рамках українського законодавства. Вони також розширюють можливості України для здійснення обмінів на міжнародній арені. Цей підхід дозволяє українському парламенту забезпечити належну правову базу для захисту полонених.

Ідея запровадження особливого механізму, названого «Політико-правове рішення», стала новим підходом до вирішення питання обміну військовополоненими. Даний механізм дозволяє Президенту України ухвалювати управлінські рішення в особливих обставинах. Це забезпечує оперативність дій в умовах, коли звичайні юридичні інструменти можуть бути недостатніми. Такий механізм підвищує гнучкість системи, що дозволяє швидше реагувати на потреби громадян. Водночас деякі фахівці критикують цю ініціативу через потенційний ризик порушення конституційних норм. Потреба в балансі між оперативністю дій та законністю залишається актуальною. Подальше вдосконалення цієї ініціативи може сприяти стабільному функціонуванню системи обміну[2, с. 115].

Ще одним напрямком реформування стало уточнення статусу добровольців, які брали участь у захисті України. Добровольці нерідко не входять до офіційних збройних формувань, що створює труднощі для їхнього правового визнання. Нові законопроекти спрямовані на забезпечення їхнього включення до механізмів обміну. Це дасть змогу уникнути ситуацій, коли добровольці не мають можливості бути обмінними через недоліки у правовому статусі. Законодавчі зміни також розглядають питання їхнього захисту від кримінальної відповідальності за участь у збройних діях. Таким чином, статус добровольців як учасників обміну буде закріплено на офіційному рівні. Це сприятиме покращенню захисту прав усіх захисників України.

Запровадження нових положень, які посилюють захист прав військовополонених, також потребує міжвідомчої координації. Для цього

Кабінет Міністрів України затвердив механізми співпраці між різними державними органами. Це дозволяє забезпечити ефективне виконання функцій кожного з учасників процесу обміну. Важливим є чітке розмежування повноважень, що сприяє уникненню конфліктів і дублювання зусиль. Координація на державному рівні забезпечує виконання поставлених завдань вчасно та з урахуванням міжнародних норм. Це особливо важливо в умовах воєнних дій, коли оперативність і злагодженість є критично необхідними. Загалом, така координація покращує взаємодію між різними відомствами та підтримує правову стабільність.

Законодавчі ініціативи також передбачають внесення змін до кримінально-процесуального законодавства для створення процедур обміну засуджених. Зокрема, передбачається, що особи, засуджені в Україні, можуть бути звільнені від покарання у разі обміну як військовополонені. Цей підхід дає можливість забезпечити швидке звільнення українських захисників, які утримуються за кордоном. Нові положення також дозволяють українським громадянам, звільненим за обміном, уникнути повторного ув'язнення при поверненні на Батьківщину. Ці зміни спрямовані на адаптацію процесів обміну до реалій війни. Механізм дозволяє забезпечити права засуджених, яких було обміняно, та уникнути дублювання покарання. Це є важливим кроком для правового захисту українців[3, с. 55].

Зростання інтересу українських законодавців до питань обміну зумовлене подіями на фронті та постійною загрозою для українських військовополонених. Депутати Верховної Ради ініціюють численні законопроекти, спрямовані на вирішення цієї проблеми. Один із таких проектів передбачає доповнення Кримінального кодексу новими статтями, які регулюють відповідальність за невиконання умов обміну. Ці зміни спрямовані на забезпечення додаткових правових гарантій для військовополонених. Їхнє ухвалення покращить прозорість та контроль над процесом обміну. Це також дозволить уникнути зловживань, пов'язаних з проведенням обмінів. Законопроекти отримали підтримку з боку правозахисних організацій, які наголошують на важливості законодавчого контролю.

У рамках міжнародних ініціатив Україна розглядає можливість співпраці з міжнародними організаціями для вдосконалення процесу обміну. Наприклад, ООН, Червоний Хрест і ОБСЄ регулярно залучаються до переговорів про обмін. Це створює додатковий рівень правового захисту та контролю за дотриманням прав військовополонених. Україна розглядає можливість участі у нових програмах ООН, які сприятимуть поверненню військовополонених на батьківщину. Співпраця з міжнародними організаціями також дозволяє використовувати їхні ресурси для проведення обмінів. Важливою є роль України в розробці нових міжнародних правових норм, спрямованих на захист військовополонених. Це допомагає забезпечити міжнародний захист українських громадян у полоні[4, с. 164].

Отже, питання обміну військовополоненими є складною та

багатогранною проблемою, яка потребує активного розвитку як на національному, так і міжнародному рівнях. Законодавчі ініціативи України спрямовані на удосконалення процедур обміну, захисту прав військовополонених і добровольців, а також на врегулювання особливого статусу військовополонених у правовій системі держави. Міжвідомча координація та створення спеціальних органів, таких як Національне інформаційне бюро, підсилюють ефективність обміну та забезпечують належний захист полонених. Співпраця з міжнародними організаціями, зокрема з ООН та Червоним Хрестом, є важливим елементом в забезпеченні прозорості та законності обміну на світовій арені. Таким чином, посилення правової бази та створення додаткових механізмів обміну є необхідними для забезпечення належного захисту українських військових у нинішніх складних умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Кузнецов В. В., Сийпловіч М. В. Перспективи кримінально-правового забезпечення обміну військовополонених. 2022. С. 252.
2. Вознюк А. А., Письменський Є. О. Кримінально-правовий механізм передачі засудженого для обміну як військовополоненого: актуальні проблеми та способи їх розв'язання. Київський часопис права №4. 2022. С. 111-120.
3. Потільчак О. В., Виговський М. Ю. Система військового полону в Україні (2022-2023 роки) нормативно-правове забезпечення. 2023. С. 52-56.
4. Лутай А. О. Обмін військовополоненими: теорія та практика. Суми : Сумський державний університет. 2023. С. 164.

Сліпець О. О.

судовий експерт Донецького
науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України

**ВЗАЄМОДІЯ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
У ХОДІ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО
НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ
ДОТРИМАННЯ НЕЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ**

Впровадження у практику застосування в Україні принципів правосуддя, дружнього до дитини безперечно є одним із необхідних напрямків Європейської інтеграції України. Розпочавшись у першій половині 2023 року як пілотний проєкт [1], процес імплементації в Україні принципів правосуддя, дружнього до дитини, попри складнощі впровадження новел в умовах воєнного часу, має позитивні результати. Водночас цей процес, як і будь-що

нове, не позбавлений труднощів.

Одним із складних питань, яке доводиться вирішувати в ході розслідування кримінальних проваджень, учасниками яких є діти, є забезпечення балансу між інтересами дитини й інтересами інших учасників кримінального провадження, в тому числі й інтересів слідства.

Завдання сторони обвинувачення у кримінальному провадженні, де потерпілим є дитина, надзвичайно відповідальне і складне. Висока соціальна значимість покарань осіб, які чинять злочини проти дітей, а це дуже часто домашнє і сексуальне насилля (розбещення, зґвалтування, виготовлення і продаж дитячої порнографії, надавання за гроші власних дітей для сексуального використання), насправді є захистом майбутнього країни. Процес доказування у таких провадженнях ускладнений відсутністю або вкрай малою кількістю об'єктивних слідів, дорослі, що чинять насилля відносно дітей часто відмовляються від надавання показань, заявляють про те, що дитина нафантазувала, збрехала. Як не парадоксально, на користь людей що чинять сексуальне і домашнє насилля щодо дітей, «працює» і суспільна думка: для більшості людей є настільки неприйнятним ображати дітей, використовувати їх як сексуальний об'єкт, що їм простіше повірити, що дитина «нафантазувала», аніж травмувати свою психіку усвідомленням реальності жаху, яке пережила дитина. І це не пов'язано з «бездушністю» чи низьким інтелектом членів громади, це розповсюджене серед більшості людей явище, описане в наукових дослідженнях: поширеність такого явища в США виявила Анна Солтер за результатами її багаторічної роботи з людьми, що чинять сексуальне насилля щодо дітей [2], за дослідженням Джудіт Герман, Зігмунд Фройд свого часу був вражений великою частотою виявлених ним в ході його дослідницьких терапевтичних бесід епізодів сексуального насилля щодо дівчаток (незалежно від соціального статусу родин), що це науковцю здалося неприйнятним, таким, що виходило за межі ймовірного, що він прийняв думку колег про те, що це фантазії [3].

Водночас часто у кримінальних провадженнях, потерпілими у яких є діти, показання неповнолітніх, що часто після місяців, а то і років мовчання розповіли про вчинені щодо них злочини, стають ключовими доказами.

Згідно актуальних міжнародних норм, що стосуються правосуддя щодо дітей [4], кожна дитина має бути визнаною суб'єктом-носієм прав, усі суб'єкти правозастосування повинні оцінювати, як прийняті щодо дитини рішення вплинуть на її короткострокові й довгострокові перспективи й потреби (які повинні бути оцінені спеціалістами). Одним із прав дитини, які повинні бути забезпечені у ході розгляду справи, що стосується дитини, є її право бути заслуханою [5]. Водночас для дітей часто важко реалізовувати це своє право, повторні спогади про психотравмувальну подію, особливо пригадування деталей того, що сталося, спричиняють до повторного травмування дитини. Природа механізмів психологічного захисту дітей така, що дитина може витіснити з пам'яті травмувальну інформацію або,

зневівшись, втомившись чи піддавшись тиску з боку зацікавлених осіб, відмовитися від показань. Бувають випадки, коли діти, які досягли віку згоди, мали сексуальний контакт, а в подальшому, злякавшись рідних, заявили про зґвалтування. Отримати максимальну кількість значимої для доказування інформації, надати показанням дітей оцінку, знайти аргументи для рішення про зміну законного представника дитини – завдання надскладні або неможливі для виконання лише слідчим.

Думається, пошуки шляхів вирішення труднощів, які стоять на шляху розслідування проваджень, потерпілими в яких є діти, розуміння їх міждисциплінарної природи і є тими стимулами, що рухають практиків правозастосування, експертів та спеціалістів психологів, працівників соціальних служб до спільної роботи та взаємодії. Думається, що така робота буде найбільш ефективною за умови взаємної зацікавленості усіх сторін у можливостях один одного.

Одним із способів найшвидшого виведення дитини з кримінального процесу й створення належної доказової бази є спеціально організоване опитування (допиту) дитини спеціалістом – з дотриманням усіх вимог методики «Зелена кімната», а не лише з використанням спеціально обладнаного приміщення. За умови належного відофіксування організованого таким чином допиту існує можливість проведення психологічної експертизи відеозвукозапису. Надана експертом психологічна оцінка розповіді дитини (її комунікативної діяльності) суттєво допоможе слідчому й суду оцінити показання й стане джерелом доказів.

Список використаних джерел:

- 1.Офіційний сайт офісу генерального прокурора України. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/implementaciya-miznarodnix-standartiv-pravosuddya-druznyogo-do-ditini-pravooxoronci-ta-uryadovci-pidpisali-spilnii-dokument>. Дітв звернення 09.11.2024.
- 2.Солтер Анна. Хижаки. Педофіли, гвалтівники та інші сексуальні злочинці: хто вони такі, як вони діють і як ми можемо захистити себе та своїх дітей. пер. з англ. О. Титаренко. Харків : вид-во «Ранок» : Фабула, 2022. 288 с.
- 3.Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору [Текст] : Д-р Джудіт Герман; переклад з англ. Оксана Лизак, Оксана Наконечна, Олександр Шлапак. Львів : Видавництво Старого Лева , 2023. 424 с.
- 4.Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року, і пояснювальна записка. Видавництво Ради Європи. URL: <http://book.coe.int>. Дата звернення: 09.11.2024.
- 5.Бугаєць Т., Гриценко Л., Ковалюк Н., Козлова А., Пашко Н. Робочий зошит учасника/ці тренінгу «Особливості залучення та роль психолога у процесуальних діях за участі дитини в межах кримінального провадження. Київ, 2024 р. 75 с.

Солдатенко А. В.

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Бідняк Г. С.

завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Україна вже понад два з половиною року перебуває у стані війни, що, безсумнівно, негативно вплинуло на всі сфери суспільного життя, зокрема на правоохоронну діяльність. Особливу увагу привертає аспект, пов'язаний із виявленням, розкриттям та розслідуванням кримінальних правопорушень. У цьому контексті актуальними стали оптимізація досудового розслідування в умовах воєнного стану та розвиток нових і вдосконалення існуючих криміналістичних методик, відповідно до потреб слідчої практики. Наприклад, виникли нові види кримінальних правопорушень і змінилася структура злочинної діяльності. Значну кількість справ порушено за фактом вчинення воєнних злочинів та пов'язаних із війною кримінальних правопорушень. З початку повномасштабного вторгнення російської федерації зареєстровано 144 362 злочинів агресії та воєнних злочинів, а також 19 315 злочинів проти національної безпеки [1].

Однією із головних проблем, що впливає на якість досудового розслідування та успіх судового процесу в кримінальних провадженнях, є використання спеціальних знань, зокрема, шляхом залучення спеціалістів і експертів. Чим складніший механізм кримінального правопорушення, тим більша потреба у спеціальних знаннях під час розслідування, і тим більш вагомими їхні результати для процесу доказування.

У зв'язку з воєнним станом виникає низка проблем для судової експертизи, серед яких:

- обмеження вільного доступу безпосередньо до місця злочину;
- втручання влади у роботу правоохоронних органів та судових експертів;
- недостатній доступ до ресурсів для проведення судової експертизи,

таких як лабораторії, обладнання;

- загроза безпеці експертів та ін.

Спираючись на це, варто розглянути деякі проблемні аспекти техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування воєнних злочинів, скоєних на тимчасово окупованих територіях України.

Першочергова потреба виникає у використанні спеціальних знань у галузі криміналістичної вибухотехніки та балістики. На сьогодні судова балістика сформувалася як важлива складова криміналістики, частина криміналістичної техніки. У зв'язку з цим спостерігається тенденція до призначення експертиз для кожного знайденого снаряду або його частин, що призводить до великого перевантаження експертних установ і окремих фахівців в даній сфері, а також до значного збільшення термінів проведення експертиз. Тому, необхідно визначити пріоритетність проведення судових вибухотехнічних експертиз, надаючи їм першочергову увагу в кримінальних провадженнях, де внаслідок обстрілу загинули люди. Наступним пріоритетом мають бути справи, пов'язані з великими матеріальними збитками, а вже потім інші. Крім того, слідчому варто ретельно підходити до кількості призначених експертиз і чіткого формулювання запитань для експерта, враховуючи наявні об'єкти дослідження і завдання розслідування [2; 3].

Вчені наголошують на ефективності використання комплексної системи балістичної ідентифікації «BalScan» Експертною службою МВС України та особливостях її використання в умовах сьогодення, зокрема, для встановлення фактів використання одних і тих же екземплярів зброї у разі вчинення кількох кримінальних правопорушень; виявлення зброї, яка застосовувалась у вчиненні правопорушень, серед вилученої, знайденої та добровільно зданої; при використанні правопорушниками втраченої нарізної або гладкоствольної вогнепальної зброї, що була на озброєнні органів поліції; встановлення зброї, зареєстрованої на об'єктах дозвільної системи тощо [5].

У зв'язку з розслідуванням воєнних злочинів технології криміналістичного дослідження ДНК набувають особливої актуальності. Це особливо важливо для встановлення особистості невідомих осіб та їхніх фрагментів. В умовах війни ці завдання стають значно складнішими, ніж у мирний час. Тисячі загиблих, спотворення тіл через руйнівну дію боєприпасів, високі температури та природні процеси вимагають розробки спеціальних підходів до використання методів ДНК-аналізу. При цьому, часто ці методи є єдиним можливим способом вирішення таких завдань.

З досвіду ідентифікації жертв війни і масштабних катастроф відомо, що ця діяльність повинна здійснюватися системно, із залученням значних ресурсів та з урахуванням специфіки завдань. Необхідно ретельно відбирати біологічні зразки з тіл, виявляти наявні біологічні зразки раніше ідентифікованих осіб, системно встановлювати родичів зниклих безвісти і відбирати у них зразки ДНК, використовувати методи швидкого ДНК-тестування та мобільні ДНК-лабораторії, а також активно застосовувати

автоматизовані бази даних геномної інформації. Слідчі й прокурори повинні бути обізнані з сучасними можливостями криміналістичного ДНК-аналізу і вимогами до біологічного матеріалу, необхідного для ідентифікації невпізнаних тіл. Крім того, вирішенню цього завдання значно сприятиме створення ДНК-бази військовослужбовців. Важливо також забезпечити українські лабораторії судової генетики необхідним обладнанням і реагентами, а також користуватися підтримкою провідних іноземних лабораторій і експертів [5].

Зрештою, зазначені проблеми потребують уваги та вирішення з боку влади та міжнародних організацій, а підвищення якості техніко-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів сприятиме виконанню завдань кримінального провадження щодо швидкого, повного та неупередженого розслідування з метою притягнення винних до відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua>.
2. Київський НДЕКЦ МВС України. Інформаційний лист. Особливості призначення судово-балістичної експертизи. Упаковка та надання на судово-балістичну експертизу. URL: <http://ndekc.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/02.pdf>
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України №з0705-98 від 30.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
4. Пиріг І.В. Бідняк Г.С. Використання даних автоматизованої балістичної інформаційної системи «Balscan» для встановлення обставин кримінальних правопорушень. Пропілеї права та безпеки: наук журнал. Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «ХАІ». 2022, № 1. С. 15-19
5. Степанюк Р. Л. и др. Актуальні проблеми експертно-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів у сучасний період. Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики: тези доп. учасників наук.-практ. конф.(м. Харків, 30 вер. 2022 р.). Харків: НДІ ППСН, 2022. С. 30-32, 2022.

Солдатенко О. А.,
професор кафедри кримінального
процесу Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Кожна держава світу має свої закони, які регулюють суспільні відносини, у тому числі роботу правоохоронних органів.

Відповідно усі держави мають власну Конституцію, кодекси, Інструкції тощо, у тому числі держави мають Кримінальні процесуальні кодекси. Усі кримінальні процесуальні кодекси мають певну схожість та звісно ж мають різниці, які пов'язані із особливостями діяльності правоохоронних органів, а також різними правовими системи, політичними та економічними елементами.

Різні закони, правові сім'ї та інші аспекти впливають на принципи, які є основоположними, фундаментальними твердженнями, у законах окремих держав.

Негласні слідчі (розшукові) дії (далі по тексту – НСРД) – це слідчі (розшукові) дії, які проводяться з обмеженням прав та свобод громадян, тому кожна країна світу регулює у власних Кримінальних процесуальних кодексах порядок та підстави проведення таких слідчих дій.

Говорячи, про НСРД США, слід зазначити, що вони мають певну особливість: у кримінальному провадженні як докази можуть бути використані відомості, які отримані від негласних співробітників; відомості отримані у результаті спеціальної поліцейської операції (так звані операції-пастки); відомості отримані у результаті проведення прокурорських секретних розслідувань. Також законами США, які регулюють питання НСРД, передбачено, те що рішення про проведення спостереження за особою не потребує спеціального дозволу, і достатньо рішення керівником підрозділу або навіть звичайним рядовим поліцейським [15, с. 78].

Проте слід зазначити, що таке спостереження не повинно бути пов'язано із проникненням на будь-яку приватну власність особи, і в даному випадку такою приватною власністю є не тільки житло особи, а й офіси, земельні ділянки, прилегла до будинку територія. Проникнення на приватну територію у більшості країн (США, ФРН, Велика Британія) розглядається як суттєве порушення прав людини та принципу недоторканості житла. Та навіть незначні порушення від процесуального порядку проведення їх проведення розглядаються як порушення з боку правоохоронних органів, тому докази отримані таким шляхом не можуть бути використані як докази, а

співробітники підлягають кримінальній відповідальності [2].

Інший кодекс, який має також певні особливості – це КПК ФРН (Кримінальний процесуальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини) є одним із найстарішим, він виданий ще у 1877 р., однак із розвитком новітніх технологій, був доповнений. Питання НСРД у КПК ФРН висвітлено у параграфах гл. 8 КПК ФРН. Слід вказати, що законодавець не проводить чіткої межі між оперативно-розшуковими заходами та НСРД, тому НСРД можуть бути проведені як в рамках кримінального провадження, так і поза його межами, проте у КПК ФРН відсутні чітко визначені підстави проведення НСРД, у тому числі не має значення тяжкість злочину [3].

Також особливістю НСРД передбаченою КПК ФРН, є те, що є можливість дізнатися особу, яка проводила негласні слідчі дії: §100с «Заходи без відома особи, стосовно якої вони проводяться», передбачає, що слідчий суддя за клопотанням прокурора, надає грифу таємності діям та усім відповідним документам, які складаються під час НСРД, і відомості щодо особи, яка проводила такі «таємні дії» підлягають засекреченню. Проте, у випадку виявлення факту порушення прав громадян під час проведення НСРД, дані щодо особи, яка проводила такі дії із порушенням прав громадян, будуть розсекречені судом і не будуть використовуватися судом, у якості доказів. Також, у КПК ФРН не передбачено порядок використання доказів отриманих у порядку §100а (контроль над засобами комунікації) та §100 (заходи без відома особи). Отримані результати можуть бути долучені до матеріалів кримінального провадження як документи або як речові докази, вибір варіанту залишається на розгляд суду або прокурора.

У демократичних країнах питання забезпечення прав людини є вкрай важливим, тому законами окремих держав, передбачено порядок та підстави проведення НСРД, у тому числі правове регулювання дозволу (ухвала слідчого судді, постанова прокурора).

Однак, країни, де широко розповсюджений авторитаризм, обрали так звану «італійську» модель реформ законів, яка передбачає мінімальний рівень забезпечення прав людини, малою урегульованістю порядку та підстав НСРД, а також відсутністю контролюючих органів.

Певну специфіку мають «країни третього світу», де рівень демократії вкрай низький, зокрема у КНР закріплена реальна можливість обмеження прав та свобод громадян без підстав. Так, ст. 8 Закону КНР «Про органи державної безпеки», 1993 р. зазначається, що правоохоронні органи під час виконання службових завдань можуть проникати на будь-яку приватну територію, у тому числі у житло особи [4, с. 137-146].

Проте така вседозволеність правоохоронних органів не є ефективною у боротьбі із злочинністю, оскільки відсутність демократизму впливає на відсутність правової свідомості громадян.

У мусульманських країнах, де релігійні тексти складають нормативно-правову основу діяльності усіх суспільних відносин, у тому числі діяльність

правоохоронних органів. Згідно із цими релігійними текстами, будь-яке втручання у приватне, сімейне життя суворо заборонено. Жодний суд не дозволить проведення таких дій [5, с. 102].

У найбільш наближених до, так званої правової держави світу, вкрай обережно приймають рішення щодо НСРД, оскільки принцип верховенства права, який передбачає людину, її права та свободи, та життя є найвищою цінністю керуються виключно Міжнародними правовими актами, також державою є Швейцарія [6, с. 676]. А головними документами, які регулюють діяльність правоохоронних органів щодо проведення НСРД є:

- Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, у якій передбачено порядок здійснення контрольованої закупки [7]

- Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, яка дозволяє проводити моніторинг банківських рахунків [8].

- Резолюція Ради Європи «Про законне перехоплення телекомунікацій» (96/C329/01) від 17.01.1995 р., яка підтверджує необхідність проведення НСРД у виді зняття інформації з електронних комунікаційних мереж [9].

Виходячи із вищевказаного, слід дійти висновку, що НСРД є однією із найбільш специфічних форм діяльності правоохоронних органів різних країн світу. Кожна держава встановлює власні правила та порядок організації та проведення таких заходів, з метою активної протидії злочинності, проте не завдаючи істотної шкоди законним інтересам громадян. Розглянувши, різні нормативно-правові акти деяких держав світу, можна помітити різний рівень повноважень співробітників поліції, які уповноважені на проведення НСРД. Так, є високо демократичні держави (США, ФРН, Велика Британія), у яких НСРД проводиться із судовим контролем та прокурорським наглядом, що зменшує можливість перевищення владних повноважень у частині проведення НСРД.

Найменш демократичні держави, тобто такі, де авторитарний режим є поширеним, майже не регулюють на законодавчому рівні підстави та порядок проведення НСРД, по-факту правоохоронні органи таких країн (КНР) мають всездозволеність. А у мусульманських країнах взагалі заборонено проводити будь-які негласні заходи, оскільки нормативно-правове регулювання здійснюється релігійними текстами.

Список використаних джерел:

1. Президентський акт Офісу Президента від 16 червня 2020 року (Presidential Act of the Office of the President dated 19.06.2020)//Федеральний реєстр США (Federal Register USA). URL. <https://www.federalregister.gov/documents/2020/06/19/2020-13449/safe-policing-for-safe-communities>(дата звернення: 29.10.2024)

2. Повний текст Закону про правосуддя в поліції (Justice in Policing Act Full Bill Text). Федеральний реєстр США (Federal Register USA). URL. <https://apps.npr.org/documents/document.html?id=6939206-Justice-in-Policing-Act-Full-Bill-Text> (дата звернення: 29.10.2024)

3. Strafprozeßordnung. Bundesministerium der Justiz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> (дата звернення: 29.11.2023).
4. Погорецький М. А. Впровадження інституту негласних (розшукових) слідчих дій в правозастосовну практику. М. А. Погорецький. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2012. — № 2. — С. 56–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_2_9
5. Багрій М. В. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні: [монографія] / М. В. Багрій, В. В. Луцик. — Тернопіль, 2014. — 308 с.
6. Солдатенко О.А., Байрак К.С. Практика Європейського суду з прав людини щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Актуальні питання у сучасній науці. №12 (18) 2023. Київ, 2023. С. 674-682.
7. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. Міжнародний документ від 20.12.1988. Ратифікація від 25.04.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#doc_info (дата звернення: 29.10.2024).
8. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму. Міжнародний документ від 09.12.1999. Ратифікація від 12.09.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#doc_info (дата звернення: 29.10.2024).
9. Резолюція Ради Європи «Про законне перехоплення телекомунікацій» (96/C329/01) від 17.01.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_235#doc_info (дата звернення: 29.10.2024).

Старина А. С.

студентка 2 курсу Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Максимова М. К.

старший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор філософії з права

**КОМПЕТЕНЦІЯ СУБ'ЄКТА ПУБЛІЧНОГО
АДМІНІСТРУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНО-ПОЛІТИЧНІЙ
СФЕРІ**

Компетенція є базовою теоретичною категорією адміністративного права, що дозволяє повно та всебічно охарактеризувати конкретного суб'єкта публічного адміністрування. Вона слугує важливим інструментом для визначення ролі та повноважень органів влади, а також їхньої відповідальності

перед суспільством.

Вивчення компетенції публічних адміністраторів включає два ключових аспекти: зовнішній та внутрішній.

Зовнішній аспект компетенції тісно пов'язаний з етимологією терміна «компетенція», що походить від латинського слова *competere*, що означає «бути відповідним». У контексті адміністративного права це означає, що кожен суб'єкт публічного адміністрування має своє конкретне місце та роль у загальному механізмі управління. Коло питань, які вони вирішують, є унікальним, і їхнє право на вирішення цих питань є монополією конкретного суб'єкта. Таким чином, зовнішній аспект компетенції підкреслює важливість чіткої регламентації функцій органів державної влади, що забезпечує ефективність управлінських процесів [4, с. 52]. Внутрішній аспект компетенції стосується її структури та складників. Компетенція не є однорідною, вона складається з низки взаємопов'язаних елементів. Основними складниками є:

Мета та завдання. Ці елементи визначають соціальне призначення суб'єкта публічного адміністрування, його роль та значення в організації суспільного життя та реалізації публічного інтересу. Завдання є чітко визначеним обсягом робіт, покладеним на суб'єкта, що демонструє специфіку його діяльності. Наприклад, Національна поліція має завдання забезпечення публічної безпеки, охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та надання допомоги особам, які цього потребують [3, с. 17].

Предмет відання. Цей складник визначає коло питань, які суб'єкт компетентний вирішувати. У нормативних актах рідко можна знайти вичерпний перелік питань, тому використовуються маркери, які вказують на територіальні, об'єктні та суб'єктні межі відання. Наприклад, територіальний маркер може стосуватися конкретного регіону, де діє орган, об'єктний — відноситься до певних сфер (наприклад, освіта, охорона здоров'я), а суб'єктний — до категорій осіб, що підпадають під його юрисдикцію.

Адміністративні повноваження. Це юридичні права та обов'язки, які наділяють суб'єкта можливістю діяти в межах визначених завдань. Обсяг повноважень може варіюватися в залежності від різних обставин. Наприклад, Державна міграційна служба України має закріплені адміністративні повноваження, які чітко регламентують її діяльність.

Компетенція суб'єкта публічного адміністрування складається з взаємозв'язків і динамічної взаємодії всіх зазначених елементів. Щоб повноцінно зрозуміти функціонування конкретного суб'єкта, необхідно вивчити всі складові його компетенції. Це дозволяє з'ясувати, яким чином суб'єкт може реалізувати свої повноваження, вирішувати соціально важливі питання та задовольняти потреби суспільства [1, с. 9].

Компетенція суб'єктів публічного адміністрування також може слугувати основою для їх класифікації. Згідно з цим критерієм, органи виконавчої влади можна поділити на:

- Органи загальної компетенції. Вони виконують широкий спектр

завдань без обмежень за галузями.

- Органи галузевої компетенції. Ці органи відповідають за виконання завдань у конкретних сферах (освіта, охорона здоров'я тощо).
- Органи міжгалузевої компетенції. Вони здійснюють координацію між різними галузями.
- Органи функціональної компетенції. Їхні повноваження зосереджені на виконанні певних функцій.
- Органи предметної компетенції. Вони спеціалізуються на вирішенні конкретних питань чи проблем [2, с. 5].

Отже, компетенція в адміністративному праві є комплексом взаємопов'язаних елементів (мета, завдання, предмет відання та повноваження), що характеризує специфіку діяльності конкретного суб'єкта публічного адміністрування, зумовлену його місцем у публічній адміністрації. Розуміння цієї категорії є критично важливим для забезпечення ефективного функціонування органів влади та реалізації публічних інтересів. Усі елементи компетенції взаємодіють між собою, що сприяє досягненню поставлених завдань та цілей в управлінні державними справами.

Список використаних джерел:

1. Добош, Зоряна Андріївна. Судовий контроль у сфері публічного управління в Україні: адміністративно-правове дослідження. 2024. С. 88
2. Жукова, Є. Структура публічного адміністрування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 2022. С. 287-291.
3. Мандрика, Олександр Павлович. Адміністративно-правовий режим як інструмент публічного адміністрування. Національний авіаційний університет, 2020. С. 110
4. Хрідочкін, Андрій Вікторович, Анастасія Андріївна Ломакіна. Адміністративно-правові засади визначення сутності публічного адміністрування: теоретичний аспект. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права 2022. С. 206-212.

Стахура А. П.

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ПОДОЛАТИ ВНУТРІШНЬОГО ВОРОГА: ПРОТИДІЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Розв'язана проти України збройна агресія призвела до численних трансформацій на правовому, політичному, управлінському, соціальному та інших рівнях. Багато в чому такі зміни позначились на засадах діяльності

органів публічної адміністрації а також на питаннях внутрішньої організації.

Так і діяльність Національної поліції України зазнала певних змін через дію дестабілізуючих чинників воєнного стану. До таких нами віднесені: а) залучення частини особового складу з числа поліцейських до безпосередньої участі у бойових діях; б) компенсація «кадрового голоду» за рахунок наповнення посад поліцейських особами жіночої статі; в) діяльність в умовах збільшених навантажень та ризиків для особового складу; г) наявність внутрішньо переміщених осіб серед особового складу поліцейських.

Поряд із викладеним слід звернути увагу на результати Аналізу вторинних даних «Гендерно зумовлене насильство в Україні» від 27 квітня 2022 р., згідно з якими Особливо уразливими групами населення через нинішню кризу є: жінки й дівчата та хлопчики-підлітки, які перебувають у районах, де тривають військові операції, які зазнали/перебувають під високим ризиком сексуального насильства та іншої наруги; постраждалі від сексуального насильства, які не мають доступу до послуг для порятунку життя, включаючи клінічне ведення випадків згвалтування; жінки похилого віку та особи з інвалідністю, які досі перебувають в Україні через нерухливість і піддаються ризику сексуального насильства та гендерно зумовленого насильства (далі – ГЗН), зокрема з боку військових та озброєних осіб; жінки в Україні, які зазнають домашнього насильства; вагітні та годуючі жінки; жінки-учасниці бойових дій (деякі з яких можуть стати військовополоненими) та медичний персонал, які зазнають нападів; внутрішньо переміщені особи, домогосподарства, очолювані жінками, які виїжджають і мають високий ризик ГЗН; ЛГБТ+ особи, які зазнають переслідувань з боку озброєних осіб, а трансгендерним особам відмовляють у виїзді з України через відсутність документів; жінки й дівчата, яким загрожує ризик сексуальної експлуатації та сексу заради виживання; представники/-ці інших національностей, наприклад, студент(к)и і мігрант(к)и, особливо чорношкірі та представники/-ці етнічних меншин – негромадян(к)и, які стикаються з переслідуваннями та дискримінацією на кордоні; жінки, які вживають наркотики, яким важко отримати доступ до лікування та підтримки; жінки й дівчата, які живуть з ВІЛ або хворі на СНІД, яким важко отримати доступ до медикаментозного лікування та підтримки; українські громадян(к)и, які виїхали до Польщі, Румунії, Угорщини, Молдови, Словаччини, Білорусі та інших країн, які майже всі є жінками та дітьми та піддаються ризику ГЗН, сексуальної експлуатації та торгівлі людьми; роми, які історично зазнавали та продовжують зазнавати дискримінації в умовах нинішньої кризи [1]. У наведеному аналізі не виокремлені в окрему групу жінки, як входять до сектору безпеки і оборони, зокрема, проходять службу в Національній поліції України.

Загальновідомо те, що Національна поліція України докладає значних зусиль для запобігання і протидії домашньому та іншому гендерно зумовленому насильству. Водночас, враховуючи те, що поліцейська діяльність

асоціюється багатьма особами із суто чоловічою професією, а також те, що переважну більшість у службових колективах складають поліцейські чоловічої статі, доцільно зупинитися на подоланні гендерно зумовленого насильства у органах Національної поліції України.

Нагадаємо, що в Україні відсутнє законодавче закріплення гендерно зумовленого насильства. Натомість у статті 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» закріплено визначення поняття насильства за ознакою статі, під яким розуміється діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті [2].

Згідно з інформацією, наведеною у Аналітичній довідці ООН, ГЗН вважається одним з найпоширеніших порушень прав людини і непропорційно впливає на жінок і дівчат, хоча чоловіки та хлопчики також є постраждалими. В Україні поширені випадки ГЗН, насильства з боку інтимного партнера, домашнього та сексуального насильства. Кількість зареєстрованих випадків зростає через збройний конфлікт та пандемію COVID-19. Ефективна профілактика та боротьба з ГЗН вимагає трансформації соціокультурних бар'єрів, моделей поведінки та упередженого ставлення до ГЗН за допомогою інформаційно-просвітницьких кампаній та включення гендерної проблематики в національні програми та плани дій [3].

Згідно з буклетом громадської організації «Інсайт», існують 16 видів гендерно зумовленого насильства: 1) домашнє насильство; 2) психологічне насильство; 3) сексуальне насильство; 4) сексуальні домагання; 5) економічне насильство; 6) фізичне насильство; 7) репродуктивне насильство; 8) клерикальне насильство; 9) булінг; 10) кібербулінг; 11) конверсійна (репаративна) терапія; 12) примусова стерилізація; 13) примусові коригувальні операції; 14) культурне насильство; 15) політичне насильство щодо жінок та 16) праворадикальне насильство [4].

Окремі з видів такого насильства існують у органах Національної поліції, але протидія цьому «внутрішньому ворогу» ускладнена високою латентністю таких протиправних проявів, а також відсутністю ефективно функціонуючих структур у самій системі Національної поліції.

Тут ми не намагаємось критикувати відповідні підрозділи Департаменту головної інспекції та дотримання прав людини. В складі останнього функціонує відділ моніторингу питань гендерної рівності та недискримінації, підпорядкований управлінню дотримання прав людини [5]. Ми ведемо мову про те, що проблема гендерно зумовленого насильства є набагато складнішою та потребує більшої концентрації зусиль для її подолання у самій системі Національної поліції України.

Вважаємо, що до основних видів гендерно зумовленого насильства у органах поліції слід віднести такі: а) сексуальні домагання, що можуть мати прояв у фізичних контактах, непристойних висловах і коментарях, або жестах і поглядах; б) психологічні, що стосуються створення атмосфери нетерпимості у колективі, залякувань, шантажу сексуального характеру; в) дискримінація за ознакою статі, коли жінкам-поліцейським доручають менш важливі, або сервісно орієнтовані обов'язки замість повноцінного виконання обов'язків за посадою; г) «скляна стеля», обмеження у просуванні кар'єрою, незважаючи на професійну кваліфікацію та досвід; ґ) моральне приниження та зневажливе ставлення через стать, анатомічні особливості та фізіологічні особливості жінок-поліцейських; д) економічне насильство, що має прояв у меншому грошовому забезпеченні; е) фізичне насильство та погрози його застосування до жінок-поліцейських у конфліктних ситуаціях із колегами та керівництвом.

Насамкінець, для забезпечення належної протидії гендерно зумовленому насильству в Україні у цілому, слід розпочати із змін та доповнень до національного законодавства. Серед інших законодавчих актів провідну роль тут має відгравати Кримінальний кодекс України [6], зміст якого має бути доповнений відповідними юридичними складами. Таким чином, поєднання кримінально-правової охорони із організаційними змінами дозволить створити потужний механізм для мінімізації проявів гендерно зумовленого насильства у органах Національної поліції України та поширити його дію на все суспільство.

Список використаних джерел:

1. Гендерно зумовлене насильство в Україні. Аналіз вторинних даних від 27 квітня 2022 р. URL: <https://gbvaor.net/sites/default/files/2022-06/ukraine-gbv-sdr-27522-final-format-amended-ukr.pdf>
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
3. Аналітична довідка ООН: гендерно зумовлене насильство від 04.11.2021. URL: <http://surl.li/ozpamp>
4. Яким буває гендерно зумовлене насильство. Громадська організація «Інсайт» URL: <https://www.insight-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/11/YAkym-buvaie-henderno-zumovlene-nasylstvo-1.pdf>
5. Структура Департаменту головної інспекції та дотримання прав людини національної поліції України. URL: <https://www.npu.gov.ua/pro-policiyu/struktura-nacionalnoyi-policiyi/departament-golovnoyi-inspekciyi-ta-dotrimannya-prav-lyudini>
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Струж П. В.

аспірант кафедри кримінального
процесу та криміналістики
факультету №1 Львівського
державного університету
внутрішніх справ

ЗМІСТ ТА МІСЦЕ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ В МЕТОДИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Подія кримінального правопорушення та протидія розслідуванню явища взаємопов'язані. Протидія розслідуванню – складний багатогранний процес. Саме цим, на думку вчених, пояснюється наявність багатьох наукових підходів, позицій, які стосуються її сутності. Не дивлячись на те, що протидія розслідуванню вивчається вченими-криміналістами вже достатньо тривалий час, не всі проблеми цього криміналістичного вчення отримали чітке вирішення.

При описанні протидії розслідуванню різні дослідники виділяють різні аспекти даного явища: форми, способи, ситуації, фактори детермінації, суб'єктивну сторону, часові фактори, якісну сторону тощо. При цьому більшість авторів основну увагу приділяють класифікації за різними підставами та опису окремих проявів протидії.

Деякі автори оперують термінами «криміналістична характеристика протидії», «загальна характеристика протидії», зокрема, І. В. Грицюк, Р. В. Мудрецький, О. І. Ромців, В. Г. Рубцов, О. Ю. Федоренко. Але в роботах цих та інших авторів немає визначення ні першого, ні другого.

Вивчення змісту матеріалу, який викладається у публікаціях дозволяє виділити їх бачення складових криміналістичної характеристики протидії:

- форми та способи протидії розслідуванню;
- суб'єкти протидії розслідуванню.

Ці два компоненти є традиційними для всіх досліджень протидії розслідуванню, навіть тих, у яких терміни криміналістична чи загальна характеристика не використовуються.

В рамках першого компонента науковці вирішують в першу чергу класифікаційне завдання, виділяючи та розкриваючи прояви протидії розслідуванню (форми) та деталізуючи їх особливості через розкриття поведінкових актів у яких вони втілюються (способи). А другого – виділяються види суб'єктів протидії, мотиваційна основа їх дій та можливості у впливі на хід та результати досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Переважає більшість криміналістів, які присвятили свої наукові розвідки

протидії розслідуванню кримінальних правопорушень, цим і обмежуються. Наукова цінність узагальнень форм, способів, суб'єктів протидії розслідуванню є безумовною, але чи достатньо цього для належного інформаційного забезпечення діяльності суб'єктів досудового розслідування щодо виявлення та подолання протидії розслідуванню? Очевидно що ні. На нашу думку, суттєвими недоліками такого підходу до розкриття сутності протидії розслідуванню є відсутність визначення та описання зовнішніх проявів результатів застосування конкретних способів протидії, тобто матеріальних та ідеальних слідів відображень таких дій. Без таких даних не можуть бути побудовані моделі механізму протидії розслідуванню певним способом та наслідки його застосування. Відповідно, без цих моделей неможливо визначити процес пошуково-пізнавальної діяльності слідчого від слідового комплексу, який утворюється в наслідок складних процесів впливу на оточуюче їх середовище дій особи, спрямованих на вчинення кримінального правопорушення, його приховування та перешкоджання його розслідуванню, дій осіб, як зацікавлених так і ні в результатах розслідування, до одержання визначеними кримінальним процесуальним законом засобами достовірних даних про обставини події кримінального правопорушення та осіб, причетних до неї. Саме такий підхід до вироблення якісних криміналістичних рекомендацій з розслідування окремих різновидів кримінальних правопорушень є загальновизнаним [1, с. 61; 2, с. 40–41; 3, с. 14].

Для підвищення якості наукових розвідок протидії під час розслідування окремих різновидів кримінальних правопорушень є необхідність запровадження в науковий обіг категорії її криміналістичної характеристики. Але для цього необхідно визначити її співвідношення з криміналістичною характеристикою кримінального правопорушення та її місце в структурі методики його розслідування.

Криміналістична характеристика протидії розслідуванню окремого різновиду кримінального правопорушення є системою даних про типові криміналістично-значимі його ознаки, відомості про які є необхідними для виявлення фактів здійснення протидії розслідуванню, з'ясування їх впливу на джерела фактичних даних про обставини події кримінального правопорушення та осіб, причетних до неї, визначення засобів подолання протидії. Основними структурними компонентами криміналістичної характеристики протидії розслідуванню для забезпечення її прикладного значення для розробки алгоритмів розслідування окремого різновиду кримінальних правопорушень пропонується визначити типові: 1) суб'єкти протидії розслідуванню, їх мотиви та типові об'єкти впливу; 2) форми, способи протидії розслідуванню та їх вплив на джерела фактичних даних про обставини події кримінального правопорушення; 3) ознаки застосування певних способів протидії розслідуванню.

Важливим є не просто наведення переліку структурних елементів криміналістичної характеристики протидії розслідуванню окремого різновиду кримінальних правопорушень, а змістовне їх наповнення, щоб вона не

перетворилася у наукову абстракцію. Для цього рекомендується:

1) при характеристиці кожного з видів суб'єктів протидії розслідуванню описувати потенціал їх впливу на хід та результати розслідування кримінального правопорушення, умови за яких ці особи можуть бути залучені до протидії розслідуванню, мотиваційну основу їх дій та характер їх взаємозв'язку із особою, яка вчинила кримінальне правопорушення;

2) виділяти та описувати типові форми та способи протидії розслідуванню, демонструючи їх взаємозв'язок із видом кримінального правопорушення, типовими для нього джерелами фактичних даних про його обставини та особливостями збирання доказів. Також важливим є виділення умов, за яких може бути обраний той чи інший спосіб протидії розслідуванню з виділенням чинників, які можуть впливати на ефективність чи не ефективність їх застосування;

3) в описанні ознак застосування певного способу протидії розслідуванню концентруватися не тільки на його матеріальних слідах відображеннях, а й на проявах в поведінці суб'єктів протидії розслідуванню ознак намагання приховати інформацію, яка має значення для кримінального провадження. При чому не слід обмежуватися наведенням ознак застосування певного способу протидії. Значення для слідчої практики буде мати описання видозмін у комплексі слідів, який мав би бути сформований в результаті вчинення кримінального правопорушення без застосування цього способу протидії, і які саме сліди вчинення кримінального правопорушення, яким чином видозмінюються під впливом таких дій.

Криміналістична характеристика протидії розслідуванню окремого різновиду кримінального правопорушення, на наше переконання, має бути інтегрована як окремий компонент в структуру методики розслідування окремого різновиду кримінального правопорушення. З категорією криміналістичної характеристики кримінального правопорушення вона знаходиться у відносинах часткового перетину. І то тільки у випадках умисних кримінальних правопорушень, тому що приховування таких кримінальних правопорушень може бути складовою їх способу та механізму вчинення. Однак, ця обставина не виключає окремого викладення особливостей протидії розслідуванню в рамках її криміналістичної характеристики. В плані послідовності наведення, то очевидно в першу чергу має бути розкрита криміналістична характеристика кримінального правопорушення, потім на підставі цього матеріалу – криміналістична характеристика протидії розслідуванню, а надалі – дані з цих криміналістичних характеристик виступатимуть інформаційною основою для вироблення слідчих ситуацій та методичних рекомендацій з розслідування кримінального правопорушення на початковому та наступному його етапах. Такий підхід забезпечить категоріальну послідовність та термінологічну зрозумілість, а також розширить можливості з розкриття закономірностей кримінально протиправної діяльності та її розслідування.

Список використаних джерел:

1. Коновалова В. О. Проблеми методології галузевих наук (кримінальне право, кримінально-процесуальне право, криміналістика, судова експертиза). Право та інновації. 2015. № 4. С. 58–64.
2. Барган С. С. Пізнавальна діяльність слідчого : криміналістичний та процесуальний аспекти : дис... докт. філософії : 081 «Право» / Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2024. 258 с.
3. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. Криміналістика: підручник. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 464 с.

Терехова А. Ю.

студентка ФНБПМВ, групи П-8
Державного університету
«Житомирська політехніка»

Науковий керівник:

Грабчук О. В.

доцент кафедри права
та правоохоронної діяльності
Державного університету
«Житомирська політехніка»,
кандидат наук з державного управління

**ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС:
ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Воєнний стан в Україні вніс суттєві зміни у кримінальний процес, спричинивши обмеження окремих прав і свобод людини. Це викликає занепокоєння щодо того, чи не звужуються правові гарантії, зокрема право на справедливий суд, недоторканність особи та право на захист. Реалії змушують адаптувати законодавство до умов воєнного стану, однак важливо зберегти баланс між забезпеченням національної безпеки та дотриманням прав громадян.

Введення воєнного стану в Україні суттєво змінило функціонування кримінального процесу, породивши численні виклики для забезпечення прав людини. Як зазначено в статті 55 Конституції України, «кожна особа, яка перебуває на території України на правових підставах, має право на судовий захист своїх прав і законних інтересів» [1].

Однак реалії воєнного стану значно ускладнюють доступ до правосуддя. Обмеження стосуються не лише доступу до судів, але й до інформаційних ресурсів, таких як Єдиний державний реєстр судових рішень. Це створює серйозні труднощі для громадян, особливо для вимушених

переселенців, які можуть не отримувати судові документи кримінального провадження вчасно через втрату доступу до свого місця проживання. Все це Міжнародне законодавство також гарантує право на інформацію і свободу висловлювань. Стаття 10 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів [2]. Європейської Стаття 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права закріплює за кожною людиною «право шукати, отримувати та поширювати інформацію» [3]. Це право реалізоване і в національному законодавстві України, зокрема у статті 34 Конституції, яка гарантує свободу думки та слова [1]. Однак, в умовах воєнного стану ці права можуть бути обмежені задля захисту національної безпеки. Це накладає додаткові виклики для кримінального процесу, адже обмеження доступу до інформації ускладнюють роботу як судових органів, так і захисниками прав громадян, ставить під загрозу можливість ефективного захисту їх прав.

Воєнний стан також приніс серйозні зміни до Кримінального процесуального кодексу України. Відповідно до оновленої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України, якщо «воєнний стан у країні або технічні обставини не дозволяють доступ до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), слідчим, дізнавачем чи прокурором може бути видана відповідна постанова з відомостями, що зазвичай заносяться до ЄРДР» [3]. Перед виданням постанови може бути проведений огляд місця події, але постанова повинна бути складена негайно. Ця норма пов'язана з положеннями частин 1 та 3 статті 214 Кримінального процесуального кодексу України, які вимагають внесення відомостей до ЄРДР якнайшвидше [5, с. 43]. Це дозволяє забезпечити оперативність розслідувань навіть в умовах воєнного стану, проте створює ризики для прав людини, зокрема в питаннях своєчасного фіксування слідчих дій.

У той же час, Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що ефективне розслідування має бути оперативним. Це необхідно для підтримки громадської довіри до правосуддя та забезпечення верховенства права (як приклад справа «Риженко проти України», заява № 55902/11) [6].

В умовах воєнного стану прокурори отримали право виконувати функції слідчих суддів у випадках, коли слідчий суддя позбавлений об'єктивної можливості виконувати свої функції, що передбачені статтями 140, 163, 164, 170, 173, 186, 187, 189, 190, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 Кримінального процесуального кодексу України. Це включає ухвалення запобіжних заходів, таких як тримання під вартою без попереднього рішення суду. Така практика викликає ризики порушення прав підозрюваних, проте передбачає обов'язкове інформування вищих прокурорів та суду про прийняті рішення.

Додатково, у зв'язку з воєнним станом, були змінені процедури проведення обшуків та затримань. Воєнний стан дозволяє проводити обшуки без понятих у випадках, коли існує небезпека для життя або здоров'я учасників процесу. Однак, ця норма породжує етичні та правові дилеми, зокрема щодо безпеки осіб під час обшуку в умовах активних бойових дій чи оголошення повітряної тривоги. Відсутність чіткого регулювання таких ситуацій потребує доопрацювання, щоб мінімізувати ризики порушень прав громадян.

Зміни також торкнулися строків досудового розслідування. Якщо процесуальні дії неможливо виконати через обставини, що пов'язані з воєнним станом, строки розслідування можуть бути зупинені або продовжені. Проте ці дії мають бути поновлені за першої можливості, щоб уникнути зловживання цими нормами.

Ще однією важливою проблемою є дистанційна участь захисника у кримінальному процесі. Якщо його фізична присутність неможлива, законодавство дозволяє використовувати відео- та аудіозв'язок. Це, однак, ставить під загрозу право на конфіденційне спілкування між захисником і та його клієнтом, що є фундаментальним елементом права на захист. Відсутність можливості захисника особисто контролювати умови допиту підозрюваного викликає занепокоєння щодо потенційних порушень прав людини. Щодо перекладу, якщо неможливо залучити професійного перекладача, законодавство дозволяє дізнавачам чи слідчим виконувати функцію перекладача самотійно, якщо вони володіють потрібною мовою. Така практика може викликати суперечки, оскільки без обов'язкової відеофіксації захист не зможе перевірити точність перекладу, що впливає на справедливість процесу.

Крім того, нові правила щодо тимчасового доступу до речей і документів уточнюють, що вилучення електронних пристроїв можливе лише за наявності відповідної ухвали суду. Втім, у районах, де суди тимчасово не працюють, прокурор може надати дозвіл на доступ до конфіденційної інформації за погодженням із керівником прокуратури. Це піднімає питання захисту персональних даних і можливих зловживань у таких випадках.

Проблеми відновлення втрачених матеріалів кримінальних проваджень стають особливо актуальними в умовах воєнного стану. Законодавство передбачає спеціальні процедури для відновлення таких матеріалів, проте вони не завжди можуть бути реалізовані ефективно в умовах війни, що загрожує цілісності розслідувань і збереженню доказової бази.

Одним із шляхів вирішення цих проблем може бути внесення конкретизації до вказаних норм та систематичне проведення спеціальних тренінгів, курсів для юристів, щоб вони мали змогу глибше зрозуміти вимоги міжнародного права і права людини в умовах воєнного стану. Також важливим є забезпечення та зміцнення прозорості судових процесів та доступу громадськості до інформації, що дозволить здійснювати контроль за дотриманням прав людини під час кримінального процесу.

Загалом, вплив воєнного стану на кримінальний процес є значним, і попри необхідність оперативних заходів з боку правоохоронних органів, пріоритетом повинно залишатися дотримання прав людини. Адаптація законодавства до нових реалій потребує постійного вдосконалення, навчання правоохоронців і суддів, а також забезпечення контролю громадськості за дотриманням прав людини в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 500 с.
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 30.07.2015 у справі «Риженко проти України» № 55902/11. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a73#Text

Ткач Ю. О.

ад'юнкт кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Гаркуша А. Г.

доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРЕДМЕТА
ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. ст. 143, 144 КК УКРАЇНИ**

Так, предмет злочину є ознакою складу злочину, що містить специфічну інформацію, необхідну для правової оцінки злочину. У ряді випадків він є обов'язковою (конструктивною) ознакою об'єкта злочину певного виду [1, с. 56]. Досліджуючи предмет злочину, передбачений ст. ст. 143, 144 КК України, з'ясуємо, що таке органи і тканини людини, анатомічні матеріали

людини та кров людини.

Ст. 1 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17.05.2018 № 2427-VIII трактує термін «анатомічні матеріали» – це органи (їх частини), тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини, фетальні матеріали людини [2].

Під органами людини слід розуміти певною мірою відокремлену частину цілого організму, яка виконує одну або кілька специфічних функцій. Наприклад: шлунок, печінка, нирки, сечовий міхур, стравохід, гортань тощо [3, с. 100]. Законодавством України визначено перелік анатомічних матеріалів людини, які дозволяється вилучати в донорів з метою трансплантацій. Цей перелік затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 11 червня 2021 р. № 1184 [4]. До нього включено серце, легені, печінку, нирки, підшлункову залозу, селезінку, кишківник, матку, паразитовидні залози, гортань, трахею, верхні кінцівки чи їх частини, нижні кінцівки чи їх частини, обличчя.

Під тканинами людини є система клітин і безклітинних структур, які характеризуються спільністю розвитку, будови та специфічних функцій. Наприклад: фаланги пальців, венозні судини, клапани серця, слухові кісточки, барабанна перетинка, шкіра, рогівка тощо [3, с.100]. Визначено також і Перелік анатомічних матеріалів людини, призначених для виготовлення біоімплантатів, дозволених до вилучення у донора-трупа, затверджений наказом МОЗ України від 11 червня 2021 р. № 1184 [5]. До них належать:

1) тканини опорно-рухового апарату: скронева фасція; широка фасція стегна; сухожилок переднього великогомілкового м'яза; сухожилок довгого долоневого м'яза; сухожилок інших м'язів; блок надколінка з його власною зв'язкою та блоком великої гомілкової кістки; блок п'яткової кістки з фрагментом ахіллового сухожилка; надколінок; головка стегнової кістки; виростка великої гомілкової кістки; виростка стегнової кістки; дистальний кінець стегнової кістки; проксимальний кінець стегнової кістки; фрагмент діяфізу стегнової кістки; дистальний кінець великої гомілкової кістки; проксимальний кінець великої гомілкової кістки; фрагмент діяфізу великої гомілкової кістки; дистальний кінець малої гомілкової кістки; проксимальний кінець малої гомілкової кістки; фрагмент діяфізу малої гомілкової кістки; дистальний кінець плечової кістки; проксимальний кінець плечової кістки; фрагмент діяфізу плечової кістки; головка плечової кістки; гребінь клубової кістки; фрагмент крила клубової кістки; фрагмент ребра; реберний хрящ; грудина з фрагментами ребер та реберного хряща; тіло хребця; колінний суглоб; плечовий суглоб; фрагмент нижньої щелепи; фрагмент фаланги пальця, кістки ступні і кисті; фрагмент кісток поверхні черепа;

2) тканини серцево-судинної системи: фрагмент аорт; фрагмент серця з клапанами і судинами; клапан серця; фрагмент артерій; фрагмент вен; перикард;

3) тканини інших систем: слухові кісточки; барабанна перетинка;

фрагмент шкіри; кератолімбальний диск очного яблука; очне яблуко або його складові; фрагмент склери; фрагменти трахеї.

Згідно з Переліком фетальних матеріалів, дозволених до вилучення у мертвого ембріона (плода) людини, що затверджений Наказом від МОЗ України від 11 червня 2021 р. № 1184 [6], тканинами людини є: амніотична оболонка; пуповина; плацента; фетальні клітини. Тому використання вищезгаданих анатомічних матеріалів людини суворо регламентується етичними і правовими нормами, і, як правило, дозволяється лише в чітко визначених випадках і під суворим контролем. Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» [2] не тільки визначає, що вважати анатомічними матеріалами людини, а й встановлює суворі правила їхнього вилучення, зберігання, перевезення, застосування, тощо. Ці правила спрямовані на запобігання зловживанням і забезпечення безпеки як донорів так і реципієнтів.

Щодо предмету злочину ст. 143 КК України є тільки такі анатомічні матеріали людини (гомотрансплантати), як органи і тканини, у тому числі (крім злочину, передбаченого ч. 2 ст. 143 КК України) взяті у мертвої людини. Не є ним: а) інші анатомічні матеріали (анатомічні утворення, клітини); б) анатомічні матеріали тварини (ксенотрансплантати); в) кров, її компоненти, аутотрансплантати (анатомічні матеріали, взяті у людини для пересадки цій же людині), штучно виготовлені замітники органів і тканин людини [7, с. 425].

На нашу думку, ми вважаємо, що поняття «анатомічні матеріали» є загальним щодо органів (їх частин), тканин, анатомічних утворень, фетальних матеріалів людини, клітин людини, оскільки клітини тварини не можуть бути предметом злочину ст. 143 КК України. Водночас предметом злочину за ст. 143 КК України, на наш погляд, є всі анатомічні матеріали: органи (їхні частини), тканини (зокрема клітини людини), фетальні матеріали, вилучені в живій чи мертвої людини з метою вчинення цього злочину. Окрім цього, не є предметом досліджуваного злочину анатомічні матеріали тварин, кров та її компоненти, анатомічний матеріал, взятий у людини для аутотрансплантації, а також штучно виготовлені органи й тканини. Щодо злочину, передбаченого ч. 2 ст. 143 КК України, зазначимо, що в цьому разі йдеться про вилучення матеріалу тільки в живій людини, адже примушувати або обманювати померлого, щоб вилучити з нього анатомічні матеріали, неможливо [8, с. 37, 38].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові» від 30.09.2020 № 931-IX [9] визначається термін кров – цільна кров, заготовлена від донора, оброблена та призначена для трансфузії або подальшого використання як вихідного матеріалу (сировини) у виробничих цілях. Кров та лімфа також є представниками сполучної тканини. Вони складаються з рідкої міжклітинної речовини та формених елементів: еритроцитів, лейкоцитів, лімфоцитів, тромбоцитів тощо. Сполучну тканину поділяють на власне сполучну, хрящову, кісткову тканину, кров та лімфу [10, с. 8, 9].

Предметом злочину ст. 144 КК України лише кров живої людини, а отже, ним не є зокрема, сперма, а також плазма чи інші компоненти крові, штучно виготовлені замітники крові людини, кров щойно померлої людини тощо [11, с.264].

Інші науковці, з думкою яких вчена Балабко В. В. погоджується, що предметом розглядуваного злочину є не тільки кров людини, а і її компоненти [12, с. 71]. Проте, вказане не стосується сперми чи штучно виготовлених заміників крові людини, крові щойно померлої людини тощо [13, с. 51]. На думку Балабко В. В. кров належить до з'єднувальних тканин, тобто фактично вона є різновидом тканин, її можна було б віднести до предмета злочину, передбаченого ст. 143 КК України, яким, як вже зазначалось, є органи і тканини людини. Також слід вказати, що основним безпосереднім об'єктом злочинів ст. ст. 143, 144 КК України, є правовідносини, що забезпечують охорону здоров'я особи, якій заподіюється шкода, відповідно, при вилученні у неї тканин та органів і при вилученні крові. Зазначене слугує одним з аргументів на користь об'єднання ст. ст. 143, 144 КК в одну кримінально-правову заборону [14, с. 71].

Ми, у свою чергу займаємо іншу правову позицію: ст. 143 КК України та ст. 144 КК України відрізняються за своїм предметом: ст. 143 КК України охоплює анатомічний матеріал живих і мертвих людей. Окрім цього, не є предметом злочину, передбачений за ст. 143 КК України анатомічні матеріали тварин, кров та її компоненти, анатомічний матеріал, взятий у людини для аутоотрасплантації, а також штучно виготовлені органи й тканини [8, с. 38]. Тоді як ст. 144 КК України охоплює лише кров живої людини. Однак незаконне вилучення крові, без згоди особи, якій вона належить, або використання крові в протиправних цілях, перетворює її на предмет злочину. В даному випадку, кров виступає як об'єкт посягання, і її використання без відповідної правової підстави стає ознакою складу злочину, передбаченого ст. 144 КК України.

На нашу думку, збір та переливання крові не є трансплантацією, і це чітко визначено в законодавстві. Незважаючи на їхню важливість у медичній практиці, збір крові та переливання крові не слід плутати з трансплантацією анатомічних матеріалів людини. Ця відмінність чітко визначена в українському законодавстві. Наприклад, процес донорства крові регулюється Законом України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові». З іншого боку, трансплантація анатомічних матеріалів регулюється окремим законом – Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». Таким чином, хоча збір і переливання крові та трансплантація анатомічних матеріалів мають спільну мету – це порятунок життя людей, вони відрізняються як за процедурами, так і за правовою базою, що підкреслює важливість чіткого розуміння цих понять у медичній практиці та на законодавчому рівні.

На підставі вищевикладеного вважаємо, що предметом злочину ст. 143 КК України є всі анатомічні матеріали людини: органи (їхні частини), тканини (зокрема клітини людини), фетальні матеріали, вилучені в живої чи мертвої

людини. У ч. 2 ст. 143 КК України, зазначимо, що вилучення анатомічного матеріалу тільки в живої людини. Щодо предмету злочину, передбаченого ст. 144 КК України є лише кров живої людини.

Список використаних джерел:

1. Селецький С. І. Кримінальне право України: Загальна частина: Навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. 264 с.
2. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018 № 2427-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> (дата звернення: 17.11.2024).
3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-е вид., доп. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 1040 с.
4. Перелік анатомічних матеріалів людини, призначених для трансплантації, дозволених до вилучення у донора-трупа : затв. наказом МОЗ України від 11.06.2021 № 1184 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0969-21> (дата звернення: 17.11.2024).
5. Перелік анатомічних матеріалів людини, призначених для виготовлення біоімплантів, дозволених до вилучення у донора-трупа : затв. наказом МОЗ України від 11.06.2021 № 1184 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0970-21> (дата звернення: 17.11.2024).
6. Перелік фетальних матеріалів, дозволених до вилучення у мертвого ембріона (плода) людини : затв. наказом МОЗ України від 11.06.2021 № 1184 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0971-21> (дата звернення: 17.11.2024).
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-е вид., перероб. та доп. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
8. Ткач Ю. О. Предмет злочину порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини. *Право і безпека*. 2023. № 4 (91). С. 34–44. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.03>.
9. Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові: Закон України від 30.09.2020 № 931-IX: станом на 12 січн.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/931-20#Text> (дата звернення: 20.02.2024).
10. Анатомія людини : у 3 ч. Ч. 1. Остеологія, артрологія, міологія : навчальний посібник / Черкасов В. Г., Кравчук С. Ю. Вид. 2-ге. Вінниця : Нова Книга, 2015. 184 с. : іл.
11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/ За заг. ред. Копотуна І. М. Київ: «К Н Т», 2023. 966 с.
12. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю.В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін. за ред. М. І. Мельника, В.А. Клименка. К.: Юрид. думка, 2004. 656 с.
13. Балабко В. В. Окремі аспекти визначення предмету злочинів, вчинених медичними працівниками проти життя та здоров'я особи / В.В. Балабко // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 20-21 травн. 2011 р. // редкол.: Г.Є. Болдарь, А.О. Данилевський, О. О. Дудоров та ін.; МВС України, Луган.держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. С. 48-53.
14. Балабко В. В. Злочини проти життя та здоров'я особи: кримінальна відповідальність медичних працівників: монографія. Запоріжжя: Дніпровський металург, 2017. 288 с.

Ткаченко Д. І.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Гаркуша А. Г.

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАТРИМАННЯ УПОВНОВАЖЕНОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Євроінтеграційні процеси, які стрімко реформують вітчизняне законодавство, попри провномасштабне воєнне вторгнення російської федерації, що тероризує нашу державу вже два роки, активно імплементують загальновизнані Європейським Союзом та західної міжнародної спільноти цінності у дотриманні прав та свобод людини, зокрема фундаментального права – права на свободу та особисту недоторканість.

Реалізація завдань кримінального судочинства, серед яких захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду [1], зумовлює потребу застосування заходів кримінально-процесуального примусу, яке певним чином обмежує права та свободи окремих учасників кримінального провадження, предметом нашого дослідження є висвітлення питань щодо застосування такого заходу, який віднаходить свою процесуальну форму як тимчасовий запобіжний захід – затримання уповноваженою службовою особою за вчинення злочину.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочині чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом [2]. Вказане нормативне положення закріплено у статті 29 Основного Закону України та є визначальним у формулюванні норм кримінально процесуального

законодавства в контексті використання та реалізації такого тимчасового запобіжного заходу як затримання особи за вчинення злочину.

Нормативні положення щодо юридичних та фактичних підстав здійснення затримання уповноваженою службовою особою за вчинення злочину викладені в статті 208 Кримінально процесуального кодексу України (далі – КПК України). Юридичні підстави встановлені у ч.1 ст. 208 КПК України, а фактичні, містяться у ч.2 зазначеної статті. При здійсненні затримань уповноваженою службовою особою за вчинення злочину, відповідна особа, наділена правом здійснення обшуку особи, відповідно до ч. 3 ст. 208 КПК України, вимоги до здійснення такого обшуку визначаються у змісті норм статей 223 та 236 КПК України.

Проте, умови сьогодення внесли свої корективи й у кримінально процесуальне законодавства й відповідним чином вплинули на кримінальну юстицію. Зокрема, окрім випадків, визначених у ст. 208 КПК України, законодавець встановив нову альтернативну підставу для затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, в умовах воєнного стану, а саме «можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину».. Окреслені нормативні приписи значно розширили перелік підстав для затримання без ухвали слідчого судді, надавши можливість уповноваженій службовій особі здійснювати затримання особи, підозрюваної у вчиненні фактично будь-якого злочину, а не лише у випадку вчинення корупційного злочину або злочину, вчиненого злочинною спільнотою, що наразі встановлено у пунктах 3-4 ч. 1 ст. 208 КПК України [3, с.24].

На нашу думку, існує сумнів щодо об'єктивності нормативно визначеного критерію можливості втечі з метою ухилення від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, при застосуванні такого тимчасового запобіжного заходу уповноваженими на те суб'єктами, та пропорційності обмеженості прав та свобод особи, яка була затримана та суспільної небезпеки кримінально-протиправного діяння, вчиненого нею.

Окрім усталеного визначення переліку уповноважених осіб, які зазвичай, узагальнюючи практичний досвід, здійснюють затримання в порядку статті 208 КПК України: оперативні працівники, слідчі, патрульні поліцейські та інші особи, визначені чинним законодавством, яке наділяє їх особливим правовим статусом та уповноважує на здійснення затримання; також до суб'єктів затримання віднесено керівника дипломатичного представництва чи консульської установи або визначену ним службову особу, у разі вчинення кримінального правопорушення на територіях дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, а також капітана повітряного судна у разі вчинення кримінального правопорушення на повітряному судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, які відповідно до ст.ст. 519–520 КПК України визначені як службові особи, уповноважені на вчинення процесуальних дій

[4, с. 26]. Тобто, кримінально процесуальне законодавство не містить конкретної уніфікованої норми, яка б встановлювала вичерпний перелік осіб, які уповноважені на здійснення затримання в порядку статті 208.

Підсумовуючи зміст нашого дослідження, відмітимо, що затримання уповноваженою службовою особою в порядку статті 208 КПК України – це кримінально процесуальний інструмент примусового впливу на осіб, щодо яких виникли як фактичні, так й юридичні підстави застосування відповідного впливу, імперативно визначені у КПК України, обов'язкові умови застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження нормативно встановлені, відсутність вказаних умов створює негативні наслідки для особи, яке таке затримання здійснила. Затримання без відсутності вказаних підстав є грубим порушенням конституційного права на свободу та особисту недоторканість, що є недопустимим в державі, де свобода людини та громадянина – є визначальною суспільною цінністю.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 23.02.2024).
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.02.2024).
3. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (станом на 25 серпня 2022 року) / Кол. авт.: І. В. Гловюк, О. М. Дроздов, Г. К. Тетерятник, Т. Г. Фоміна, В. В. Рогальська, В. А. Завтур. 3-є вид., допов. і перероб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 100 с.
4. Затримання у кримінальному провадженні: навч. посіб. / кол. авторів: А. В. Захарко, В. В. Рогальська, О. А. Солдатенко, Д. В. Лазарева та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 224 с.

Ткачук О. В.

слухач магістратури М-ДР-321
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день є дуже актуальним питання щодо регулювання та застосування кримінального процесуального законодавства України в умовах дії правового режиму воєнного стану, а саме: особливий порядок здійснення кримінального провадження, фіксування кримінального провадження та проведення спеціального досудового розслідування в умовах

дії воєнного стану. В чинному кримінальному процесуальному кодексі України були внесені зміни до розділу IX⁻¹ згідно із Законом №1422- IX від 27.04.2021; в редакції Законів №2125- IX від 15.03.2022, №2201- IX від 14.04.2022. Дані зміни стосувалися особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Розглянемо зміни в статті 615 КПК України в якій зазначається, що рішення про початок досудового розслідування може приймати як прокурор так і слідчий та дізнавач, про що вони повинні винести постанову, яка має містити відомості, які передбачає стаття 214 КПК України, а саме: дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або ж заявника; інше джерело, з якого виявлені обставини, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим чи заявником, або ж які виявлені з іншого джерела; попередня правова кваліфікація правопорушення із зазначенням статті або її частини згідно Кримінального кодексу України; прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до єдиного реєстру досудових розслідувань, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до вказаного реєстру та/або розпочав досудове розслідування; інші обставини, передбаченні положення про реєстр [1].

Необхідною умовою для прийняття такого рішення про початок досудового розслідування є введення воєнного стану та відсутність технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань, також у невідкладних випадках до винесення постанови про початок досудового розслідування слідчий, дізнавач або прокурор можуть провести огляд місця події, але за умови, що постанову буде прийнято невідкладно після завершення даної слідчої(розшукової) дії, як огляд місця події [2].

Також в порядку статті 615 КПК України було розширено перелік заходів забезпечення кримінального провадження про застосування яких за наявності необхідності може прийняти керівник органу прокуратури. До таких заходів забезпечення кримінального провадження зокрема відноситься, привід, накладення арешту на майно, вирішення питання про арешт майна, розгляд клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу, проникнення до житла чи іншого володіння особи, отримання зразків для проведення експертизи. Розширення заходів забезпечення кримінального провадження рішення про здійснення яких може бути прийнято відповідним керівником органу прокуратури в умовах дії правового режиму воєнного стану є не достатнім, адже не охоплює всі можливі ситуації, які вимагають забезпечення дієвості кримінального процесу та гарантій належної поведінки учасників даного процесу [2].

Під час дії воєнного стану може виникнути необхідність забезпечення ефективності кримінального провадження шляхом застосування тимчасового

обмеження у користуванні спеціальним правом (ст.148КПК України), особистого зобов'язання (ст. 179 КПК України), особистої поруки(ст. 180 КПК України), застави(ст. 182 КПК України), домашнього арешту (ст. 181 КПК України). Згідно норм КПК України вказані процесуальні засоби можуть реалізовуватися лише за рішенням слідчого судді. Тому відсутність вказівки на відповідні статті в положеннях ст.615 КПК України не дає можливості застосовувати наведені заходи забезпечення (запобіжні заходи) керівником органу прокуратури в період воєнного стану [3].

Таким чином, у результаті аналізу положень ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого порядку здійснення кримінального провадження в умовах дії воєнного стану, можна дійти висновку, що зміст даної статті не є досконалим та потребує доопрацювання на законодавчому рівні. Існує необхідність змін норм правового регулювання статті 615 КПК України в частині делегування повноважень слідчого судді керівнику органу прокуратури. Потрібно змінити перелік окремих статей і глав КПК України стосовно всіх заходів забезпечення кримінального провадження, стосовно яких судовий контроль може бути змінено на прокурорський нагляд.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 р. №4651-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 07.11.2024).
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану: Закон України від 03березня 2022року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#n5> (дата звернення: 07.11.2024).
3. Лазукова О.В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 20с.

Трень Т.О.
слухач магістратури
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФІКСАЦІЇ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Фіксація доказів є однією з ключових складових процесу розслідування кримінальних правопорушень, адже від того, наскільки ефективно він здійснюється, залежить не лише правдивість встановлення обставин події, але й можливість успішного доведення вини або невинуватості осіб, що залучені

до розслідуваного інциденту. Дослідження сучасних підходів до фіксації доказів мають неабияке значення, оскільки вони еволюціонують разом із розвитком технологій, що дозволяє забезпечити точність, об'єктивність і повноту доказової бази.

Насамперед, вважаємо за потрібне зазначити, що до класичних методів фіксації доказів на місці події відносяться фотографування, відеозйомка, заміри та складання схем. Перераховані методи використовуються на ранніх етапах розслідування і мають на меті зафіксувати загальний вигляд місця події та розташування різних предметів чи осіб, що можуть бути визнані доказами. Слід наголосити, що фотографування є одним з найпоширеніших способів документування місця події. Воно дозволяє чітко зафіксувати вигляд місця події на момент прибуття слідчо-оперативної групи. Перевагою відеозйомки є те, що вона дозволяє не лише зафіксувати момент, а й передати динаміку подій. Натомість проведення замірів та складання схеми місця події допомагають визначити точні пропорції, відстані та положення предметів.

Важливим етапом в процесі формування доказової бази виступає збереження доказів, а саме їх вилучення і зберігання властивостей, які надалі встановлюватимуть або спростовуватимуть обставини кримінального правопорушення [1]. Науково-технічний прогрес не стоїть на місці, а разом з ним вдосконалюються і методи фіксації обставин кримінального правопорушення. Завдяки розвитку цифрових технологій та автоматизації багатьох процесів вдалося покращити якість фіксації доказів, зокрема, завдяки використанню цифрових приладів і програмного забезпечення. Зокрема, 3D-сканування місця події дозволяє створювати тривимірні моделі, які забезпечують найбільшу точність відтворення місця події. Дрон-технології використовуються для фіксації доказів з повітря, що особливо корисно при документуванні великих територій або складних ландшафтів (наприклад, аварії на трасах, катастрофи на великих площах). До того ж, такий метод є як ніколи актуальним в умовах війни, коли фіксація злочинів, вчинених ворогом, є ускладненою. Мобільні додатки дозволяють автоматично реєструвати координати, час і опис доказів, що полегшує їх подальшу обробку та систематизацію.

Не можемо оминати увагою того, що сучасні розробки в галузі штучного інтелекту (ШІ) дозволяють значно полегшити процес обробки доказів. До прикладу, застосування ШІ для аналізу відеозаписів може дозволити швидко виявити потенційно важливі фрагменти або навіть здійснити порівняння з іншими відео-матеріалами. Штучний інтелект вже активно використовується в юридичній сфері. Він перетворюється на ефективний інструмент допомоги юристам та юридичним фірмам у супроводі їх практичної діяльності [2].

Вважаємо доцільним охарактеризувати основні переваги застосування сучасних технологій під час фіксації обставин кримінальних правопорушень:

- 1) точність і об'єктивність; використання сучасних технологій

дозволяє отримати точні і детальні дані, що зменшує вплив людського фактору на фіксацію доказів і мінімізує ймовірність помилок;

2) збереження цілісності доказів – використання цифрових методів фіксації дозволяє зберегти оригінальність доказів, адже можна зробити точні копії без необхідності фізично переміщати предмети;

3) автоматизація та швидкість; системи на основі ШІ дозволяють автоматично фіксувати, категоризувати і навіть попередньо аналізувати дані, що істотно знижує час, необхідний для збору доказів;

4) інтероперабельність і збереження вірогідності доказів; завдяки інтеграції різних технологій, наприклад, відеоспостереження, системи GPS, бази даних і штучний інтелект, правоохоронці мають можливість працювати з різними типами доказів без ризику їх пошкодження або втрати.

Виходячи з вищевказаного, погоджуємося з думкою, що збільшення цифрової інформації та її систематичне використання у різних сферах життєдіяльності зумовлює необхідність вироблення оптимальних підходів щодо її використання у доказуванні кримінальних проваджень [3].

Таким чином, сучасні підходи до фіксації доказів на місці події охоплюють широкий спектр методів, від класичних до новітніх технологій, таких як 3D-сканування, дрони та штучний інтелект. Зазначені методи дозволяють значно підвищити точність, швидкість і надійність фіксації доказів, що є основою для подальшого успішного розслідування. Водночас, важливим аспектом є забезпечення цілісності доказів та уникнення людських помилок, що стало можливим завдяки інтеграції технологій у криміналістику. Тому майбутні тенденції розвитку цієї сфери, ймовірно, будуть зосереджені на вдосконаленні і автоматизації процесів фіксації доказів, що значно покращить ефективність розслідувань і правосуддя загалом.

Список використаних джерел:

1. Визначення доказів у кримінальному провадженні. *Форум права*. 2013. № 4. С. 237–241.
2. Пунда О.О., Арзянцева Д.А. Перспективи використання штучного інтелекту в процесі доказування у господарському судочинстві. *Наукові перспективи. Серія: Право*. 2023. № 8 (38). С. 541-551.
3. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 5. С. 256-260.

Устименко В. В.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Бідняк Г. С.

завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**РОЛЬ ВИБУХОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Виклики воєнного часу та розвиток сучасних технологій у світі змістили акцент на окремі види експертних досліджень. На сьогодні в Україні, зважаючи на всі обставини, актуальним є такий вид експертизи як судова вибухотехнічна експертиза.

Судова вибухотехнічна експертиза є спеціалізованим видом криміналістичної експертизи, що зосереджується на зборі фактичних даних, пов'язаних з визначенням групової приналежності та спільного джерела походження вибухових пристроїв, як у цілому, так і за їхніми фрагментами. Це також включає аналіз елементів вибухових пристроїв та обставин вибуху, що встановлюється за допомогою спеціальних знань у галузі криміналістичної вибухотехніки для вирішення поставлених питань. [1, с. 2].

Експертиза вибухових пристроїв, вибухових речовин і продуктів вибуху має на меті отримання інформації про марку, конструкцію, стан та інші фактичні дані щодо вибухових пристроїв, вибухових речовин, бойових припасів, засобів підризу, а також обставини їх підготовки і використання. Крім того, вона дозволяє встановити групову належність та єдине джерело походження вибухових пристроїв, як у цілому, так і за їхніми фрагментами.

Основними завданнями експертизи є: визначення належності об'єкта до вибухових пристроїв чи боеприпасів та до якої класифікаційної групи він належить; визначення факту вибуху вибухового пристрою на місці події, виду вибуху, його потужності; визначення здатності пристрою викликати вибух та можливості здійснення вибуху цього пристрою у конкретних умовах; належність об'єкта до вибухових речовин або таких, що можна використати

як компоненти для виготовлення порохових зарядів чи вибухових речовин, а також виявлення слідів і мікрослідів вибухових речовин і продуктів їх розкладу на предметах обстановки [2, с. 116].

В умовах воєнного стану також важливою є оперативність проведення експертиз. Зростання кількості злочинів і обмежені ресурси зумовлюють необхідність швидкого реагування з боку правоохоронних органів. Вибухотехніки вимушені працювати в умовах, які часто є небезпечними, що вимагає від них високого професіоналізму та готовності до швидких рішень.

Огляд місця події за фактом вибуху або виявлення вибухового пристрою (вибухонебезпечного предмету) є слідчою дією, до участі в якій може залучатись спеціаліст-вибухотехнік. Спеціаліст-вибухотехнік надає допомогу слідчому в проведенні огляду місця події, правильному, з технічної точки зору, описі об'єктів, що належать до об'єктів дослідження вибухотехнічної експертизи.

Серед об'єктів вибухотехнічної експертизи можна назвати наступні: вибухові речовини та їх пакування, капсулі та детонатори, вогнепровідні та детонуючі шнури, гранати, міни, снаряди, підривачі, запалювачі, саморобні боєприпаси, саморобні вибухові пристрої, піротехнічні вироби, навчально-імітаційні засоби та їх залишки після вибуху, а також предмети, що імітують вибухові речовини та вибухові пристрої.

В разі виникнення необхідності проведення вибухотехнічної експертизи в рамках кримінального провадження залучаються спеціалісти-вибухотехніки відповідного підрозділу НПУ, однак варто зважати на специфіку проведення даного експертного дослідження, яке полягає у підвищеному рівні небезпечності об'єктів дослідження та проведенні комплексу підготовчих заходів з боку спеціалістів з метою запобігання самокалічення або завдання шкоди життю і здоров'ю інших осіб. При цьому слід зберегти криміналістичні сліди та ідентифікаційні ознаки вибухового пристрою.

Наприклад, 03.04.2022 р. під час проведення співробітниками ВП № 8 КРУП ГУ НП в Дніпропетровській області оглядів місць обстрілів встановлено наступні місця влучань:

- на території неогороженої частини городу приватного домоволодіння будинку № 153 по вулиці Сяйва села Запорізьке Апостолівської територіальної громади Дніпропетровської області вилучено частину ракети 9М2К та металеві фрагменти у кількості 3 шт. (пакет ЕХР 0214149);

- на відстані 5 км. від залізничного переїзду Апостолове-Тік, «пікет 4 51 км» неподалік с. Запорізьке Апостолівської територіальної громади Дніпропетровської області вилучено фрагменти та уламки ракет (частина ракети 9М27К, 4 металеві фрагменти. Пакет НПУ №2318193);

- на відстані 2 км. до с. Запорізьке Апостолівської територіальної громади Дніпропетровської області на відкритій місцевості за межами населеного пункту в польовій зоні вилучено фрагменти та частини ракет реактивних систем залпового вогню без бойових касетних частин (частина

ракети 9М27К, 3 металеві фрагменти. Пакет EXP 0214127);

- на відстані 700 метрів за межами населеного пункту с. Володимирівка Апостолівської територіальної громади Дніпропетровської області на відкритій польовій місцевості вилучено металеві фрагменти (11 шт.) ракет осколочно-фугасної дії з маркуванням приналежності (упаковано в картонну коробку);

- на ділянці поля, що розташоване на території домоволодіння № 49 по вулиці Козацька села Запорізьке Апостолівської територіальної громади Дніпропетровської області вилучено частину ракети 9М27К без бойових елементів [4, с. 46].

Різноманіття матеріалів і речовин, використовуваних в конструкціях вибухових пристроїв, вимагає проведення криміналістичного дослідження по встановленню їх групової приналежності на основі різних експертних методик. Сліди вибухової речовини в основному досліджуються краплинними аналітичними реакціями, методами тонкошарової хроматографії. Використовуються також газова, газорідина і рідина хроматографія, інфрачервона спектрометрія, рентгеноструктурний аналіз. Для визначення компонентів піротехнічних складів зазвичай застосовуються елементний спектральний та мікро-спектральний методи. Встановлення конструкції вибухового пристрою і його окремих елементів часто вимагає проведення металографічного дослідження, яке дозволяє визначити марку використаного металу, оцінити потужність вибухової речовини по зміні структури металу в результаті вибухового навантаження. А за наявності зварних або паяних швів дозволяє встановити застосовану зварювальну техніку, матеріали, марку електроду, тип припою та інше. [3, с. 90].

Отже, враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що судова вибухотехнічна експертиза відіграє критично важливу роль в умовах воєнного стану. Її основна мета полягає у встановленні групової належності та джерела походження вибухових пристроїв, а також у визначенні обставин вибухів, завдяки застосуванню різноманітних експертних методик, що є невід'ємною складовою досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Кучеренко Д., Резцова Н. Поняття і підготовка до проведення судової вибухотехнічної експертизи: теоретичний та практичний аспекти. 2021.
2. Луценко С.Г. Проблемні питання які виникають під час призначення і проведення судових вибухотехнічних експертиз. *Редакційна колегія*, 2021. С. 87.
3. Косенко О.В., Ясенюк А.А. Тенденції розвитку судової експертизи в умовах воєнного часу. *Криміналістика та судова експертиза у ХХІ столітті*. С. 116.
4. Коротаєв В.М. Ідентифікація ракет та реактивної зброї російської федерації: навч. посіб. 2-е вид., доп. і перероб./ В.М. Коротаєв, Р.С. Кірін, К.О. Чаплинський, Т.О. Ревякіна, О. О. Овчаров, Г. С. Бідняк .Дніпро: Дніпровський, державний університет внутрішніх справ, Дніпровський НДЕКЦ МВС, 2024. 424 с.

Федоренко С. Ю.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Бідняк Г. С.

завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗНАЧЕННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабного вторгнення України проблема ідентифікації осіб набула особливої гостроти. Криміналістика, як наука, що постійно розвивається, надає ефективні інструменти для вирішення цього завдання. Використання дактилоскопічних методів дозволяє ідентифікувати особу навіть за значних ушкоджень тіла, що є вкрай важливим для встановлення особистості загиблих та зниклих безвісти.

Проблема використання анатомічних особливостей в криміналістичних дослідженнях неодноразово піднімалась українськими вченими. Зокрема, В.І. Бояров, В.І. Галаган, В.К. Лисиченко, А.В. Іщенко, М.Я. Сегай, А.В. Старушкевич, В.А. Шкелебей наголошували на необхідності впровадження в Україні системи загального дактилоскопіювання та створення відповідного банку даних, що значно підвищило б ефективність розслідування злочинів. Результати дактилоскопічної експертизи у більшості випадків мають визначальне, якщо не вирішальне, і безперечно важливе значення. Вони сприяють вибору основної версії серед інших, що дозволяє встановити реальні обставини правопорушення, а також сприяють усуненню значущих суперечностей в свідченнях раніше допитаних осіб [1, с. 384].

Науковці привертають увагу до наказу "Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України" від 11.09.2001 № 785 працівники ОВС проводять дактилоскопіювання осіб, які: – затримані за підозрою у вчиненні злочину; – взяті під варту; – звинувачуються у вчиненні злочину; – піддані адміністративному арешту. Водночас, Наказ "Про затвердження Інструкції про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліків в органах внутрішніх справ і органах (установах)

кримінально-виправної системи України" від 23.08.2002 № 823/188 надає перелік об'єктів оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку. Це особи, які на території України обвинувачуються у вчиненні злочинів або засуджені, розшукуються, затримані за підозрою в занятті бродяжництвом, а також громадяни України, що вчинили злочини за її межами і відомості про яких надійшли офіційними каналами згідно з міжнародними договорами у сфері обміну інформацією, які набрали чинності в установленому порядку [2].

За допомогою автоматичної ідентифікаційної дактилоскопічної системи (АДІС) можливо ефективно визначає збіг пальцевих відбитків, аналізуючи характеристики в закодованих слідах та порівнюючи їх з тисячами відбитків, що знаходяться в масиві. Система генерує список найбільш схожих відбитків, який потім перевіряється оператором вручну [3, с. 456].

Дактилоскопія, наука про індивідуальні особливості папілярних візерунків пальців, набуває особливої актуальності в умовах збройних конфліктів. Встановлення ідентичності загиблих військовослужбовців, цивільних та військовополонених є критично важливим для гуманітарних місій, ідентифікації жертв та повернення їхніх тіл рідинам. В умовах сучасної війни в Україні дактилоскопічна експертиза є незамінним інструментом для вирішення цих завдань.

Дактилоскопічна експертиза є незамінним інструментом ідентифікації особи в умовах військових конфліктів з кількох причин:

- необхідність в ідентифікації загиблих та поранених. Дактилоскопія забезпечує надійний метод встановлення особистості, навіть якщо документи або фізичні ознаки людини були втрачені або пошкоджені.
- реєстрація та точне встановлення особи військовополонених. Цей метод дозволяє уникнути помилок в ідентифікації та запобігає спробам приховати свою справжню особу.
- у воєнний час зростає загроза диверсій та шпигунства, тому дактилоскопічна експертиза стає незамінним інструментом для встановлення справжньої особистості та виявлення спроб обману.
- завдяки дактилоскопії можна створити ефективну систему обліку, яка дозволить вести детальні бази даних про військовослужбовців, включаючи медичні картки поранених [4].

Статистика зниклих станом на вересень 2023 року вказує на дві найбільші пікові точки: у 2014 році було 756 зниклих осіб, а в 2022-му – 18 811. Перший пік зникнень у 2014 році можна пояснити російською агресією проти України, анексією Криму та початком бойових дій на Донбасі. У 2022 році зростання кількості зниклих безвісти, найімовірніше, пов'язане із повномасштабним вторгненням росії в Україну [6].

Перспективи дактилоскопічної експертизи включають ряд напрямків, які можуть поліпшити ефективність і широке застосування цього методу ідентифікації. Зокрема:

- Удосконалення технологій і обладнання: розробка новітніх методів сканування та обробки відбитків пальців, зокрема застосування тривимірних технологій для підвищення точності та ефективності ідентифікації.
- Автоматизація та штучний інтелект: використання ШІ для автоматичного аналізу великих обсягів даних і розпізнавання відбитків пальців може значно прискорити та покращити точність ідентифікації.
- Інтеграція біометричних технологій: поєднання дактилоскопії з іншими біометричними методами, такими як розпізнавання обличчя чи сканування райдужки ока, забезпечить більш комплексну та надійну ідентифікацію осіб.
- Міжнародний обмін інформацією: розвиток міжнародних стандартів для обміну дактилоскопічними даними спростить співпрацю між країнами у вирішенні питань, пов'язаних із зниклими чи злочинними особами.
- Безпека та приватність: забезпечення високого рівня захисту даних і приватності є критично важливим при використанні дактилоскопії. Розвиток заходів безпеки та етичних норм може підвищити довіру до цієї технології.
- Медичні застосування: дактилоскопія може бути корисною в медичних сферах, таких як діагностика шкірних захворювань, моніторинг здоров'я та визначення індивідуальних характеристик пацієнтів.
- Кібербезпека: використання дактилоскопії в кібербезпеці може допомогти запобігти несанкціонованому доступу до систем і даних.
- Гуманітарні застосування: покращення засобів для ідентифікації осіб у кризових ситуаціях, таких як природні катастрофи чи конфлікти, може сприяти ефективному реагуванню та наданню допомоги [4].

Усі ці аспекти сприяють підвищенню безпеки, контролю за особами та забезпеченню порядку в умовах воєнного чи збройного конфліктів.

Розвиток технологій і методів дактилоскопічної експертизи сприяє покращенню безпеки, виявленню кримінальних правопорушень і забезпеченню публічної безпеки в різних контекстах, включаючи військові та збройні конфлікти [5, с. 167].

Отже, для ефективного вирішення проблем, пов'язаних з ідентифікацією людей під час військових дій, необхідно активно впроваджувати сучасні технології, розвивати міжнародне співробітництво в цій галузі, розробляти єдині стандарти та, що особливо важливо, враховувати права та потреби людей, які постраждали від війни.

Список використаних джерел:

1. Волобуєв А. Ф., Даньшин М. В., Іщенко А. В. Криміналістика: підручник Харків: МВС України нац. ун-т внутр. справ, 2018. 384 с.
2. Бідняк Г.С., Плахотній В. М. Щодо правових підстав дактилоскопіювання живих осіб. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку: Матеріали науково-практичного семінару*. ДДУВС, 2017. С 21-24.

3. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Харків, 2019. 456 с.
4. Яцик Т.П., Єременко А.Ю., Лаганович Н.Т. Особливості використання дактилоскопічної експертизи при ідентифікації особи під час військових та збройних конфліктів: Міжнародний науковий журнал «ОСВІТА І НАУКА». Випуск 2(35), 2023
5. Економічна безпека держави: криміналістичне забезпечення: навч. посіб. /В. В. Топчій, Т. П. Яцик, В. А. Шкелебей, А. В. Свінцицький, А. М. Падалка, В. В. Топчій; за заг. ред. В. В. Топчія. Київ: 7БЦ, 2021. 537 с.
6. Зник і не знайдений: як змінювалася кількість зниклих безвісти до та під час війни. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/znik-i-ne-znaydeniy-yak-zminyuvalasya-kilkist-zniklih-bezvisti-do-ta-pid-chas-viyni.html>.

Цапович В. А.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Плетенець В. М.,

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

**ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНО
ВАГОМОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ**

Введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року кардинально змінило умови, в яких діють правоохоронні органи. В умовах загострення ситуації та зростання напруги, робота криміналістів набула нових викликів та вимог. По-перше, суттєво збільшилася кількість справ, пов'язаних із військовими злочинами та порушеннями, що вимагають спеціалізованих знань та швидкого реагування. По-друге, воєнний стан вимагає від правоохоронців не тільки виявлення й розслідування кримінальних правопорушень, але й мінімізації ризиків для національної безпеки. Збір та аналіз інформації стають складнішими, враховуючи, що звичайні комунікаційні канали можуть бути заблоковані або перехоплені ворогом. Також, значно зростає потреба в роботі з конфіденційною інформацією, що вимагає від криміналістів високої ступеня довіри та безпеки обробки даних.

В умовах воєнного стану суспільство стикається з численними викликами, одним з яких є значне розширення спектру загроз. Зокрема, це стосується зростання кількості та різноманітності злочинів. Така тенденція викликає серйозні труднощі для органів досудового розслідування та криміналістів, оскільки традиційні методи роботи виявляються недостатньо ефективними у нових умовах [1, с.142].

Передусім, збільшення кількості злочинів у воєнний час відбувається через зростання правопорушень, пов'язаних із воєнними діями: мародерство, шахрайство, зловживання владою, незаконний обіг зброї і т. ін... Крім того, виникають нові види кримінальних правопорушень, такі як воєнні злочини або злочини проти національної безпеки. Це вимагає від правоохоронних органів не лише ідентифікації та реєстрації таких протиправних діянь, але й розробки нових методів їх розслідування, адаптованих до воєнних умов.

Інформаційне забезпечення є особливою формою контролю над тими загрозами, які можуть надходити від злочинності. Одержання вагомих для встановлення обставин кримінального провадження відомостей зумовлюють необхідність удосконалення взаємодії між підрозділами відповідних правоохоронних органів [2, с.240].

Руйнування інфраструктури, таке як пошкодження телекомунікаційних мереж, унеможливлення доступу до важливих баз даних, та навіть фізичне знищення архівів і документів, різко зменшує можливості для збору та аналізу інформації. Це ставить серйозні виклики перед криміналістами, особливо у контексті досудових розслідувань, де швидкий і точний доступ до інформації часто є ключовим для встановлення правди [3, с.144].

Крім фізичного руйнування інфраструктури, збройні конфлікти часто призводять до організаційного хаосу. Урядові структури можуть бути дестабілізовані, перевантажені або повністю паралізовані, що ускладнює координацію між різними відомствами і, як наслідок, уповільнює процеси обміну інформацією. Зниження ефективності комунікацій та інформаційного обміну безпосередньо впливає на оперативність та ефективність розслідувань, збільшуючи ризики упущення важливих доказів або затримку в арештах підозрюваних [4, с.81].

На фоні цих викликів, криміналісти стикаються з потребою адаптації своїх методів роботи до нових реалій. Наприклад, багато уваги приділяється швидкісному аналізу інформації, що надходить в режимі реального часу, та використанню новітніх технологій для дешифрування даних. Також важливою стає здатність криміналістів ефективно співпрацювати з військовими структурами та іншими спеціалізованими агенціями.

У сучасному світі, де інформаційні технології розвиваються надзвичайно швидко, криміналісти мають унікальну можливість використовувати ці інновації для ефективного збору даних, особливо у складних умовах, таких як воєнний час. Застосування сучасних методів, як-от розвідка відкритих джерел (OSINT), аналіз даних соціальних мереж та кібер-

розслідування, дозволяє органам збирати інформацію, мінімізуючи фізичні ризики для співробітників. Ці методи дають змогу відслідковувати та аналізувати великі обсяги даних з різних джерел, що важливо для виявлення схем, тенденцій та потенційних загроз у реальному часі [5, с.44].

У сучасному світі, де інформація стає все більш цінним ресурсом, здатність зберігати, доступати та аналізувати великі обсяги даних стає ключовою для органів досудового розслідування, особливо в умовах воєнного стану. Хмарні сховища грають важливу роль у цьому процесі, оскільки вони забезпечують цілісність даних та їх доступність з будь-якої точки світу. Це особливо цінується в часи, коли фізичні архіви можуть бути знищені чи пошкоджені в результаті військових дій. Такий підхід також сприяє співпраці між різними відомствами та міжнародними партнерами, оскільки спільний доступ до даних можливий в реальному часі.

Таким чином, комбінація передових технологій, міжвідомчої співпраці та активної участі громадськості створює сильний фундамент для ефективного розслідування злочинів у воєнний час, дозволяючи правоохоронним органам не лише реагувати на поточні виклики, а й адаптуватися до швидко змінюваних обставин.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : навчально-методичний посібник / Тіщенко В. В., Подобний О. О. Одеса : Видавництво «Юридика», 2022. 236 с.
2. Плетенець В. Використання можливостей інформаційного забезпечення в подоланні протидії досудовому розслідуванню. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1 (116). С. 239-244
3. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
4. Мішалов В.Д., Войченко В.В., Козлов С.В. Комплексний підхід проведення ідентифікації тіл загиблих осіб в умовах збройного конфлікту. *Morphologia*. 2022;16(3). С. 76-82.
5. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Авдєєва Г. К. Інновації в криміналістиці та їх впровадження в діяльність органів досудового слідства. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2011. Вип. 21. С. 39–45.

Цигікало Г. Д.

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Пиріг І. В.

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

СУЧАСНІ ЗАСОБИ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ЗЛАМУ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАМКІВ

У сучасному світі електронні замки стали невід'ємною частиною систем безпеки для захисту житла, офісів, транспортних засобів та інших об'єктів. Однак разом із розвитком технологій вдосконалюються і методи зламу цих систем. Зловмисники використовують різні сучасні засоби для подолання захисту електронних замків, що вимагає постійного вдосконалення захисних технологій. Ці інструменти варіюються від розробки спеціальних програм впливу на електронний механізм до фізичних пристроїв і методів маніпуляції, що створює нові виклики для розробників систем безпеки [1]. Використання правопорушниками сучасних засобів та методів проникнення до приміщень і транспортних засобів значно ускладнює розслідування кримінальних правопорушень.

Сучасні виробники постійно вдосконалюють і оновлюють функціонал систем безпеки приміщень та автомобілів, що передбачають можливі способи викрадення та здатні в певній мірі запобігати їм. Наряду з цим, правопорушники постійно вдосконалюють способи вчинення незаконних заволодінь майном громадян, розроблюють, оновлюють та придбавають нові технічні пристрої, що здатні подолати системи захисту автомобіля, у тому числі технічні системи блокування та логічні системи захисту бортового комп'ютера, а також сигналізаторів і систем супутникового контролю (спостереження) [2].

З подоланням систем сигналізації автомобіля для проникнення в салон і запуску двигуна та розблокування інших систем при таємному заволодінні різняться: а) злам чи віджим дверей; б) розбиття скла; в) віджим скла; г) підбір ключа; д) проникнення у відкритий автомобіль; е) підбір сигналу протиугінної системи; є) використання штатних роз'ємів для причепів, як порт доступу до бортового комп'ютера; ж) використання технічних пристроїв, що дистанційно

зчитують код пульта управління сигналізацією автомобіля та відновлюють його та ін. [3, с. 378].

Код пульта управління сигналізацією правопорушники, як правило, підбирають (сканують) вручну або за допомогою комп'ютера у разі, якщо в системі немає антисканера. Для перехоплення коду пульта управління сигналізацією застосовують кодграббери, приймають приймачем і записують в комп'ютер, потім відтворюють в ефірі, аби зняти автомобіль з охорони. У цьому випадку використовують динамічний код, змінний з кожним натисненням кнопки брелка. Його записують з ефіру, розшифровують, використовуючи відомі правила кодування та передбачають наступний код. Якщо автомобіль обладнано протиугінною протизламною системою з подвійним динамічним кодом, де правило зміни коду є суто індивідуальним для кожного пульта управління сигналізацією, сигнал можливо заглушити ширококутовим генератором, підкинутим під автомобіль. Як правило, такі пристрої використовують для заволодіння автомобілем закордонного виробництва з метою продажу, розукомплектування, повернення власнику за винагороду, для особистих потреб (ремонт власного автомобіля) або для подальшого використання під час вчинення інших кримінальних правопорушень. Розглянуті нами методи відкриття замків автомобілів повною мірою застосовуються у разі обладнання такими замками приміщень.

Сучасні засоби для зламу електронних замків включають не тільки різноманітні технічні інструменти, а й програмне забезпечення, що використовуються для подолання безпеки цифрових систем. Деякі з них:

- брутфорс-атаки (Brute force attacks) – програми, що випробовують всі можливі комбінації паролів або PIN-кодів, доки не знайдуть правильний;
- шкідливе програмне забезпечення (Malware) – спеціально розроблені програми для взлому або підробки інформації на електронному замку;
- електронні відмички – пристрої, що можуть імітувати роботу ключів або зчитувати дані з електронних замків для подальшого доступу;
- радіочастотні атаки (RF attacks) – злам систем, що використовують бездротовий зв'язок з радіочастотними ідентифікаторами (RFID);
- сканери відбитків пальців або інших біометричних даних громадян для подальшого їх використання зі злочинними намірами.

Кожен із цих засобів потребує високого рівня технічної підготовки, однак з розвитком технологій зловмисники знаходять нові способи обходити електронну безпеку [4].

Сучасні шляхи протидії засобам, що використовуються під час зламу електронних замків, зосереджуються на вдосконаленні технологій захисту, посиленні безпеки та підвищенні стійкості систем до різних видів атак. Основні підходи включають:

- удосконалення алгоритмів шифрування шляхом використання складніших і більш захищених методів шифрування даних для захисту від брутфорс-атак та інших видів злому;

- мультифакторна аутентифікація – впровадження кількох рівнів захисту, таких як поєднання паролів, біометричних даних та одноразових кодів для доступу;
- захист від радіочастотних атак – використання нових стандартів зв'язку, що забезпечують більшу стійкість до перехоплення або підробки сигналів (наприклад, протоколи з захищеним шифруванням для RFID або Bluetooth);
- впровадження системи виявлення зловмисних дій (Intrusion Detection Systems, IDS) – інтеграція інтелектуальних систем, що відстежують і аналізують підозрілу активність, негайно блокуючи спроби злому;
- впровадження біометричних технологій ідентифікації нового покоління, що унеможливають підробку, наприклад тривимірне сканування обличчя або відбитків пальців;
- регулярні оновлення програмного забезпечення – постійна актуалізація систем безпеки та усунення вразливостей через оновлення;
- фізичний захист пристроїв шляхом встановлення додаткових механічних бар'єрів і захисту для запобігання прямому доступу до електронних компонентів замка.

Ці заходи покликані зробити електронні замки більш надійними та стійкими до сучасних методів злому, забезпечуючи високий рівень безпеки [5].

Знання засобів та методів злочинної діяльності має значення не тільки для розслідування кримінальних правопорушень, але й для розробки заходів криміналістичної профілактики. Сучасні засоби зламу електронних замків демонструють високу складність і технічну витонченість, що ставить нові виклики перед системами безпеки. Для забезпечення надійного захисту важливо постійно вдосконалювати технології й вчасно реагувати на нові загрози. Таким чином, боротьба із зломами електронних замків є динамічним процесом, що вимагає розробки як нових систем захисту, так і комплексної системи попередження вчинення кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Популярні методи злому замків та як захиститися від них. URL: <https://exkey.com.ua/blog/populyarni-metodi-zlomu-zamkiv-ta-yak-zahistitisya-vid-nih> (дата звернення: 24.10.2024).
2. Татарінов В. Р., Колесніков В. О. Сучасні засоби сигналізації та протиугінні системи автомобілів. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3974/1/123.%20Tatarincev.%20Kolesnikov%20V.O.%20%281%29.pdf> (дата звернення: 24.10.2024).
3. Цибенко О. С. Сучасні способи незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням систем захисту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. №. 4. С. 374-382.
4. Hamza A. Detecting Brute Force Attacks Using Machine Learning. *BIO Web of Conferences* 97 (3), 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/379624465_Detecting_Brute_Force_Attacks_Using_Machine_Learning (дата звернення: 28.10.2024).
5. Вибір електромагнітних замків, кронштейнів їх встановлення та експлуатація. URL: <https://www.bezpeka-shop.com/ua/blog/poleznye-sovety/vybor-elektromagnitnykh-zamkov-kronshteynov-ikh-ustanovka-i-ekspluatatsiya/> (дата звернення: 28.10.2024).

Ципа С. І.

аспірант Донецького державного
університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький

Науковий керівник:

Ковальова О. В.

декан факультету № 1 Донецького
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах правового режиму воєнного стану в Україні слідчі та процесуальні дії мають проводитися у такий спосіб, який унеможливило б порушення прав потерпілих від кримінальних правопорушень.

З 01.05.2022 року, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) було доповнено ч. 3, якою передбачено, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX [1].

Так, у випадку, якщо дізнавач, слідчий або прокурор не мають технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), то посадовою особою виноситься постанова про початок досудового розслідування, яка має містити у собі ту саму інформацію, що вноситься до реєстру. В подальшому зазначені відомості підлягають внесенню до ЄРДР за першої можливості.

Крім того, з метою забезпечення прав потерпілого при розслідуванні злочинів в умовах воєнного стану, законодавець надав можливість правоохоронцям фіксувати слідчі (розшукові) дії доступними технічними засобами, які у подальшому, не пізніше 72 годин з моменту їх проведення, мають бути оформлені у вигляді відповідних протоколів.

Що стосується судового оскарження потерпілим дій чи бездіяльності дізнавача, слідчого, або прокурора на стадії досудового розслідування важливим є врегулювання статтею 615 КПК України порядку такого оскарження в умовах правового режиму воєнного стану в Україні.

Зокрема, передбачено, що у випадку неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя в межах визначеної Законом територіальної юрисдикції, скарги можуть бути подані до найбільш територіально наближеного до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством.

З 25.08.2022 року для забезпечення прав потерпілого та з метою проведення ефективного досудового розслідування, важливими були зміни до КПК України Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану», який передбачає можливість продовження на строк не більше ніж на два місяці тримання особи під вартою в умовах воєнного стану у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання у справі.

Крім того, строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою за вказаних обставин може бути продовжений до одного місяця керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. При цьому строк тримання під вартою може продовжуватися неодноразово в межах строку досудового розслідування

Також, при дослідженні питання трансформації вітчизняного законодавства в сучасних реаліях, окремої уваги заслуговує актуальна судова практика Верховного Суду у кримінальних провадженнях в умовах правового режиму воєнного стану в Україні.

Зокрема, відповідно до постанови Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.01.2024 у справі № 346/1286/23, провадження № 51-6449км23, обставиною, яка обтяжує покарання, є вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій. Поняття вчинення злочину в умовах воєнного стану та поняття вчинення злочину з використанням умов воєнного стану не можна ототожнювати, адже ці поняття мають різний зміст [2].

Згідно постанови Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15 січня 2024 року у справі № 722/594/22, провадження № 51-3186 кмо 22, при за ч.3 ст. 185 Кримінального кодексу України (далі – КК України) кримінальна відповідальність передбачена за вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного або надзвичайного стану на території, на якій він введений [3].

Щодо міжнародного співробітництва при розслідуванні злочинів, варто зауважити, що з 20.05.2022 року Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» в Україні запроваджено механізм співпраці компетентних національних органів з Міжнародним кримінальним судом (МКС). Зазначеним Законом внесено зміни до статей 183 і 208 КПК України, а також доповнено новим розділом – IX², який регулює особливості співробітництва з МКС [4].

Відтепер, особа, яка затримана у зв'язку з розшуком МКС, за її згодою про передачу до МКС, може бути видана у спрощеному порядку.

Крім того, статтями 617-636 розділу IX² КПК України, визначені:

- особливості виконання МКС функцій на території України;
- особливості взаємодії з МКС щодо оцінки збитків або матеріальної, фізичної чи іншої шкоди, завданої потерпілим особам, а також видів чи форм відшкодування;
- особливості та наслідки передання або ж перейняття кримінального провадження в рамках співробітництва з МКС;
- особливості забезпечення збереження доказів;
- порядок виконання прохання МКС про надання допомоги;
- порядок виконання вироків та інших рішень МКС;
- організація передачі особи до МКС;
- конфіденційність та захист відомостей, що стосуються національної безпеки України під час співробітництва з МКС, тощо.

З метою забезпечення ефективності розслідування міжнародних злочинів в умовах воєнного стану, 21 серпня 2024 року Верховна Рада України ратифікувала Римський статут МКС.

Закон про ратифікацію Римського статуту МКС та поправок до нього набув чинності одночасно із Законом «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», який набув чинності 24.10.2024 року. Останній є важливим імплементаційним законом, від ухвалення якого залежить не тільки набуття чинності ратифікаційного закону, але і передбачає низку важливих положень, серед яких- відповідальність командирів, шляхом доповнення КК України ст. 31-1 і злочини проти людяності шляхом доповнення КК України ст. 442-1 [5].

Приєднання України до Римського статуту дозволяє здійснювати відкритий формат слухань із певними виключеннями, в інтересах в першу чергу потерпілих, які мають право на внесення подання Палаті попереднього провадження відповідно до Правил процедури та доказування, а також користуються можливістю надавати Суду свої зауваження, користуватися допомогою представників.

Отже, сучасні трансформаційні зміни в законодавстві України, пов'язані із забезпеченням прав потерпілого в кримінальному провадженні в умовах правового режиму воєнного стану, сигналізують про позитивні тенденції у боротьбі зі злочинністю, а також відкритість України до повноцінного міжнародного співробітництва в цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 03.12.2024).

2. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.01.2024 у справі № 346/1286/23, провадження № 51-6449км23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116607237> (дата звернення 03.12.2024).

3. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15 січня 2024 року у справі № 722/594/22, провадження № 51-3186 кмо 22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116446106> (дата звернення 03.12.2024).

4. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» від 3 травня 2022 року № 2236-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#n5> (дата звернення 03.12.2024).

5. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 9 жовтня 2024 року № 4012-IX, реєстраційний №11484. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-IX#Text> (дата звернення 03.12.2024).

Шаблевська К. Д.

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юр'єв Д. С.

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

АСПЕКТИ, ПОВ'ЯЗАНІ З РОЗКРАДАННЯМ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА, ВЧИНЕНИМ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ

У кожній країні світу є державна власність. Така власність може бути активами, рухомим і нерухомим майном, а також іншими матеріальними благами. Враховуючи, що у кожній державі є інститути державних службовців у сфері цивільного захисту, які мають доступ до власності держави, необхідний надійний механізм, що забезпечує збереження цього майна. Державні службовці мають доступ до державного майна, тому можуть у будь-який час викрасти його чи розтратити, передати у володіння третім особам за грошову винагороду. Для збереження державного майна в кожній країні встановлено відповідальність за його розкрадання та розтрату. Основним нормативно-правовим актом, який є стримуючим фактором і, так би мовити, «червоною лінією», є Кримінальний кодекс, в якому законодавцем передбачено кримінальну відповідальність державних службовців за

розкрадання та розтрату довіреного їм за родом їхньої діяльності майна, що належить державі.

Захист інтересів бюджетних коштів та державного майна, незважаючи на рівність усіх форм власності за Конституцією України, є більш захищеним та пріоритетним при забезпеченні економічної безпеки держави. Це зумовлено зростанням кількості випадків розкрадання бюджетних ресурсів у останні роки.

Слід погодитись із думкою Юр'єва Д. С., що «злочини у сфері економіки переважно мають латентний характер і вчиняються особами, які за своїм рівнем освіти, інтелектом, службовим становищем та корупційними зв'язками здатні створити перешкоди, що унеможливлюють своєчасне запобігання, виявленні та документування злочинів, працівниками поліції, яким доводиться працювати безпосередньо над їх розкриттям» [1].

Серед причин, що сприяють вчиненню таких злочинів, виділяють низький рівень контролю за діяльністю службових осіб, відсутність ефективних антикорупційних заходів та недостатню прозорість у процесах управління державним майном. Корупційні практики та зловживання владою стають можливими через недоліки в системі внутрішнього контролю та слабку інституційну спроможність правоохоронних органів.

Економічні наслідки розкрадання державного майна виражаються у прямих фінансових втратах для державного бюджету, зниженні інвестиційної привабливості країни та уповільненні соціально-економічного розвитку. Соціальні наслідки включають зростання недовіри громадян до державних інституцій, посилення соціальної напруги та зниження легітимності влади.

Суб'єктом привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (частина друга статті 191 Кримінального кодексу України) може бути лише службова особа. Вирішуючи питання, чи є та або інша особа службовою, треба керуватися правилами, викладеними в пунктах 1 і 2 примітки до статті 364 Кримінального кодексу України [2].

Особливо актуальним є порушення Порядку списання об'єктів Державної власності, яке затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2007 р. № 1314 [3].

Для ефективної боротьби з розкраданням державного майна службовими особами необхідно впроваджувати комплексні заходи, спрямовані на посилення правової відповідальності, удосконалення механізмів контролю та підвищення прозорості діяльності державних органів. Важливим є розвиток антикорупційної культури, підвищення професійної етики державних службовців та залучення громадянського суспільства до процесів моніторингу та контролю.

Значну роль у боротьбі з розкраданням відіграє посилення контролю за діяльністю службових осіб. Для цього необхідно впроваджувати сучасні системи електронного моніторингу, які забезпечують відстеження руху державних ресурсів. Антикорупційні інституції, такі як Національне

антикорупційне бюро України (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), мають активно працювати над виявленням випадків розкрадання та притягненням до відповідальності винних осіб. Важливим елементом також є аудит і регулярні перевірки використання державного майна незалежними органами.

Отже, проблема розкрадання державного майна службовими особами є багатоаспектною та потребує системного підходу для її вирішення. Лише через поєднання правових, інституційних та соціальних заходів можна досягти зменшення рівня таких правопорушень та забезпечити сталий розвиток держави.

Список використаних джерел:

1. Юр'єв Д.С. Виявлення злочинів при здійсненні публічних закупівель / Д.С. Юр'єв // Протидія економічній злочинності: теоретичний, методичний та практичний аспект : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 04 грудня 2020 р.). Дніпро: ДДУВС, 2020. С.192-197.

2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.

3. Про затвердження Порядку списання об'єктів державної власності Документ 1314-2007-п. Редакція від 16.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1314-2007-%D0%BF#Text>.

Шарамок К.

курсант 2 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Федченко В. М.

професор кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗБИРАННЯ
ДОКАЗІВ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ**

Сучасні реалії, з якими зіштовхується Україна внаслідок агресії з боку Російської Федерації, потребують консолідації міжнародних зусиль у документуванні та розслідуванні військових злочинів, а також у зборі доказів злочину агресії. Міжнародне співробітництво з цього питання ґрунтується на

правових інструментах, як-от міжнародне кримінальне право, нормативно-правова база ООН, а також окремі ініціативи Європейського Союзу (ЄС) та Міжнародного кримінального суду (МКС).

Одним із найважливіших нормативних актів, який визначає базу для розслідування міжнародних злочинів, є Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС), ратифікований Україною у частині співробітництва з цим судом у 2014 році. Це дозволило Україні запросити юрисдикцію МКС для розслідування злочинів, які сталися на її території, зокрема щодо агресії, воєнних злочинів та злочинів проти людяності [1]. МКС відіграє центральну роль у документуванні злочинів та наданні юридичної підтримки на місцях. У березні 2022 року Офіс прокурора МКС направив в Україну спеціальну слідчу групу, щоб задокументувати воєнні злочини і зібрати докази для подальших судових процесів [4].

Додатковим аспектом міжнародної допомоги є резолюції Генеральної Асамблеї ООН, зокрема Резолюція від 2 березня 2022 року ES-11/1, яка засуджує агресію Росії проти України та визнає необхідність надання Україні міжнародної підтримки для документування воєнних злочинів [2]. Цей документ є вагомим політичним сигналом та закликом до членів ООН щодо підтримки України на міжнародному рівні.

Євроюст та Європол також активно залучені до збору доказів агресії проти України. У рамках Євроюсту створено Спільну слідчу групу (Joint Investigation Team, JIT), куди входять представники України, Литви та Польщі разом із спеціалістами ЄС. JIT створена з метою координації зусиль правоохоронних органів України та країн ЄС для збору, збереження та систематизації доказів. Це дозволяє спростити передачу матеріалів та забезпечити їхню допустимість у міжнародних судах, таких як МКС [5].

Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК), держава має право та обов'язок звертатися за міжнародною правовою допомогою у кримінальних провадженнях, що включає процеси збирання доказів щодо міжнародних злочинів. Стаття 545 КПК визначає порядок співпраці з іншими країнами та міжнародними організаціями для забезпечення належного збору доказів та проведення судових процесів. Окрім цього, стаття 546 КПК передбачає механізми передачі та отримання доказів, що є критично важливим у розслідуванні злочинів міжнародного характеру [3].

Ще однією значущою ініціативою є пропозиція створити спеціальний міжнародний трибунал для притягнення до відповідальності винних у злочині агресії проти України. Оскільки юрисдикція МКС щодо злочину агресії обмежена, створення такого трибуналу дозволило б забезпечити необхідний рівень правосуддя та розглянути злочин агресії на міжнародному рівні. Пропозиція щодо цього трибуналу має широку підтримку серед країн ЄС та Ради Європи, які вважають це необхідним кроком для відновлення справедливості та підтримки міжнародного правопорядку [6].

Отже, міжнародне співробітництво у сфері збирання доказів агресії

проти України є критичним для забезпечення правосуддя та притягнення до відповідальності винних у міжнародних злочинах. Співпраця України з МКС, Євросудом та іншими міжнародними організаціями свідчить про високий рівень координації зусиль у цій сфері та створює основу для подальшого розгляду справ у міжнародних судових інстанціях.

Список використаних джерел:

1. Rome Statute of the International Criminal Court. 17 July 1998. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>
2. United Nations General Assembly Resolution ES-11/1. Aggression against Ukraine. 2 March 2022. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965290>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
4. International Criminal Court. Statement of the Prosecutor, Karim A.A. Khan QC. March 2022. URL: <https://www.icc-cpi.int>
5. Eurojust. Eurojust Joint Investigation Team on alleged core international crimes committed in Ukraine. March 2022. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/joint-investigation-team-alleged-core-international-crimes-committed-ukraine>
6. Council of Europe. Special Tribunal for the crime of aggression against Ukraine. 2023. URL: <https://www.coe.int>

Швець О. М.

курсант Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кривопис О. Г.

старший викладач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор філософії з права

**ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ФОТОГРАФІЇ
ТА ВІДЕОЗАПИСУ ДЛЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ**

Криміналістична фотографія та відеозапис є одними з ключових технічних засобів фіксації інформації, які використовуються в процесі розслідування злочинів. Їхня роль полягає в об'єктивній, наочній та незаперечній передачі доказової інформації, що забезпечує ефективність

слідчих та оперативно-розшукових заходів.

Криміналістична фотографія — це спеціалізована галузь фотографії, яка має на меті фіксацію місця події, предметів, обставин, а також осіб, пов'язаних із кримінальною справою. Вона здійснюється за допомогою різних методів і технічних засобів, що дозволяють зберегти та документувати докази на всіх стадіях слідства. Заснована на досягненнях природничих і технічних наук, ця методика перетворилася на невід'ємну частину кримінального судочинства, забезпечуючи точну і надійну візуальну інформацію. Вона використовується не лише для документування місць злочину, але й для дослідження окремих об'єктів, таких як речові докази, сліди, трупи та інші матеріали, що можуть бути залучені до судового розслідування [1, с. 59]. Криміналістично-дослідницька фотографія являє собою спеціалізовану систему методів, прийомів і засобів, що використовуються для отримання нових фактів під час проведення криміналістичних експертиз. Її основна мета полягає у виявленні слабо видимих або невидимих за звичайних умов ознак, а також у виявленні подібностей або відмінностей між об'єктами. Важливо зазначити, що ця галузь криміналістики іноді називається експертною, оскільки її методи і технічні засоби активно використовуються експертами у процесі дослідження [2, с. 47].

Застосування криміналістичної фотографії під час слідчих (розшукових) дій є важливою складовою кримінального процесу. Згідно з Кримінально-процесуальним кодексом України (ч. 7 ст. 237 КПК України), слідчий, прокурор або спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани та схеми, виготовляти графічні зображення, відбитки та зліпки. Це забезпечує точність фіксації процесуальних дій і збереження важливих доказів [4, с. 3].

Дослідження, проведене на основі анкетування працівників Національної поліції, показало, що фотозйомка і відеозапис широко використовуються під час різних слідчих дій. Наприклад, під час огляду місця події фотографія та відеозапис застосовуються у 92% випадків, під час слідчих експериментів — у 86%, а під час пред'явлення для впізнання — у 56%. Однак у процесі допитів фотозйомка застосовується лише у 27% випадків, що може свідчити про потребу в розширенні використання цих методів [2, с. 19].

Основними методами криміналістичної фотографії є орієнтуюча, оглядова, вузлова та детальна фотозйомка. Орієнтуюча зйомка дозволяє передати загальну картину місця події, оглядова — фіксує окремі ділянки, вузлова зосереджується на окремих об'єктах, а детальна передбачає фотозйомку дрібних елементів і слідів злочину. Криміналістичний відеозапис застосовується як додатковий або основний метод фіксації подій та обставин злочину. На відміну від фотографії, відеозапис дозволяє фіксувати динаміку подій, взаємодію між об'єктами, рух осіб та інші важливі деталі, які не можна передати за допомогою статичних зображень [3, с. 6].

Основні завдання відеозапису:

- Відео може охоплювати повний огляд місця злочину з можливістю фіксації всіх деталей.

- Засвідчення дій осіб. Це може бути допит, обшук, слідчий експеримент або інші слідчі дії, які вимагають детальної фіксації послідовності подій.

- Фіксація процесуальних дій. Використання відеозапису допомагає у фіксації перебігу слідчих дій, зокрема процесу вилучення речових доказів, експериментів, відтворення обставин подій тощо [4, с. 6].

Отже, фотографія та відеозапис як засоби криміналістичної фіксації мають низку переваг. По-перше, вони забезпечують об'єктивність та точність фіксації доказів, оскільки виключають суб'єктивний фактор у сприйнятті слідчого. По-друге, такі методи дозволяють створити наочний матеріал, який може бути використаний у судовому процесі як доказ.

Список використаних джерел:

1. Братішко Н. А. Криміналістична фотографія та її значення для розслідування кримінальних правопорушень. Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу : матеріали V міжнар. науково- практ. конф. (м. Київ, 21 грудня 2023 р.). за заг. ред. Н. В. Нестор; уклад.: А. О. Полянський, О. В. Баулін, Ю. О. Мазниченко, Н. А. Гаврилюк, Ю. Б. Форіс; Міністерство юстиції України. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. Київ, 2023. С. 106–110.
2. Волобуєв А. Ф., Даньшин М. В., Іщенко А. В. Криміналістика : підручник: у 2 т. за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. Т. 1. 384 с.
3. Копча В. В., Копча Н. В. Криміналістична техніка, тактика і методика: навч. посіб. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 286 с.
4. Степанюк Р. Л., Гусєва В. О., Кікінчук В. В. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. МВС України. Харків: ХНУВС, 2023. 388 с.

Шендрик Ю. В.

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після початку повномасштабного вторгнення кримінальне процесуальне законодавство України зазнало численних змін, викликаних необхідністю його адаптації до умов воєнного стану. З метою швидкого та ефективного реагування на вчинення кримінальних правопорушень, шляхом

викладення у новій редакції ст. 615 КПК України, було розширено повноваження слідчого, дізнавача, прокурора. І якщо повноваження слідчого, дізнавача були розширені, так би мовити, у «технічному» плані – надано можливість виносити постанову про початок досудового розслідування за відсутності доступу до ЄРДР чи проводити обшук без залучення понятих при наявності потенційної небезпеки для їх життя; то керівник органу прокуратури, наприклад, був наділений повноваженнями у певних випадках фактично виконувати функції слідчого судді, а саме приймати рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів, у тому числі застосування до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою [1].

Це викликало багато проблемних питань та спричинило численні дискусії щодо дотримання прав людини під час досудового розслідування, оскільки забезпечення права на свободу та особисту недоторканість є однією з основних засад кримінального провадження і гарантовано ст. 29 Конституції України, і відповідно до ст. 64 Конституції України не може бути обмеженим навіть в умовах воєнного стану [2].

З метою приведення норм КПК України у відповідність до Конституції України та норм міжнародного права поступово було внесено зміни до ст. 615 КПК України, а наприкла ч.6 ст. 615 КПК України, яка передбачала «автоматичне» продовження строку тримання під вартою до 2-х місяців у разі неможливості розгляду судом питання про продовження такого строку, взагалі була визнана неконституційною Рішенням Конституційного Суду № 8-р(II)/2024 від 18.07.2024 та втратила чинність [3].

Незважаючи на поступове врегулювання існуючих протиріч, проблемним питанням досі є забезпечення права недоторканість житла чи іншого володіння особи. Аналізуючи судову практику за період після 24.02.2022 слід зазначити, що значно збільшилася кількість звернень до слідчих суддів із клопотаннями про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, які проведені в порядку ст. 233 КПК України, тобто без ухвали слідчого судді.

При цьому суттєва частина таких обшуків проводиться без наявності підстав, передбачених вказаною статтею, що призводить до порушення прав людини.

Відповідно до ч. 3 ст.233 КПК України слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину [1]. Однак, досить часто, мотивуючи необхідність проникнення до житла чи іншого володіння особи «невідкладністю» та «воєнним станом», такі обшуки проводяться у кримінальних провадженнях, у яких взагалі важко уявити наявність підстав, передбачених ст. 233 КПК України, що призводить в подальшому до визнання таких дій слідчого, прокурора незаконними.

Так, наприклад, ухвалою Жовтневого районного суду

м.Дніпропетровська від 05.07.2022 № 201/4045/22 відмовлено у задоволенні клопотання слідчого, погодженого з прокурором, про надання дозволу на проведення обшуку у кримінальному провадженні за ознаками ч. 1 ст. 203-2 КК України («Незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей»). Судом в ухвалі зазначено, що дана слідча дія не була пов'язана із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, що є підставою для відмови в задоволенні клопотання по суті [4].

Аналогічно з тих же підстав ухвалами Марганецького міського суду від 13.07.2022 у справі № 180/593/22 [5], Красногвардійського районного суду м.Дніпропетровська від 12.10.2022 у справі № 204/8446/22 [6] відмовлено у задоволенні клопотання слідчого, погодженого з прокурором, про надання дозволу на проведення обшуку у кримінальному провадженні за ознаками ч. 1 ст. 203-2 КК України.

Також показовою є ухвала Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 31.01.2023 у справі № 932/1103/23, якою відмовлено у задоволенні клопотання про надання дозволу на проведення обшуку у кримінальному провадженні за ознаками ч. 1 ст. 263 КК України («Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами»). З тексту ухвали вбачається, що слідчим в порядку ст. 233 КПК України проведено обшук у домоволодінні, в ході якого також було проведено особистий обшук затриманого, та вилучено майно – грошові кошти, мобільні телефони, сліп-пакети з речовиною світло-жовтого кольору, предмети, схожі на патрони та ін. У клопотанні слідчим зазначено, що обшук обумовлений виникненням невідкладного випадку, пов'язаного з безпосереднім переслідуванням особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України та врятуванням майна, яке у кримінальному провадженні визнано речовими доказами та можливо є предметом, знаряддям вчинення злочину.

Однак, слідчим суддею зазначено, що наведені у ч.3 ст.233 КПК України підстави для проникнення до житла особи є виключними і розширеному тлумаченню не підлягають. У даному випадку дії слідчого не є врятуванням майна та переслідуванням особи, в розумінні ч. 3 ст. 233 КПК України, тому правових підстав для проникнення у житло не було. Також слідчий суддя роз'яснює працівникам поліції та слідчому, як треба діяти в таких ситуаціях. Так, якщо слідчим виявлено особу, яка містить при собі заборонені речовини, і така особа повідомляє, що у неї в квартирі, або у його знайомого, є ще наркотичні засоби, то така особа затримується, а слідчий невідкладно звертається до слідчого судді з клопотанням про надання дозволу на проведення обшуку.

На підставі викладеного, слідчим суддею зазначено, що органом досудового розслідування не була застосована належна правова процедура проведення обшуку і відмовлено в задоволенні клопотання [7].

Таким чином, можна зробити висновок, що введення воєнного стану не є підставою для порушення прав людини при здійсненні досудового розслідування, навпаки, їх порушення може призвести до визнання дій слідчого, дізнавача, прокурора незаконними, а здобутих таким чином доказів – недопустимими.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 10.12.2024).
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 10.12.2024).
3. Рішення Конституційного Суду № 8-р(П)/2024 від 18.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#n116> (дата звернення 10.12.2024).
4. Ухвала Жовтневого районного суду м.Дніпропетровська від 05.07.2022 у справі № 201/4045/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105545453> (дата звернення 10.12.2024).
5. Ухвала Марганецького міського суду від 13.07.2022 у справі № 180/593/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105209103> (дата звернення 10.12.2024).
6. Ухвала Красногвардійського районного суду м.Дніпропетровська від 12.10.2022 у справі № 204/8446/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107991344> (дата звернення 10.12.2024).
7. Ухвала Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 31.01.2023 у справі № 932/1103/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109455370> (дата звернення 10.12.2024).

Шеремет К. В.

курсант 3 курсу факультету
Навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності Національної
поліції України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кривокурс О. Г.

старший викладач кафедри
криміналістики та домедичної підготовки
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ, доктор філософії з права

**КРИМІНАЛІСТИКА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

В умовах воєнного стану криміналістика стикається з новими викликами, зокрема з необхідністю адаптації традиційних методів розслідування до специфічних ситуацій, пов'язаних з військовими

конфліктами, зростанням рівня правопорушень, а також з необхідністю забезпечення безпеки слідчих. У таких умовах критично важливими стають інновації у сфері технологій збору та аналізу доказів, інтеграція міжнародного досвіду, а також посилення міжвідомчої співпраці для забезпечення ефективної правозахисної діяльності.

В таких умовах криміналістика стикається з важливим завданням — розробкою та застосуванням технічних, тактичних та методичних інструментів, прийомів і рекомендацій, які дозволяють збирати, вивчати й використовувати доказову інформацію. Докази та процес їх збору є фундаментом будь-якого судового розгляду. Якість і повнота зібраної доказової бази під час досудового розслідування безпосередньо впливають на ефективність судового процесу та швидкість досягнення правосуддя.

Навіть в умовах складної ситуації криміналістика повинна впроваджувати новітні засоби, методи та прийоми, що спрямовані на протистояння злочинам, пов'язаним з військовою агресією РФ проти України, а також іншим злочинним проявам під час війни.

За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 09.09.2022, найбільш поширеними злочинами, скоєними в період повномасштабного вторгнення РФ, є: а) злочини агресії та військові злочини – 32,678 випадків; б) злочини проти національної безпеки – 15,256 випадків; в) злочини, пов'язані з дітьми (без урахування даних з місць активних бойових дій) – загинуло 383 дитини, 743 дитини отримали поранення; г) щодо агресії РФ – 624 підозрюваних, включаючи представників військово-політичного керівництва, командирів, посадових осіб, депутатів, керівників правоохоронних органів та інших. Трансформація злочинності в Україні в умовах війни суттєво вплинула на зміну пріоритетів криміналістичних завдань та специфіку формування і використання криміналістичних знань під час воєнного стану[1].

Загалом, криміналістика в умовах війни має стати більш гнучкою, адаптивною та технологічно просунutoю, щоб ефективно протидіяти новим викликам.

Цікавим прикладом в історії криміналістики є діяльність відомого німецького та швейцарського криміналіста, професора Рудольфа Арчібальда Рейсса. У 1914 році він прибув до Сербії як експерт для розслідування злочинів, скоєних австро-угорською, німецькою та болгарською арміями під час Першої світової війни. Його дослідження і зібрані матеріали сприяли засудженню воєнних злочинів та покаранню винних[2].

Основним завданням криміналістики як наукової дисципліни та практичної сфери є підтримка діяльності правоохоронних органів і спеціалізованих установ. Вони застосовують ефективні криміналістичні методи для боротьби зі злочинністю в умовах воєнного конфлікту, зокрема для виявлення, документування та розслідування злочинів, пов'язаних з агресією Росії проти України.

Воєнна криміналістика складається з методів, характерних для

загальної криміналістики, таких як збір доказів, аналіз слідів, вивчення зброї та боєприпасів, а також проведення судових експертиз. Однак вона також має свої особливості, які враховують специфіку воєнного конфлікту, воєнного та військового права, а також процедури військового судочинства. Воєнна криміналістика є важливим аспектом забезпечення справедливості та дотримання прав людини під час воєнних дій.

Вона спеціалізується на дослідженні злочинів, що пов'язані з військовою діяльністю, військовими конфліктами та порушеннями воєнного законодавства, яке має специфічний характер і не застосовується у мирний час. В той час як традиційна криміналістика займається досудовим розслідуванням усіх інших кримінальних правопорушень, що відбуваються в умовах миру та не мають воєнного чи військового контексту.

Щодо специфіки доказової інформації, воєнна криміналістика зосереджена на дослідженні слідів бойових дій, балістичних характеристик зброї, обліку боєприпасів та інших специфічних доказів, які зазвичай не зустрічаються в цивільних справах. Традиційна криміналістика, натомість, зосереджується на зборі доказової інформації, що відноситься до кримінальних правопорушень в умовах цивільного життя, таких як дактилоскопія, трасологія, ДНК-аналіз, документи, свідчення очевидців тощо[3].

Поєднуючи методи загальної криміналістики з урахуванням особливостей воєнного часу, воєнна криміналістика дозволяє правоохоронним органам адаптувати свої підходи до збору та аналізу доказів, оцінки слідів бойових дій і ведення судових експертиз. Це важливо не тільки для боротьби зі злочинністю під час конфлікту, а й для захисту прав людини та відновлення правосуддя в післяконфліктний період.

Слід зауважити, що з 1 травня 2022 року набув чинності Закон України, який вносить зміни до Кримінального процесуального кодексу України з метою удосконалення порядку проведення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Відповідно до нової редакції частини 5 статті 36 КПК України, Генеральний прокурор (або особа, що виконує його обов'язки), керівники обласних прокуратур, їх перші заступники та заступники отримали право за своєю вмотивованою постановою доручати проведення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, зокрема слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу. Це таке доручення може бути здійснене за наявності об'єктивних обставин, які ускладнюють функціонування відповідного органу досудового розслідування або виконання ним своїх обов'язків в умовах воєнного стану[4].

Воєнна криміналістика має врахувати особливості правового регулювання, що відрізняється від мирного часу. Це передбачає необхідність використання новітніх засобів та технологій для забезпечення ефективності розслідувань. Законодавчі зміни, які набули чинності, також сприяють

покращенню організації розслідувань у нових умовах. Важливо, щоб правоохоронні органи мали можливість оперативно реагувати на виклики часу, адаптуючи практики до складних обставин війни.

Отже, криміналістика в умовах війни потребує всебічного вдосконалення, що включає використання сучасних технологій, інтеграцію міжнародного досвіду, адаптацію методик розслідування до специфіки військових дій, а також підтримку прав людини та справедливості в складні часи.

Список використаних джерел:

1. Віктор Шевчук. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. (ст. 12-15). URL: 529-Article Text-1108-1-10-20230221 (2).pdf
2. Кіріка Д. В., Росновська О. В. Концепція воєнної криміналістики: вдосконалення криміналістичних досліджень в умовах воєнного стану. (ст.230-231). URL:content (univd.edu.ua)
3. Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. (ст. 178-179). URL:30.pdf (oduv.s.od.ua)
4. Черниченко І.В., Мацола А.А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. (ст.360). URL:64.pdf (app-journal.in.ua)

Юр'єв Д. С.

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Економічна злочинність є одним із ключових викликів для стабільності та розвитку будь-якої держави, особливо в умовах кризових ситуацій. Воєнний стан, який запроваджується для забезпечення національної безпеки та оборони, суттєво змінює умови функціонування економіки, правової системи та суспільних інститутів. Воєнний стан вносить зміни в систему функціонування державних органів управління, органів місцевого самоврядування та в організацію роботи правоохоронних органів. Також, потрібно зауважити, що воєнний конфлікт в Україні створив сприятливі умови для розвитку злочинності та нових її проявів, особливо це стосується економічної гілки, оскільки корисливий мотив – збагачення є найбільш поширеним серед злочинців, як вказує нам державний веб-сайт Офісу Генерального прокурора. Водночас війна створила як нові можливості для протидії економічній злочинності, так і ризики її зростання через ослаблення контролю, мобілізацію ресурсів та використання надзвичайних повноважень.

Актуальність дослідження впливу воєнного стану на ефективність боротьби з економічною злочинністю зумовлена необхідністю забезпечення економічної безпеки країни в періоди підвищеної вразливості. Аналіз змін у діяльності правоохоронних органів, законодавчих ініціатив та соціально-економічних наслідків дозволить розробити оптимальні підходи до мінімізації негативних факторів і посилення протидії незаконним практикам в екстремальних умовах.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України злочинність у сфері економіки почала масово розвиватися та поширюватися. На сьогодні існують усім відомі поширені випадки, такі, як: викрадення та продаж гуманітарної допомоги, легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, корупція у органах державної влади та в органах, підприємствах, установах, організаціях, що надають публічні послуги, незаконний продаж зброї, фінансування організованих груп та злочинних організацій тощо. Ці кримінальні правопорушення впливають на економічну стабільність держави та окремих її регіонів, створюють низку проблем, що створюють пряму загрозу не тільки економіці України, а також створюють пряму загрозу національній безпеці держави. Серед деяких таких проблем найбільш поширеними є: зменшення інвестицій, порушення рівності серед суспільства та інші проблеми. [3, ст. 3]

Хочу зазначити думку Барановської Т. В., яка вважає, що саме дослідження та вивчення кримінальних правопорушень у сфері економічної діяльності дозволяє більш ефективно боротися з даними злочинами та проблемами. Дослідження дозволяють розробити тактику боротьби та протидії економічним злочинам, визначити необхідні заходи, що дозволять ефективно розслідувати ці злочини, розроблення методів виявлення цих кримінальних правопорушень. [3, ст. 13]

Щоб розібратися в даному питанні, потрібно зрозуміти суть поняття «Економічна злочинність». В загальному суспільному понятті, це один з різновидів небезпечної злочинності, що проявляється у різних сферах економічної діяльності держави. На сьогодні, коли звучить вислів: «кримінальні правопорушення у сфері економіки», ми асоціюємо це з корупційними злочинами, а саме зловживання владою або службовим становищем, підроблення, виготовлення, використання документів, а також їх фальсифікація, а також нецільове використання державних коштів з метою отримання неправомірної вигоди, різних послуг, що полегшують життя, поширення злочинного впливу на території України та її територіальних областей. Кримінальний кодекс України № 2341 від 05.04.2001 року з останньою редакцією від 21.11.2024 року визначив деякий перелік кримінальних правопорушень в сфері економічної діяльності, але не має одного розділу, який би їх поєднав. Наприклад, у цьому кодексі визначається в одному розділі кримінальні правопорушення проти власності, кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності, кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи та інші. Кримінальні

правопорушення ж, що стосуються сфери економічної діяльності є поширеними на декілька розділів, а саме кримінальні правопорушення: у сфері господарської діяльності, проти власності, проти безпеки виробництва, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг та інші. Дане явище може свідчити про велику поширеність в Україні економічної злочинності, що суттєво може впливати на різні сфери життєдіяльності суспільства. [2, 3, ст. 20]

Також економічні злочини – це різновид злочинів, здійснюваних у процесі професійної діяльності в рамках і під прикриттям законної економічної діяльності з використанням легальних економічних інститутів. Згідно цього визначення поняття, можна зрозуміти, що економічна злочинність має найбільший прояв серед посадових, службових осіб, а також осіб, що надають публічні послуги, що має вигляд, як законна публічна діяльність. [1]

З даних висловлювань ми можемо зрозуміти, що економічна злочинність є досить поширеною на території України, в особливості серед державних службовців, посадових осіб, а також не виключено серед правоохоронних органів України. Вони відрізняються своїм впливом на економічну стабільність держави та складністю виявлення і розслідування. [1]

Правоохоронні органи формують нові методи розслідування економічних кримінальних правопорушень, виявлення їх на стадії готування або незакінченого чи закінченого замаху на кримінальне правопорушення. Оперативні підрозділи використовують конфіденційне співробітництво та негласні заходи для виявлення даних кримінальних правопорушень, та негласного розслідування. Органи досудового розслідування борються з цими проявами та безпосередньо розслідують дані злочини й виявляють нові ефективні методи й засоби для мінімізації подальших проявів економічної злочинної діяльності. Органи прокуратури проводять контроль над розслідуванням даних кримінальних правопорушень та доводить справи до суду для здійснення правосуддя. Тільки під час взаємодії даних органів та підрозділів, й інших, можна ефективно протидіяти даному виду злочинної діяльності.

Отже, в умовах російсько-української війни економічна злочинність має значний вплив на економічну стабільність нашої держави та має вплив на різні сфери, в особливості на органи державного управління, підприємства, установи, організації. Розслідування даних кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану вносить свої корективи на більшу користь злочинцям. На сьогодні, цей вид злочинів ставить Україну в дуже скрутне становище, що вимагає негайної уваги з боку правоохоронних органів, а також органи судочинства.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія сучасної України (англ. The Encyclopedia of Modern Ukraine), державний веб-сайт URL: <https://esu.com.ua/article-18798>
2. Кримінальний кодекс України № 2341 від 05.04.2001 року (остання редакція від 21.11.2024 року) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n2533>
3. Міністерство внутрішніх справ України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Реферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктор юридичних наук Барановської Тетяни Василівни, «Запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи». УДК 343.37. С. 12-20. 2023. Дніпро URL: https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/new_d0872702/2023/4/4/a4.pdf

Юрчук М. І.

курсант Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кривопис О. Г.

старший викладач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор філософії з права

**ПРОБЛЕМАТИКА ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У сучасному світі воєнні конфлікти суттєво впливають на правову систему та механізми забезпечення правосуддя, а однією з найскладніших проблем є збирання доказів в умовах воєнного стану. Цей процес ускладнюється багатьма факторами, які потребують детального розгляду.

Збирання доказів в умовах воєнного стану стикається з численними викликами, пов'язаними як із зовнішніми обставинами, так і з внутрішніми психологічними факторами. Війна часто призводить до дестабілізації суспільства, що безпосередньо впливає на правову систему. Обмежений доступ до місць подій через бойові дії ускладнює роботу слідчих груп, які мають документувати злочини та інциденти. Це може призвести до неповноти інформації, адже важливі деталі можуть бути втрачені або не зафіксовані

взагалі. [1]

Проблеми з доступом часто ускладнюються відсутністю належної інфраструктури. Руйнування доріг, мостів та інших важливих об'єктів інфраструктури ускладнює доставку слідчих на місця подій, а також може унеможливити безпечну евакуацію свідків або потерпілих. У таких умовах значна частина збирання доказів може покладатися на свідчення, які потребують особливої уваги та ретельності у перевірці, адже їх точність може бути під питанням. Стан людей, які пережили війну, також вимагає особливої уваги. Психологічні травми, викликані насильством і стресом, можуть суттєво вплинути на здатність свідків точно згадувати події. Психологічні блоки можуть призвести до того, що свідки або жертви не готові розповісти про пережите, а також можуть бути схильні до спотворення інформації через емоційний стан. Ці фактори роблять важливим залучення психологів до процесу збору свідчень, щоб забезпечити максимально комфортні умови для людей, які намагаються розповісти свою історію.

Зміни в законодавстві під час воєнного стану також можуть негативно впливати на процедури збору доказів. Тимчасові заходи, які обмежують права громадян, можуть створювати правові прогалини, що дозволяє зловживанням. Це особливо важливо, коли йдеться про затримання або обшук, які можуть проводитися без належних процедур, що підриває принципи верховенства права. [2]

На щастя, технологічний прогрес надає нові можливості для збирання та збереження доказів. Використання дронів для аерозйомки та моніторингу територій, а також застосування мобільних додатків для реєстрації свідчень може істотно підвищити ефективність цього процесу. Такі технології дозволяють фіксувати події у реальному часі, зменшуючи ризик втрати інформації. Крім того, зберігання доказів у цифровому форматі може захистити їх від фізичного знищення, що особливо важливо в умовах війни.

Не менш важливим є забезпечення правозахисних ініціатив, які можуть підвищити обізнаність населення про їхні права. Освіта громадян про те, як правильно реагувати у випадках насильства та як документувати свідчення, може суттєво вплинути на якість збирання доказів. Співпраця між міжнародними організаціями, місцевими правозахисниками та державними установами може створити ефективні механізми підтримки для постраждалих і свідків.

Технологічні інновації також відіграють ключову роль у діяльності поліції. Використання дронів для моніторингу територій, камери відеоспостереження та спеціалізовані програми для збору і зберігання даних можуть значно підвищити ефективність роботи. Ці технології не лише покращують збирання доказів, а й сприяють кращій організації роботи правоохоронних органів у складних умовах. [3, – С. 114-117.]

В умовах війни особливо важливим є співробітництво між поліцією, військовими структурами та міжнародними організаціями. Це дозволяє

забезпечити комплексний підхід до збирання і документування доказів, а також забезпечити захист прав цивільних осіб. Спільні операції та тренінги можуть допомогти підвищити кваліфікацію поліцейських і підготувати їх до роботи в екстремальних умовах.

Співпраця України з іншими країнами в умовах війни є важливою складовою для ефективного збирання доказів і забезпечення правосуддя. Міжнародна підтримка може охоплювати як правозахисні, так і технологічні аспекти, і в багатьох випадках ця співпраця забезпечує доступ до знань і ресурсів, які критично необхідні в умовах воєнного конфлікту.

Одним із ключових напрямків співпраці є обмін досвідом в сфері правозастосування. Країни, які пережили подібні конфлікти, можуть поділитися успішними практиками щодо збирання та документування доказів. Наприклад, досвід Балтійських країн у постконфліктному правосудді може стати цінним ресурсом для України. Вони можуть надати рекомендації щодо організації роботи правоохоронних органів, управління свідченнями та документами, а також способів залучення громади до процесу розслідування.

Загалом, забезпечення справедливості та належного збирання доказів в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, який поєднує правові, соціальні та технологічні аспекти. Тільки так можна ефективно реагувати на виклики, що постають перед правоохоронними органами, і забезпечити довіру до системи правосуддя у суспільстві, яке переживає важкі часи. Адаптація, професіоналізм і готовність до змін стануть ключовими факторами успіху поліції України у цей критичний період.

Список використаних джерел:

1. Проблеми збирання доказів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану URL: https://www.researchgate.net/publication/379348988_Problemi_zbiranna_dokaziv_u_kriminalnomu_provadzenni_v_umovah_voennogo_stanu
2. Докази та доказування у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: практика Верховного Суду Олександра Яновська суддя Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, доктор юридичних наук, професор URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_09_28_Ianovska_.pdf
3. Коваленко А. В. Деякі правові й організаційні проблеми збирання, дослідження та використання доказів під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації : тези наук.-практ. конф. – С. 114-117.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО,
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції*

(м. Дніпро, 20 грудня 2024 р.)

Редактор, оригінал-макет – А. В. Самотуга
Коректор М. С. Касян

Підп. до друку 18.12.2024. Формат 60х84/16. Гарнітура – Times.
Друк. цифровий. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 18,83. Обл.-вид. арк. 20,25.
Наклад – 25 прим. Зам. № 22/24-зб

Надруковано в Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДР № 8112 від 13.06.2024